This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

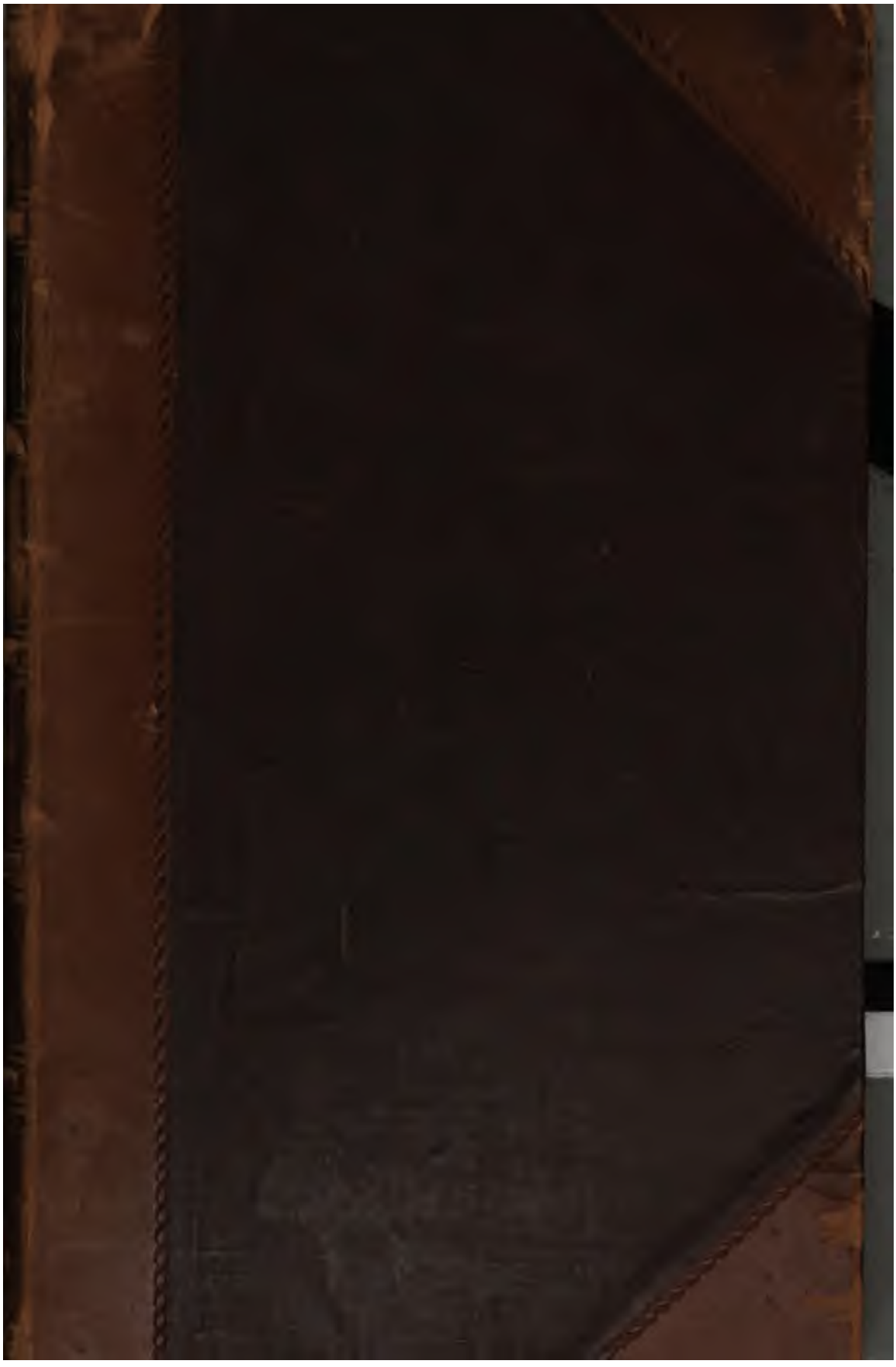

600007962U

1834.738.

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐՈՒ

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ

D. JOHANNIS OZNIENSIS

Opera

BIBLIOTHECA·BODLEIANA·

ՏՆԱՒՆ
ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ
ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԻ

ԱՒԱՆԵՑԻՒՈՑ

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ

ԹԱՐԳՄԱՆԵԱԼ Ի ԼԱՑԻՆ ԲԱՐԲԱՌ

ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹԵԱՄԲ
ՏՆ· Հ· ՄԿՐՏՉԻ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԱՒԳԵՐԵԱՆ
ԱԹՈՌԱԿԱԼԻ ՈՒԽՑԻ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ

Ի ՎԱՆՆԱՅԻ
Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՑՆ ՂԱԶԱՐՈՍ

ՑԱՄՍ 1834 ՌՄՁԳ

BIBLIOTHECA·BODLEIANA

DOMINI

JOHANNIS PHILOSOPHI

OZNIENSIS

ARMENIORUM CATHOLICI

OPERA

PER

R. P. Johannem Bapt. Aucher

VIC. GEN. AC DOCT. CONGREG. MECHIT.

EX ARMENIO LATINE REDDITA

VENETIIS

Typis PP. Mechitaristarum

IN INSULA S. LAZARI

MDCCCXXXIV.

BIBLIOTHECA · BODLEIANA

PRAEFATIO INTERPRETIS

JOHANNIS Philosophi Ozniensis Armeniorum Catholici [1] Opera Latinis sacrae eruditionis amatoribus exhibiturus, muneris omnino mei esse arbitror, ut de Auctore ejusque Operibus pauca praemittam. Ortum duxit Johannes noster ex piis nobilibusque parentibus ann. circiter 668. in Tascir, quae majoris Armeniae est provincia, in oppido *Ozun*, unde *Ozniensis* cognomentum accepit. Sacris profanisque disciplinis fuit imbutus ab illustri praeclaroque viro Theodoro Chertenio (h. e. cilicium intus induente), quem in scriptis suis ipse laudibus effert; adeoque philosophicarum rerum scientiâ pollebat, ut unus inter omnes Armeniorum Catholicos *Philosophi* nuncupationem promeruerit. Ad Patriarchalem Armeniae cathedram anno 718. evectus, illico haereticos omnes

1 *Catholicus* tamquam proprio nomine nuncupatur penes Armenios summus totius Armeniae Patriarcha; teste eruditissimo Guil. Tyrio, qui lib. 15. *de bello sacro*, cap. 18. scribit: « Maximus Armeniorum Pontifex, » immo omnium Episcoporum » Cappadociae, Mediae, et Persidis, et utriusque Armeniae princeps *Catholicus* dicitur. » Eodem sensu *Patriarcha Generalis* aliquando a Latinis vocitatur.

in regionibus sibi commissis diversantes verbo et calamo profligare coepit; ut gregem suum in sanâ orthodoxâque doctrinâ confirmaret. Virtutibus sanctâque vitâ adeo effulsit, ut vivens non suis tantum, sed et Infidelibus ipsis admirationi esset, Ejus sane doctrinam illibatam collaudant fulgidissima illa totius Armeniae luminaria Gregorius Vegajasèr seu Martyrophilus, Nerses Clajensis, Gregorius Dghà, ac Nerses Lambronensis, quorum testimonia longum esset hoc loci referre.

Ex iis autem, quae scripsit, nobis ea dumtaxat, quae in hoc volumine edituri sumus, supersunt: Oratio scilicet Synodalis, Sermo contra Paulicianos, Oratio contra Phantasticos, et Commentaria quaedam in Horas Canonicas una cum memoriâ Libri Canonum. Haec proculdubio habent auctorem Johannem Philosophum: in cunctis siquidem Mss. *Johannis Philosophi*, aut *Johannis Ozniensis Armeniorum Catholici*, aut *Johannis Philosophi Ozniensis* nuncupationem praeseferunt. Sunt praeterea duo quoque Sermones; alter elucidans ritum Consecrationis Ecclesiae, Panegyricus alter de Ecclesiâ nuncupatus; qui etsi in Mss. titulo careant, ob stylum tamen plenissimamque consonantiam cum caeteris ejus scriptis omnino sunt eidem Johanni nostro adscribendi. De hisce omnibus Ozniensis operibus singillatim aliquid vel breviter nos dicere oportet.

Orationem Synodalem habuit Johannes anno 719. in nationali Episcoporum conventu, quem in urbe Tvin, ubi Catholicus tunc temporis degebat, ipse-

met ad Ecclesiae disciplinam instaurandam congregavit. Istud in eâ praecipue notandum est, quod unus inter cunctos Armeniacae Ecclesiae Patres de extremae unctionis Sacramento sermonem expresse habet; invictissimum sane contra heterodoxos argumentum, qui hac de causâ dumtaxat, ut nobis videtur, nunquam eximia Ozniensis opera typis demandarunt. Contra quosdam praeterea, orthodoxos quidem, at nostrorum rituum inscientes Theologos in hac Oratione loquitur Johannes etiam de Unctione cum oleo Catechumenorum in Baptismo adhibendâ. Canones tandem in eâ Synodo prolati, illico post Orationem subduntur. Codicem vero unicum, quem penes nos habemus, ab invidâ aut infideli manu fuisse mutilatum ex eo patet, quod pagina ibi deest ubi additionem in Trisagio *qui crucifixus est pro nobis* defendit Auctor, validis proculdubio in medium adductis rationum momentis, ut ex praemisso argumentorum indice, nec non ex relativis Can. 19. et 20. colligere est. Duo super triginta sunt hujus Concilii Canones, quorum ultimus viam quodammodo parat ad subsequentem contra Paulicianos Sermonem.

In hoc Sermone praeterquam quod execrabiles haereticos Paulicianos jugulat Philosophus noster, novam quoque Occidentalibus praebet de haereticis notitiam: longe enim hi distant ab iis, quos ex historiâ novimus, Paulicianis. Praecipua namque istorum dogmata haec erant: Solem adorare; ex Unigeniti cujusdam pueruli sanguine farinae triticeae

commisto sacrum quemdam cibum, veluti Eucharistiae umbram, conficere; Sectae suae caput eum eligere, super cujus brachia expiraverit puer ille unigenitus, eis circulo insistentibus, hinc inde projectus; et alia hujuscemodi plurima, quae animus horret meminisse. Sermonem hunc atque praecedentem Orationem Synodalem anno transacto publici juris fecimus; ut Eminentissimo ac Reverendissimo Domino Jacobo Cardinali Monico Venetiarum Patriarchae sacram Purpuram solemniter suscipienti exiguum quoddam devotionis nostrae pignus exhiberemus.

Tertium porro Philosophi Ozniensis opus est invictissima quaedam contra Phantasticos Oratio, in qua universos de Verbi divini Incarnatione haeretice loquentes prosternere conatur, contra eosdem dimicans undequaque. Dogma praesertim de duabus in Christo naturis validissimis argumentis defendit; adeo ut ad cognoscendam orthodoxam Auctoris fidem satis sit hanc Orationem vel leviter percurrere. Eam anno 1816. latine redditam typis mandavimus notis ubique adjectis, ut doctrinam hujusce Patris cum sanctorum Graecae ac Latinae Ecclesiae Patrum doctrinâ ad amussim convenire ostenderemus. Verum adnotationes illas in hac editione vix necessarias arbitrati sumus.

Hisce expositis, istud non est praetermittendum de Codice, qui tria recensita Ozniensis opuscula continet; quod ejus dimidium, Oratio scilicet Synodalis ac Sermo adversus Paulicianos, penes nos in

Bibliothecâ nostrâ asservatur; reliquum autem, Oratio nempe contra Phantasticos, Parisiis extat in Regali Bibliothecâ. Unum dumtaxat Codicem aliquando fuisse ex duabus hisce partibus constantem, ex nostrâ nempe et Parisiensi, ne in dubium quidem revocari potest. Idem namque est in utrâque bombycinae chartae color subobscurus; ipsissimus est linearum cujuscumque paginae numerus: eadem omnino est characterum forma ab unâ eâdemque manu prolatorum; si figuram utriusque conferas, eamdem et quoad foliorum longitudinem, et quoad latitudinem invenies; quid amplius? noster Codex initium esse libri palam ostendit; Parisiensis incipit: «Ի սկզբան Յովհաննու իմաստասիրի կաթողիկոսի Հայոց Ա[illegible]գոյ» h. e. *Ejusdem Johannis Philosophi, Armeniorum Catholici, Ozniensis;* qui incipiendi modus ala quaedam opuscula proculdubio praemittenda fuisse demonstrat, haud enim diceretur *ejusdem*, nisi alia quaedam ipsius Auctoris opera praecessissent. Parisiensi Codice iterum atque iterum fideliter exscripto Bibliothecam nostram ultimis hisce temporibus exornavimus.

Aliud Ozniensis opus est Commentarium in Horas Canonicas hoc ordine dispositum. Prius loquitur de officio Matutino, ac de Oratione, quae ad solis ortum fit; procedit deinde sermonem instituens de Tertiâ, Sextâ, et Nonâ: de die Dominicâ, quae *Prima-Sabbati* nuncupatur, postea disserit.

Praeterea fragmenta quaedam ex aliis sacrorum Armeniacae Ecclesiae rituum interpretibus; quippe

quae Johannis nostri nomen praeseferunt, huc illuc reperta addidimus, ne quid ex indubiis Ozniensis operibus publicâ luce privaretur. Pro coronide tandem duos superius commemoratos de Ecclesiâ sermones amatoribus Sacrae eruditionis exhibitos voluimus.

Verum ad recensita opera interpretanda gradum faciamus.

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐՒ

ՕԶՆԵՑՒՈՅ

ԱՍՏՎԱԾԱՆՈՒԹԻՒՆ

JOHANNIS PHILOSOPHI

OZNIENSIS

ORATIO SYNODALIS

ՅԱՆԱ ԴՐՈՒՅՑ

Ա. Պատճառելի վասն իւր ըստ առաքինութեան կենցաղին առաւելութեանցն գիանգիտանալոյն և աճապարութեան. և յաղագս այ առ նա խնամակալութեանն, և առաքսապարգեա ուղխոյ վերակացուին Հոգւոյն սուրբ. և ընդ այլ ուրուք ցնորս պատրաստեաց այծ նմա այնպիսի պիտապատանիք ժուռանալ ի յարութեանն։ Այսինքն վկայեալ հաւանեցաւ ապա այնոքիւք զալ վինդն ի նորգ դահանայութեանն և առաքնորդութեան։ Այսինքն սրպէս ձանաչեաց հոլովութեան պանապանա գործեցաւ, փեղկիկ պատահմանոյն պատուհանութեանն. յառաքնութեան առաջինութեանն ելիցուն, և յերկրորդութեան պատուոյն առաքսութեան։ Օ՜ նոր յորդորեան բան առ այս առաջինութեանն. և երկ անդ ցնորսն վերակացուին հնարքը վնասանութեան ձեռ չարչարանացն, և վարդապետութեանն արարչագործ փեսչութեանն։

Բ. Ի՞նչ-ապահանութեանն վնոցանէ, որ այլոյն-ապահ և ոչ գիով օրինաւոր կապարքին պիտանութ և պէրծեալ և պիտրեալ պատրաստ։

Գ. Ով պահպանն փերսանութեան և պատապանն լուսաւորութեանն դարձուցն և ոչ գիայրիցէն պարտ է հապատարել. և ով հակառակել, և պատրաստն արարքեալ այսպիսի ինչ յօրինակ առնուլ. որ մանաւանդ ոչ ինքն, այլ նորընծայ ժամանակին պատշաճութեանն պատ գործել։

Գ. Այսու իւրոյն սրբոյ ինչ յերկիս բանիւք, և պատանապետ կապարն նոցա առ գիրանս փորձառութեանն։

Դ. Ով պահուիկ՝ որ հիրսինն՝ նախ յերկնայութեանն կարգ պարտ է աճել, և ապա հիրսել։

Ը. Այսու հանդերձ բազում ցաւոմամբ ի վերայ դահանայից, որ ի պղծութեանէ խորհրդոյ պիղծոյ և ընդ-

ARGUMENTA *.

I. *Descriptio amoris ejus erga literas, ejusque in Deum charitatis, atque divinae in eum providentiae. Item, per quem Deus tantâ sobrietate ei praeparaverit amoris erga literas alimentum. Item, quomodo per illas postea propensionem habuerit, ut se ad Sacerdotii ac Praelaturae ordinem daret. Item, quo pacto temporis vicissitudo varios operata fuerit et pulcherrimos magnique momenti eventus, virtutis antea magnitudinem, ac deinde honoris abundantiam. Posthaec, hortatoria ad hanc virtutem verba; et exinde fieri posse, ut dominicarum passionum imitatio, atque creatricis providentiae doctrina assequatur.*

II. *Conquestio de iis, qui diversimode, non autem uno eodemque modo, disciplinas et ritus statasque ministrationes peragunt.*

III. *Dominicum Altare et illuminationis Fontem de lapide, non autem de ligno, condere oportet: non esse disceptandum, nec aliquod a priscis peractum sumere decet ad exemplum, quod involuntarie potius agebatur, inchoatique illius temporis opportunitas poscebat.*

IV. *De sacro Oleo, quod trifariam distinguitur, atque diversimode uniuscujusque ministratio perficitur.*

V. *Qui baptizandi sunt, prius ad catechismos vocentur, posteaque baptismo abluantur.*

VI. *Jussum comminationibus prolatum in Sacerdotes, qui ob suam socordiam sponsum spon-*

* Hoc pacto, hocque ordine uniuscuisque capitis in Codice praemissa reperiuntur totius Orationis synodalis argumenta.

հարան ոչ փանին չեչիզչիլ , և ոչ ինչեանչ պատ-
չին , այլ չի-բաչանչի-ը դրուանա և ընդ չիուն աշ
խարհաչհանաց պայա առանչն :

Ա. Յաղագս երիտրտակնաց՝ ինչ չայսիանալա և մի
գաղտաբար պատիժն :

Բ. Ովք չայսիանալին օր արժան է հատարել պիտի
օրհնուինչ , չեչի արհանելով ի նա ատելոլ , և
աւետարան ընդունուլ . և չուիօրէչայն նորին
պճնուիլ աւետարանաւ և պատիժայն և պիտի-
պուինչ հաւատարմալա ընդունուլ :

Գ. Ովք պարտ է ի մէ չառատանիերորդա պահոն պատա-
րագ մատուցանել շաբաթու և հինգշաբթի : Յո-
րում և պիտորդք հիւանդանոան չայսինչ գո-
նաանանալան բանիս :

Դ. Ովք արժան է հինգշաբթի առաւօտ չայգապաղաժն
առնել :

Ե. Ովք պիտի խորհուրդ ունենչ շաբաթու օր և որպիսի
հարգաւ պարտ է պատուել պիտ :

Զ. Ընդդիմամաքանութիւն առ այնոսիկ , որ արգելուն չօրհ-
նելոյ պիտոյս և չօճանելոյ ի-ղուղի որ հուչ հիւ-
անդի :

Է. Կնոջ պիտուր ամէն չիրդ հիսն առապետ է և ոչ
հա ի չայր և ի չոգի-չյաղագս որոյ հպատուչիսն
պիտի բերել արժան է պիտի հոյ հոյ առաւելեան :
Յորում և ինչ ընդդէմ չառաւօտին և չերեկոյին
պաղատանա ի պիտի անդուդանին պիտուր ամէն
նոյ չորում առաւօտ պատարագ մատչի , ի սիրանին
նուաճելն :

Ը. Ովք պիտի խորհուրդ ունենչ առաւօտին պաղատա-
նանին առաջոսին և աղօթիւ և հարգատրութիւն
նոցին :

Թ. Ովք պիտի խորհուրդ և չերեկոյին պաղատանանին
գտանիչ ի առջոսա և ի նչուրդա և չաղօթս և
ի նոցին հարգատրութիւն :

Ժ. Յաղագս բովանդակութիւն առաջելոյ ճառիցս առա-
ջեալ բանս ինչ առնառուտ :

samque ad Ecclesiam minime perducunt, neque ipsimet coronâ praecinguntur; sed in cujusvis domo, et per saecularium manus peragunt.

VII. *De bigamis: ut palam, minime vero in abscondito, matrimonio jungantur.*

VIII. *In die Epiphaniae facienda est aquae benedictio, oleum in eam infundendo, psallendo, atque Evangelium legendo; in octavâ autem indiscriminatim Evangelia Nativitatis, Annuntiationis et Baptismi legenda.*

IX. *In sacrâ jejuniorum Quadragesimâ Missa celebranda est in Sabbatis et Dominicis diebus. Ibidem et primae Sabbati mysterium laudationis verbis explanatur.*

X. *Decet, Dominico die nocturnum Officium agere.*

XI. *Quid sit mysterium Sabbati, et quo ordine oporteat eum colere.*

XII. *Reprehensio in eos, qui Crucem benedicere, easque oleo, quod* Myron *vocatur, linire vetant.*

XIII. Sanctus Deus *ad Filium solummodo cantatur, non autem ad Patrem quoque et ad Spiritum; ideoque effatum illud:* Qui crucifixus es, *decet post quemlibet versiculum addere. Ibidem etiam, quare in matutinis vespertinisque Officiis* Sanctus Deus *prope finem transferatur; quum autem per diem Missa celebratur, sub initio concinnetur.*

XIV. *Quodnam praeseferant mysterium matutina Officia, et Psalmi, et orationes, eorumque dispositio.*

XV. *Quod mysterium etiam in vespertino Officio reperiatur, in Psalmis, et in Antiphonis, et in orationibus, et in eorum dispositione.*

XVI. *Quaedam verba pro epilogo earum, quae dicta fuere, breviter prolata.*

Յիսուս. Երբ դուք աղօթք ընէք, մի՛ ըլլաք ինչպէս կեղծաւորները, որոնք կը սիրեն աղօթել ժողովարանները եւ հրապարակներուն անկիւնները՝ որպէսզի մարդոց երեւնան. ճշմարիտ կը յայտնեմ ձեզի, որ իրենց վարձքը առին։

Յիսուս. Իսկ դուն երբ աղօթես, մտի՛ քու սենեակդ եւ դուռդ գոցելով՝ աղօթէ քու Հօրդ, որ ծածուկին մէջ է. եւ քու Հայրդ, որ ծածուկը կը տեսնէ, հատուցում պիտի տայ քեզի։

XVII. *Seruonis repetitio, quam habet ad omnes congregatos Episcopos nostrae Armeniorum regionis, ut per Canonum capita perstringantur habiti sermonis verba.*

XVIII. *Ipsimet Canones, quos unanimiter statuerunt* (Episcopi), *triginta duobus capitibus comprehensi.*

ՅՈՎՀԱՆԻՍԻ ՓԻԼՈՍՈՓԱՅԻ

ՀԱՃՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ

ՑԱՌԱՋԻՆ ԿԵՆՑԱՂՆ ԻՒՐ ԵՒ Ի ԳԱԼՆ ՑԱԹՈՒ
ՀԱՑՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ ՀԱՍՑԱՑԵԼ ԹԱՋՄԱՊԱՏՈՒԿ ԵՒ ՋԱՆԱՋԱՆ ԿԱՐԳՍ
ԵՒ ԿՐՕՆՍ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

Ա. ՊԱՏԵՐՈՂԱՑՆ նախատիպ մեծին Յովհ. ասէր երբեմն յիւրում քանին, նեզեալ ի փոքռանութեան արկածից, "Ո՛վ առնէր զիս ըստ աւուրցն առաջնոց ,, միանգամայն ի բաց եդեալ զքաջողջուն զինչասէտսն և զբազմարդուն: Օ՜ն որոյ և ես համբերձ հատանելմամբ բարբառիմ ի դիպուածոց առտի վտանգեալ. ոմ զիս անցելոցն առաջի դներ սմանաց, վերստին զմանկականն տիտղս զգեցուցանելով զհասակ: Յորում ձախացեալքն էի հայրենասուր հոգեկան ընչիցն առատութեք. և զարդարեալ հրձուէի ճօճնասմանութեամբ Հոգւոյն պատմուճանաւ, և չնորհացն պսակաւ փառաւորեալ զվնասոյ իմոյ. և զառաջնորդականին իմոյ կախեալ զպարտութեք զոսկեառեակ քայառամանեկիցն զգեզեցկուէ: Եւ ամենևին զամենայնին ընդ իս բերելի զհարմանական յօրինուածոյն զգեաւ, պատշաճ լինելով յերկնայինսդ պարփակիլ փեսային առաքեալս: Վ՚անգի արդարև զարդարի պատեհ առաքինութեն երանգովք ըստ նախատիպին կերպարանեալ, արպէս ձշմարտութեամբն և ինձ թուի:

DOMINI

JOANNIS PHILOSOPHI

ARMENIORUM CATHOLICI

PRIMA EJUS VITA
EJUS AD PATRIARCHALEM CATHEDRAM ADVENTUS
PLURIUM VARIORUMQUE
ECCLESIÆ RITUUM AC DISCIPLINARUM INSTAURATIO

1. Patientum prototypus magnus Job dicebat aliquando verbis suis, afflictus a calamitatum tentationibus:[1] *Quis me faciet juxta dies pristinos*? quippe qui sanitatem, opulentiam, filiorumque copiam unâ simul amiserat. Eadem et ego ingemiscens profero praesentibus perculsus eventibus. Quis me transactis repraesentabit temporibus? iterum juvenili me vestiens aetate; in qua spiritualis opulentiae copiâ a Patre largitâ dotatus eram, ac septiformis Spiritûs stolâ ornatus exultabam, gratiae diademate gloriose coronatus, atque regalis aurei monilis pulchritudinem ex collo pendentem in me habens; ita ut omnem omnino sponsalis ornamenti vestem mecum ferrem, jure promerens in caelestis sponsi thalamum recipi. Siquidem profecto virtutum coloribus ornatur imago juxta prototypum efformata; quemadmodum veritati mihique videtur.

1 Job. 29. 2.

Յայնժամ բոլորովին ես ինքն էի լուսաւորել՝ յաճախելոյ Թափանցմանց լինելոյ նշուղից. զոր իբրև մնքուր հայելեաւ առ իս զիրկչականն ձգելով դիմի զնմանուն, հանգոյն արեգականի՝ իսոյս ուրուք լոյս յատակութեի չուրցն առաքելով զիւր ձառագայթմն։ Եւ նախ նորին ստեպ ստեպ հոգւոյն ուղխից վտակօք ոռոգաներ զարգաւանդ երկիրն մտաց իմոց. և որպէս ի ծաղկահոտ գինի՝ սպունգ ինչ Թացեալ, այնպէս լցեալ ուռճանայր ի նմանէ բանական իմ ոգի. մինչ զի կարել ասել ինձ զայն ժամու պատահիցն իբրև զայլմէ պատմելով, "Անուշ էի մտավարժ, և ոգւոյ բարւոյ դիպեցայ,,։ Քանզի և վարժապետ վերհագոյն ունէի յայն պարգևեալ ինձ, հայր միանգամայն և հրահանգօղ հոգևկան վարժուեց՝ գինն Աէոդարոս, ըստ մերումն՝ ածականի պատշաձեալ լեզուի. որ ոչ զառ յինքենէն եւեթ բաւականանայր շտեմարանել յիմումն ոգւոյ զբարին, այլ՝ի յոլովից զպայծառս գոյնս ծաղկաքաղ առնելով զընտրհաց, լիացուցանել զագահութեն իւրոյ ինև ջանայր զուսումնասիրութեի. և գրեթէ յապշմանէ Հոգւոյն՝ գինն նախատեսեալ, զառ՝ի յոքունցն հաւաքեալ պատրաստեր լինել բազմաց պիտոյից նիւթ, ծածկաբար զնայն առ իս բարբառելով. "Կիր մանր զմանրս զայգ,, պատգամատարող հրաւիրեալ լինել խրատ լեամնն ազին։

Եւ եթէ երբեք ուրուք խորհելի արդեաք զհրամանացն խորտակել զլուծ, և խզել զաշխատութեն առմետս, այլում ուրուք անկն դնելով կինցաղական տարփանաց, աստուածայինն ընդհ անդրկն ձգեալ բերէր զիս կապանօք սիրոյ իւրոյ, սաստելով յանկնջ խորհրդոյն իմոյ, "Ո՛վ կայ քո և ձանապարհին եգիպտացւոց, լսելով զջուրն Կարմիր,։ Յաղագս որոյ ապա հաւանեալ իմ այսոքիւք՝ իբրու թէ ձայնիւ կոչողին զիս այ, զանձնատուականն ընդ առաջ տանելով բան, "Ահաւասիկ եմ ես, առաքեա զիս,,։ Որ օրէնսակ ձի ոք նորատարժ ոչ կարացեալ ինքենէն զվերբերլոյն իւր՝ի բաց ոստուցանել, զանկամայ սանձիցն բռնադատութեի դժոխականութեն իւրոյ եղեալ՝ զոր ծիոյ քաջ հրութե ասպարէզ։

Tunc ego ipse totus luminosus eram divino pervasus splendore; unde veluti per speculum nitidum ad me trahebam Salvatoris vultûs similitudinem, qui solis instar in profundius spatium radios suos per aquarum puritatem mittebat. Atque primum rivulis torrentis ejusdem Spiritûs saepe saepius irrigabatur fertilis mentis meae terra; et sicut in floriolens vinum spongia quaelibet intincta, ita sane rationalis anima mea ab eo repleta germinabat: adeo ut dicere queam de felici illo meo statu, veluti de alio enarrans: *Puer eram ingeniosus, sortitus sum animam bonam.*[1] Habebam enim et magistrum excellentem a Deo mihi donatum, patrem simul et doctorem spiritualium disciplinarum, meum Theodorum, qui juxta nostram linguam *a Deo donatus* interpretatur. Qui nequaquam satis esse arbitrans, ut sui ipsius bonum dumtaxat in animam meam insereret, ex multis immo clariores colligens gratias, florum instar, aviditatis suae amorem erga literarum studium per me explere nitebatur. Atque fere per Spiritûs inspirationem futura prospiciens, collecta illa ex plurimis praeparabat, ut materia pluribus necessaria fieret; tacite divinum illud ad me loqueus: *Comede* minutatim *volumen istud*[2], nuntius tu constitutus pro gente Israël.

Quod si umquam forte cogitassem mandatorum jugum confringere ac laboris lorum disrumpere, oculum alienis saecularibus desideriis figens, ipsa divina gratia a retro trahens me ferebat amoris sui ligamine, instrepens in aures consilii mei : *Quid tibi vis in via Ægypti, ut bibas aquam Gihonis?*[3] Quapropter ego demum, ceu per Dei me vocantis vocem, fui demum persuasus, acceptationis proferens verbum: *Ecce ego, mitte me*[4]: quemadmodum equuleus equitem a se dejicere non potens, quam nollet, fraeni vim invitus aversioni suae superimponens, longum iter percurrit obtemperans.

1 Sap. 8. 19.
2 Ezech. 3. 1.
3 Jerem. 2. 18.
4 Isai. 6. 8.

Ա՛յլքանդ և այսպիսիքդ չիսկզբանէն առ իս ձայ նախխնամուձէն մեծուձէ։ Արդ իւիք աւասիկ ես այժմիկ հարկանեմ զանձն իմ և նուաստանամ, հարցափորձեա՛լ ի ձեռն՝ թէ զիսդրդ անհանձարեցուցանէ հասակին տուեալ զգործոցն խոհականուձէն, իսկ զքաղաքավարձէն ուսեալ ներշնչմանակացն, և մանկացակազմուձէն փարթամացելոյ, զյոլովս անդուստ՝ ի քաց յաղուկեցաք զգործնականն խմաստուձէին. մինչ զի ընդձայլի լինել լինձ այսօր, որպէս յառաջնն աստղի, հանդերձ կատարելուձեա՛ն և պատուոյ քարձրուձէ՛ զատնալ հանդիպել մատաղագուսնի և անթառշամ՝ ի մեղաց եղելոյ հասակին, եթէ պարտ է ըստ առաքելական բանին զպիտանի և զընտրեալ անօթ ընտրել պատուականն գանձու՝ վերկայք լինելով յաղմագուձեա՛ն միմեանց հանդիսատարար և ազգակցապես։

Այլ զի մի թուեցցայց այսգունիւ բերեալ յանկուձէ՛ զԱգիսյ զբեւտատացուց գոռոզին ախտանալ, որ զգատամնացեալն իւր Աղիսյ առաջի առնէր առ՝ ի չօշափել զմնրումին՝ որպէս թէ՝ ի մեռելուձեա՛նէ առ մանկուն զծերուձին փոփոխել յուսալով, զարձցուք և զկարելուձեան բուն հարցուք՝ ի քաց դնելով զանհրաժեշտին մուածուձէ։ Ո՞վ ի կարելի է բանական կենդանի ասէցէ՝ ամենեցուն յամենայն ժամ լինել զինչ և կամացի. թէպէտ և ոչ համանգամայնն՝ ի միոչէ և՝ ի նմին ժամու ներգործելով զներհականան. որ մանաւանդ ըստ ըօրուձեա՛ երկոքին՝ ի նմին գտանին՝ ի մարդին։

Այլ պարտ է այնմիկ՝ որ զխոտատացեալն իգրև զրամ բրտենեալս յուսոյն ողջունել գիսոհ, յարատեւուցայն և դժուարաշարժին հոգ. տանելով ձգել ձեռն։ Զոր միանգամ քնաւորեցան կամ ոչ հեռանալ՝ ի մարդոյն, կամ թէ հեռացեալ՝ վաղվաղակի վերստին գտանելով յարատեւեա՛լ. և այս են առաքինուձեա՛նք, որք առ հասարակ հոգւոյ և մարմնոյ գիտառացին՝ ի գլուխ յօրինեալ կատէ զպատակ։ Զանգն այլք՝ ի տրտմագրուձեան ժամանակաս տրտմակայեալ, լա-

1 Iisdem fere verbis usus est Serm. III. §. 19. in Gen. cujus de Agar loquens Philo Judaeus opera ex graeco originali ar-

Tot et tanta in principio erga me divinae providentiae magnitudo: unde ecce ego nunc meipsum redarguo et humilior, Deo me sciscitante, cur nam in insipientiori aetate magis prudentiae operibus incumbens atque pulcherrimas studiorum choreas ducere [1] edoctus scientiisque locupletatus majorem practicae sapientiae partem abjecissem; adeo ut optarem hodie, quemadmodum jam dixi, unâ cum perfectione istâ et dignitatis hujus fastigio ad eam tenellam haud pro peccatis arescentem aetatem reverti; quum, juxta apostolicum verbum oporteat, vas utile et electum pretioso thesauro implere, ut sibi invicem similitudine affinitateque sint testes.

Ne tamen videar hocce ductus desiderio, Pelei Thessalorum tyranni vitio laborare, qui decrepitum suum corpus Medeae proponebat dilaceraturum, senectutem suam sperans de morte ad juventum transmutandam fore; convertamur, et ad ea, quae fieri possunt, manum admoveamus, sepositâ eorum, quae fieri nequeunt, cogitatione. Cunctis namque ratione praeditis animalibus licet semper quicquid velint facere; etsi non unâ, eâdemque horâ in se habere possint ea, quae sunt actu contraria, utraque tamen virtualiter in eodem homine reperiuntur.

Ille autem, qui per spem novit, promissa, veluti accepta, complecti, debet diligenter aggredi res permanentes atque immotas, quae soleant ab homine aut minime recedere, aut si recesserint, cito rursus conversae firmiter copulentur. Hae sunt virtutes, quae spiritum pariter et corpus coronâ gloriae praecingunt. Caeterae namque affectiones aliquandiu commorantes invicem dissolvuntur; virtus autem in nobis semper vult commorari. Hac enim de causâ

[1] meniace jam Saec. v. translata vimus. ann. 1826. latinis quoque dona-

ծանեայ զմիմեանս. իսկ առաքինութիւնն հանապազ
զործ՝ ի մէջ խնդրէի ընականալ։ Այս պէս ի յայս իսկ
և գոյացուցիչն զմերս հաստատութեանց քնութիւն, զի
բարեգործք և ողորմելք եղիցուք. և ինքնիշխանու-
թեան կատարք՝ իբրու՝ ի տեսլարանի ումեք՝ ի սուտ հա-
հատակել հանդիսացուք. ինքեանով որպէս թագաւո-
րականն մատուռեաւ ողորմելիս երկիւղիւ զսիրտս մեր
և զձեռս, ընդ որս յարմարեալ պատկանի խորհուրդ
և գործ։ Ո՞վ ի նոքաւմէք իրօք, որովք առ մեզ տա-
զանգեալ անկաք, առ կեանսն դառնալ վերստին զի-
տիցեմք։ Ո՞վ կինի որոյ ապա ձշմարիտ և քաջ հովուա-
պետին հնազանդել հանդիսաւորիպ առ նմանութիւն, զոր
՝ի նմանել ՝ի վայրս մնացեալսն ՝ի մերումս ընդօրէ մարմ
նի զվշտամբերութեան. մինչ զի կարողք լինիցիմք հա-
մարձակապէս որոց իշխիցեմքն հրամայել։ "Նմանողք
լինէ եղիջիք, որպէս և ես ՝ի Քրիստ,,։ Նմանգոյն նման ա-
ռաջի երթալ ընդ պատուիրանապահութեն շաւիղս.
և զօրազեղչայն ձայն միշտ ՝ի լսելիս հնչեցուցանել
զաւետարանականն քարոզութեն վարդապետութեի,
զառաջն և զանձնաս բանիցն ձարտարեցուցանել դա-
սերս, և առ մնուցիչ հոգեկան պատգամացն մնու-
ցանելով զուրս, մանաւանդ՝ որ արտաքոյ ապականա-
ցութիս այսորիկ է՝ ՝ի հրաւիրեցելոցն զմեզ վայրի.
անխոտանատուի երջանկին շրջապատել զնոսա պարթե-
պատ առանձնականն հաւատոյն խոստովանութեք։ Այս
ընդ գազանացն կռուել յարձակմունս, զի մի քայ-
քայեալ ցրուիցին մերմ ՝ի դժոխս՝ գերեզկապէս մի
առարեալ Քրիստի անդամքն. այլ ամենեքեան միով գաւթի
միով քաջական դասալքանէն յարդարեցելոյն լինել հօտ։

Թ. Վ՚ԱՆՁԻ առեսանեմ ՝ի յոլովագոյն և ՝ի ծանր
իրս անկարգութեի քաղմացեալ, ոչ միայն ՝ի ժողովրդ
դակաւս, այլ առաւել յոլիսն մնանկունս, և յա-
ռաջնորդս երկերեցեալս։ Ալրք մեր լեզու՝ ՝ի ձեռն միոյ
քարոզի ՝ի մի երալք ձշմարտութեան ձանապարհ. և
արդ քազմահեռք և քաշմաշաւիղք եղալք, յանչափա-
քար և զանազան և այլայլեալ առնելոյ՝ թէ զվարս և

1 Colos. I. 24. 2 II. Cor. II. 1.

vel ipse Creator nostram condidit naturam, ut benefactores essemus atque amatores Dei, et per liberi arbitrii vehiculum, tamquam in theatro quodam, dimicantes conspiciamur, cor nostrum ac manus, quibus cogitationes et opera ad amussim aptantur, veluti regio annulo, divino timore obsignantes, ut iisdem rebus, per quas dilapsi in mortem cecidimus, ad vitam iterum redire valeamus. Hisce positis, studeamus deinceps vero bonoque pastorum Principi accurate assimilari, *adimplendo ea, quae desunt passionum ejus in corpore nostro* [1]; ita ut eis, quibus praesumus, fidenter praecipere possimus: *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi* [2]. Imitatores illius praeeamus per viam observationis mandatorum; et vocis sibilum, evangelicae nimirum praedicationis doctrinam, semper in eorum aures ingeramus; eosque salubrium innoxiorumque verborum herbis pascamus, et secus nutrientes spiritualium oraculorum aquas refocillando ibidem alamus, ubi extra illud, quod corruptibile est, invitati sumus; triplici quoque indissolubili muro eos circumdemus, trium videlicet, juxta fidem, Personarum confessione; et contra ferarum incursiones colluctemur, ne Christi membra pulcherrime conjuncta dispergantur divulsa prope ad inferos, sed omnia unus efficiantur unius ovilis, uniusque dominici baculi grex.

II. Multiplicia namque video in plurimis gravisque momenti rebus vitia, non in saecularibus dumtaxat, verum in Cleri pueris, potius, et in Ecclesiae raectoribus. Qui unâ linguâ per unum praedicatorem [3] unam aggressi sumus viam; nunc tamen multa premimus vestigia, multosque tramites praeter modum; atque diversimode, et aliis aliisque formis tum mo-

3 Per unum videlicet S. Gregorium Illuminatorem.

եղեալ զվիճաբանութիւնսն որ առ նմա. մինչ զքեզ վնասին կրկին զիմաստս ըստ հնոյ պատմութեանն՝ պա- տերազմիլ ոմոյ այլ ընդ եղբօր, և այլ ընդ ընկերի, քաղաք ընդ քաղաքի և օրէնք ընդ օրէնս։ Այնպիսի- կանն զգաստութիւն և վայելուչ առուեւառութիւնքն խոտակիցք և հաշտասիրք լինելով, և առ խաղաղութիւնն ճոխ ժողովեալք՝ զխաղաղութիւնն խնդրեալ խուճապիւք և խռովիւք։ Այլ իրքն այլազգիք և այլալեզուք՝ տանիւք և բերմամբ զմիմեանս, լի ներով առ նոսա խուժ, և այլք այլոց գաւաժ։

գ. Ինդ որովք և զայս եհաս տեսանել. զի՛ի տես զկոս տեղիս զսեղմսն և զաւազմսն ոչ առնեին ըստ հզօրմանի և աւանդութեանց երկանեւեացն մերոց հա- րանց՝ քարեղէնն և անշարժաւորն զերկոսիսին հնձել- ցուցանելով. այլ զսեղմսն փայտեղէն և շարժուն առնելով, իսկ զաւազմսն ըստ սիրոյին՝ ըստ ժամուն և ըստ տեղեացն, որ ինչ անօթով և՛ ձեռն գայցէ, կատարին զկարգն։ Ներելով տարացոյց իւրեանցն ոխակալեացց տղայասպէս և անփորձաբար, եթէ տա հարկի՛ի սիզմանն յոտիքեն երագագրաւելի ինչ ցու- ցեալ երեւ գործ։ Այսպէս Ինձ տովտրակեան տեղա- հասեալ՝ ի վերնատանին կատարել զխորհուրդ մարմնոյ և արեան իւրոյ, և փիլիպպոս վնեղքինին յոր և ինչ ջուր մկրտեաց. նոյնպէս և վասն այլ առաքելոցն՝ ցուցանել, ասեն, պատմութիւն՝ եթէ այլազնեալսն ի մեռանոց, և որպէս զիարդ և ժամն խնդրելն՝ ընդ եր- կոսեանսն անցանելին խորհուրդս։ Այս առելոյն մեզ Ոստատուիչ փայտեղէնն ընդ ինքեան շրջեցուցանելն, ասեն, տեղեաւ. և՛ ի գետս և՛ ի վտակս, յորս և հաւատ նէր, մկրտութիւն կատարելոյ։ Եթէ որս՛ի դէպ է ասել, եթէ առնեսցուք՛ի Ինձ եղեալքն, ով դուք, յօրի- նեալ մեզ բերելի է, ապա հարկ է և երեմտասիրեալ մկրտել. և Թլփատել ուխտօրեայ, և երեքօրեայ

res, tum erga Deum doxologias perficimus: ita ut eamdem fere experiamur noxam, quae in veteri historiâ commemoratur, pugnare videlicet inter nos virum cum fratre, et hominem cum proximo, urbem adversus urbem, et legem adversus legem [1]. In terrenis conversationibus, atque in negotiationum commerciis colloquimur, et pacta ad invicem firmamus; verum coram pacis Deo congregati ad pacem postulandam perturbamur et confundimur: et quasi alienigenae, alienaeque linguae homines, detrahimus invicem et sejungimur, non secus ac si iste fuerit illis barbarus, atque illi caeteris barbari.

III. Interea et istud nobis videre obtigit, quod quibusdam in locis Altaria, et Baptisteria non extruuntur juxta beatorum Patrum nostrorum praeceptum traditionemque, ambo lapidea et immobilia condendo; sed ligneum ac mobile altare quidam erigunt, et consuetum perficiunt lavacri ritum pro necessitate, ac pro tempore, et loco, per quodlibet vas prae manibus in promptu occurrens, suorum excusationem errorum pueriliter quidem, et imperite adferentes, si quidpiam priscis temporibus festinanter ab aliquo (*viro*) mostratum fuerit opus: a Christo, exempli gratiâ, qui ad communem mensam in caenaculo corporis et sanguinis sui Sacramentum confecit; et a Philippo, qui, ut ut accidit, Eunuchum in quavis aquâ baptizavit. Similiter, ajunt, de aliis quoque Apostolis demonstrat historia, quod diversimode ab invicem, et quomodocumque tempus poscebat utrumque conficiebant Sacramentum. Sanctus quoque Illuminator noster ligneum, inquiunt, secum ferebat altare; atque in fluviis rivulisque ubicumque advenisset, baptismum peragebat. Quibus dicendum est: O vos, si universa a Christo acta nobis ad exemplum adducenda essent, ergo oporteret, et triginta annorum unumquem-

1 Idest unius provinciae praxim seu legem adversus alterius provinciae legem. Sicut in Gr. sic et in Arm. νόμος, νομός, օրէնք, *l. quae sum.* *legem* atque *provinciam* significat.

յառնել, և քառամտօրեայ յերկինս համբառնալ. զի ըստ այսմ օրինակի զայսոսիկ հաձոյ թուեցաւ ներգործել Քրիստոս։ Եւ զկնի ընթերցացն յերեկոյին ժամու հաղորդել խորհրդոյն, զի ոչ ուրանօր զհինին աւարտեալ ինքեաց, անդամնօր և իւրումն հիմն ձգեալց նորոյ ուխտի։ Եւ այժմ քազում ժամն՝ի միջի կատարելոյն ընդ մարմնաւորականին և ընդ հոգեւորականն սեղանին, և ուխտօրեայ մկրտութիւնք։ Նոյն վասն Թլփատուե՛ի Պաւղոսն ընկալաք հրամանն. «Եթէ թլփատիք, ասէ, Քրիստոս ոչինչ ձեզ օգնէ»։ Նոյն նախ քան զկատարածին յարուցեալն տալ մարդկային բնութեանս՝ չխմբնոս և վիրաւոռս այսմիկ սկիզբն արարին ամբարշտութե քանիցն։ Եւ ոչ ընդ դրունս երկնից կարողութեն է ումեք անցանել առանց նմին օգնոյ՝ի մարդկանէ, «Ուր կարապետն մեր Յիսս յառաջեալ է համեստ»։

Պարձեալ առաքեալքն զյոլով ժամանակս՝ի տաճարին զատ՝ի վիրաստոսէ նոցունն կատարէին աստուածպաշտութեան խորհուրդս. եթէ զաղօթից, եթէ զկաղանդուն։ Նոյնպէս և զայժմ կանոնականն սահմանեաւ զմեզ պարապեալ զգուշացուցիչն նոցին աստուածպաշտիք և ժառանգաւորիդք, ոչ երթալ՝ի ժողովարանս և՝ի մեծ տուներս չորեքից կամ հնգետասանից։ Այլ առաքեալքն ընդ չորեսին յիւրեանց ժամանակին զսրբոյ պատարագին տօնախմբութիւնն զոր. իսկ՝ի մէնջ երեք ոք յանդգնեսցի ընդ չորեսին տօնել, և կամ յառաջ քան զգալոնայինն հաստատակատարութիւնն, և նախ քան զվիշապատիսին օր լուծանել զպահն, ընդ նզովիւք՝ի հարկէ անկեալ գտանին։

Այսպա ուրեմն զայն՝ նորագիւտ և դեռահասակ ժամանակին ստիպէր առնել այնպէս. իսկ այս՝ խորհրդոյ և ճաճայիկն տեսչութեն. զի մեծուէն առաջի անկեալ իրաց՝ զգիտութեանքն զանց առնել և անտեսել վարդապետէ։ Վասնզի անփոյթ առնել ծանուցին՝ համանգամայնեցին է՝ի քաց քարձուին. իսկ ըստ ճշմարտագունիցն՝ եթէ ժամանակ առ ձեռն պատրաստ կազմուիցե. զի որպէս՝ի խաւարի՝ և աղօտաշաւիղին է պատուհասլ

1 Galat. 5. 2.

que baptizari, et octiduum circumcidi, et tertiâ die resurgere, et quadragesimâ die in caelum conscendere: hoc namque modo haec Christo peragere placuit. Item quoque post coenam horâ vespertinâ Mysterio communicari; quoniam Dominus ubi vetus illud perficiens obsignavit, ibi per suum quoque novi testamenti fundamenta jecit. Nunc autem multas horas interponimus corpoream inter spiritualemque mensam, et octidui baptizamur. De circumcisione sane mandatum accepimus a Paulo: *Si circumcidamini*, inquit, *Christus vobis nihil proderit* [1]. Ante finem vero [2] fieri humanae naturae resurrectionem, Hymenus, et Philetus fuerunt hujusmodi verborum impietatis auctores. Nemini porro ex hominibus est potestas in hac vitâ per caelorum portas transire, *ubi praecursor noster Jesus* antecedens *introivit* [3].

Item Apostoli per multum temporis in ipso templo mysteria sibi a Christo tradita peragebant, sive orationum, sive communionis; nunc autem nobis eorumdem traditionum observatoribus et haeredibus per canonicas constitutiones praeceperunt ne Judaeorum aut Gentium synagogas vel templa adiremus. Ipsi quoque Apostoli suis temporibus unâ cum Judaeis festum sanctae Paschae diem celebrarunt: si quis tamen nostrum auderet cum Judaeis celebrare, vel ante vernale aequinoctium, atque ante primae Sabbati diem solvere jejunium, anathematis poena fit continuo obnoxius.

Illud porro novum adhuc et nuper inchoatum tempus ita peragere cogebat; istud autem est consilii divinaeque oeconomiae opus. Siquidem earum, quae praesto sunt, rerum magnitudo exiguas quaslibet praetermittere ac dissimulare docet. Graviora enim negligere, est universa abrogare; ad leviora autem componenda omne tempus in promptu est. Nam quemadmodum inter tenebras vel ipsum exiguum lumen

2 Idest ante mundi consummationem.

3 Hebr. 6. 2.

լոյս, լաստ նմին օրինակի լոյս եղեալ՝ և դումնաքեայ խաւարն վատթարանայ։ Յաղագս որոյ ասպա հարկ է հաւանութեամբ և հաւատովք հետևել զկնի բոլոր քրիստոսականացս, և սեղան և աւազան քարեղէն անշարժ ժաքսոր յամենայն եկեղեցիս արձանացուցանել։

Իսկ եթէ ասիցէ ոք՝ ի հարցասիրաց և ի լաստիրացս, էր աղագաւ քարեղէն և ոչ փայտեղէն հրամայեցաւ կանգնել մեզ սեղան։ Նախ զի և պատշաճաւոյն իսկ առ յարմարութեամբ խորհրդոյս՝ զնիւթս զայս տեսանեմ եղեալ. որպէս թէ զանյողդողդ և զանշարժահիմն փրկութեանն մերոյ իրողութիւն՝ կարծրագոյն և դժոխաշարժելի գործարանաւ անօրինել։ Երկրորդ զի և յառաջագուշակ եղեալ Իսայեայ՝ ի վերայ այմ հեթանոսաց, զոր առ եզիպտացիսն պատգամաւորեալ խօսի. "Յաւուր յայնմիկ եղիցի, ասէ, սեղան տեառն արձան կանգնեալ յերկրին եգիպտացւոց, և եղիցին՝ ի նշան յաւիտենից"։ Նայեա և արդարև իսկ սովաւ գյաւիտենական կենացն առ մեզ երաշխաւորեալ տեսանեմ բարութիւնս։ Զպակաս և ընդունասէրս. "Ընդէ արբից զգա, ասէ, ընդ ձեզ նոր յարքայութեան հօր իմոյ"։ Երկրորդ թերևս արդեաք՝ ի հանգերձեալ յաւիտենին՝ ի Նէտէ զնացին ձշմարտապէս, որպէս և այժմ՝ ի սեղանոյ աստի օրինակաբար, վայելիցեմք։ Նայեցի և նոյն ինքն Նէտ վէմ անուանեցաւ. "Ալ էմն՝ զոր անարգեցին, ասէ, շինողքն՝ նա եղև գլուխ անկեան"։ և դարձեալ, "Ի լերանէ վէմ առանց ձեռին հատեալ"։ զուշակէր զնա Դանիէլ. և Իսայի ասէ. "Ընդհատուիկ ես գնեմ՝ ի հիմունս Սիոնի վէմ բազմապատիկ, ընտիր՝ գգլուխ անկեանն. և որ հաւատասցէ՝ ի նա, մի ամաչեսցէ"։

Դ. Նշան տեսցուք և զայս ևս՝ ի կարգիս. զոր մանաւանդ թէ և յառաջագոյն իսկ արժան էր յիշել իբրև զմեծագործ և զբազմերախտ՝ ի Նէտէ պարգևեալ մեզ աւանդ։ Ո՞յ խղճայն տգէտ ասեմ, որով զնո-

1 Subintelligitur *respondimus*.

2 Isai. 19. 19.

3 Per Eucharistiae nimirum altare.

4 Matth. 26. 29.

in pretio habetur; eodem pacto exigua quoque obscuritas est advenienti lumini molesta. Oportet itaque cum consensu et fide universos sequi Christianos, atque Altare et Baptisterium lapideum immobiliter in omnibus Ecclesiis erigere.

Quod si curiosus quisquam interrogandi audiendique cupidus dixerit: » Cur nam lapideum, non autem ligneum praecipitur nobis erigere Altare«?[1] Primum, quia magis adhuc convenientem materiam ad Sacramenti commodum video hanc esse; ut scilicet fixum atque immobile salutis nostrae negotium per durissimum et ad movendum difficile instrumentum dispensaretur. Secundo, quia prophetizans de universis Gentibus Isaias haec Ægyptiis annuntiat: *In die illa erit*, inquit, *altare Domini columna erecta in terrâ Ægyptiorum, et erit in signum aeternum* [2]. Per istud namque [3] reapse largitâ fide, nobis aeternae vitae bona pollicita fuisse video, quemadmodum vel ipse Dominus dicebat: *Donec bibam illud vobiscum novum in regno Patris mei* [4]. Tertio fortassis, quia in futuro saeculo Christo veraciter, sicut et nunc symbolice isto altari [5], fruemur. Siquidem et ipse Christus lapis nuncupatus est: *Lapis*, inquit, *quem reprobaverunt aedificantes, hic factus est in caput anguli.* [6] Item, *per lapidem abscissum de monte sine manibus* [7] Daniel de eo vaticinabatur. Isaias autem dicit: *Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem pretiosum, electum, caput anguli: et qui crediderit in eum, non erubescet* [8].

IV. Verum illud quoque per ordinem videamus, quod antea potius erat commemorandum, utpote magnificum multorumque beneficiorum aerarium nobis a Christo elargitum; sanctum, inquam, Oleum [9], per

5 Isto nempe altari, quod est lapideum.
6 Psal. 117.
7 Dan. 2. 34.
8 Isai. 28. 16.
9 Chrisma videlicet.

պինդ՝ ի մեզ ձգեալք ի վայր միանալոյին։ Վասնզի յայժ
օտարացաւոր նուաստ և այլասպէս՝ ի միմեանց վարիմք.
զոր և առաւել իսկ առ մերով ժամանակաւս։ Վասն
նորին ձէթ լինդունել յԱրուսաղէմ բերեալ, խաչի
ձէթ գնա անուանելով, և գնոյն նովին սամանօք առ
մի ըստ միոջէ սկրտեալսն իւրաքանչիւր ումեք վերըս-
տին օրհնել. զոր դամոգաղիմ ասել, որպէս թէ քա-
զում անգամ օրհնութիւնքն, յորովագոյնս՝ ի նոցունս յիւղն
կոչել զընծորհն. և կամ թէ՝ ի գալստենէ նորոյ շնոր-
հին գինացեալսն՝ ի բաց մերժել յամենեցուն անտես։ Այս
գործեալ նովին ձիթով օծանիցին զսկրտեալսն և
զերախայսն, այլ և զհիւանդս և զեկեղեցի և զա-
զանս և զթաչս։ Այր թէպէտ և Ծոգին սի է, և առ-
հասատչեայ Ծոգւոյն իւղն նոյն է, սակայն բազմազ-
գի մերում ըստ փրկութեն, բազմօրինակ և խորհուրդ
փրկութեն հրաշագործի. ըստ նմին և առիւքեն որա-
շին՝ ի միմեանց՝ որով՛ք փրկեալսն լինիմք, և անուանք
առիւեացն։ Այպա և ազօթքն և գործառնութիւնն ոչ
ամ զմիոյ մնառուցանել մեզ փրկութեան պատրաստ, և
ոչ միոյ զանձնեցուն. և ոչ նմանապէս միմեանց օգ-
տատիրոյց մեզ լինելով, այլ երախայութեն օծումն
զհրաւիրակատն ունի դերշմ. և աւազանին օծումն՝
զըստ հոգւոյն մեզ յայտնութ վերստին ծնունդ. իսկ
որ զմիսի սկրտութեն է օծումն՝ զորդեգրութեն այ՝ ի
մեզ կոչէ զնորս։ Վարձեալ՝ սեղանն կերակրէ զմեզ,
և ոչ ծնանի. աւազանն ծնանի, այլ ոչ կերակրէ.
խաչն մնրտնչի ընդ մեր առ թշնամիան, և ոչ ծնա-
նի, և ոչ կերակրէ. ի հիւանդութեն՝ զառաջնոյնն
ունիմք կարօտութէ, ոչ և և զայլոցն։ Այոցս ապա-
քէն և ազօթքն և քարոզութիւն և օծմունքն՝ բաժա-
նաբար ըստ իւրաքանչիւրոցն վայելել լինել խորհըր-
դոյ։ Այս պատճառս ոչ ունիմ ասել, զմնիոյնն առ-
նելոյ զառաջնոցն այսպիսի խառնաձմնդոր և եղծա-
գործ սովորութեց, եթէ ժամանակի կարճութէ,
եթէ հիւանդութեց՝ ի վերայ անկուածն, եթէ ան-

1 Ea scilicet unctio, quae una simul cum interrogationibus lavacrum praecedentibus fit.

2 Isto unctionis nomine intelligit Auctor hoc loci eam caeremoniam, qua sanctum oleum in aquam baptismi funditur.

3 Sanctum scilicet Chrismatis

quod Christo copulati Spiritum sanctum ad nos trahimus. Nimis enim discorditer diversoque ab invicem modo utimur. Videmus quippe nostris temporibus, Sacerdotes oleum excipere ab Jerusalem deportatum, illud *Crucis Oleum* nominare, idemque iisdem vasibus pro unoquoque baptizato iterum benedicere: et, quod referre nollem, quasi multiplicibus benedictionibus plures super ipsum Oleum advocentur gratiae, aut ex novae gratiae adventu antiquata ab ipso vase depellatur. Eodem Oleo praeterea ungebant baptizatos, et catechumenos, et infirmos, et Ecclesiam, et altaria, et cruces. Verum etsi Spiritus unus sit, idemque sit Oleum Spiritûs arrhabo: attamen juxta multigenam nostram liberationem multiplex etiam salutis nostrae mysterium mirabiliter peragitur: unde et loca quibus salvamur, et locorum nomina a se invicem secernuntur: deinde oratio quoque et operatio non omne unius exhibet nobis salutis donum, neque omnibus unum, nec aequali ratione nobis proficiunt. Nam catechismi unctio [1] invitativum praesefert signaculum; lavacri autem unctio spiritualis nos regeneratione adoptat [2]: quae autem post baptismum est, unctio [3] in nos adoptionis Dei gratiam advocat. Praeterea altare nos alit, haud vero gignit: lavacrum gignit, non alit: crux dimicat pro nobis adversus hostes, non gignit, neque alit; in infirmitate vero sanitatis indigemus, non amplius alterius rei. Horum equidem et oratio, et praeconium, atque unctiones disjunctim pro unoquoque Sacramento esse debent. Praepositorum autem negligentiae rationem quoad hujuscemodi recentiores depravatasque consuetudines nescio afferre: utrum fuerit temporis angustia, an morborum instantia, aut quiescentiae defectus ob tyrannorum vexationes. Haec illis, et Deo sunt relinquenda [4]. Nobis porro, ceu filiis a-

seu Confirmationis sacramentum.

4 Idest, quaenam fuerit horum consuetudinum causa, iisdem, qui illas introduxerunt, Deoque investigandum reliquimus.

պարտապուրթէն յաշխարհականացն հորատահարուրթէ. զայս ի նոսա և յայծ թողլի է: Իսկ մեզ իբրև հայրապետից ոմանց որդւոց՝ զառ ի նոցանէ անտես ընծայեալն, ձեռն տալովն այ, տեսանել արժան է, և ի բարեկարգուրթէն և ի բարեզարդուրթէն ածել.

ե. Ոչ տեսանելեաք առ այսոքիւք և զայս եւս, զի ամենեք զառ ի միրոնէին գալ հանդերձելոցն՝ զհրաժարելոյն ի սատանայէ՝ նոցա հարցմամբ ի վերայ ոչ բերեն զերդմունս, և ոչ զսրբոյ Հրամարդուրեան խոստովանուրթէ, և ոչ յերեխայուրեն նախկին մատուցանեն ձեռնադրուրք յօծուրեն. այլ միայն առ միրոնէին ասազանին վազվազեալ՝ ի ներքս սրսկանին: Զայնոսիկ ընդ առնելով այնոցիկ՝ որոց թագաւորեցուցանել զոք կամիցեալ, նախ քան զմարդոցն ծածկել մերկուրէն՝ զպատկին ի գլուխ կապել յատաղեաքը, ի միասին ընթանալով փառացն և անարգուրեանն: Իբե կամ թէ որում ծնանել առաջի կայցէ, զծնունդն առաջի դիցէ յղանալոյն և երկնելոյն. զորս ի դէպ է անտին խոստովանել զմեզ ծնունդս, և կամ վիժածս, և ոչ ծնունդս: Վրանզի պարտ է՝ նախ ի բաց կալ ի ծառայեցուցանօղ առեւնէ, և յապաստամբ ծառայէ անտի. զի "Տիրեսցէ, որպէս Պողոմոն ասէ, ծառայն խմաստուն՝ տերանց անմտաց,,: Զնոյն այնոցիկ ապա հաւատալ արտիւ, և խոստովանել բերանով, յորմէ կեանն հասցէ, զՅայր և զՎրդի և զՍուրբ Հոգի: Այս յերեխայուրեն կարգի առ դուրս միրոնէին պատշաճացի լինել նմա՝ որ միրոնիցին: Իբե ապա զինի այսոցիկ զհոգևորն ծնանել ծնունդ յաւազանին. և զեօթնեակին՝ ըստ եօթնեկացն որ ի մեզ հոգեկան շարժմանէք, զգենուլ զՔրոգւոյն չնորհս, զոր Հատկան թուէ: Ոչ ինի որոց ապա և զարդեգրուրեանն այ անուն ժառանգել՝ յետ ելանելոյ ի ջրոյ անտի: Վրպէս և ի վերոյ փրկչին յօրինակ մեզ՝ Հայր յերկնից աղաղակեր, թէ "Դա է որդի իմ սիրելի,,: Ոչ ինի ամենեցուն, այս ինքն յղուրեն և ծնողականն և ժա-

1 Haec antiqua universalis Ecclesiae consuetudo, quam Sy- nodali suâ lege instaurare voluit penes suos quoque iste Patriar-

more patres prosequentibus, oportet, quae ab iis despecta fuere, Deo manum porrigente, investigare, eaque ad bonum ordinem bonumque ornatum reducere.

v. Et istud quoque praeterea cernimus: quod ab iis, qui baptizandi sunt, non exigunt quidam interrogationis modo de abrenuntiando diabolo juramentum, neque sanctissimae Trinitatis professionem, neque antea per manuum impositionem peragunt catechismi unctionem [1]; sed tantummodo ad fontis baptismum illos cito admittunt: simili fere pacto agentes ac illi, qui regem quempiam constituere volentes, antequam corporis operiant nuditatem, coronam capiti ejus imponere satagunt, concurrentibus unâ simul gloriâ, et opprobrio; aut etiam si quis nascendus sit nativitatem praemitti voluerit conceptui, partûsque doloribus; quos partus immaturos fateri necesse est, aut abortivos, non autem natos. Oportet enim, antea a captivante domino atque a rebelli servo recedere, ut *servus sapiens*, quemadmodum Salomon ait, [2] *dominetur dominis insipientibus*; ac postea corde credere atque ore confiteri (ex quo salus adveniet) Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum. Istud in catechismi ordine ad Baptisterii portam super eum, qui baptizandus est, peragatur. Deinde vero spirituali nasci (*oportet*) generatione in lavacro, et septem, secundum septem, qui sunt in nobis, spiritales motus, indui Spiritûs gratiis ab Isaia recensitis. Continuo tandem ex aquâ egressum, adoptionis nomen in filium Dei adipisci ad haereditatem; quemadmodum et super Salvatorem ad nostri exemplum Pater de caelo clamabat: *Hic est Filius meus dilectus* [3]. Post haec universa; post conceptionem videlicet, generationem, et haereditatem; deinde et

cha, iterum hisce diebus ex incuriâ et ignorantiâ desuevit.

2 Prov. 17. 2. et Eccl. 10. 28.
3 Matth. 3. 7.

ամանգատուրքեանն, ապա և զկենսացոյն՝ որ յերկինից իջեալն է՝ ձաշակել կերակուր, զմարմին և զարիւնն կենսատուծոյն Քրիստոսի։

Այսպէս և ըստ այսմ օրինակի երանելւոյն Կիւրղի Երուսաղէմի եպիսկոպոսի զերախայիցն կանոն պայծառացուցեալ է, և ըստ իւրաքանչիւր հաւատոցն բանից ընթերցուածս յածծային գրոց համագոյն միմեանց զուգեալ և եղեալ է. զոր ի սուրբ քառասնեւորդս պահոցն առանձնաբար ի վերայ նոցա կատարելով արտաքոյ ժողովրդականացն, յետոյ ապաս արդ ժամուն լինելին ընդունել զլուսաւորուքեանդ աշխատանին ի մեծի աւուր Հրաշափառութեան զատկին։ Այր թէպէտ և այն խոփանեցաւ. վասն զի յայնմ ժամանակի առ կատարեալս հաստատակամ ոմանս կատարուիւր երդախայութեանն կարգ. որք յիմնատ և ի բան հասեալք՝ կարող էին անձամբք իւրեանց լսել, և հաւատոք հրաժարել և խոստովանել։ Այսպէս այժմ ի տղայութեանէ հաստակի այսորիկ միանգամայն ի միասին ի վերայ եկեալ գտանին, ի ձեռն այնոցիկ՝ որք զմանկտւնսն ի մկրտութիւն մերձեցուցանիցեն։ Այսակայն նոյն խորհուրդ նմանապէս առ նոսա և առ մեզ մատակարարի. զանազանութեամբ հաստակացն՝ և ժամանակացն այլայլեալքս ի վերայ բերել հրամայէ զկարգ և զդէմս աւուրցն և կանոնաց՝ ըստ երկայնութեանէ և կարճութեանէ։ Այլ ոչ եթէ ՚ի զգլխոյ սուրբ փոխոխեալ գտանին յիւրմէնն խորհրդոյ, կամ առաւելեալ և նուազեալ։ Այս այսպիսի ցայս վայր այսպէս և այգքան։

Զ. Այս ամ առ որքօք և զայս ևս առեալեմք յոմանս անկարգութենէ ծուլորութենէ հնձնացեալ. զի զնոսա, որք յամենեսեան անդր գայցեն, ոչ առնելով ըստ օրինաց հաւատացելոց յեկեղեցիս՝ ի մէջ ժողովրդոց, հաղորդս առնելով ամ կարգաց և կրօնից քրիստոնէութենէ, և անդ յարժանաւոր տեղիսն զնոսա պատուեցին։ Այլ առանց ժամու և աղօթից, և առանց օրհնելոյ և հաղորդութենէ, արտաքոյ մնան՝ ուր կամք իցեն։ Այս քահանայն ընդ ձեռն ուրուք անդր եր-

1 Catechismos nimirum. 2 Subintelligitur *Satanae*.

vitae cibum de caelo descensum, corpus nimirum et sanguinem vivificantis Christi (*oportet*) gustare.

Similiter eodemque pacto beatus Cyrillus Jerosolymitanus Episcopus catechumenorum canonem illustravit, et juxta singula fidei verba lectiones ex divinis Scripturis item unâ simul conjunxit apposuitque; quibus in sanctâ jejuniorum Quadragesimâ singillatim super illos extra Ecclesiam expletis, postea demum efficiebantur digni suscipere sancti lavacri illuminationem in magno Paschalium luminum die. Quod sane obsolevit; quoniam eo tempore catechismi ordo peragebatur super nonnullos aetate provectos, qui intelligentiam rationemque attingentes, satis erant sibi ipsis ad illos [1] audiendos, atque per fidem abrenunciandum [2], professionemque emittendam [3]. Nunc autem in juvenili aetate haec unâ simul summatim peraguntur ab iis, qui infantes ad baptismum adferunt; nihilominus idem sacramentum est, quod tum penes illos tum penes nos administratur. Ætatum temporumque varietas diversimode juxta longitudinem aut brevitatem peragere jubet ordinem, assignationemque dierum, et canonum; haud tamen Spiritus sanctus comperitur immutatus in suo mysterio, vel auctus, vel imminutus. De his autem huc usque, ita, et hoc modo.

VI. Praeter haec istud quoque apud nonnullos vidimus malum opus a consuetudine roboratum. Ad matrimonium accessuri non adducuntur juxta Christianorum legem in Ecclesias, ut universorum rituum religiosarumque Christifidelium disciplinarum participes effecti, ibidem in locis decentibus coronentur; sed sine missâ, et sine oratione, et absque benedictione, communioneque foris manent, ubicumque voluerint. Sacerdos autem per cujusvis illuc pergentis

3 Idest Sanctissimae Trinitatis professionem emittere.

թողաց հրամայէ ասանել զպսակին. թէնասմանելով միանգամայն զպսակին և զպսակելոյն: Այլ որ ծանրագոյնն է քան զայսոսիկ, անտարակոյս ածելով ի վերայ խորհրդոյ իրին: Ո՞ի տուրք առաքեալն ասէ, թէ "Այսոհետև այս մեծ է, զոր և ասեմ՝ ի Քրիստոս և ի եկեղեցի,,: Այնոցա յիւրմէ կամակորութէ փոքրկացուցանել զանապ զպատուականն ամենայնումն մեծախորհրդութէն, զինքն ի պատասխանումն այլ արձակելով ի բաց տանի ի լծոյ. զի որ զժողովրդականն այլ ի վայր թողու զծառայուն, այլ ոչ ծառայէ: Այս այսպէս գոց անտի Հրեայ յայտ է, որք անպատրաստ լինելով ի մարմնասիրութենն յղփութէ, հանապազափակ զգուրս խորանին այլ ընդդէմ երկնից անդր ուխտատրացան պահին. և միանգամայնն անկեալք տարապգեցան ի կամաց հրամանատուին և յիւրեանցն պատուոյ: Ասա նմին օրինակի և առքս զհղգութենն մեծարելով զախտ, ոչ ասեն թոյլ ամուսնացելոցն զհանդերձեալ կենացն օրինակել յանձինս զխորհուրդ այլ արպէս որպէս յամօթալիսն ըմբռնեալ խցեն գոցծըս, այնպէս ըստգիտեալ և գաղտագողի գայթութենն առնուցուն ի գլուխ զպսակ, թագընկէցք առաւել քան թէ թագատուք լինելով: Ո՞չ գիտեմ տուրք տրտմեցուցանեն, որ սիրէ միշտ բացափայլութէ ի վերայ մեր զպարգեւականն իւր ծագել ձիրս. իսկ զխանդացուցանեն բարեվայելչականացս մերոց իրաց խնդացուցանելով զաստանայ, մանաւանդ թէ և երջանկացուցանելով համ՝ յանչխարհականութա բազմերախտութենն այ՝ներհորդեցի. զի անձամբ ոչ զքաւարեացն անձինք՝ հակառակացն այս իրազ բանայցեն յինքեանս տեղի: Այս որ ի ժողովի բազմամարդութէ զուրախականացն ոչ փափաքէ գտանել, արտմանականացն՝ ծածկագործ ընդ էան անցանելով անբաղձայապէս հանդիպեցի:

ԽՆԱՑՔ գէր զատացեալս վասն ապագոյն և այս է մեղագրանաց փաստաւոր, յայտագրս ածեալսդ վերջնականով հրամանի՝ առ իւրն երազտոնապագոյնս ընթացի ցանկութենս. զքագատորեցուցանելն ասելիացդ

1 Matrimonii Sacramentum penes Armeniacos non secus ac penes Graecos per cujusdam coronae impositionem administratur,

manum deferri jubet coronam [1], contemnens tum coronam tum coronatos, quodque hisce gravius est, Sacramentum ipsum ignominiâ afficiens. Et sane sanctus Apostolus dicit: *Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo, et in Ecclesiâ* [2]; ille vero arrogantiâ sua parvipendere conatur magnum nobilis connubii mysterium, seque ipsum a Dei ministratione depositum jugo subjicit; qui enim populi Dei servitium abjicit, Deo non servit. Idque ex Heli filiis liquet, qui otio indulgentes ob carnium saturitatem, semper occlusas servabant divini tabernaculi portas contra Nazaraeos [3] ibidem advenientes; atque uno tempore corruentes, a praecipientis voluntate et a suis honoribus exciderunt. Juxta hoc exemplum isti quoque pigritiae vitium obsequentes, matrimonio junctos futurae vitae mysterium praeseferre non sinunt; sed illorum instar, qui in probrosis operibus deprehenduntur, victoriae coronam ignominiose et clandestine super caput accipiunt, quum sint diadematis contemptores, potiusquam acceptores. Spiritum sanctum, qui semper super nos gratuita dona sua luculenter amat effundere, contristant; diabolum vero nostris decore affluentibus bonis invidentem laetificant; imo viam quoque ei pandunt ad ingrediendum in animos erga largissima Dei beneficia ingratos. Qui enim minime norunt animae bona, contrariis quibuslibet in seipsis locum aperiunt: quique in multitudinis aggregatione reperire laetitiam non cupiunt, occulte per facta decurrentes, tristia quaelibet proculdubio experientur.

VII. Recensitis malis pejus adhuc est istud omni dignum exprobratione: quum aliquis a divino recedens mandato praeceps in voluptates suas ruere velit, coronae impositionem tradens saecularium mani-

ideoque *Corona* nuncupatur.

2 Ephes. 5. 32.

3 Ad verb. *voto obstrictos*.

հաւատասլով Ձեռաց, և զմարմնապարտոյ սեղմոցեալս զիւրմն տարածեացէ բազուկս։ Օ քո՛ղ զասաս մնասուս հնեցից. հովիւս հօտասվատնիչս, եթէ զազանս կերիք քիչս խաշանց. զկոտանացեալսն իբրև զերկրորդականացս առնելով սխուրս և անկատարելագործ հարստանիս, խակ զերկեւակեան՝ ի պատնկուքէ և ոչ յամենատեսէ ածելով առ զուգաստարուքիս։ Ալսիկինն Եղիա մատով պղծուելեանն յատասլել և յապիշատակել զօրինաւորն զայն անկոպիսս, և առաս զգիշերայինս իբրև զտուընջեանսն ի լոյս բերել հասարձակուքէ առեալ. օրինաւորացն զպատանեծերս օրինաս դնելով, բանասարկուքիս լինել կամելակատար. զի յատասլ քան ընդ բազումն խրնդալ մարդկան, զաստղացի չարսուն որոգայթատիր քնեալին։ Ալս ոչ են մեզ յերկարագոյնս առ գիր բանս. ուր մարգարէն Ալգևկիել զգորովականացն և զպատանեալիսն կարգաս առ առաս՝ զոր առ հովիւսն Ալարայելի յայլ պատգամաւորեալ բարբառի. "Ալգ կամինն ուառեն, ասէ, և զասրն զգնեուն. և զխաշինեալն իմ ոչ արածեցին. և ցրուեցան խաշինքն իմ. արդ ես խնդրեցից, ասէ, զխաշինս իմ՝ ի ձեռաց հովուացն Ալարայելի"։ Ալս դժոխագատաւելի յայժ է պատհանիլ հատնորս այնմիսիկ՝ որսւմ ամենայնքն յայտնիք են և անսուռանալիք, յորում՝ ոչ կարեն օգնել կաշառացն ամենառուքիք, և յանօգուտս բազմախօսիցն հատցէ պերճաբանուքի։

Ը. Ալ ԱՅՍ տեսանելիք առ այտոքիւք և զայն ևս, եթէ տանիք և վայելչագուհից տավորուհց ջանան խաւհատանալ՝ի վերայ բերել. և զնծայայտնուքիս և զծնրդնդման հարկն զօր, զոր՝ի վերջս յուսնուսարն՝ի միասին տօնել տավոր է աշխարհս մեր, այժմ զծնունդսանն սիրեցեալ տանիք կատարել զամս. խակ յայտնուքիս խորհրդ-

1 Hisce verbis arguere conatur Auctor quorumdam Sacerdotum improbitatem, qui ventri suo indulgentes Sacramenti istius administrationem saecularibus quibusvis hominibus relinquebant; quod et superius exprobraverat Philosophus noster; atque ipsi ad nuptiarum mensam recumbentes cibis usque ad ingluviem potibusque implebantur.

2 Ezech. cap. 34.

3 De hisce solemnitatibus, quae olim penes Graecos quoque

bus ipsemet super mensam corpus saginantem brachia sua extendit [1]. Quid istos nuncupabo? pastoresne gregis dissipatores, an belluas ovium dilaniatrices? Qui virginum tamquam viduarum nuptias tristes imperfectasque reddentes, bigamos reapse vel ex ipsâ fornicatione, non autem ex matrimonio ad conjunctionem adducentes, antea sinunt pollutionem praecedere, ac legitimum thorum rapi, atque deinde nocturnum ceu diurnum in lucem edere; adeo arrogantiâ usi, ut legislatoribus silentium imponentes diabolo morem gerant; et antequam de bono gaudeant homines, in malo delectatur hostis laqueorum parator. Ad quos non est nostri prolixa verba contexere, quum eis propheta Ezechiel per seriem, quas pastoribus Israël ex parte Dei denuntiaverat, vituperii comminationisque causas proferat, dicens: *Lac comedunt, et lanis operiuntur, gregem autem meum non pascunt, et dispersae sunt oves meae: nunc ego requiram*, ait, *oves meas de manibus pastorum Israël* [2]. Valde quidem est grave accuratam reddere rationem ei, cui omnia sunt manifesta et minime oblivioni tradita; quemque sedare nequeunt donorum promissa, neque propitium reddere vani locutorum sermones.

VIII. Porro videmus praeterea et istud: nonnulli honestos quoque mores obsolescere conantes Theophaniae, et Nativitatis die, quem sextâ Januarii solet conjunctim regio nostra solemniter celebrare, nunc Nativitatis festum quidam peragere volunt; Epiphaniae vero mysterii nullam sinunt memoriam fieri [3].

conjunctim celebrabantur, melius tamen postea juxta S. Romanae Ecclesiae traditionem separatim peraguntur, agit S. Joannes Chrysostomus in quadam suâ homiliâ de hoc argumento habitâ, ut videre est tom. 2. p. 354. ed. Ven. G. L. in fol. Huic optimae consuetudini pluribus ab hinc annis adhaeserunt quoque orthodoxi Armenii; unde Auctoris nostri verba impleta comperiuntur, qui paulo post dicit: „ Ecclesia Dei de die in diem proficiat. “

դայ՝ և ոչ միով իւիք կամին ձառս ՚ի մէջ բերել, կապելով առհասարակ զինքեանս ընդ ընթերցուածոյն հրամանն. զոր երբեմն ազգիքն յունաց օրհնեալ յայտնութեանդ՝ յուր եկեղեցին իւրեանց երկնալով զնացին տեղեացն և զկանոնն կատարին. օրինաւորականացուն կարծելով զայս, եթէ զառ ՚ի հնոցն զբերի ինչ ըստ խորհրդոյն խնդրոյ՝ կատարելագործել ուրեք հրամայէ Տոգին սուրբ. և մանաւանդ եթէ Հակեղեցի այ հանապազորդ յառաջաւորեալ ածէ և հարստանայ։ Օ՚ի և չէր իսկ հնարս միով մարդով ըստ միում գործոյ, և ըստ միում ժամանակի՝ զբովանդակն իւր կամն առնել ինձ ՚ի մարդիկ։

Ա՚յլ զոր ասեմն՝ այս նախնականն սովորութէ ՚ի վաղընջուց հետէ նախատհաւատալ, և մինչև առ մեզ հասեալ. ՚ի վերայ ջուրց գլխոյն և զուարթութեն նուագելով յաւուրդ յայդմիկ ասելով «Ձայն տեաւ ՚ի վերայ ջուրց», և զմկրտուեցեալսն ՚ի Ա՚ստուածեան զաւազանն ընթեռնուլով, օրհնէին զջուրն, ձեռք արկանելով ՚ի նա։ Ա՚յս իրրև զգուժիչ ախտից հոգւոյ և մարմնոյ՝ ամենեքեան անդուստ վայելեալք, ցնծալից լինէին. որ և այժմ ոչ է ամենևին ՚ի բաց խափանեալ, Թէպէտ և խանգարիչն Ա՚րարելի տգոյ և հնասա զօրեղագոյնն հնդրտի խափանել։ Ա՚յս եթէ առ ՚ի վնասս մեզ է յիշել զփրկչականն մկրտութեն ձառս, Թողեսս զեր իսկ մկրտեալ Ա՚տին Ա՚ստուծոյ՝ Թէ ծածկել զհրաշակերտն Յորդանան խորհուրդ մեզ տնօրինէ, մեք ընդէր դիմեալ անկանիմք առ նոսն։ Ա՚յլմ և զգործեցեալն ՚ի Ա՚նէ պատմագրութէ մեզ Ետուն աւետարանագիր տէր հարցն։ Օ՚ն և Ա՚յր և Տոգին սուրբ ՚ի վերայ Ջուրցն նման վկայեալք, ոմն ձախին և ոմն երևելոյն զեակցութէին յայտ առնելով։ Ա՚յր աղաւթս և կցուրդս գեղեցկանուագս զմկրտութէնն բանից յօրինեցին երանելիքն մեր վարդապետք։ Ա՚յլ ուրեմն անտես և անլուր ձշմարտութէն սիրէ լինել անքան յաստուածէն։

1 Videtur, quod quidam ex alienigenis voluerint in die Epiphaniae impedire publicum ritum benedictionis aquarum in

Hi omnino adhaerent ritui lectionum, quibus Jerosolymitani in octavâ Epiphaniae utuntur, octo Ecclesias suas visitando, atque in unoquoque loco suos canones perficiendo. Legis transgressionem existimant, si pro mysterii necessitate quidpiam relictum a veteribus imperfectum ad perfectionem reducere jusserit alicui Spiritus Sanctus : quum potius Ecclesia Dei de die in diem proficiat atque ditescat : neque enim fieri poterat, ut in unoquolibet opere, unoque tempore omnem voluntatem suam erga homines disponeret Deus.

Verum quod ego dico, id antiqua erat consuetudo jam ab antiquis temporibus originem ducens, atque ad nos usque perveniens. Eo namque die super aquas decantando Psalmum XXIII praemissâ antiphonâ, *Vox Domini super aquas*, atque Matthaei de Baptismo Evangelium legendo, aquam benedicebant, Oleo in eam infuso: eoque, veluti morborum animae et corporis remedio omnes fruentes, exultabant. Quod vel nostris temporibus non est penitus obsoletum; quamvis Israëlis vastator infirmâ effoeminatâque vi abrogare connitatur [1]. Porro si nobis obesset commemorare Dominici baptismi causam, fortassis neque Christus baptizari debuisset. Praeterea si peractum in Jordane mysterium occultare innueret nobis(*Deus*), cur nos ad illud properamus?Cur nam et Christi facta per historiographiam nobis dedere sancti Patres Evangeliorum scriptores? Cur nam et Pater, et Spiritus Sanctus super aquas ei testimonium reddiderunt, alter per vocem, alter per apparitionem, consubstantialitatem manifestantes? quamobrem et pulcherrimas melodiae antiphonas de baptismi causâ concinnarunt beati nostri Doctores? Patet idcirco, quod veritatem nec videre, neque audire vult irrationalis pervicacia.

flumine, et unus vel alter Armeniae Praefectus eisdem morem gesserit. Hac de causâ id profert Philosophus Patriarcha.

Թ. Ի՛նչ այսոքիւք են ամենեք դատձեալ, ոչք ի՝ ձախ քառամեղսոցդ պահոցին, զշարաթն և զկիրակէ օրն ընդ սրտմտութեաբ և ընդ ապաշխարութեաբ ածկանեն, որպէս և զայլ ևս հինգ աւուրսն զանցեալս։ Եւ ասեն Քրիստոս զկիրակամին ի նոսա կատարել զպատուական. ասե երեսս առաքինութեաբ կեղծաւորին լինել չատագովք, և սրտիւք ի չարաչար աղանդաց կործանին խորխորատս։ Փառաւորագունիս այսորիկ միաշաբաթուս ասեր մեծ է և դժուարադիտելի յոյժ խարհուրդ։ Ի զանձառելի խոստացեալոց կենացն յղանայ ի միջի մերում զհմարտուն։ Հայեսո ասեր ՝Ինձ զմահ խափանեաց, ընդ ինքեան ի մեռանելն զմարդկայինն վերածելով գնում։ Ի սմա և Պօղին ասէր առաքեալ ի Հօրէ, զանմերկանալին մեզ զգեցոյց մխիթարութեա։ Ի սմին ասեր և զերկրորդն իւր խոստացեալ է առնել ՝Ինձ յաշխարհ գալուստն. յորում հրեշտակապետացն ուժգնագին հնչեալ լինին փողոցն ձայնք. զոր մարգարէին ասեր գոփող գնա անուանէ, այս ինքն վերջին և մահացոյց և կենասատուց ձայն։ Ի սմա և հասարակաց մեր գնութեա ի քաց դիպել զերս ի պատուիրանազանցութեա։ Հայեսո ասեր բանան ի նախահօրէն մերմէ աղխեալ դրոշնք դրախտին, բոցայինն ի քաց երթեալ ի համահնե ասեր, և փեսայն ընդ ինքեան ի ներքս ի լուսազնեան ասեն յատուցանել զհարսնացեալն իւր եկեղեցի։ Եւ ընդ գինեղէն շարաչեալ այս մարգանայ ի միջի զգալի լոյս արեգականն և լուսնի, ի քաց գնեալ զաղանգաւորունակ պայծառութեա. զի ոչ ինքեանն եղիցի մեզ լոյս միջնորդնական, և փոխանակ տուընջենայինն լուսոյ։

Եւ զի ասահմանեսո գաղն ինչ ի վերայ ասրս ասացից, սա է նախապատրաստ լուսոյն ծնօղ, և սկիզբն գնեալս գոյացուցանողացն աստուծոյ։ Սա է առ երկս գիւրն կոչօղ Հարստարարապետ և առ Հանգիստ։ Սա է,

1 Postquam bono latroni Christus dixerit secum illum futurum in Paradiso, auctores Orientales regnum caeli per Christum nobis apertum *paradisi* nomine vocant; sicut et in Occidente solet vulgus eamdem Paradisi vocem usurpare, quae ex Armeniaco vo-

IX. Sunt quidam praeterea, qui in sacrâ jejunii Quadragesimâ dies Sabbati et Dominicae in tristitiâ et poenitentiâ transigunt, non secus ac reliquos quinque dies praeteritos ; non sinunt in iis salutare peragi Sacrificium; virtutis defensores esse specie tenus sese simulant, corde autem in pessimarum labuntur sectarum abyssum. Gloriosissima hujus primae Sabbati dies magnum praesefert et contemplationi valde difficile mysterium; quia nobis ineffabilis vitae promissae ingerit veritatem. In hac die Christus mortem coërcuit, secum ex morte humanam educens naturam. In hac et Spiritus Sanctus a Patre missus solatio non amplius expoliaturo nos induit. In hac die alterum quoque suum adventum in mundum promisit Christus futurum, in quo Archangelorum graviter personabunt tubarum voces, quas Propheta sub nomine magnae tubae commemorat; novissimam vocem nimirum, quae mortem dissolvet vitamque largietur. In hac et omnis natura nostra deponet, quae ex mandati transgressione bajulavit, onera peccati et mortis et corruptionis. In hac die aperientur paradisi portae a protoparente nostro clausae , flammeâ exinde ablatâ rhomphaeâ [1], atque secum Sponsus in collucentem thalamum introducet desponsatam sibi Ecclesiam; hocque materiale nocti adhaerens solis lunaeque lumen a nobis auferetur, depositâ claritate lampadi cuidam coaequandâ; quia Dominus ipse nobis erit lux sempiterna, et pro diurno lumine gloria sua super nos erit.

Ut autem summatim pauca de eo dicam : hic est primae creatae lucis parens , dierumque , in quibus entia in lucem edita fuere, principium. Hic est, qui tam ad laborem, quam ad requiem suum vocavit Opi-

cabulo *Pardès* deducta, *hortum* significat. Item eodem sensu, quo *Paradisi* vocabulum ad caelorum Regnum designandum usurpatur, *Sionis* quoque ac *Jerusalem* nomina passim a SS. Patribus accipiuntur.

որ զբուսոյն արարիչ 'ի խաւարէ մերձ լոյս ծագեաց և ծագեացէ։ Այս է անմահութիւն պողոսի պատգամաւորիչ։ Այլ զի այսպէս մերձագոյն է սա և մերձամերձաց իրա- զունէց պարտնակող, յիրաւի ըստ գերազանց իւրում Հոխաբնին՝ զատաբերագոյնն 'ի մէնջ պահանջէ պատուիրս։ Այլ նախ քան զայլոն՝ զատանձնական զիւր ինքեանն զխոհագոյնն և զհարազատագոյնն, առանց որոյ ոչ առնուն, և ոչ փառք առ աս աստուածին. զատ 'ի յերկնից ասեմ իմքեան կնճռատուն կերպարիսաբ, զնորն ուխտ և նորագործ զմեզ 'ի մերազգն եղծմանէ։ Այլ և յերկրագործականս զբօսանացս անտի դատարկանալոն մերս, և զատարեագին իրագ 'ի վերոյ երևանել ազգալեացն՝ պատուական տրա է առաքելոն. զի ազատ յամենեցունց յարատանէ տրտմագին և տաժանատուր իրաց՝ զուրա- խացուցանօզն զմեզ հաստատուիք գոլ զերկիր։

Երկուք են՝ որ յափշտակելոց են զմեզ տերիք, և զուգապէս միմեանց ընդդիմադրեալք. երկոցունցն՝ ոչ միայն 'ի միտս, այլ և առ երեսս բարեպաշտից կերպացեալ ձևանման երևմնելոն։ Ո միայն հնգեակ աւուրըք նշանակեալք զմանաքեալ. քանզի և հինգ ա- նուանս 'ի գրոց ուսուք գոլ զառանձնանատրանացն. հուր, արտասուս, կրճտումն, խաւար, որդն։ Այլ երկուք են աւուրըք, որ զհանգերձելոցն առ մեզ հնարագրեն բարուես. որպէս և զերկուս զայսոսիկ լուսաք լի- նել արդարոցն բնակութեանն. զերկինս և զդրախտն։ "Ծագեացին իրանք լուսաւորք յերկինի,, ասեն սահ. և "Այսօր ընդ իս եւս 'ի դրախտին,, ցաւազգին ասէր։ Այլ առցս երկոցուն վախճանս խորհրդոց առ հան- գիստ, և ոչ առ տանջանսն զմեզ հրաւիրեալ ձգէ. միայն թէ զգաւշանայցեմք, 'ի չափաւորագունիցն՝ ոչ յանչափիցն երևմնել սահմանս։ "Նմանապարտ զարթ- քունի գնասցես, ասէ. մի խոտորեսցիս, մի յայլ և մի յայնկոյս,,։

Այլ առ պատասխանագրեալն ոչ ձգտի հասանել

1 Per quinque dies videlicet in quibus jejunia servamus, jejunia nostra opponentes quodammodo quinque cruciatuum speciebus, quae sunt in inferno peccatoribus praeparatae.

2 Hoc sensu *duo loca* dicit, non quasi duo fuerint diversa beatitudinis loca, sed quia tum Caeli tum Paradisi nomine unus

ficem. Hic est, qui lucis Conditorem de tenebris lumen nobis fecit facietque oriri. Hic est immortalitatis fructûs germinator. Quandoquidem igitur tanto major est iste, magnasque res comprehendens, jure pro excellente opulentiâ suâ ampliorem a nobis exigit honorem. Ante caetera porro sui ipsius proprium (*honorem*) atque essentialem ac genuinum, sine quo nec nomen, neque gloria ei asseritur; de caelo, inquam, descendentem cibum salutarem; novum testamentum, nostrique innovatorem ex peccati corruptione. Ut praeterea nos terrenis occupationibus vacemus, laetisque tristia superemus, est dignitatis istius amplitudo; esse namque immunem ab omnibus hisce tristibus molestisque rebus laetificam illam terram, credimus.

Duo sunt loca, quae nos receptura sunt, aeque sibi invicem opposita; amborumque non in mente dumtaxat, verum et super vultum piorum aspiciuntur formae depictae. Alterius similitudinem per quinque dies exprimimus [1]; quoniam et quinque esse suppliciorum nomina ex Scripturis didicimus, ignem, lacrymas, stridorem, tenebras, et vermem. Duo autem restant dies, qui futura in nobis bona designant; quemadmodum et haec duo loca audivimus esse justorum habitacula, Caelum et Paradisum [2]: *Lucebunt sicut luminaria in Caelo* [3], Dominus ait; et: *Hodie mecum eris in Paradiso* [4], dicebat latroni. Scopus itaque intentionis hujusce duplicis (*nuncupationis*) ad quietem, non autem ad tormentum, nos invitatos pertrahit; solummodo caveamus, ne ex moderatis ad immoderatorum terminum praetergrediamur. *Gradere viâ publicâ*, inquit, *nec ad dexteram, nec ad sinistram declines* [5].

Qui non satagit statutam ex praecepto regulam

idemque locus in Scripturis nominatus reperitur. Idque clarius ex sequentibus Auctoris verbis innotescit.

3 Matth. 13. 43.
4 Luc. 23. 43.
5 Num. 20. 17.

կանան, նա յաւհիսկոզմանն զանազանէ խոստրեալ
Հանապազորհի. իսկ որ յաւետարկչազանցն հնգետն հրա-
մայեցելոցն հաւանեալ, զալկոզմանն այնպիսին տեսո-
չացաւ գաւանել զկատարումն։ Այլ ինձ յանդգնեցաւոյ
յատաչքեալոցն Հոռելով վտանգս, յաւետել
պնդութենէն յանցաւորութեան ընկղմի խորս։ Այս-
միւսն անչափաբար ընդարձակեալ, թողութեանն
յաւետով զբռվանդակ վերկիւղին ի բաց լուծանէ ըզ-
կապ։ Իսկ որ յերկայնամտութեցն զանդիտեալ հրա-
ժարիցէ ծայրայեղ խոստովանից, միմիայն ինձ ար-
գելական և անատերութեամբ Հանապազորհաւ բերիցին։
Յորմէ ոչ փոխեսցուք նախասահմանն հաստատեալ
ատհմանաք. այս ինքն՝ ոչ առերեսականին աւետ զապաշ-
խարութենէն ի վերայ ածել զնախ, և ոչ նմանօրինակ
սմա զծոմականսն գատարկացուցանել և փափկացու-
ցանել զաւետս։ Այլ ոչ դարձեալ յաւ գերազանցա-
գոյնս սորա ուժգնք վերանալ երևանել, որպէս թէ ընդ
անգործութեն և ընդ բերկրանալութեն խոտնել և
զքնոյն խորհուրդն և զգինեհատութեն որովհայտնա-
լութեն. իսկ ի տրտմականսն՝ ծանրաբեռնութենէն ի
ներքոյ դնանիլ ակար բնութեաս, մտրմիսասպան լինե-
լով յաւետ քան թէ ախտասպան. և ի կքել մտրմ-
ութեան՝ գաւանել հոգւոյն զվհատութեն տարակուսանս։

Ասաց խնդրել ընդաւանել զպատուն իւր փրկչականս
այս մեծ օր՝ յերեկոյսդ շաբաթուն մինչև ցերեկոյ
միաշաբաթուն։ Յանգիր մինն՝ հինն ի ներքոյ անկեալ
գնոր պատուականութենոյ այսմիկ տեսուր, և միւսն
տարտ ի վերայ եկեալ՝ բովանդակի։ Ո՞վ այսմանակ
Հոխորտանոցդ վերջոյ և առաջոյ պատուհասդ իրեն
Հասին պիտառ. այլ առաջինքն մեր՝ և մինչև ցառա-
ւօտս երկշաբաթուայն ոչ լուծանէին զհանգստեանն
կապ։ Եաւլ որ շաբաթուս երեկոյ՝ կարգ պաշտամանն
արդոց մարտիրոսաց ի սմա կատարի. իսկ ծուխն ոչ
կրկնի, և ոչ զգործոյն ունի խանգարեի։ Յանգի մե-
ջասահմանն ինձ երեկորինս և ժամ տուընջեան և գի-
շերոյ. տիւն մինչև ի նա յանգեալ գաղտուցն ընդ-

1 Idest *Dominicae*, evangelicâ utens phrasi. Matth. 28. 1.

2 Vide Philonem Judaeum in Genes. Serm. 4. §. 30. ea verba

assequi, ille in deflexâ sinistrae partis viâ vagatur: qui vero ad excessum praeter jussa nititur pervenire, hic dexterae partis deflexionem attingere studet. Iste audacter in poenitentiae praecipitans asperitatem ex nimio rigore in desperationis immergitur abyssum; ille autem immodice dilatatus veniae fiduciâ omne timoris vinculum solvit. Porro qui ab utrâque nimiae inclinationis deflexione timidus recesserit, per mediam aequalem ex nullâque parte deflectentem viam incedet, unde nec mutationi subjicientur inconcussa majorum statuta; id est, Dominicae diei minime superadditur poenitentiae luctus, neque item jejunii dies in otio et in pingu edine ducuntur. Neque iterum ad horum excellentiorem gradum quisquis ascendat, quodammodo unâ simul cum otio et oris inabstinentiâ somni quoque commiscens profunditatem, atque ebrietatis ingluviem; in diebus autem tristitiae sub graviori onere infirmam dejiciat naturam, corporis potiusquam vitiorum interemptor evadens. Hinc fit, ut languente corpore, cadat spiritus in dejectionis anxietatem.

Verum haec magna Salvatoris dies suum postulat honorem a vespere Sabbati usque ad primae Sabbati vesperam [1]; illud enim ceu pretiosissimi hujus diei fundamentum ponitur, istud tamquam implementum superveniens perficit; veneratores namque hoc pacto ante ac retro honores erga excellentiores multiplicant. Verum majores nostri usque mane feriae quoque secundae non solvebant requiei vinculum. Vespere autem Sabbati ordo quidem officii Sanctorum Martyrum peragitur, at genua nequaquam flectuntur, neque laboris operibus vacatur: quia haec vespertina hora medium locum tenet inter diem et noctem [2]; dies enim quum ad illam pervenerit, cessat, nox vero

interpretantem Gen. 19. 1. *Venerunt duo Angeli Sodomam vespere.*

ունի. իսկ գիշերին՝ ի համանել յառաջ հաւատալ, զի ոչ ամենեցուքեան ասէմ: Այսու ոյժ եւ երկոցունց մեծ նաւատրաւեալ եւ հարազատացեալ ոտ, այս ինքն տուեալ ըմբռնել եւ գիշերոյ, եւ օտարացեալ գոյն: Այսորիկ ազատաւ ընտրելեմն ամենեք զայս ինչ եւ զայս գնել եւ երկոցունց այդոցիկ, եւ զայս ինչ եւ զայս բառնալ. իսկ այլք զատ՝ ի նոցանէ թողեալոն զերծել, եւ զանբնակալն՝ ի բաց տանել:

Ծ. Այս ոյժ է ոչ միայն քրիստոսական պատուական եւ կերակրափոխութեանէ եւ անապականաւ հանդերձ տեսանել պատուել զօրս զայս, այլ եւ զերկոցունց նախագահեալն ամենայն պատուական է աղօթիւք յուզարկել զգիշեր: Այնպէս գիշերոյս այս, որ առ միաշաբաթեայիս լուսանոյց, երեք յարուցողին զմեզ Այնի յարութեանէ ժամանակ: Այսու ոյժ լինելոյ է եւ հանգուիշատակութեան՝ ի նմին գիշերի յարուցեալ: Այս երեք ոմն ոք՝ ի բազմացեալ իսկ կամ գիշերոյն այն, կամ գիշերոյն այնորիկ ժամ, յորում զմեզ է հանգերձեալ նորոգել Այն, այս ծածկեալ է յամենեցունց. զի եւ Այնին ոչ բացայայտեալ երեք յարութեան ժամ. եւ յաղագս այսորիկ յերեկոյեալ շաբաթուն մինչեւ՝ ի լուսանալ միաշաբաթուն ապատել եւ ամէն ունել արժան է, զյաւիտենականն զգենուլ հանդերձեալ, լուծեալք՝ ի կապանաց աստի մեղսոյ: Այս եւ այդ զմեզ յաւետարանի ասէ զգուշացուցանելով ասելը. "Ընթանան կացէք, զի ոչ գիտէք յորում ժամու տէրն ձեր գայցէ. յերեկոյեան, թէ՝ ի մէջ գիշերոյ, թէ՝ ի հաւախօսի, եւ թէ յառաւօտուն,,: Այ սակիզբն եւ զվախճանն՝ ի ներքս ածելով, զերեվանդակ վերադրոյն նշանակէ մնասուն լինել արթնութեանէ: Այս զի մի զարթնութեանէն ընդ կենցաղական նաց իրիք թուխքի շարախաւնել առաջեալ զաւանացն, յորոց առ նոյն ասելով. "Ընթանան կացէք, եւ աղօթս արարէք,,: Այս ցուցանէ երկոցունց այսորիկ հանդիպիլ շահաւորութեանց, որք կանխամբ եւ աղօթիւք զերեվարագիշերս զայս մեծարել բազձացան. ի վանգիցն ապրել, եւ անշահաւորեացն հաստանել պարգեաց. "Ընթանան լինիցիք, ասէ, վերծանել՝ ի ներգործեալ թեանց անտի որ գալոցն է, եւ կալ առաջի որդւոյ մարդոյ,,:

ab eâ incipiendo suum auget terminum. Quamobrem utrique, diei videlicet ac nocti, ex parte haec specialis hora adcensenda est, ex parte autem aliena. Hinc est, quod nonnulli vespertinis hisce horis quaedam addere maluerunt, quaedam autem demere: alii vero relicta ab illis superaddere, atque superaddita auferre.

x. Oportet itaque hanc diem colere haud Christi sacrificio dumtaxat, et escarum mutatione, et requie laboris nesciâ, verum et universam praecedentem noctem in oratione transigere. Haec namque nox, *quae lucescit in primâ Sabbati*, fuit tempus resurrectionis Christi, qui nos suscitabit; quapropter futura est etiam eâ nocte universalis resurrectio. Quaenam autem inter multas sit nox illa, quaeve noctis illius hora, in qua nos renovaturus est Christus, omnes latet; neque enim patuit hora resurrectionis Christi. Idcirco a vespere Sabbati usque ad primam Sabbati lucescentem sedulo expectare decet, ut per solutionem ab hoc mortis vinculo aeternâ induamur vitâ. Idipsum quoque Dominus noster in Evangelio admonens dicebat: *Vigilate, nescitis enim quando Dominus vester veniat, sero, an mediâ nocte, an galli cantu, an mane* [1]. Ubi principium, et finem proferens cunctas illis partes in vigiliis innuit esse transigendas. Ne videretur autem cum saecularibus solatiis confundere vigilantiam, addit praeterea, dicens: *Vigilate, et orate* [2]. Atque ostendit, quod satagentes hanc integram noctem vigiliis orationibusque honorare utramque lucrantur utilitatem; a periculis liberationem atque ineffabilium donorum adeptionem: *Digni estote*, inquit, *fugere tribulationes futuras, et stare ante Filium hominis* [3].

1 Marc. 13. 35. 2 Luc. 21. 36. 3 Ibid.

Նոքա զորս ի միջի անդ յիշէ իսկզբանէն և կատարածէն, այս ինքն զմիջագիշերին և զհաւասխօսն, զայս գտանելոք յաստուածեղէց աստի յայտնել միտս։ Կարճառել արգելու զնոսա, որք միանգամ զերկեդոյս զայս կամ քնոյ՝ կամ արթնութենէ մնան վիճակեալ հանիցեն։ Ո՛չ ի երեկանիր հասէրն զմիջագիշերն հրաւիրել լինել իւր արթնութենէ ժամնանակ. իսկ այն՝ որ զգիշերոյն սկիզբն ընտրեաց առնել արթնութենէն լինել, հարկաւորաբար այնպիսին հանգուցանիցէ քընով զաւելորդն իւր տքնութի՝ ի հասարակ գիշերի. իսկ զանգգայ քնոյն թմբրութիւն՝ հաւուն յանձնեացէ ձայնի՝ յինքնէ՝ ի բաց փարատել։ Այլ այն որպէս զիարդ և իցէ, ըստ երկաքանչիւրոցն իմացեալ դատողութենէ՝ զմի և զնոյն յայտնէ զձշմարտութիւն իրակութիւն. այս ինքն զերկնայինն զուարթնոցն բերել վնմանութիւն, յաճախմամբ յայտիկ գիշերի հրաւիրել. և անընդհատաբար առ աճ յերկինս ի վեր առաքել զփառաբանութիւն յերեկորեայ, և միոյ ի ծագելն արեգական։ Այլ և հանդերձ յոտանաւորութէ առանց ծունր կրկնելոյ կատարել զաստուածային, ըստ նորին իսկ ետն հրամանի. «Յղիցին, ասէ, գօտիք ձեր պնդեալ ընդ մէջ, և ճրագունք լուցեալք. և դուք նմանեալք մարդկան՝ որ ակն ունիցին տէր իւրեանց, ե՛կ երթ դատնայցէ ի հարսանեաց. զի յորժամ գայցէ և բախիցէ, վաղվաղակի բանայցեն նմա։ Երանի՛ իցէ ծառայիցն այնոցիկ, զորս եկեալ տէրն գտանիցէ արթուն»։

Այլ և զօրինադրեալս մեզ զայս ինքեամբ յանձն էառ կատարել Աստ, յորժամ երեալ ի լեառն զգիշերն ամ ի գլուխ զաղօթսն հանէր։ Ասէ ե՛կ ի սմին իսկ ի գիշերիս յայտիկ յօրինսակ մեզ վարդապետեալ զայս առնէր. վասն զի ոչ ասի յաղօթենէն ե՛կ եղ ծունր, որպէս ի մատնութեն գիշերի գրեալ է, ե՛կ «Ընկաւ ի վերայ երեսաց իւրոց, եղ ծունր և կայր յաղօթս»։ Այս անդ զկնի հրամայելոյն, ե՛կ

1 Angelorum nempe, qui passim apud Sanctos Armeniacae Ecclesiae Patres *Vigilantia Agmina*, vel *Vigilantes Spiritus*, vel *Caelestes vigilantes* vocantur, eoquod incessabili voce coram Deo in caelis laudationis hymnos decantant. Eodem sensu reperimus hanc vo-

Quoad partes illas, quas inter principium et finem commemorat, mediam scilicet noctem, et galli cantum, hunc sensum invenimus ab iis verbis manifestari. Increpans eos cohibet, qui hanc vesperam aut somno, aut ebrietati donant; vespere namque somno indulgens, mediam noctem invitat esse suae vigilantiae tempus; eligens vero noctis initium ad ebrietatem sectandam, mediâ nocte dormiens per somnum supervacaneam vigilantiam suam quieti dabit, insensibilem autem somni soporem galli cantui commendat, ut ipsemet per eumdem excutiatur. Utcumque sit, res ipsa utroque modo percepta unam eamdemque manifestat veritatis rationem; caelestium scilicet Vigilantium [1] similitudinem praesefert. Quapropter in hac divinâ nocte vigilare (*oportet*) atque incessanter Deo in caelis exhibere doxologias a vespere usque ad solis ortum; idque stando, non autem genuflectendo, peragere; juxta ejusdem Domini praeceptum. *Sint*, ait, *lumbi vestri praecincti, et lucernae ardentes; et vos similes hominibus expectantibus dominum suum, quando revertatur a nuptiis; ut quum venerit, et pulsaverit, confestim aperiant ei: beati servi illi, quos quum venerit dominus invenerit vigilantes* [2].

Quin immo haec nobis praecepta vel ipsemet Christus implere voluit, quando ascendens in montem, totam noctem in oratione absumebat. In illâ ipsâ nocte, ut mihi videtur, hoc ad nostrum exemplum docendo peragebat. Non enim dicitur in illâ oratione genuflexisse, quemadmodum in nocte proditionis fecisse scriptum est: *Procidit in faciem suam* [3]; et: *Positis genibus orabat* [4]. Postquam vero eis prae-

cem in Scripturis sanctis, praesertim Dan. 4. 20.

2 Luc. cap. 12. vers. 35. 36. 37.

3 Matth. 26. 39.

4 Luc. 22. 41.

« Հանեցէ՛ք և աղօթս արարէ՛ք ,, , և զքնոյն հրամանն
՚ի հներէից ածեալ յաւետելոյր . « Նստեցէ՛ք այսու հետև ,
ասէ , և հանգերուք ,. զոր և յետ այնորիկ ասէր .
« ( )ին արդ՛ք գնասցուք աստի ,, . . . (*) . . թեան
և ՚ի սպասաւորն հորա , ընդ նմին և նա անցեալ ՚ի բաց
գնայ մղեղեալ և լուծեալ : Այլ սակայն եւթնապատիկ
սպասնայ չեռուցանել , թերևս զի կիզուլ կարասցէ
զեւթնեակսն՝ որ ՚ի մեզ հոգեկան ընտրեալքն , և խա-
փանել զհանգստական հոգւոյն խորհուրդ , որ եւթ-
նեքեակ և յիսնեքեակ աւուրըք և ամօք զաշխատու-
թիւն ՚ի բնութէս լուծանէ : Յաղագս որոյ պարտ է
մեծաւ զգուշութիւն այսմիկ տանել հոգ , զի մի ըստ
բանիցն սպասնալեաց՝ և զգործոցն ընդունիցիւք զզ-
փոյթս . յորժամ ոչ զգեկանն՝ որ յաւաքինուէն է՝ պինդ
պահիցեալք զազատութէն , անփոյթ առնելով զատ ՚ի
մեղացն պարգևեալ մեզ հանգիստ : Վնդ ձեռն որոյ
եւթնապատիկ , որ իրաւապէտն դատի , զմարմնականն
՚ի ծոցս մեր հաստուցանէ տանջանս , գերելով և ՚ի
հնոց արկանելով չարաչար , և կիզանող ախտիցն
մատնեալ բազեղէնական անհրևոյթ գոռոզին :

Այլ յաղագս այսորիկ օր ըստ օրէ յամենայն աւուր
յատաւօտիսն , հրեշտակայինն իմն գոգցես թէ ազգ-
մամբ՝ ՚ի թատամբցուցանող քնոյն ընդոստուցեալք ,
զնոյն զերիզ մանկանցն ՚ի բերան առնելով նուագելք
զօրհնութէն , հանդերձ խոստովանութէք և գոհաբա-
նութէք ասելով . « ( )րհնեալ ես տէր ամէն՝ հարցն մերոց ,, :
Ասաս՝ ըստ հաւատոյն որ առ ամէն՝ զվախճանեալսն
մտուանելով . և վասն զի վերստին զառաջինն զնշխա-
նական պատիւն յատմանագոյն է զգենուլ այնմիկ՝
որ ղջմնանն հրով զինքն հալել գիտիցէ , և որպէս երկ-
նային ցօղով արուտատուացն Թորմամբ լոգանալ և մա-
քրել : Յաղագս այնորիկ ապա և համրականացդ հա-
մարձակի հրամանն տալով երկնայնոց և երկրայնոց

* Աստանօր Թուղթ մի անկեալ
էր՝ ի դրչագրէն . և որպէս ՚ի գլխոց
նախադրեալ Թեան ձեռաւք յայտ է,
սակաւն երթեակ գլուխքս , ժա.
ժբ . ժգ . և սկիզբն ժգ գլխոյն :

1 Matth. 26. 41.

2 Ibid. vers. 45. et Marc. 14. 41.

3 Matth. 26. 46. et Marc. 14. 42.

(*) Hic deficientibus quibusdam foliis tria capita desunt in Codice MS. quorum tamen sensum eruere licet ex argumentis

cepisset: *Vigilate et orate* [1], etiam de dormitione verba introducens addebat: *Dormite jam*, inquiens, *et requiescite* [2]; itemque postea dicebat; *Surgite, eamus* [3] . . . . (*) . . . . . quo consumpto, et ipse [4] cum eo in favillam resolutus abscedit. Attamen septuplum minatur succendere, fortassis ut comburere possit septiformem in nobis Spiritûs gratiam, atque pacificum impedire mysterium Spiritûs, qui post septem et post quinquagiuta tum dies tum annos arcet a naturâ nostrâ laborem. Quamobrem oportet magnâ diligentiâ curam istius habere, ne comminationem actu quoque experiamur; quum spiritalem virtutis libertatem non conservaverimus constanter, largitam nobis a peccatis requiem negligenter gerendo. Unde septuplum, qui juste judicat, corporale in sinum nostrum retribuet supplicium, in clibanum pravorum comburentiumque cruciatuum traditos babylonico invisibili tyranno captivans injiciensque.

Propterea quotidie in cunctis matutinis horis Angelicâ ferme inspiratione a somno, qui est languoris causa, exilientes, eamdem trium Puerorum benedictionem ore pleno decantamus unâ cum confessione, et cum gratiarum actione, dicentes: *Benedictus es Domine Deus patrum nostrorum* [5]; patres juxta fidem in Deum defunctos nuncupando. Et quoniam rursus primum principatûs honorem ille resumere debet, qui se ipsum contritionis igne liquefieri noverit, atque lacrymarum effusione, veluti caelesti rore, ablui et purgari; ideo mox universis quoque creaturis caelestibus ac terrestribus audet praecipere, ut glorificationi insistant, dicens: *Benedicite omnia opera Domini Domino.* Quem enim Pueri tunc cognoscebant sibi

in principio codicis conservatis; quin immo et XIV. Capitis initium deest.

4 De Satanâ procul dubio hîc sermo habetur.

5 Dan. cap. 3. vers. 52. ex hoc namque versiculo incipiunt hunc hymnum Armenii, quemadmodum reapse tres Pueri incipiebant.

արարածոց՝ ի փառաբանութիւն կանխել արարչին ասելով, "Օրհնեցէք ամ գործք տէր զտէր ,, : Յայնժամ զոր մինկուընքն յայնժամ՝ ի փրկութէ անձանցն ծանուցեալք առ իւրեանս զփրկիչն, իբր առ երկին՝ ի հնոցն վերաձայնեալ կոչէին զարարածս յօրհներգութիւն նմա, ըստ նմին և մեք՝ իբր անդամք մարմնոյ նորա, ՝ի վերայ մեր և ՝ի մեզ բերելով զգլուխն, մեծագոչ հնչմամբ աղաղակեմք՝ ի յընդհանուր ամենայն արարածոցս տեսակս, ասելով. "Օրհնեցէք ամենայն գործք տեառն զտէր ,, : Պարտիս թէ ազաւտասեալք մեք ՝ի ծառայութէ մեղացն զղջմամբն հրով, ազատութէն մերում՝ հաղորդք լինելով և բոլոր գոյացելոցն տեսակք՝ հարկաւորին ամենայն իրօք ընդ մեզ և նոքա գոհացողք և բարեբանիչք լինել այնմիկ, որ ազատէն զամենեսեան :

Ընդ այս օրպէս զիարդ և իցէ, զայս մեզ ուսուցանէ, թէ պարտ է մեղուցելոցն՝ նախկին արդարանալ ապաշխարութէ, և ապա իշխել և հրամանս տալ արարածոց : Յառաջագոյն ասել, "Երգեցէք տէր երգեցաք ,, . և ապա ասել "Օրհնեցէք ամենայն գործք տէր զտէր ,, : Կարձեալ՝ թէ "Ողորմեա ինձ ած ըստ մեծի ողորմութեանդ քումմ: ըստ բազում գթութեանդ քումմ քաւեա զանօրէնութէիս իմ ,, : Յետ ապա համարձակել և վերաձայնել, թէ "Օրհնեցէք զտէր յերկնից, օրհնեցէք զնա ՝ի բարձունս ,, : Յետ եթէ ընդէր երկիցս անգամ զնոյնս բարբառէ, յայտնագս վերջացելոցն ՝ի նախահաժամանողացն. զի զորս ծուլութիւն զրկեաց յաուսկնութեան, յերկարելոյն վայելեացն յերկրորդութեան: Յետ այս յայտագս Հայրկնիս և Վարձացն, Ողորմեցէք և Ձեր յերկնիցդ :

Ասկ ապա յետ այսորիկ զհրեշտակայինն ձայն միաբանաբար նուագել. որպէս թէ ապաշխարութեամբ զինքն մաքրեալ, և երկնային յօրինուածով հաստատեալ զանձինն յանմեղութէ, ընդ նոսա և զուգա-

1 Ut ii scilicet, qui non aderant quando primâ vice decantabatur ea benedictio, adsint quum secundâ vice iteratur.

2 Hoc modo penes Armenios nuncupatur aliquando trium Puerorum hymnus. Prior ejusdem pars dicitur *Patrum* eo quod incipit : *Benedictus es Domine Deus Patrum nostrorum* (Dan. 3.

adesse salutis suae Salvatorem, veluti ad caelum ex camino clamando, creaturas ad illum benedicendum invitabant: eodem pacto et nos, utpote membra corporis ejus, super nos et in nobis Caput gestantes, magnae vocis sonitu cunctis omnium creaturarum speciebus clamamus, dicentes: *Benedicite omnia opera Domini Domino*; tamquam si nobis a peccati servitute per contritionis ignem ereptis, libertatis nostrae participes redditae omnium quoque entium species, nobiscum omnino gratias benedictionesque, ei qui liberat omnes, referre cogantur.

Hoc autem utcumque sit: id nos edocet, quod oportet, primum peccatores per poenitentiam justificari, ac postea audere creaturis quoque jussa praecipere. Primum exclamare: *Peccavimus, inique egimus*, et postea dicere: *Benedicite omnia opera Domini Domino.* Primum: *Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam, et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam;* et postea audere, iterumque clamare: *Laudate Dominum de caelis: laudate eum in excelsis.* Cur nam autem bis eadem proferuntur? Pro iis, qui cunctantes fuissent a praevenientibus praeoccupati; quos enim pigritia primâ vice privavit [1], producto hymno, participes fiant in secundâ. Haec porro quoad *Patres* et *Opera* [2], et quoad *Miserere*, et *Laudate Dominum de caelis.*

Postea vero Angelica vox [3] unanimiter est decantanda; tamquam si per poenitentiam purgatus [4], atque caelesti ordine per innocentiam insertus cum eis unanimiter hymnum cantaverit: quique antea

52.); posterior autem *Operum* vocatur, quippe quae ab iis verbis incipit, *Benedicite omnia opera Domini Domino.* (ibid. vers. 57.)

3 Hymnus nempe: *Gloria in excelsis Deo.*

4 Subintellige: *homo.*

ձայնեալ երգ ասանկ է։ Եւ ասի՝ որ յառաջագոյն զայս ամենեցունն հասարակապէս հրամայեր օրհնել զնոճ, այժմ թողլով զդպալիսա և զիւրքեզնոս, վերաթե- ւեալ երանի յանմարմնականացն դասուս, և ընդ նոսա զքաղաղասիրեն առ միմեանս և զզուգաբանին լինել երգակից ասելով. "Փառք ի բարձունս ոյր, և յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն „։ Եւ վասն զի հանեալ կարգեաց զինքն մեզք ընդ զուարթնոցն պարակցութիւնս, ապա ըստ նոցա իմն կարգին ձևանալով, սկսանի այնուհետև առաւիճանաւոր պատուով զնախապատուելին բարեպաշտել. յառաջ մատուցանելով նախկին գիտացողն, և զկնի նորա հետևեալ ըստ կարգի սարկաւագն. յետոյ ապա իբրև զվեհագոյն՝ զերաստիճանեալն ի նոցանէ եպիսկոպոսն։ Որ պէտ թէ ի ստորուստ ի հրեշտակական դասուէ առ երիս երիս դասս անմարմնոցն զմի մի կշռեալ յերկեղեցականացն, վերամնելով առ ասկաս ասկաս երթալ հասանել մինչև ի թագաւորական գահոյն. ուրանօր սրովբէիցն և քրովբէիցն ձոխացեալ սարէ բազմութիւն։ Յաղագս որոյ և զերկբարբառն խառն ընդ նոսա միաբանական ձայնիւ սկսանի նուագել։ Եւ այսպէս ապա զվերագալոցն ըստ դասուց վերադասնելով զսաղմոս կատարեն։

Յորդ են թանց սորա առաւօտին սաղմոսք թուով վեց, զուգաբանակ առ ի մեզ ասացեալ երեք զդպրատնացս։ Զերկուսն սպասաւորութիւն և աղօթից, սակս ողջակիզեալ հոգևկան մատնին՝ որ ընդ աղախնացիսդն որ ի մեզ դաշնաւորեցաւ հեշտութիւն ձայնակերտաց և հոտառելոցս։ Սակ չորքն ի նոցանէ՝ պարզագոյն առ ի նուագերգութիւնս առեալք. որպէս թէ ի քառից աստի զերեցկաձայնեալ ի տեսանելոցս և ի լսելոցս, ի խօսարանաց և ի շօշափելոցս։ Զմնացեալ երկուքս ի նոցանէ խմաստասէրք անուանին. խակ զմիսն՝ արքայական բանին և սպասաւոր խոհականութեանն կոչէր Հերակղիտոս, զլեզուս։ Խակ ձեռք առ հնարագիտութեանն հպելով, արարչա-

1 Luc. 2. 14.
2 Illum nempe ex clericis, qui Psalmos legit.
3 *Ortus solis* officium penes

omnibus indiscriminatim praecipiebat, Deum benedicere, nunc relictis sensibilibus ac materialibus rebus, sursum advolans ascendit ad incorporeorum mansiones, et cum eis in pacifico invicem amore degere, atque habitare cupiens, eo illorum animo per canticum assimilatur dicens: *Gloria in altissimis Deo, et in terrâ pax, hominibus bonae voluntatis.* [1]. Quoniam autem sese mente elevatum commiscuit cum Angelorum choris, ideo honorabili gradatione, ad illorum instar, incipit deinceps eum, qui super omnes est laudatione dignissimus, venerari, Psalmistam [2] prius praecedere faciens; quem subsequitur juxta ordinem Diaconus; deinde, tamquam supremus in ecclesiastico ordine, Episcopus. Hoc pacto ex infimâ Angelicâ hierarchiâ, unum de Clero adaptans unicuique ex triplicibus incorporeorum hierarchiis, ascendens paulatim pervenit usque ad regium thronum, ubi Seraphim, et Cherubim multitudo choreas gloriose ducit. Quamobrem et Trisagium alternatim cum illis concordi voce incipit decantare; sicque deinde perficit *Ortûs Solis* [3] officium, Psalmum chorali ritu recitando.

Hoc porro dempto, sex numerantur illius horae, quae Matutinum dicitur, Psalmi eodem numero ac sensus, qui in nobis sunt, comprehensi: quo de poenitentiâ, ac de prece pro miserrimâ spirituali parte, quae per voluptatem consociata est gustui atque odoratui, ancillis utique in uobis. Quatuor tamen ex iis pro hymnis dumtaxat usurpati, ex hisce quatuor quodammodo modulantur, ex visu, ex auditu, ex ore, et ex tactu. Duo siquidem ex istis philosophi nuncupantur; âlium autem verbi satellitem, et ministrum prudentiae vocabat Heraclitus, linguam nimirum; manus vero ad industriam adhibitae, creatrices nominantur, magis tamen ad sermonis adjutorium factae sunt, si-

Armenios dicitur *Arevacál*, responditque Latinorum Primae.

կանք անուանին. բայց առաւել զոյն քանին ի պէտս օգնականութեան ներկայմութեանք և յարատեւութեանք։ Ո՛չ ի զոր լեզուաւ ազգմամբ՝ լսելեաց մատուցանել զբանին, զինչ սա առարկաբար տեսանելեաց առակի գնէ։ Եւ պարտ է առաքեալսիրացն և խոհականագունիցն՝ հնազգայրանաք քննարատարու լինել երաժշտական հոգւոյն. այլև զբոլոր գոյացեալոցս ըստ ինքեան հնչեցուցանել ձայնիւ տեսական։ Եւ այս մինչև ցայս վայր։

ԺԲ. ՑԱՂԱԳՍ ԵՐԵԿՈՐԻՆ ԳԱՀՑԱՄԱՆՆ։

Ինչ երեկորին ազգիդ հաւատքուն՝ այսպիսի առաքար յինքեան ունելով զեկուցանէ մեզ միտս։ Ոյան զի ի զանազան առաքինական տաժանմանց անձին աշխատեալ և խանձեալ լինի մարդկայինս կազմած, և խնդրէ անգուստ իբրև ի ծանրակիր ինչ քառանց զերծանել, և դիշերային անկողնացն պատրաստութեանն հանգչել և զօրանալ։ Ասիկին՝ մատուցեալ ասէ ցնա. "Անատրհեցո՛ զիս զանկնդա և լուր ինձ, զի աղքատ և անանկ եմ ես ,, ։ Նայեաց նմա, ասէ, յազքատութի և ի անանկութի բնութեան, թէ զարպիսին և զնրքանս զգօտանաց և զգաղմանց ատատկութիւն յայգուէ սինչև յերեկոյ միալուծ ձգեալ բերեմ։ Եւ վը զի պատճառ այնոցիկ զպատրանս բանասարկուն առաքանայի գիտէ. "Ո՛չ, ասէ, անօրէնդ յարութան ի վերայ իմ. և ժողովք հզօրաց խնդրեցին զանձն իմ ,, ։ Եւ ցուցանէ՝ թէ ի պատուիրանապատճառէն իմմէ զլաքրեալ, եկին ի խարդախել և ի խաբել զիս. " Ասորհեցան խափանել, ասէ, զգնացս իմ. թաղեցին առ. բարեսաւանդ որոգայթ ինձ ։ Ատրս ձգեցին որոգայթ ատից իմոց. շուրջ զշաւղաք իմովք եդին ինձ գայթակղութի ,, ։

Այդպս զմեռաս ածեալ՝ թէ և ոչ մի ինչ իրաք զարքագայթս զայս փշրել կարելոցեմ, եթէ ոչ այնուհիկ՝ որով

1 Huic capiti solummodo praemittitur in Codice argumentum rubris characteribus inscriptum.

mulque usurpantur; haec enim materialiter ante oculos ponit verbum, quod per linguae ministerium auribus exhibet homo. Oportet autem animas, quae literis prudentiaeque dant operam, tamquam per instrumenta citharaedos fieri Spiritûs, atque vocum genera cunctorum entium secum personare facere. Haec autem hactenus.

XV. DE VESPERTINO OFFICIO [1].

VESPERTINAE orationis collecta hunc nobis sensum ostendit in se continere. Nam ex pluribus diurnis laboribus defatigata et lassa humana plasmatio quaerit ex illo, veluti ex gravi onere, liberari, et per nocturnam lectuli praeparationem quiescere ac roborari; tunc prius accedens dicit ad Deum : *Inclina Domine aurem tuam, et exaudi me, quoniam inops, et pauper sum ego* [2]. Respice, Domine, inquit, in paupertatem et inopiam naturae meae, quale quantumque occupationum curarumque pondus a mane usque ad vesperam uno eodemque jugo sustinens patior. Quoniam vero novit diaboli seductionem esse harum rerum causam: *Deus*, ait, *iniqui insurrexerunt super me, et synagoga potentium quaesierunt animam meam.* Ostendit autem, quod invidiâ motus ob suam mandatorum observationem venit ad se insidiandum decipiendumque: *Cogitaverunt*, inquit, *supplantare gressus meos: absconderunt superbi laqueum mihi; funes extenderunt in laqueum pedibus meis, juxta iter scandalum posuerunt mihi* [3].

Exinde perpendens, quod nullo modo laqueum istud confringere potest, nisi per eum Unigeniti sui

2 Psalm. 85. 3 Psal. 139.

գԹատիրեալ երկնային Տ՚օրն, փրկանաւարեաց զմեզ արեւամբ միածնին իւրոյ. զնոյն և մատուցեալ յիշեցուցանէ. զոր յընդհերեկս աւուրն ուրբաԹու զանազան պակասն մատրինն իւր ՚ի հաձոյս Տ՚օրն [1]երդին միածնին պատարագեաց: " [2]Աղաչեցեալն, ասէ, աղօԹք իմ, որպէս խունկ առաջի քո. հանգարձումն ձեռաց իմոց պատարագ երեկորի ,, : [3]Յաւուրկ ուրախարար զոհագործուԹ՚ասպրեցուցեալ զիս յորոգայԹէ յայսմանէ, որ Թագուցաւ ինձ ՚ի գայԹակղուէ գործողին զանօրէնուԹի : [4]Զի վասն զի գիտէ, Թէ ներկայ ամանակիս գիշերային հանգիստս՝ զապականուԹէս ոչ կարէ յինէն մերկանալ զառնուէ, եԹէ ոչ վերջնումն այնմիկ ապականահալած և մահալուծօղ գիշերին երԹեալ հանդիսանամ, զոյն և ընդունել հայցէ ՚ի նմանէ, ՚ի յանգուցումն ածելով զերկորին զկարգեալ առաքումս. " Տ՚անցես, ասէ, ՚ի բանտէ զանձն իմ, և գոհանամ զանուանէ քումմէ ,, : [5]Անտ՝ զկեանս աշխարհիս անուանէ. և հանելն ՚ի սմանէ՝ առ հանդերձ ձեալ աշխարհին կեանս զելանելն առէ. վասն որոյ և ՚ի վերայ ելերէ, Թէ " [6]Ինձ համբերեն արդարք՝ մինչև հատուսցես ինձ ,, : [7]Ով և վասն իմ՝ ոչ փուԹացուցաս նեա հատուցանել զխոստացեալ քո զարքայուԹին, զարդարոցն ընդ միտ ածցես զյաւպաղումն, զի և նոքա մեզ մնան ընդունել զաւետիս :

Օ՚ղնի որոյ ասպա զՀրաշագործն նուագին զկցուրդ. որպէս Թէ ՚ի տատանեղորդ ժամէ աւուրն ակնկալեալ աղօԹիցն, արեգակամբն լուսով միոյնէ ցայսժամ լինելոյն պայծառացեալ. իսկ ասպա զերկորդին՝ որ ազօտաձաձանչն է՝ ՚ի ներքս ածելով լոյս, մանաւանդ Թէ փոխանակ զգալի լուսոյն՝ իմանալի լուսոյն ՀաւգայԹիւք զորոյն իմնգրեն լուսաւորել զաչս :

1 Subintelligitur *ad Deum*.

2 Psal. 140.

3 In die videlicet extremi judicii, quando plenam retributionem accipiet justus homo quoad corpus etiam.

4 Ad rectam hujusce loci intelligentiam, integram *luminum* antiphonam ex Armeniaco Breviario desumptam referimus. »Benedictus es Domine, qui habitas » in altissimis, et benedicta est » gloria magnitudinis tuae. Qui » firmasti luminaria in excelso: » de caelis lucem oriri fecisti su» per omnem orbem: creasti solem » ad illuminationem diei, lunam » autem et stellas ad illuminatio-

sanguinem, per quem benigne misertus redemit nos Pater caelestis, eumdem in memoriam revocat accedens [1]; eumdem, quem Unigenitus Filius ad Patris placitum sacrificans fudit Feriâ sextâ ad vesperas. *Dirigatur*, ait, *oratio mea sicut incensum in conspectu tuo; elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum*[2]. Hoc porro laetificante sacrificio *eripe me a laqueo, quem statuerunt mihi, et a scandalis operantium iniquitatem.* Quoniam vero scit, nocturnam hujusce temporis requiem non posse ipsammet exuere corruptionis violentiam, nisi ad ultimam illam noctem, quae corruptionem expellit mortemque solvit, pervenerit; istud obtinere ab eo postulat, finem praecepto Psalmo vespertino imponens: *Educ*, inquit, *de custodiâ animam meam, ad confitendum nomini tuo.* Custodiam vocat hujus saeculi vitam; eductionem autem de istâ appellat egressum ad futuri saeculi vitam. Quapropter addit: *Me expectant justi, donec retribuas mihi.* Nisi propter me acceleraveris promissum regnum tuum, justorum expectationis reminiscere; nam ii quoque nos expectant ad promissionem recipiendam [3].

Deinde cantatur luminum Antiphona [4]; orationem quippe a decimâ diei horâ incipiendo usque ad hanc, solis luce clarificamur: alteram deinde, quae languentis splendoris est, in medium afferendo lucem [5] postulamus potius, ut materialis lucis loco, cordis oculus radiis intellectualis fulgoris illuminetur. Et quoniam per ipsa verba volantes mente elevamur ad

» nem noctis, item et lampadis lu-
» men. Tu es lux laudabilis, sancta
» et prima lux; a te fugantur te-
» nebrae; ideo lucem tuam vivi-
» ficam, Domine, oriri facito in
» cordibus nostris. Nos autem u-
» nanimiter dicamus: Benedi-
» ctum est nomen sanctum glo-
» riae tuae, tibique canimus be-
» nedictionem et gloriam, Patri
» et Filio et Spiritui Sancto,
» nunc et semper et in saecula
» saeculorum.«

5 Lampadis nimirum lucem; dicit enim hymnus: *Item et lampadis lumen*.

վասն որ ընդ ձեռն բանիւք՝ յանմարմնականացն մտօք ալեցեալ երևանին ի բնակութիւնս, ընդ նմին և բարեձեւանալ ցանկասիրեն։ [1]Հայապետական նախագահութեանն ձեռնարկեն վնասակարութիւնն պատուել. և զոր ինչ արարին յառաւօտին աղօթիւն, զնոյն կարդ և աստ յառաջ առնլով, ի սաղմոսողգէնն և ի հրեշտակական դասուէնն սկսեալ՝ առնին յանգիր յիսփիտոպոսն և ի քրովբէականն դասն. ընդ որս և զերկրաւորականն զուգաձայնեալ՝ երգակցեն զարթասացութեն. և այսպէս զհանգստեանն հաւասարելով զաղաղնա, արձակեն։

[1]Ընդ չորք են ընդ ամենայն երևելոյին աղօթից սահմանք, առանց հանգստեան սաղմոսին. թերևս ըստ չորից տարերացդ, որ ի նիւթականութեան մեր գտանին մարմնի։ [2]Ի զվեցն, որով իմանալի հոգին միշտորդէ ըստ զգայարանացն, յառաւօտին աղօթիցն յիշեցեալ սաղմոս. և չորք և վեց գաւմարին ի տասն, որ է առաջին կատարեալ թիւ ի միակէն սկսեալ, և կատարելագունից թուոց սկիզբն. և զուգաթիւ ի ձեռն [1]ամենի տերունեան աւանդեալ օրինացն։ [1]Այլ և բնականագոյնք, որովք զուգիւք ներգործել բնաւորութեանց առաջնորդականն որ ի մեզ միտք. աչք, ականջք, ռնգամարք, բերանով և ձեռօք։ [1]Այլ և բանականն մակացուէն տալոյ թուականին հնարք։ [1]Այն զի մի լոսո միոյէ համօրէն տասն թուով ասհմանեցին զաճուականագոյն զէակացն սեռս։ [1], և եռանգիւնեն, ի միակէն առ չորեսն վերանալով. ա, բ, գ, դ. որոց չորատրեան բազկացուցանէ զտասն։ [1]Ըստ այս մեզ յաղագս թուոյ քառակի և միակի, որովք առաւօտին և երեկորին աղօթք ասացեալ երևին։

ԾԶ. [1]Ա68 արդ այսոցիկ այսքան բաւական լինի, ասկասս ինչ ի բազմաց նշանակելով, յորովիցն ի գիտութիւն ածել կամեցեալ։ [1] ասն զի և չէ իսկ առաջնիկայս մեզ զատեզծեանն եղծանել հակաճառութիւն առաւօրէն առվորութիւն, այլ կանոնական ասհմանադրութիւն ըստ իւրաքանչիւր գլխոց՝ զհիմնացեալ զան-

1 Qui plurimas hoc ipso stylo videre desiderat supputationes,

incorporeorum habitacula, unâ simul bonos fieri cupimus, atque per excelsum Patriarchalem gradum venerari properamus Honorabilissimum. Quem porro in matutinis precibus servavimus, idem ordo nunc quoque prosequitur: a Psallente et ab Angelico ordine incipiendo finis perducitur ad Episcopum atque ad Cherubicum ordinem; quibuscum unâ voce cantatur benedictionis Trisagium. Sicque requiei Psalmum decantando fit finis.

Quatuor itaque omnino sunt vespertinae orationis Psalmi, si requiei Psalmum demas; fortassis ob quatuor elementa, quibus materiale corpus nostrum constat. Sex enim (*facultates*), quibus intelligibilis anima pro quolibet sensu utitur, in matutinae orationis psalmis memoravimus; quatuor autem et sex summatim decem efficiunt; qui numerus ab unitate incipiendo primus est perfectus [1], perfectiorumque numerorum initium; par quoque divinae legis numero per Moysen traditae. Magis item naturalis est, quia per paria agere solet mens in nobis princeps; per oculos, per aures, per nares, per os, et per manus. Rationalis quoque scientiae vires sub isto numero comprehenduntur; universaliores namque entium species decem omnino ab antiquis numeratae fuere. Est praeterea triangularis numerus, si ab uno ad quatuor ascendas, 1. 2. 3. 4. quorum supputatio efficit decem. Haec autem de numero quatuor et uno, unde matutinum et vespertinum constat officium.

XVI Huc usque de hisce rebus satis sit: pauca de multis diximus, ut plurium pateat cognitio. Haud enim prae manibus nunc habemus, superadditam destruere disceptando illegitimam consuetudinem; sed per canonum constitutiones singillatim incongrua, quae invaluerunt, destruere, et ab Ecclesiâ Dei eji-

[1] adeat Philonis Judaei opera, praesertim Serm. 2. in Genes.

կարգութիւն քակել և ի բաց հանել յեկեղեցւոյ այլ և փոխանակ նոցա զաւրեվայելուչսն և զօգտակարսն դնլնան ի տեղւոջն արձանացուցանել։

ԾԷ. ՎՐԴ որովհետև ի միասին հրաւիրեալ գումարեցաց զմեզ ընծայիւն տեսչութենէն հրամանն, որք մեզ անգամ հաղորդք եմք միմեանց առ ընծ խոստովանութեան և նախագահութեաբ, այլ և միրով առ իրեարս եռացեալք, ոչ ինչ արգելու զառաւջի արկեալս՝ ի գլուխ բերել մեզ հոգևորական ջանս։ Վասնզի և զայս ի մէնջ պահանջէ՝ որ հաւատացոյն ի մեզ զվերակացուեաս այսորիկ ընորհ, շնորհ գալով միշտ՝ տեսանել հոգւաբարձուբ գհօտ Վիճի. զոր պատուականն արեամբն իւրով փրկեալս ազատեաց. և յամենայն հարուածոց բանսարկուին թժշկեալ, առողջս և անարատս ինքեան յօրինեաց մատրիկն, զաւրօրհնուն զանուանս գրելով ի գաւրուեն կնհատց։ Օ ի մի գուցէ, որ առ մնայն զմեզ ածէ, ի վերայ եկեալ ծուլուբեն քուն՝ յափշտակել համարձակուի տայ գՀօտս հանդերձ հովուաւն աներեւոյթն գազանի. որ յամենայն ժամ շուրջ գայ, և խնդրէ կլանել զորս եթուքն. և գտանիցիմք եղեալ պարտականք արեան անձանց և յանձնեցելոցս։ Այլ պարտ և արժան է հանապազօր վարդապետական մեր բանիւն ամրապնդանել զառաջնն, և վիրաւորեցելոցն զաւրեգործութեբն հրամայն տալով ի վերայ բերել ապեզանիս. որպէս զի հնար լինի ամենայն անձինն Աստուծոյ զաւրութեբն երկրպագութեաց ժառանգել զերկնից արքայութիւն ի Վիճ Յն ի մեր մեր, որում փառք յաւիտեան. ամէն։

ԾԸ. ՆՈՐԻՆ ԿԱՆՈՆՔ։

ՈՒ. ՅԻՇՈՂՈՂՈՍ կամ քահանայ կամ սարկաւագ կամ ժող և իցէ յուխտէ եկեղեցւոյն, յարբեցութեբ գտեալ՝ մի իշխեսցէ պաշտել զկարգն. մինչև աւուրս ընդ մէջ արարեալ, արբեսցէ զինքն ապաշխարութեբ, պահովք և աղօթիւք. և ապա համարձակեսցի մատչել ի կարգն իւր և ի հաղորդութենէն։ Իսկ եթէ յամառեալ ի նմին որկորատուբեբ յամեսցէ, լուծցի։

core, atque eorum loco praestantiora utilioraque firmiter statuere.

XVII. Quoniam itaque Divinae providentiae mandatum nos unâ simul invitatos congregavit, qui per Dei professionem et per Cathedrae praeeminentiam sumus invicem communione copulati, ac mutuâ charitate conflagramur; nihil obstat quominus propositum opus spirituale ad finem perducamus. Siquidem et hoc a nobis poscit, qui praesidentiae istius gratiam nobis tradidit, ut semper circumquaque perambulantes sedulo visitemus Christi gregem, quem pretioso sanguine suo redemptum liberavit, et ab omni diaboli plagâ sanatum, incolume et immaculatum corpus paravit sibi, singulorum nomina in catalogo vitae describens: ne forte supervenions, qui ad mortem nos pertrahit, iguaviae somnus vires addat invisibili belluae rapiendi gregem, unâque simul pastorem. Haec namque circuit semper quaerens eos, quos evomit, deglutire: unde nos quoque nostri nobisque commendatorum sanguinis debitores inveniemur. Verum oportet ac decet, quotidie per nostrum doctrinae verbum communire sanos, vulneratis autem bonorum operum linimentum per praecepta aptare; ut cunctis hominibus Trinitatem adorantibus concedatur caeleste regnum possidere in Christo Jesu Domino nostro; cui gloria in saecula: amen.

XVIII. EJUSDEM CANONES.

1. Episcopus, vel Sacerdos, vel Diaconus, vel quisquis fuerit de Ecclesiae Clero, in ebrietate deprehensus, non praesumat ordinem exercere; donec seipsum, diebus aliquot interjectis, poenitentiâ, jejuniis, et orationibus purgaverit, ac deinde ei liceat ad ministerium suum et ad communionem accedere: sin autem pervicax in eâdem intemperantiâ immoratus fuerit, deponatur.

ՃԲ. [1]Հեթանոսական ոք զնոյն առնելով մի իշխեսցէ առանց զղջմանն և ապաշխարութեանն հաղորդել. ապա թէ՝ ի նմին վերխուրեսցի ձնացեալ յերկարեսցի, որո-շեսցի։

ՃԳ. Որ է արժան յաւուր շաբաթու և կամ Տրա-գալուցի զատկին պահակադիրս առնել, զի՝ որ աւուրք յարուներեն առաջի կան. յորս պարտ է աղօթել և հակել, և հոգևորական կարգաւ մխիթարել զան-ձինս, և ոչ մարմնական վերխուրեքն զսուրբ աւուրցն խորհուրդ արհամարհել և ընդ ոտն հարկանել։ Որ-ոք եթէ ոք գոցի զայս արարեալ, պահին անվաւեր լինի, և պահակադիրքն ընդ պատժոք եղիցին, մինչև ապաշ-խարեսցեն. և եպիսկոպոսին տեսեալ, որպէս և կա-մեսցի՝ մարդասիրեսցէ ի վերայ նոցա։

ՃԴ. Որ է արժան՝ յորժամ առ վաղիւ պահակ ընդու-նելոց են, յերեկորէնն ժողովս առնել և արբենալ և վերխել. այլ պարկեշտութեամբ և աղօթիւք արժանի առ-նել զիւրաքանչիւր պահակին օրհնութեանն և ծածկին հաղոր-դութեան։ Որ պատ եթէ ոք գոցի զայս արարեալ, քահանային զօրն ի բաց փոխեսցէ, և որպէս աստացաքն՝ յայլեւմ աւուր հրամանն տացէ զգուշութեամբ և արժանաւոր կարգաւ պահակիլ և հաղորդիլ օրինացն։

ՃԵ. Որ է արժան ի սուրբ քառասնեորդս զատկին և մինչև ի սուրբ պենտեկոստէին հարսանիս առնել, և զաւուրցն խորհուրդն թէ՛նսամնել. զի ամենայն օր կիւրակէ է, և ի նոսա կատարի աստուածային խորհուրդն։

ՃԶ. [2]Արժան է ի սուրբ քառասնեորդս պահոցն՝ յաւուր շաբաթու և կիւրակէի պատարագ մատու-ցանել ահիւ և երկիւղիւ, ըստ սահմանելոյ սրբոց հա-րանցն յամենայն ժողովս իւրեանց։ Որ եթէ ոք հա-կառակեալ ընդդիմացի մերում հրամանիս կամ բանիւ կամ գործով, թէ ուխտաւոր է՝ լուծցի, և թէ աշխարհական՝ որոշեսցի։

ՃԷ. Այլ վասն պահելոյ և լուծանելոյ զշաբաթի և զկիւրակէ ի սուրբ քառասնեորդսդ պահոցն, այս յիւրաքանչիւր կամս թողեալ լինի. միայն գահանա-

1 Idest Matrimonium.

2. Laicus quisque id faciens, non audeat sine contritione, et poenitentiâ communionem sumere: sin vero in eâdem luxuriâ permanens processerit, excommunicetur.

3. Non licet in die Sabbati, sive Luminum Paschatis coronam imponere; quoniam sancti resurrectionis dies praesto sunt, in quibus oportet orare, et vigilare, atque spiritualibus ordinibus seipsum solari, non vero carnali luxu sanctorum dierum mysterium spernere, ac conculcare. Quod si quis id fecisse deprehendatur, Coronatio[1] invalida sit, et coronatores sub poenis sint, donec poenitentiam egerint; idque aspiciens Episcopus, utcumque voluerit, humaniter sese gerat cum illis.

4. Non licet, dum in crastino coronandi fuerint, vespere coetum agere, inebriari, ac luxui incumbere, sed cum honestate et oratione dignos sese efficere Coronae benedictione, divinâque Communione. Sin autem quis deprehendatur id fecisse, Sacerdos commutet diem, et, sicut diximus, alio die praecipiat diligenter ac condigno more coronari, et communicari Eucharistiae.

5. Non licet in sacrâ Quadragesimâ Paschae, usque ad sanctam Pentecosten nuptias peragere, atque dierum mysterium inhonorare: cuncti namque dies[2] Dominici sunt, et in eis divinum sacramentum celebratur.

6. Decet in sacrâ jejuniorum Quadragesimâ in die Sabbati et in Dominicâ Missam celebrare cum timore et reverentiâ, juxta sanctorum Patrum in cunctis conciliis suis constitutionem. Si quis vero reluctans mandato nostro adversatus fuerit sive verbo sive factis, si clericus fuerit, deponatur; si laicus, excommunicetur.

7. De observando autem, aut solvendo Sabbato ac Dominicâ in sanctâ jejuniorum Quadragesimâ, voluntati uniuscujusque facultas sit: dummodo gratias

[2] Idest a Paschate usque ad Ascensionem, et ad Pentecosten.

լով զնա՝ առանց խղձի և հակառակութեանց, և առանց բամբասելոյ զընկերն, զոր կամեցող և արասցէ հանդերձ պարկեշտութեամբ. երկոքինն ընդունելի են առաջի նոյ, և յաւանդութեանց եկեղեցւոյ Աստի ։

ԸԵ. Աչքժան է և զհացն՝ անխմոր, և զգինին՝ անապական հանել ի տուրգ սեղանին, ըստ աւանդելոյն մեզ սրբոյն Կիւրիղոսի. և ոչ խոնարհել յայլ ազգաց քրիստոնէից յաւանդութիւն ։ Ո՛չ ի տուրգ [1] ուսուցողիչն՝ յօրինականէն բերելոյ զայս, առաքելաբար հրամանն ետ կատարել իւրոց վիճակելոցն. որպէս և զաղն օրհնութեանց յազգաս անպիտանս խառնել, և ըստ կարգի զերեւոյացուցն ազգաս սեպհականել զեկեղեցւոյ Հնոյն. և մեզ ի նմին պարտ է յարմնալ, և չթողուլ ի բաց, և չառնել նորաձեւս ինչ ։

ԸԶ. Պարտ և արժան է զսուրգ վերառնուն, այս ինքն զերեքն անուշահոտութեանն, հայրապետին օրհնել. և իւրաքանչիւրոց եպիսկոպոսացն վճանգամ ի զատկին հինգշաբաթին օր, որպէս և հրամայեաւն է. և քահանայիցն ի նոցանէ ընդունել, և օծանել նոքաւս զանձամս և զեկեղեցիս և զխաչս. առ միւրոնաբոյն մնալ տուցանել միայն յորդեպրութեանն օծութեան, որ յետ միւրոնութեանն լինի. և յայլ ի պէտս օծմանն մի խառնեսցէ զնա, և մի ընդ ամենայն յանդգնեսցի օրհնել քահանայն ։

Ը. Պարտ և արժան է զմիրոնութեանն ձէթ՝ քահանային օրհնել մի ըստ միոջէ ընդ միրոնէն, ըստ բաւական ժամուն պիտոյից. և նոյնժամայնն առ միրոնաբոյնն միրձեցուցանելով զօրհնեալն տպատուել, և մի իշխել զմիանգամ օրհնեալն բազում անգամ օրհնել.

1 Scilicet ex Veteris testamenti Libris (Gen. cap. 14.) ex illo mystico ritu, quo Melchisedech Rex Salem, Christi Domini pacifici regis typus, panem et vinum, quibus immaculatum novae legis Sacrificium praefigurabatur, obtulit. Quamvis autem sciret Johannes Philosophus, esse universalis Ecclesiae ritum, ut aliquae aquae guttae sacro calici commiscerentur; haud tamen sic ardenti studio loquitur, ut caeterarum consuetudinem Ecclesiarum contemnat, sed ut suos valde rudes ab Hydroparastarum haeresi (quae jam a saeculo II. per Syriam prope Armeniam extendebatur) arceret, qui aut aquâ tantum, aut pari aquae

Deo agens, sine scrupulo, et contradictione, et sine proximi detractione, quod voluerit, honeste fecerit: utrumque acceptum est coram Deo, et ex Ecclesiae Christi traditione.

8. Congruum est etiam panem azymum, et vinum purum offerre ad sanctum Altare, juxta S. Gregorii penes nos traditionem, non autem ad aliarum Gentium Christianarum traditiones deflectere. Nam sanctus Illuminator ex legalibus id assumens [1], tamquam Apostolus, dioecesanis suis praeceptum dedit perficiendum. Quemadmodum et sal benedictum in Agaparum mactatione commiscere; atque juxta Levitarum ordinem in tribubus servare propriam Ecclesiae gratiam. Nos quoque in eodem perseverare, haud vero ab eo recedere, novitatemve inducere oportet.

9. Decet et congruum est, sanctum *Myronem* [2], oleum videlicet suavis odoris, Patriarcham benedicere, et unumquemque Episcopum semel in quintâ Paschatis Feriâ, quemadmodum praeceptum est; Sacerdotes autem ab eis recipere, atque illo inungere Altaria, et Ecclesias, et Cruces: et pro baptizatis adhibere dumtaxat ad adoptionis unctionem, quae post baptismum fit [3]; minime autem ad alium unctionis usum illud commisceant, neque illud ipsemet Sacerdos audeat benedicere.

10. Decet et congruum est, baptismatis oleum [4] Sacerdotem benedicere pro singulis baptizandis, quantum satis fuerit ad usum praesentem, eoque pro baptizatis adhibito, illico absumere. Neque audeat semel benedictum iterum benedicere: illo autem un-

vinique mensurâ Sacrificium conficiebant. De hujusmodi haeresi loquitur quoque S. Joh. Chrysostomus hom. LXXXII. in Evang. Matth. Verum Armenii orthodoxi pluribus ab hinc annis universalis Ecclesiae consuetudinem amplexi sunt.

2 Idest sanctum Chrisma.

3 Ad confirmationis videlicet Sacramentum conferendum; cuncti enim Armenii Sacerdotes Sacramentum istud illico post Baptismum administrant.

4 Idest Oleum Catechumenorum, quod a Sacerdote pro unoquolibet baptizando subinde benedicitur.

և միայն օծանելը նուաւաւ զերկխայեան և զմկրտեալսն ընդ միմեանս յաւազանին, և յայլ խորհուրդ օծմանն մի՛ խշխեացէ սնատուցանել զնա ։

ԺԹ. Ի՞նչ ժամ է զկիւանդացն զձէթ քահանային օրհնել ըստ իւրում աղօթիցն, և ըստ քաւականաւոր պահանջելոյ ժամուն պիտոյից ։

Ի. Այս է արժան զաղեղանն, յորոյ վերայ պատարագն կատարի մատչի, փայտեղէնն կանգնել և շարժուն. այլ քարեղէնն և անշարժ հիմնացուցանել ։ Եւ ոք եթէ ոք հակառակեսցի, և ոչ արասցէ ըստ հրամանս նախ մերում, և ըստ աւանդութեանն կաթողիկէ եկեղեցւոյ, եպիսկոպոսն լուծեալ եղիցի ի պատուոյն, և սեղանն արհամարհեալ և անպատշաճ մնասցէ ։

Իա. Այս է պարտ զաւազանն յայլ իմեքէ նիւթոյ պատրաստել, և կամ ուրանօր և կամեսցի. այլ աւազան քարեղէնն հաստատել ի նմանէ իսկ յեկեղեցւոջն, և կամ անդէնն մերձ յեկեղեցին ի մկրտատունսն ։

Իբ. Պարտ և արժան է զերկխայիցն ձեռնադրութիւն և զօծումնն և զխոստովանեալսն առ գրունս մկրտատրիկն կատարել, և ապա տանել ի հեղեալ՝ ուր աւազանն է, և մկրտել ։

Իգ. Պարտ և արժան է զայնոսիկ՝ որք պահակին հանդերձեալ են՝ քահանային յեկեղեցին տանել, և ի վերոյ նոցա կատարել զկարգ և զկանոն ըստ օրինացս քրիստոնէից, և առդ ի տրտութեան տեղիսն պատկել. զի ի միում տեղւոջ վայել է լինել պատկին, և որ ընդունի զպատկին ։ Եւ ոք եթէ ոք ոչ այսպէս արասցէ, այլ որպէս և իցէ՝ իւրով կամակարութէ և ծուլութէ անսարգեսցէ զօրինս և զկարգ սմանեսուրուն, քահանայն լուծցի յիւրմէ պատուոյն, և զպատկեսուրսն վերստին պարտ է պատկել ըստ օրինացս քրիստոնէից. որպէս և առաքեալն պատուիրէ, թէ "Ի՞մ նայն ձեր ըստ կարգի և պարկեշտութէ եղիցի ,, ։

Իդ. Եւ ոք զերկեւանան նոյնպէս պարտ է ըստ առաջնում կարգին միջնորդք և խոստականաք հաւանեցուցանել յիւրեւոց յօժարութիւն, և յեկեղեցւոյն և

1 Valde sapienter commemorat hisce verbis Philosophus noster divinum Extremae unctionis dogma, quod plurimorum incu-

gere dumtaxat cathecumenos et baptizatos quum in lavacro baptizantur: neque ad aliud unctionis Sacramentum eodem uti praesumat.

11. Æquum est, ut Infirmorum oleum Sacerdos benedicat secundum orationem suam, idque prout sufficerit ad illius horae usum[1].

12. Altare, super quod Christi Sacrificium offertur, non licet ligneum mobileque construere, sed lapideum, et immobile aedificare. Quod si quis adversaretur, nec fecerit juxta mandatum nostrum, et juxta Catholicae Ecclesiae praxim, Episcopus ipse a suâ dignitate deponatur, Altare autem contemptum et frustraneum maneat.

13. Baptisterium non est ex quavis materiâ extruendum, nec ubicumque placuerit; sed Fons lapideus statuatur in ipsâ Ecclesiâ, aut prope Ecclesiam ipsam in baptismi loco.

14. Manûs impositionem super Catechumenos, et unctionem, et professionem ad baptisterii portas peragere oportet, ac deinde eos introducere ubi Fons est, atque baptizare.

15. Coronandos debet Sacerdos ad Ecclesiam perducere; et super eos perficiat ritum et canonem juxta Christianorum legem, et ibidem in Sanctitatis loco eos coronet: quia in eodem loco decet esse coronam, et eum, qui coronam accipit. Si quis autem ita non egerit; sed, utcumque fuerit, suâ pervicaciâ atque socordiâ Matrimonii legem ac ritum contempserit; Sacerdos a suâ dignitate deponatur, coronatos vero oportet iterum juxta Christianorum legem coronare: quemadmodum et Apostolus praecipit; *Omnia vestra honeste, et secundum ordinem fiant*[2].

16. Ad secundas nuptias accedentes item oportet, juxta priorem modum, per mediatores, desponsatoresque suadere ad mutuam adhaesionem, et per Ec-

[1] Ritu penes Armenios Schismaticos jam nunc desuevit.

[2] I. Cor. 14. 40.

'ի քահանայիցն օրհնութիւնք ընդունել զնշանն զուգա
տրութիւնք իւրեանց ։ Նոյն եթէ ոք ոչ այսպէս, այլ
յառաջ խանձոնացին և պղծոնացին առ իրեարս, զայնս
պիսիան 'ի քաց մերկնոնացին 'ի միմեանց, և զչնացելոց
գանան և զսահմանն 'ի վերայ դիցեն ։ Նոյն եթէ ոչ
առնուցուն յանձն մերկնել 'ի միմեանց, յետ սասն
ամի ապաշխարութիւնք՝ ողորմութիւնք և արտասուօք այր
ժանաւորնացին խոստնել յերկեզեցի այ ։

ԺԶ. Պարտ է շաբաթն օր երեկուանն մաքսիւրա
սաց պաշտել, և ծունր չկրկնել, և զչրեպագանն օրհ
նութիւն ասել՝ Ոյս զուարթ ։

ԺԷ. Պարտ է գիշերապաշտօն առնել յայգ կիւ
րակէ. և հակմամբ և աղօթիւք և յոտանաւոր տրօ
նութիւք զանացեալ շաբաթն աւուրց գյանցանս ջնջել,
և արժանաւոր առնել գինքն մեղսաքաւիչ և կենդա
նարար խորհրդոյն. և ակն ունել ամենայն զուար
թութիւք և փութով առեղնագալուստ փոգոյն, և ան
չառ յաւիտենական արքայութիւնն ։

ԺԸ. Պարտ է յերեկոյին և յառաւօտին զինի
ամենայն պաշտաման՝ նուագել զՈւրբ ածն. և
առպա զկնի բերել յերեկոյին զհանգստեանն ոտղ
մոս և յառաւօտին՝ զԱրեգագլխին ոտղմոս ։ Նոյն
յորժամ պատարագ մատչի, 'ի սկզբունս ամեղ պաշ
տամանն յիշել զՈւրբ ածն. և զսոցուն խորհուրդն
յառաջագրեալն անդ հաւատոնաւ յայտնեցուք ։

Է. Պատա և արժան է զկայհեցարն երիցս անգամ
զկնի բերել, ըստ երիցս անգամ կրկնելոյ տրբաստա
ցուածն. և մի նուագեցուցանել, և նուագ գտանել
'ի չնորհաց խաչին Քրիստի ։

ԻԱ. Պարտ է 'ի գիշերին, յորժամ ժողովին 'ի
պաշտօնն, նախ զառաջագրեալսն ասել զչորեսին ոտղ
մոսն միաբանութիւք 'ի թիւ՝ խոնարհ ձայնիւ ։ Ոտ
ղին՝ զերրորդ ոտղմոսն ։ Երկրորդ՝ զուարճաներորդ և եր
կոներորդն ։ Երրորդ՝ զհարիւրերորդ երկրորդին ։ Չորրորդ՝

1 Ex graecis Euchologiis desumptus est hymnus iste Φῶς ἱλαρόν etc. qui nunc quoque penes Graecos quotidie, penes Armeniacos in cunctis Sabbati diebus ad Vesperas canitur.

2 Praefationis nomine intelligitur praemissa Synodalis oratio; cujus tamen verba in codicis lacunâ legebantur.

clesiae ac Sacerdotum benedictionem accipere legitimi conjugii signaculum. Si qui vero ita non fecerint, sed concupiscentiâ prius mutuo exarserint fuerintque polluti, hi dividantur ac subjiciantur canonibus statutisque contra moechantes disciplinis. Sin autem invicem dividi noluerint ; post decem poenitentiae annos, per eleemosynas et lacrymas fiant digni, qui in Ecclesiam Dei recenseantur.

17. Oportet vespere diei Sabbati agere Martyrum officium; et genua nequaquam flectere ; atque recitare *Luminum* hymnum: *Lux hilaris* [1].

18. Convenit nocturnum officium usque mane Dominicae peragere; atque vigiliis, precibus , et stando per vigilantiam delere transactae hebdomadae delicta ; seque dignum reddere propitio ac vivifico Sacramento; atque omni alacritate et diligentiâ expectare tubam in adventu Domini buccinantem, atque ineffabile regnum aeternum.

19. Oportet ad vesperas et ad matutinum, integro expleto officio, decantare : *Sanctus Deus*; et ad vesperas deinde subjungere *Requiei* Psalmum ; mane autem *Solis ortûs* Psalmum. Quando vero Missa celebratur sub officii initio moduletur : *Sanctus Deus.* Cujus rei sensum in ipsâ praefatione firmissime demonstravimus [2].

20. Oportet, et verba *Qui crucifixus es*, ter subjungere, juxta triplicem trisagii repetitionem; non autem mutilare, nec imminutum reperiri in Crucis Christi gratiâ [3].

21. Æquum est in nocte, cum congregantur (*Ecclesiae ministri*) ad Officium , primum praefationis loco dicere quatuor Psalmos unanimiter humili voce currente: prius, Psalmum III. ; secundo , Psalmum LXXXVII.; tertio, Psalmum CII.; quarto, Psalmum CXLII.

3 Quia olim Armenii ad Filium carne crucifixum cantabant Trisagium; ut ex praemissâ argumentorum serie num. XIII. liquet, ubi dicitur: *Sanctus Deus ad Filium solummodo cantatur* etc. Attamen post Concilium Florentinum omnes orthodoxi haec verba omittunt.

զՀարիւրտրդ քառասնեւրորդ երկրորդն. և նոցին զքառրոզութիւն և զաղօթսն զՀետ բերել, զոր ՚ի նոյն խորհուրդ արարեալ է երանելւոյ Յոհաննայ Ոսկանեայ կաթողիկոսի։ Վարոզաւ. Օ արքաւսեալքս։ Ղօթք. Օ քէն գոհանալք. և զՀանգիման նորին, Ալեայս, տէր, ողորմութիւնդ քոյ։

Խէ. Ճրժան է զառաւօտինն՝ ամենեցուն համանման միանգոյ զնոյն և ըստ նմին կարգի կատարել. զի այսպէս վայելէ քրիստոսասիրաց, որ նորին լեզուայ և ազգի են, միաբանութիւն փառաւորել զՅԾ, և յօրինել զվարս ուղիղս. զի գրեալ է զարթոց առաքելոցն՝ Թէ Էին ամենեքեան միաբան յաղօթս։ Ընդ զնոսին Ներոյսին և Ողորմածոյն և Ձեր յերկնըցեալն՝ զՓառա՚ի բարձունսն պաշտել. ապա ըստ իւրաքանչիւր աւուր զկցուրդսն, զոր առեալ է ՚ի սաղմոսացն։ Յրկուշաբթեայն, Ոյս տուր տէր աչաց իմոց։ Յրեքշաբթեայն,՚Ի քէն է տէր ազաւնի կճնաց։ Չորեքշաբթեայն, Դա ասացի տէր ողորմա ինձ։ Ինգշաբաթեայն, Դա առ քեզ տէր աղաղակեցի։ Ուրբաթն, Ոցեմն ազօթք իմ առաջի քո տէր։ Շաբաթն, Ընաքեա տէր զլոյս քո։ Ընդ զնոսին քարոզութեանն և աղօթիցն՝ զերկաբերեանն երգել զփառաւորութիւն հանդերձ սրբոյ ՅԾածնին կցորդիւն։ Ընդ զԱրևագալին ասել մասն ասել, ըստ դասուց վերադասութեան։

Խէ. Ընդ զորսիսկ և զերեկոյինն հանգոյն միմեանց ըստ այսմ կարգի և այսու օրինակաւ կատարել։ Յաւաջագոյն պաշտել զՅոյնարհեցո՝ վերադասութեանն ըստ դասուց. զոր երանելի Ներսիսի Շնորհալւոյ կաթողիկոսի յաւելեալ է. որպէս Թէ համարձակ սկիզբն ամենայն վերջերգակ սաղմոսիցն՝ յաղօթելոյ առնել. զի և ասացմոնա այս աղօթք Ոաւթի ևն ըստ վերնագրին յայտարարութեան։ Օ կնի նորա զԱրեցո՝ մի ըստ միոջէ զերեսին սաղմոսի զմիմեանց զՀետ, ըստ դասուց վերադասութեան։ Ուկ զնոսին Ընեռդի և Ուղեսցին առա-

1 Qui floruit Saec. V.

2 Seu *Pausa*, vel *Conclusio*, quam vocat requiem, quippe quae incipit: *Pax omnibus* etc.; estque posterioris Precum partis initium: bifariam namque universae armeniacorum rituum Orationes dividuntur.

atque subjungere eorum praeconia, et orationes, quas eâdem mente fecit beatus Johannes Mantacunensis Armeniorum Catholicus [1]. Praeconium est: *Expergefacti*; Oratio: *Tibi gratias agimus*; ejus autem Requies [2]: *Respice, Domine, misericordiâ tuâ.*

22. Matutinum officium omnes debent similiter uno eodemque ordine peragere; sic enim decet Christi amatores, qui ejusdem linguae ac gentis sunt, unanimiter glorificare Deum, rectosque componere mores; siquidem scriptum est de sanctis Apostolis: *Omnes erant perseverantes unanimiter in oratione* [3]. Ergo post *Patrum* hymnum, et *Miserere*, et *Laudate Dominum de caelis*, oportet decantare *Gloria in excelsis.* Deinde juxta unumquemque diem antiphonas ex Psalmis desumptas: Feriâ II: *Illumina, Domine, oculos meos*: Feriâ III: *Apud te, Domine, est fons vitae*: Feriâ IV: *Ego dixi, Domine, miserere mei*: Feriâ V: *Ego ad te, Domine, clamavi*: Feriâ VI: *Intret oratio mea in conspectu tuo, Domine*: Sabbato: *Emitte, Domine, lucem tuam.* Post Praeconium autem, et Orationem (*oportet*) Trisagii glorificationem decantare unâ cum antiphonâ ad sanctam Dei Genitricem: postea *Ortûs Solis* psalmos chorali voce elatâ recitare.

23. Item et Vespertinum (*officium*) similiter ad invicem hoc eodem ordine ac modo peragere (*oportet*). Primum recitare Psalmum *Inclina*, alternando juxta choros; quem beatus Nerses [4] Armeniorum Catholicus addidit; ut principium omnium reclamationis Psalmorum agatur ab oratione; iste namque Psalmus oratio est David, sicut ex titulo eruitur. Post illum; *Conserva*, singillatim tres psalmi continuo secundum choros alternentur. Postquam autem *melodia* et *Dirigatur* dicta fuerint, praeconium, et o-

3 Act. 1. 14.

4 Post Nersetem magnum, qui floruit saec. IV., duo alii Nersetes extiterunt, alter an. 524. alter an. 640. Horum unum aut alium intelligit hoc loci Philosophus noster.

լոյ, քարոզել և աղօթս մատուցանել. յետ այնորիկ զերեքօրեաւնն նուագել նովին նմանութեբ. և վախճան ամենայն պաշտաւնեայն՝ զհանգստեան տաղմանն ասել, ըստ դասուց վերադիմութեբ։

ԻԳ. Նոյն կիւրակէին աւուր առաւօտինքն՝ այսգունի խորհրդով յօրինեալ բերէ զկարգն իւր։ Ո՛չինի Հարցինն՝ Եծացուսցէ ասել, վասն զի հարկաւորապէս պէտ պարտի այն՝ որ պայրութենին Քրիստոս՝ ընդ նմին և զգերեզմանն յիշել, և զաւուրբ նոյն։ Ո՛ի եթէ ոչ էր ծնեալ, ոչ էր հնար և ոչ թաղել. և եթէ ոչ էր թաղեալ, ապա և ոչ յառնել. արդ գերեզմանն յընթերանոյ զաւետարանն յիշեալ լինի. իսկ զաւուրբ կոյն՝ ի Եծացուսցէն ասելոյ յիշեմբ։ Ո՛ի որպէս ընկալան ի միմեանց զփրկիչն, յարութենին՝ ի գերեզմանէն, և գերեզմանն՝ յարգանդէն, ըստ նմին և վերայբ պարտին լինել միմեանց վասն յարուցեալոյն. և այս ի շնորհս մարգեղութենն և մահուանն Քրիստոսի խոստովանութենէ։ Ալլ սակայն ի ծննդենէն առ յարութենին զհետ երթեալ միաւորին. իսկ ի յարութենէն առ ծնունդն վերջաւորձիլ անկարելի. զի էն գործեցելոցն ի Քրիստոս պատմութենի առնել անհնար է։ Եւ յաղագս այսորիկ՝ աւետիքն և ծնունդն և մկրտութենին Քրիստոսի ի միասին առեալ տօնախմբին. և ոգբա ամենեքին, և որ այլն ևս իցեն անօրինեալբ ի Քրիստոս, ի յարութենին միաւորեալ բովանդակին։ Եւ այս յաղագս Եծացուսցէ ասելոյ յառաւօտինն յաւուր կիւրակէի։ Զետ որոյ դարձեալ՝ մինչև զաւետարանն ընթերցեալ, որպէս թէ տակաւին և ի թաղման վարկանելով զտէրն, արտաքուստ ի գերեզմանին առ նա աղաղակեցեալբ ասելով թէ "Տէր, տէր, օգնեա մեզ և փրկեա զմեզ,, և թէ ,,Ընդ լուր աղօթից իմոց, ունկին դիր բանից բերանոյ իմոյ,, և եթէ "Ողորմեա տէր յաւիտեան,, ։ Նակ յետ ընթերանոյն զաւետարանն, իբրու թէ զնոյն ինքն գյարուցեալն ան-

1 Idest post canticum, quod vocatur *Patrum*, ut supra diximus.

2 Subintellige: *Officii verba*.

3 Heic loquitur de antiquâ Armeniacae Ecclesiae consuetudine commemorandi Annuntiationem B. M. V. in vigiliâ Nativitatis Dominicae, etiamsi aliâ die Annuntiationis festum sejun-

ratio fiat; deinde Trisagium cantetur eodem modo ; ut finis autem totius officii , Requiei Psalmus dicatur, alternis vicibus respondendo.

24. Porro Matutinum diei Dominicae suum habet ordinem hoc consilio dispositum. Post *Patrum*[1], *Magnificat* dicatur ; oportet namque eum , qui resurrectionem Christi celebrat, sepulcrum quoque unâ cum illâ, ac sanctam Virginem commemorare. Nisi enim natus fuisset, fieri non poterat , ut sepeliretur ; nisi autem fuisset sepultus, neque resurrexisset. Idcirco quemadmodum sepulcri in Evangelio lecto fit mentio, ita et sanctissimam Virginem *Magnificat* recitando commemoramus. Nam sicut Salvatorem exceperunt ad invicem, Resurrectio a Sepulcro , Sepulcrum autem ab utero; item quoque ad invicem sibi esse debent testimonio propter resurgentem: haecque est vera incarnationis, et mortis Christi confessio. Verumtamen a nativitate ad resurrectionem consequenter uniuntur [2]; a resurrectione vero ad nativitatem retroire impossibile est. Etenim fieri nequit , ut de iis, quae nondum Christus peregit, historia recolatur. Quamobrem Annuntiatio quoque, et Nativitas, et Baptismus Christi conjunctim celebrantur [3]: haec omnia porro, sicut et caetera Christi acta , in resurrectione unita comprehenduntur. Haec sane de dicendo *Magnificat* in Dominicae diei Matutino. Post illud autem , antequam Evangelium legamus , tamquam si Christum adhuc in sepulcro esse arbitraremur, foris clamamus ad eum erga sepulcrum , dicentes : *Exurge, Domine, adjuva nos, et libera nos*: et: *Deus exaudi orationem meam, auribus percipe verba oris mei;* et: *Regnabit Dominus in aeternum.* Verum post Evangelii lectionem, tamquam si ipsummet

etim celebretur; eodem prorsus modo quo S. Romana Ecclesia toto Adventûs tempore Antiphonas legit ad Annuntiationem respicientes. De Nativitatis autem et Epiphaniae solemnitatibus satis antea diximus.

դէն և անդ ընդ աւետարանականն բանին՝ ի դէմս մեր բերելով հրամայեմք միաբանից՝ թէ "՝Ի գիշերի հասեալ բարձէք զձեռս ձեր՝ ի սրբութի, և օրհնեցէք զտէր ,, ։ Ի՝ սմա զի լուեալ ազօթիցն մերոց, յարեաւ և օգնեաց մեզ, փրկելով զմեզ՝ ի մահուանէ՝ և թագաւորելով միշտ ընդ ամենայն տիեզերաց ։ Ի՝այլ գիշեր՝ ոչ այլքան զժամանակին, որքան թէ զկնէականս զանհաւատուին անուանելով. որ զաղջամղոյին խաւարի սրդտալև բերէ զօրինակ, ըստ Ի՝այսոյ պատճառի բանին, թէ "Ի՝նչերեսաց կանխեն հոգի իմ առաւօտ առ քեզ ։ այս ինքն թէ՝ ի միջոյ ամբաւղտացն համարձակիմ բարեպաշտել առ քեզ ։ Ի՝րդ զայսոսիկ այսպէս և այսու օրինակաւ յառաջ վարելով զկարգն, արժան է՝ զկնի փառք՝ ի բարձանցն՝ յարուցեալ թէ ասել. իսկ զի՝ուրբ ։ Հանդերձ սրբոյ ։ ածանծնին կցըրդիւն՝ ի վերջն անցաւցանել, որպէս և յայլ աւուրսն ըստ առաջելոյն պատշաճութեան ։ Ի՝ն զկնի առնեցուն՝ զի՝ւրևագալքն նուագել սաղմոս, զոր Ի՝ղիցի անուն տէր ասել սկսեալ նմա՝ ի ժամանակացն Ի՝զրի հաշտողիկոսի ։

իե. Պատշտ և արժան է՝ ի գիշերապաշտամանն, զկանոնացն զհետ բերել զչորս զայս քարոզութիւն. Ի՝ սոն՝ ի վերուստ խաղաղութենէն. Ի՝ սոն՝ ի գիշերի և՝ ի տուընջենէն ։ Ի՝ սոն ուղղելոյ զգնացս մեր. Ի՝ սոն գտանելոյ մեզ չնորհս. զոր արարեալ է վասն նորին իւրոյ սրբոյն Ի՝ահակայ Ներսէսի հաշտողիկոսի ։ Ի՝ն ըստ իւրաքանչիւրոցն զաղօթս զայսոսիկ հանգըստիւքն իւրեանց. Տէր ։ Հանպիտատ. Հանդիսատ քաղաքակիրթ. Հանպիտատ, Ընդ հատուս քաղաքաց ։ Ի՝ գիշերի և՝ ի տուընջենէն. Հանդիսատ, Ո՝ովիս քաղ ։ Ի՝նչևհետ հեմք առաջի քո. Հանդիսատ, Ի՝ուսմ ամենազօր տէրուեդ ։ Ի՝ երկին

"( )ր հնեաւ ես տէր ։ Ծ մեր, որ և զմեզ զմեզաւորս արժանի արարեր փառաւորել զքեզ. ընկալ բարեբար և մարդասէր տէր զաժնեցուն մեր աղաչանս, զխոնարհութիւնս, զաղաստովանութիւնս, զգոհացողութիւնս.

1 Isai. 26. 9.

2 Hic saec. VII. Patriarchalem Armeniorum Cathedram tenuit; totisque viribus Sanctam Chalcedonensem Synodum amplectens defendebat.

resurrectum illico in nobis cum Evangelico verbo exciperemus, nobis invicem jussum damus inquientes: *In noctibus extollite manus vestras in sancta, et benedicite Dominum :* quippe quod, exauditâ oratione nostrâ, resurrexit, et auxiliatus est nobis, eripiens nos de morte, regnansque super universum orbem in sempiternum. Noctem tamen, haud (*noctis*) tempus dumtaxat , sed potius Judaicam incredulitatem nuncupamus, quae obscurissimarum similitudinem tenebrarum proculdubio praesefert, juxta celebre Isaiae effatum: *Anima mea desideravit in nocte vigilare de mane ad te, Deus* [1]; hoc est, in medio impiorum audeo, te Deum venerari. Haec itaque hoc modo; hocque modo ordinem prosequendo decet post hymnum: *Gloria in excelsis*, resurrectionem repetere. Porro *Sanctus Deus* cum sanctae Deiparae commemoratione ad finem transferatur, quemadmodum et aliis diebus, juxta exhibitam rationem. Post omnia vero *Ortûs Solis* psalmus cantetur, quem: *Sit nomen Domini*, dicere coeperunt temporibus Esdrae Catholici [2].

25. Oportet in nocturno officio post Canones subjungere quatuor haec Praeconia: *Pro supernâ pace*; *Ut die, ac nocte*; *Ut dirigantur gressus nostri* ; *Ut inveniamus gratiam*; quae eâdem de causâ composuit S. Isaac Armeniorum Catholicus [3]; sicut et pro quolibet sequentes Orationes cum requiebus suis [4]. *Domine Deus sempiterne* , requies : *Largitor bonorum. Nocte, et die*, requies: *Pastor bone. Procidimus coram te*, requies: *Tuae omnipotenti dominationi.* Postrema autem:

»Benedictus es, Domine Deus noster, qui nos quoque peccatores dignos fecisti, qui te glorificemus. Suscipe, benigne et clemens Domine, omnium nostrum supplicationes, petitiones , confessiones , gratiarum

3 Vixit Saec. V.

4 Seu potius, ut superius innuimus, *cum conclusionibus suis.*

և շնորհեա ամենեցուն մեզ զքո առաստ ողորմութիդ և զգթութիդ։ Այլ թողուր տէր զժողովուրդս քո, և մի մնասներ ՚ի սպառ վասն անուան քո. մի ըստ մերս մեր առներ զմեզ. և մի ըստ անօրինութիւնս մերս հատուցաներ մեզ. այլ արա առ մեզ զողորմութիդ քո ՚ի հազարս և ՚ի բեւրս։ Օ երջո զմեզ յամենայն որոգայթից սատանայի, և փոխեա զմեզ յարքայութի միածնիդ քոյ ետն մերոյ Յիսի Քրիստի ,, ։

Նախգիծ.

" Քեզ յանձն առնեմք զանձինս մեր, ամ ամենասքալ հայր ետն մերոյ Յիսի Քրիստի, որ ՚ի բարձունս բնակեալ ես, և զխոնարհս տեսանես յերկինս և յերկրի։ Նայեաց, տէր, յաղօթս մեր և ՚ի պաղատանս. մի դրեր զուխտ քո, և մի մերժեր զմեզ ՚ի ժառանգութենէդ քումմէ. այլ ըստ առաստ քում բարերարութեդ արա ժանաւորս արա զմեզ ծառայս քո անձառ լուսոյդ երկնից արքայութեդ Յիսի Քրիստոս տերամբ մերով, ընդ որում քեզ Նօր և սուրբ Նոգւոյդ վայել փառք իշխանութի և պատիւ այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն ,, ։

Ինչ. Պարտ և արժան է յայտնութենն աւուր՝ կատարել զԼոյսն օրհնութի ՚ի վերայ Ջուրց ըստ պատշաճի ՚ի տեղիսն հանդիսանալ, ձկթ արկանելով ՚ի նա և տզօթս մատուցանելով. ՚ի ձեռն այնորիկ յիշատակել զառ ՚ի փրկչէն վասն մեր ՚ի Յորդանան զմկրտութենն։ Արդէս և ՚ի գալստեանն աւուր ոստոն բառնալ, և ձօճանակս շարժել, զմանուածքի բերելով մանկանցն երկայնացուց ծափելոյն և ոստոն մատուցանելոյ. զի և աշխարհիս մերոյ մարդկան, և առհասին քրիստոնէից աւանդութենէ կալեալ է զսոյն։

Ինչ. Լինի որ խաչ արասցէ փայտեայ, և կամ յինչ և իցէ նիւթոյ, և ոչ տացէ քահանայքն օրհնել և զ ծանել զնա միւռոնովն որով, ոչ է պարտ զնա ՚ի պատեհս ընդունել և երկրպագութենի մատուցանել. զի դատարկ և ունայն է յայծմէնէն զօրութենէն, և արատաքոյ աւանդութենէ առաքելական Եկեղեցւոյ։

1 In die nimirum adventûs Christi in Jerusalem.

2 Hic loquitur de Sanctâ Cruce in Ecclesiis publice adorandâ.

actiones, et largire cunctis nobis copiosam tuam misericordiam, et miserationem. Ne derelinquas, Domine, populum tuum, neque despicias nos usque in finem propter nomen tuum. Non secundum peccata nostra facias nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuas nobis: sed fac nobiscum misericordiam tuam in mille et decem mille. Eripe nos ab omni laqueo diaboli, et transfer nos in regnum Unigeniti tui Domini nostri Jesu Christi «.

Requies:

» Tibi commendamus animas nostras, Deus omnipotens, Pater Domini nostri Jesu Christi, qui habitas in excelsis, et humilia respicis in caelo, et in terrâ. Respice, Domine, in orationem deprecationemque nostram. Ne frangas pactum tuum, neque ejicias nos ab haereditate tuâ, sed secundum copiosam beneficentiam tuam dignos fac nos servos tuos ineffabili luce caelestis regni tui, per Jesum Christum Dominum nostrum, quocum te Patrem, et sanctum Spiritum decet gloria, principatus et honor, nunc et semper et in saecula saeculorum: amen.«

26. In die Epiphaniae perficere oportet aquae benedictionem super aquas convenienter in locis occurrentibus, oleum in eam infundendo; precibusque offerendo; et per id commemorare Salvatoris nostri pro nobis in Jordane baptismum; quemadmodum et in die adventûs [1] ramos tollere, et flabella movere, imitantes quodammodo Hebraeorum pueros, qui exclamabant, ramosque offerebant: nam regionis quoque nostrae homines, cunctique Christiani per traditionem id tenent.

27. Si quis Crucem fecerit ligneam vel ex quavis materiâ, et non exhibuerit Sacerdoti benedicendam, atque sancto Myrone liniendam; illa non est honore afficienda neque adoranda; caret namque omnino divinâ virtute, estque praeter Apostolicae Ecclesiae traditionem [2].

[1] Robuste vero hac tantum de causâ loquitur Philosophus noster, ut firma penes suos servaret antiquorum Patriarcharum statuta,

լիլ. Նակ զսխտասիկ, զորս օրհնուէն և օծմամբ կատարեալ է, որք վիճակաւ և իցին ածայլին խորհրդոյն գործարանք, պարտ է զնոսա պատուել և պաշտել, երկրպագել և համբուրել. զի ի նոսա բնակէ Հոգին սուրբ, և նոքօք սնուցանի ի մարդիկ զպահպանութիւնս և զչնորհս բժշկութիւնք ախտից հոգւոց և մարմնոց։ Պ՚ոյլ եթէ մեռանիլ հասցէ ի վիճակ այնոցիկ ի ձեռաց հեթանոսաց, մի հրաժարեալ ցէ. զի մեծագոյն այնպիսւոյն առաքինեայ յոյս, և ընդ մարտիրոսս համարեալ է։

լիե. Պէտ է պարտ սահմանիլն անխտիր լինել և հաղորդութիւնս առնել ընդ հերձուածողաց. այլ խորշիլ ի նոցանէ, և չհաւասարել ընդ նոսա ի հոգեկան և ի մարմնական սեղանս. զի պատկառեացին և փառ փաքեացին միաբանիլ ընդ ուղղափառութենն աստուդիչս։

Լ. Պ՚ոժան է յայտնութենն աւետ ի Պատերէոսի գլխոյն գիրքոյն հարցմունս ընծեռնուլ զաւետարանն։ Պ՚ոյլ յայտնայն իսկ ուսումնայն խաղանել պատշաճ վարկանիմ ընդ ծնողեան աւետարանին գիրքն աւետարանին. զի որպէս սոցին հաստատակաց է երկոցունն, հաստատակացաւ պարտի լինել հարդացմունքն և պաշտօնն։

լա. Պ՚ովսեթացին ոմանք զկիւրակէն օր մինչև ցՁատկն պատուել, և անտի յառաջ լուծանիլ զաւանդն խորհուրդ. յաղագս նորին հրամայեցաք մինչև ցերեկոյին նովին պատուով պատուել զօրն. արգելուլ զինքեանս ի գործոյ և ի Հանապատհսրդութենէ, և երեկոյին ծունր չկրկնել, և յարութեան պաշտել։

լբ. Պէտ է պարտ ի չարաղանդ մծղնէիցին սեղիս որ կոչին Պ՚ոլիկեանք, օթել ոմանք. և կամ յարել և խաչակից լինել, և երթեւեկութենս առնել։ Պ՚ոյլ սահմանիլն հեռանալ ի նոցանէ, գարշիլ և ատելի զնա. զի որդիք սատանայի են և լուցկիք յաւիտե-

qui hujusmodi benedictionem praeceperant, ut Cruci sanctisque imaginibus honorem debitum exhiberent fideles nuper ab idolatriâ conversi; utque eorum mentem per illas benedictiones ex materiali substantiâ averterent, et ad divini nominis adora-

28. Illas autem [1]; quae per benedictionem, et unctionem sanctificatae fuerint, quaeque divini mysterii fuerint instrumenta, honorare et colere, adorare et osculari oportet; in illis enim habitat Spiritus sanctus, et per illas dividit hominibus conservationes, et gratias curationum ab animarum corporumque infirmitatibus. Et si pro iisdem mori oportuerit per Ethnicorum manus, nemo sese subtrahat; ingens namque illum manet spes, et cum Martyribus adnumerabitur.

29. Non decet omnino cum haereticis indifferentem se se habere, nec illis communicare; sed eos vitare, neque cum illis spirituali aut corporali mensâ participare, ut erubescant, et cupiant cum orthodoxiae depositariis copulari.

30. Convenit in die Epiphaniae legere de baptismi serie Evangelium ex Matthaei capite. Per totam autem octavam alternare cum nativitatis Evangeliis Evangelia baptismatis, congruum censeo: sicut enim solemnitas est utrique communis, communes debent esse lectiones, et officium.

31. Consueverunt quidam, Dominicam diem usque ad prandium venerari, deinceps vero solvere diei mysterium. Quam obrem mandavimus, usque ad vesperam eâdem veneratione diem honorare; abstinere ab operibus, atque ab itinere faciendo; ad vesperam autem minime genuflectere; atque resurrectionis memoriam colere.

32. Neminem decet in pessimae obscaenorum hominum sectae locis, qui vocantur Pauliciani, diversari, illisve adhaerere, aut eos alloqui, aut ad invicem visitari; sed ab illis omnino recedere, eos execrari, et odio prosequi; quoniam filii Satanae sunt, aeternique

tionem erigerent. Et quemadmodum sane universa sacri altaris divinique cultûs instrumenta aut indumenta benedicuntur aut ungantur; ita et Cruces caeteraeque sanctorum imagines benedicebantur, et ungebantur.

1 *Cruces* nempe.

նահանջ հրոյն, և ամաչացեալ ևս ի սիրոյ կամացդ ա-
բաղձին։ Եթէ ոք իցէ՝ որ յարեացի ի նոսա, և ի սի-
րելութեի և ի բարեկամուէ եկեսցէ, պարտ է զայն-
պիսին խոշտանգել, և ծանր պատուհաս ի վերայ
աճել, մինչև զգաստասցին և առողջասցին ի հա-
ւատս։ Եւ՝ եթէ դարձեալ վերստին ի նմին գտցին,
զայնպիսիսն հրամայեմք ամենևին հատանել և ար-
տաքս ընկենուլ իբրև զժամտախտ յանդամոց եկեղե-
ցւոյ։ Ասէ. "Ո՞վ ի մէնջ արմատս դառնուէ ի վեր երև-
եալ հանղիցէ, և նովաւ բազումք պղծիցին"։

ignis fomites, atque abalienati ab amore voluntatis Creatoris. Quod si quis illis adhaeserit, et dilectionem atque amicitiam cum iisdem fecerit, iste omnino puniendus est, gravique poenâ est plectendus, donec resipuerit, atque in fide convaluerit. Sin autem recidivus in id fuerit deprehensus, hunc praecipimus penitus excommunicari, et foras, ceu pestem, ex Ecclesiae Christi membris ejici, ne *radix amaritudinis sursum germinans impediat, et per illam inquinentur multi* [1].

1 Hebr. 12. 15.

ՆԱՐԻՆ

ԸՆԴԴԷՄ

ՊԱՒՂԻԿԱՆԱՑ

Ա ԹԷ՝ի սկզբան անդ մարմնանալոյն Քրիստոսի դէպ եղև ասել աւետարանչին Յովհաննու յիւրումն կաթողիկէի, եթէ "Խազումք են եւեալ յաշխարհ նեռինք, որով մարթեմք իմանալ թէ յետին ժամանակ է,,. զի՞նչ և՝ ասասցուք մեք, որ ոչ միայն զնեռինսն չարագոյնս և բազմապատիկս քան զնոսայնս ընդ մեզ բերեմք, այլ և ստուգապէս վերջնոյն ա֊ սահիկ եկեալ հանդիպեցաք ժամանակի. որք յետին յետնոց գտանիմն արդարև քարոզք և վկայք. զժա֊ մանակս ասեմ, և զմարդիկ ժամանակիս։ Քանզի ահա գտաւ որոգայթ իբրև զվարս հաւորսոց ձգեալ ՚ի մէջ ժողովրդեան ազգի իւրոյ՝ ըմբռնել զախմարս և զպարզամիտս ՚ի մարդկանէ, որք չարեաց ՚ի չարիս վերացեալ ելին. ՚ի պատկերամարտութենէ ՚ի խա֊ չամարտութէն և ՚ի քրիստոսատեցութիւն, և ան֊ տուստ յանձնձութէն և ՚ի դիւապաշտութէն։ Այլ և խորամանկեալ գտին չարութէն իւրեանց զէն խոց֊ խոց ընչ քրիստոսասիրաց անձանց, դաշնակից լինելով բռնակալաց կրճատելոյն, և ՚ի հմտութէն ածեալ նոցուն ստուերագիր առաստելապատում մատենիցն զհամբակացն իւրեանց խմբաւորութիւն. զի որոց ՚ի

1 Subintelligitur *Epistolà primà* cap. 2. vers. 18.

EJUSDEM

CONTRA

PAULICIANOS

Si in ipso Incarnationis Christi principio contigit, ut diceret Evangelista Johannes in suâ Catholicâ[1]: *Multi Antichristi facti sunt in mundo, unde scimus, quia novissima hora est*; quid amplius dicemus nos? qui non solum antichristos illis pejores pluresque nobiscum habemus, verum etiam veraciter in hoc novissimum tempus incidimus, in quo novissimi temporis profecto inveniuntur praecones ac testes; hoc tempus, inquam, hujusque temporis homines. Ecce enim repertus est, tamquam aucupii rete, laqueus extensus inter suae ipsius gentis populum ad decipiendos rudes simplicesque ex hominibus, qui ex malo ad pejus assurgentes ascenderunt, ex insectandis nimirum Imaginibus ad insectandam Crucem, et ad odio prosequendum Christum, atque exinde ad atheismum et ad daemonis cultum. Praeterea insidiantes invenerunt malitiae suae arma ad jugulandas Christi amatorum animas, inito cum tyrannis circumcisis[2] pacto, docent tyronum suorum coetum illorum libros obscuritatum fabularumque refertos. Qui enim per suam ipsorum perversitatem gavisi sunt cum dia-

2 Cum Saracenis nimirum.

համակորուԹենէ ախորժելի եղև բանսարկուին գալ ի բարեկամուԹիե, ոչինչ են զարմանք Թէ և արբանեկաց նորուն ընտանասցին համախոհուԹեամբ։

Այս ուղիղ և ՚ուծաւանդ կրօնիցըն մերոց լուսաւորուԹիե նախատել զմեզ յանդգնին պղծալիցն իբրանց չըԹամբք,կռապաշտս անուանելով տերունեան աղագաւ նշանապաշտուԹե. զոր անխտրապէս յանդգնեցուն մնաց առեալ մեք կապեցաք զՀռչակելին ղայն նշան ընդ ամենայն նիւԹս. որ և քերուԹեիցըն է սարսափելի և պատկառելի, զբուժիչն հոգեկանաց մերոց և մարմնականաց ախտից, զպակուցանօղ և զզարհուրեցուցիչ դիւաց։ Այլ և կենդանագրեալ պատկերաւ մարդացելոյ Տանէն ՚այ՝ պախարակել զմեզ անամօԹին, չիմարեալք և խելագարեալքն յայսոցն յանհաւատուԹենէ, զորոց մարգարէիցըն զբանս ընդդէմ մեր բերելով, զոր առ ՚ի յանդիմանուԹիւն հեԹանոսական կռամոլուԹեանն է ասացեալ։ Այլ կարացեալ տեսանել խաւարեալքն մտօք, Թէ զինչ նմանուԹի է ՚ուծապաշտուԹեանս մերոյ առ բազմաստուածուԹիւնն հեԹանոսաց. մեք զմիայնոյ միածնի Որդւոյն ՚այ պաշտեմք պատկեր և զնշան յաղԹուԹեան. իսկ զհեԹանոսս անհաւն և անԹիւ պաշտամամբք մոլորեցոյց սատանայ։

Վասնզի են ոմանք ՚ի նոցանէ, որք զաչացն զհետ երԹեալ խաբեցան. որ ինչ միանգամ ՚ի տարերցդ յերկինէ և յերկրէ գեղեցիկ ինչ առ երեսս հանդիպեալ՝ ՚ուծս անուանեցին. զաստեղս, զլերինս, զլերս, զծառս, զքարինս։ Այս են դարձեալ որք յուժգնուԹենէ կենդանեաց կամ՝ ի դժնէուԹենէն երկուցեալք և ահաբեկեալք՝ ՚ի պաշտօն նոցին դարձան, և ՚ուծս անուանեցին. որպէս առ բաբելոնացիսն վիշապն պատուեցաւ, առ եգիպտացիսն կրոկոդիղոսքն։ Այսպէս որք անչափաբար գիտական ախտին հոգտարան՝ զարական և գիտական անդամին նոյնաձևաբար ստեղծեալ պաշտեցին, մանաւանդ և սիդոնացիքն զԱմմովն և զՊետարտան։ Այլք դարձեալ զօդտակարս և զպիտանիս ՚ի տարերաց այսոցն առ կենցաղական պէտս ընտրեալ ՚ուծացուցին. որպէս Պարսիկք և Ասորք զՀուր և զՄուր և զերկիր. մինչ Թէ հա-

bolo amicitiam inire, haud mirum est, illos cum ejus quoque satellitibus unanimiter familiaritatem contrahere.

Hujusmodi porro homines ob rectae et a Deo nobis traditae religionis claritatem mussitantes foedissimis labiis suis conviciari nos audent, nos idololatras nuncupantes ob cultum, quem dominico Crucis signo exhibemus. Celeberrimum namque illud signum indiscriminatim ex quibusvis materiis firmo consilio extruimus: estque sane signum Cherubim quoque terribile atque venerabile, medela spiritalibus aeque ac corporalibus nostris infirmitatibus; daemones autem terrore ac tremore afficiens. Praeterea nos audacter ob depictam Incarnati Verbi Dei imaginem audent vituperare; insanientes ac furentes ex malo infidelitatis spiritu nobis objiciunt sanctorum prophetarum verba ad refutandam gentilium idololatriam prolata; atque intellectu sane obcaecati nequeunt perspicere quaenam sit cultûs nostri similitudo cum gentium polytheismo. Nos enim solius Unigeniti Filii Dei imaginem, Signumque victoriae colimus: ethnicos autem per infinitos, innumerosque cultus seduxit diabolus.

Nonnulli siquidem post ea, quae intuentur, gradientes decepti sunt; ita ut si quid pulchri oculis suis obviam factum fuerit ex caelorum terrarumve elementis, Deum, appellaverint; astra, montes, colles, arbores, lapides. Nonnulli item bestiarum vim aut saevitiam metuentes ac trepidantes, ad earum cultum conversi sunt, deosque vocaverunt: quemadmodum penes Babylonios draco in honore habitus fuit, et apud Ægyptios crocodili. Qui autem luxuriae vitio operam effraenate dederunt, virile ac faemineum membrum eâdem figurâ expressum coluere; ut Moabitae, et Sidonii Chamos, et Astarthen. Alii rursum ex hisce elementis utilia ac necessaria ad vitae usum seligentes deificarunt; ut Persae, et Medi ignem, et aquam, et terram: ita ut maluerint, cum morerentur, corpora sua bestiis dari, et volucribus absumen-

Ձոյ Թուեցաւ նոցա ՚ի մեռանելն, զմարմինս իւրեանց գազանաց և թռչնոց ճախել առ քան Թէ ընդ երկրաւ ծածկել, և նախատինքն անպատուել զյիմարութեամբ պատուհասին : Կայն ոմանք ՚ի նոցանէ, որոց տեսեալ զարիւնարբուս և զթաղախածուծս ՚ի կնդղտեացդ՝ իբրև զախտաբոյժս և զցաւահալածս մեծաւ ընդ մտաս ածս անուանեցին. որպէս գազացիքն և ակկարոնացիքն զտզրուկս և զՀանձաս և զմժեխս։ Կէսք ՚ինոցանէ զընդդիմամարտս այլոց կնդղտեացդ զկնի գանսիս ՚ի պատիւ առեալ պաշտեցին. որոց յաղթահարելն զմիմեանս օգնականութեամբ սպասաւորութեան առնել է իբրեւ առաջողացս։ Կրպէս հիւսիսայինքդ զէն և զշուն. զմին վասն երազաշարժութեանն ոտիքն, որպէս Թեզք Թռչել հեծելոյն զկնի որոյ հասանելն բազձայ. և զմիւսն ՚ի գազանացն յափշտակութենէն զտեր իւր յապահովացուցանելոյն սակս։ Կամ որպէս առ նոսին իսկ, զորոց բանս, կատուապաշտքն և մեծարգի եղեալ՝ կերակուր իւրեանց զկերակրոցն ապականիչս առնելոյ աղաչաս։

Կայց սմանպաշտացդն գեր զսացեալս՝ այս էր հեթանոսականացն, ինքն անձին իւրում երկրպագութիւն և պաշտօնատուր լեալ. զի որ առ ընկերսն մեղս լուեցաւ ՚ածութեան կարծեաք, ինքն իւր ինքեան խանարհեալ երկրպագէ յիմարաբար ՚ի հանդարտութիւն գալով առ միմեանս մատնիչն, որում իւիք նուաստեալ գտանէին առ ընկերն՝ նորին պատճառաւ յաղթութեանն աստիճանի զգերազանցեալն հանեալ գնդէ. և խելագարեալ, զինքն արարած խոտ առվանիւր լինել։ Կստ այսմ օրինակի քաղդէացւոցն առեալ զտիտանեանսն զայն վիթխարի և աշխոյժ, վաթսնամանաշնեան գոլով լատ երկայնութեամբ հասանէին, իսկ լայնութեամբն վեցաքառակս ունելով կանգուն, վասն որոյ զգերազարձեալն մարմնոյն տրամադրութեամբ՝ ՚ածօրէն իմն պատուով պատուեցին. և որպա խաւար չարագործութեանն զգոյոր տիեզերս ընդ իւրեւ կալեալ կուգացոյց։ Կստ իւրաքանչիւր լե-

da potius quam sub terrâ abscondi, atque putredine eam inhonorari, quae insipienter honorabatur. Fuerunt quoque nonnulli, qui bestias aspiciendo sanguinem sugentes ac saniem, eas utpote morborum sanatrices, dolorumque expultrices coluerunt, deosque nominarunt: ut Gazenses, et Accaronites hirudines, et muscas, et culices. Quidam ex illis animalia, quae aliis adversantur animalibus, honoris causâ veneranda acceperunt; ea nimirum animantia, quae per mutuam sui ipsorum supplantationem dominis suis adferunt servitutis adjutorium; quemadmodum Septemtrionales equum, et canem (*venerantur*), illum ob pedum velocitatem, quibus tamquam alis volat eques post eum, quem attingere cupit; hunc vero, quia dominum suum a ferarum rapinâ tuetur: aut quemadmodum penes istos, de quibus loquimur, summâ prosequitur veneratione feles, qui cibum sibi reddit eorum depopulatores ciborum [1].

Verum iis, quae diximus, execrabilius adhuc penes Ethnicos istud fuit, ut quis etiam sui ipsius adorator ac cultor extiterit: qui enim errans divinitatem proximis tribuit, ipse humiliatus semetipsum stulte adorat. Conferentes siquidem homines semetipsos cum aliis, ob illud, in quo prae caeteris videbantur sibi deficere, praeeminentem in eos ad creatoris gradum extollebant, atque insanientes seipsos illius creaturas esse profitebantur. Hoc pacto Chaldaei aspicientes Titanum illum procerum ac ferocem, cujus staturae longitudo erat sexaginta cubitorum, latitudo autem sex cubitorum, hunc praeeminentem ob corporis structuram divino honore venerati sunt. Porro pessimi istius cultûs tenebrae totum terrarum orbem sibi subjicientes obcaecarunt, et pro suo quisque idiomate nomen ejus immutantes, Chusenses Nembroth nuncuparunt, Babylonii Bel, Philisthaei Baal,

1 Mures videlicet.

զուսց այլաձևելով վիպերս զանուն, քուշացիք՝ Լե-
բրովէ կոչելով, բաբելացիք՝ Նէդ, փղշտացիք՝ Ահազ,
հեղինացիք՝ Լիոս, պարսիկք՝ Հրմըզդ, Ասյք՝ Լա-
մնազդ։ Այս զտրօրինակ սուրս ընդ բարձրուն հասա-
կին հիացեալք՝ խաբեցան, վասն այլոց այլով իւիք քա-
ջահաճութեցն պատահմանց՝ ի զարմացումն եկեալք՝
ածս անուանեցին. զԱռնոս վասն յոխորտաբար ա-
կառավարութեիս յարձակելոյ. զԼրէս՝ վասն արին
գոլոյ. զԵրմէս՝ վասն քաջախօսական Հռոմայեցոյն
թեամն. զՕ՜ւս՝ վասն անընդդիմանալոյ ներհակացն
զուգախառնութեբ. զայլս վասն այլ իրիք քաջագաս-
տիկ զմականան ունելոյ որակուին. յորոց անուն և
զկուռս պատկերակերպս քանդակեալս ածս անուա-
նեցին։ Այս վասն զի յաղթապղծից անուն և՝ ի վատ
թարատգործից կուռքն կանգնեալ լինէին, զնոն չա-
րասեր և ՀՀմարտասեաց՝ ի ներքս մնեալ դարմանէր.
և զկռապաշտին, ընդ ձեռն երևելի անդրնացն ա-
ռինքն ձգեալ, ընդուներ զերկրպագութիւն։ Յորմէ զատ
նեին եղեալ ոչ միայն դիցն երկրպագութ առլրա-
պաշտք, այլ և դիւապաշտք. առնելով՝ ի նոցանէ դի-
ւացն պաշտօն, և տալով զինքեանս փոխարէն ընդ
ծառայուբ։ Ի՝ այն որոյ դիւագնակք և դիւաշունչք
կոտցն լինէին սպասաւորք, այլ և դիւցազունք անուա-
նեալ՝ գեր՝ ի վերոյ մարդկայնոցս համբաւնային բե-
նութեանս։

Այս ասդ վասն զի բացայայտակի քողարկնդրեալ
զկռապաշտին հոլանեցաք զյիմարութբ, ոչ ինչ ևս
պետք դերանուանութբ զայնոսիկ, յորպա՛ս որոց քանս
ընթանայր, նշանակեր. զի համազգածուի իրի յան-
գիմանակաց եղեալ, ոչ կարօտանայ անուանակոչու-
թեան։ Ի՝ բուգական երկիր պատմեալով, նորայուեին
լծակցին երկրպագուաց. մինորակացն լինելով պաշ-
տօնատոյց, յայնոցիկ մեծաւ անկանին խորխորատ՝
որք զէն և զշուն ընտրեցին իւրեանց լինել աստուածս.
և կամ յեգիպտացւոցն ընկղմին գաղանատոյց գետս։
Ընդ խաւար վիպասարկինն կատարելով ծանակու-

Helleni Dia, Persae Ormizd, Armenii Aramazd. Quemadmodum autem illi ob ejus staturae celsitudinem admirantes decepti sunt; sic caeteros ob aliam quamdam amabilem qualitatem admiratione capti deos nuncuparunt: Saturnum, ob strenuum impetum in praelio; Martem ob fortitudinem; Mercurium ob disertam eloquentiam; Jovem ob contrariorum minime repugnantem conjunctionem; alios propter alias felices naturales qualitates. Eorum nomine idola quoque imaginibus conformata deos nominarunt. Et quoniam immundorum scelestorumque hominum nomine erigebantur idola; daemon mali cupidus, et veritatis osor intus ingressus insidiabatur, et per visibiles statuas ad se idololatrarum pertrahebat adorationem. Quapropter idolorum adoratores, non elementorum dumtaxat, sed et daemonum cultores inveniebantur: ab illis namque daemones cultum recipiebant, et pro servitutis retributione sese iisdem offerebant: proindeque erant daemonis habitacula, atque a daemonibus afflati idolorum ministri: et Heroës facti supra humanam sese elevabant naturam.

Postquam igitur luculentissime idololatrarum stultitiam denudavimus, non amplius opus est, ut alio novo nomine eos, de quibus iste sermo loquitur, designemus; ejusdem rei namque cooperatio ante oculos posita novae nuncupationis non indiget. Solem enim adorantes cum iis, qui illum colunt, consociantur: murium captoribus [1] cultum praebentes, in eorum foveam, qui equum et canem sibi deos elegerunt, impulsi ruunt, aut in Ægyptiorum fluvium bestiarum nutritium immerguntur. In tenebris tenebricosas perpetrantes turpitudines, provoluti in Persicum materni stupri coenum sese impingunt; aut pro-

1 Idest, *felibus*.

թէ՝ ի պատճառական մեղրասպասականութենէն վայր վը տանգաւոր խորին խոհերու։ Այս կամ մեղուն ինչքն զ՝ի մեմնասէր և զ՝ի տատրատայր անկեալ զգայշելի կուտան ոգեղեն։ Ո՛կայծակնահանուտ դիւին զգեհենին հրոյ ցայտումնս բարեգամիչք լինելով ընդ Յանեսի՝ և Յամբեսի յ՝ղտնպիոս լերին գետնաթաւալ և փրփրեր լսելս դիւին խռնատհեաղ երկիր պագանին։ Ցղայոցն ազեսամբ զանգեալ աւերս, զանօրէնին ժուռայթելով զօրէնս, անդր ևս քան զխոզիցն գտանին զանզգայ ճճեղակերութեն։

Այրք և վնօցին դիակունս առ երդովքն ուրեմն՝ ի տանիս զեղչեալս բարձրահայեաց և երկնասիրչ լինելով, երջանուն այլ ընդ այլոց աստացեալք. Յարձրեալն գիտէ։ Այն զարեգամին աղաչել կամեցեալ, ասեն. Երևիկ, Ուսիկ. և՝ ի ծածուկ զօդայինս և ըզվերնատ գետնս կոչին ըստ Յանեայ և Յիմնէնի կախարդի մոլորութենէն։ Այոյնպէս և զատացեալ զատաստչնածին կնոջ զմնուտին՝ ի ձերբազգութենէ առ իրեարս չտրամանի առնելով, զայն՝ յոյր ձեռս ոգեատատ եղեալ աստանկի՝ յաղթողապետական կարգեալ պատուի մեծարին։ Այս յիւրաքանչիւրոցն անուն երդմնեցս կատարել զատաճանին. Այրդուեալ, ասեն, ՝ի միածինն որդի։ Այս գարձեալ Թէ Կայ ունիմ քեզ զխատս այնորիկ, յոյր ձեռս միածինն որդի զոգի իւր ատանգեաց։

Ա՛յսպէս ազգի ազգի խաբկանաց բանիւք զանձինս ծածկեն. և զանգետս՝ ի հաստատացելոց յինքեանս հնարին յանկուցանել։ Այս որպէս ինչ գոլոտոզդ առնեն ազգ, զանդամն մնրմնոց իւրեանց՝ ի լիձեռն առ զանելով, զձայնն ևեթ բերանովքն՝ ի դուրս առատ քեն, միանգամայն և գետանին և կորնչին. սոյնպէս և ասացեալքս այսոքիկ, տղմասէրք և ժանտագործք, առ միմեանս անպատակատացոյցք են պղծութեն, իսկ՝ ի մէնջ վերնականն պատրողականութեն զանխափանել կարծեն։ Ա՛յ գիտեմն՝ Թէ ոչպէս հոտոցն անկարատածկելիք են, ընդքամոքն առ հոտոտելին քերեալ,

cidentes ipsa execrabilia Chamos et Astarthae idola deprecantur. Laudibus efferentes irruptiones ignis gehennae a diabolo prunarum excitatore accensae cum Janne, et Mambre [1] in Olympio monte humi prostrati, atque ore spumantes inclinati daemonem adorant. Infantium sanguini similam commiscentes illegitimam communionem deglutiunt; quo pacto porcorum suos foetus immaniter vescentium exsuperant edacitatem.

Quique illorum cadavera super tecti culmen celantes, ac sursum oculis in caelum defixis respicientes, jurant alieno verbo ac sensu: *Altissimus novit.* Solem vero deprecare volentes, ajunt: *Solicule, Lucicule;* atque aëreos, vagosque daemones clam invocant, juxta Manichaeorum Simonisque incantatoris errores. Similiter et primum parientis faeminae puerum de manu in manum inter eos invicem projectum, quum pessimâ morte occiderint, illum, in cujus manu exspiraverit puer, ad primam sectae dignitatem provectum venerantur; atque per utriusque nomen audent insane jurare: *Juro,* dicunt, *per unigenitum filium*: et iterum: *Testem habeo tibi gloriam ejus, in cujus manum unigenitus filius spiritum suum tradidit.*

Ita pluribus fallaciae sermonibus se se occultant, et rudes ex fidelibus ad se moliuntur allicere. Et quemadmodum ranarum progenies quodammodo agit; suorum namque corporum membra in stagnis submersa tenentes solam vocem foras mittunt ex ore, uno momento tum inveniuntur, tum abscedunt; item quoque recensiti coenorum amatores obscaenorumque operatores inter se mutuo turpitudinem impudenter proferunt, nobis autem falso nomine aequivoco per verborum fallaciam sese abscondere putant; nescientes, quod sicut faetoris halitus occultari ne-

[1] II. Tim. 3. 8.

բազմունքեն. սոխակէս և վասն գարձոցն հոգւովն հասն
բասուցին զյոլովից բախեալ զեկուցանել զլսելիս։ Այլ
ասակայն և դժուարագիտելի է յոքնազան և բազմա-
խոհուն՝ ի նոսա ամառաւացեալ չարութենին։ Վասն
որոշագոյն ստուգութեան ուսմունք՝ ի մի իմն տեղի
հաւաքեալ ծովացան ուղիք ամպարշտութեանց։

Ախկին մծղնէութեանէ պայղակեհուէ խնշերանք.
որք խրատեալք, և ոչ իմաստնացեալք, ի Երսխ
կաթողիկոսէ, զկնի նորուն մահուանին խուսեալք
չոգան զօղեցին յոլորտս ուրեք աշխարհիս մերոյ։ Այ-
ի նոսա հաստատածեալք եկին յարեւցան կշտամ
բեալքն ի կաթողիկոսացն Ցուսկայ պատկերա-
մարտք ունէին. զի սկրէ առ համանմանին իւր հա-
ստանել վրիպեալն ի ճշմարտութենէն։ Այս միջոցիս էր
նոցա զօրավիգն գտեալ զկարապետս դերեզմրիտա-
սէն, երկուցեալք և սարսեալք կայրին յոլիզ և ի
գերապանձ կրօնից քրիստոսականաց. մանաւանդ լե-
և ինքն զինքն դատապարտէ անզգամն յիւրոց տան-
ջեալ խորհրդոց։ Ուստ յորժամ այսմիկ որպէս մեծա-
գունեն ինչ և նորոյ՝ հնացելոյս և աղօտացելոյ՝ հաստա-
նել կարծելոյն, յայնժամ ի դատարանատուէնն իւ-
րեանց ստղեալ յոլոյից՝ յաշխարհամէջն և ի ժողո-
վրդոյնասկս համարձակեցան յարձակել տեղիս. ի
հեզերկական հեղձուցիչ ջուրցն մատն հասեալ նման,
Ո քակայ անուանելովն Աւրմօր՝ ի միասին ընդհատել
կուտեցան ամենայն ուստեք, որպէս անգիտէք աշխար
հաց՝ ի նեղեալ ինչ գէշ. և զանուանն իւրեանց
զաղտախիտս յանդգնեցան կախել զայնցանէ, որ զերկ
նից բարեաց բուռն հարեալ ունէին յոտսով։ Ոստ
բեալք՝ ի մարդկանէ և ՝ծծայիւն քնակութենէն արծա-
նաւոր լինել գտեալք, որք՝ ի վերայ երկրի զերկ-

1 A magno nimirum Nersete, qui fuerat saec. IV. Armeniorum Patriarcha.

2 Penes Mahumetanos.

3 Quum autem subsidium istud penes Mahumetanos invenisse arbitrati sunt etc.

quit, quippe qui ad nares per se ipsum pervenit, ita et famae ventus multorum aures pulsando de eorum operibus ingerit cognitionem. Nihilominus tamen scitu difficilis est multigena, ac sylvae cujusdam instar condensa eorum malitia: quum enim sejunctim diabolicae doctrinae in unum congregatae sint locum, torrentes impietatis eorum tamquam mare intumescunt.

In primis, incestuosae Paulicianorum gregis sordescentes reliquiae, objurgationem sane sustinuerunt a Nersete Catholico [1], sed minime resipiscentes, post illius obitum aufugientes, alicubi in quibusdam regionis nostrae finibus latitarunt. Ad quos iconomachi quidam ab Alvanorum Catholicis repraehensi advenientes adhaeserunt; aberrans siquidem a veritate consimiles sibi attigere cupit. Antequam autem subsidium hi penes antichristi praecursores invenissent [2], trepidantes pertimescebant rectam eximiamque Christianorum religionem: quin immo seipsum condemnat impius a cogitationibus suis exagitatus. Quum autem istud [3] ceu magnum quoddam ac novum, quod jam vetus erat atque obsoletum, consequutos fuisse arbitrati sunt; tunc ex insidiarum suarum cubilibus obrepti in medio regionis atque per loca populis referta irruere ausi sunt; atque haec suffocantium diluvii aquarum portio confluit ad locum *Cirgà* [4] nuncupatum; ibique accurrentes undequaque congregati sunt, tamquam regionis vultures super corruptum quoddam cadaver. Sui autem nominis sordes inferre ausi sunt iis, qui caelestia bona per spem arripiunt, electis ex hominibus, atque divinâ habitatione dignis inventis, qui super terram caelestium vitam agere aggrediuntur. Contra hos audacter evo-

4 *Cirgà* Armenice idem est ac *Aquae statio*; et prope quemdam hujus nominis lacum habitabant Pauliciani, quos ob loci illius nomen vocat metaphorice *suffocantium diluvii aquarum portionem*.

նայնոցն հանդիսանան կատարել վարս, զայսպիսեացն ամենևին փոխել զանպատշաճութենէն իւրեանց զմոգն. անզգայեալք յայսոցն հայհոյութենէ, կատարեալ ասելով։

Եւ հնուաստահամ որով նախատել վարկուցեալք ամուսնալն, բազմապատկութեամբ լուծել. զի արդարև իսկ կռիւն եւ կոփիւնք և քանդակիւնք, և քերիւնք. որովք միանգամ ընծայութեան մերոյ կատարելոյն կարգք, զեկեղեցիս, զսեղանս, զխաչս, զպատկերս։ Եւ ոչ երեք ընդ ձեռն այնոցիկ և հասնել պաշտօնք հեթանոսացն. զի նոցա մերհանքն կոտոր ընդունարանք չինեալ լինէին. իսկ եկեղեցիք բազմապատկութեան տաճարք աղօթից և խնդրուածոց, և ժողովարանք որոց առ ընծ մերձենալ կամիցին։ Յա զգաց որոյ և կարի յոյժ անհնարինիք միմեանց են տալ ձարս այլ և մերհանք կոտոր. որպէս և Պաւղոս ասէ։ Դարձեալ՝ նոցա ձեռագործքն յախտ խնդք լսել կիզգեն ընկալեալ՝ դիւոչեցան, որպէս յառաջն ասացի. և իւրաքանչիւրոցն ախտից դէմն ի ներքս ընծայեալ, բնակարան իւր զկռոցն առնէք զմերհանս. և այս է, զոր մարգարէն ասէ. թէ "Ի մինոյն կռոտք հեթանոսաց, դէմ ևս,,. կամ բարկութենէ դէմն, կամ ագահութենէ, կամ սպանութենէ, կամ պոռնկութենէ։ Եւ որ եկեղեցիք հաւատացելոց ընծայութեանն փառաւորք չինեցան. յաղագս որոյ և ընծ ի ներքս եւ կեալ դադարել, և երկնայինքն դասակիցեալք ի նոսին պատերն զուսաթենութենք։ Ո՞ւ ուրեմնօր ընծ յայտնեալ, ամենայն իրօք և գիտութեամբ իմանալիք շուրջ կացեալ ի սպասաւորութենէ բազմութենէ։

Դարձեալ՝ կռապաշտիցն զմերութենոց ոմանց վնասութենէ յանշունչ նիւթս կերպագործեալ տպաւորեալ, յաղագս որոյ միանգամայնն և ի նախատակէն և ի պատկերէն զրկեալ լինեք յուրոյ պատկերագործէ։ Եւ մեք զկենդանին և զկենդանացուցիչն քո յանմեռնայն նիւթս մարդակերպ նմանութեամբ նկարագրեմք.

1 Sculpticolae indiscriminatim omnes idolorum cultores ab

mere praesumunt impietatis suae bilem, atque insanientes, ex mali spiritûs blasphemiâ, *Sculpticolas* [1] (*eos*) vocant.

Nullum sustineo dedecus ob illud, quo me contemnere censent, nomen recte perceptum: revera siquidem exculpimus, caelamus, cudimus, dolamus ea, quibus religionis nostrae sacra perficiuntur, Ecclesias, altaria, cruces, imagines; nec tamen per ista participes fimus Ethnicorum cultibus. Nam eorum delubra in idolorum receptacula condebantur; Ecclesiae vero sunt piorum orationis ac supplicationis aedes et loca congregationis eorum, qui ad Deum accedere volunt. Quamobrem valde differunt inter se templum Dei, et fanum idolorum; sicut et Paulus dicit. Praeterea eorum manufacta a vitio quodam originem, ut jam dixi, sumentia exculpta fuere; et cujuscumque facinoris daemon ingressus, habitationem suam efficiebat idoli fanum. Id porro est, quod Propheta dicit [2]: *Omnes dii Gentium daemonia*; sive iracundiae daemon, sive avaritiae, aut homicidii, aut fornicationis. Ecclesiae vero fidelium fuerunt divini amoris desiderio aedificatae; ideoque Deus ingrediens requiescit, et caelestes Vigilantes in eis congregati choreas ducunt. Ubi enim Deus revelatur, omnino et Angelorum multitudinem adstare ministrantem credimus.

Item idololatrae efformatam quorumdam mortuorum similitudinem in insensibilibus materiis imprimunt; quapropter unâ simul orbatus cum exemplaris tum imaginis spe carebat statuarius. Nos autem vivum, atque vivificatorem Christum in quibuslibet materiis per humanae formae similitudinem exprimi-

Armeniis nuncupantur; seu potius imaginum, quae sunt scalpro cusae, adoratores.

2 Psal. 95. 5.

հաբինձաղաղաւս և հաստատուն է յոյժ մեր . զի "Ալր հաւատայ յիս, ասաց Ինքն, զմնհ մի տեսցէ . այլ թէ և մեռանիցի, կենդանի է,,։ Եւ որպէս Եսայիասն ասէ. "Տէր ած Իսրայելի, ի ծագաց երկրի արուեստս լուաք, յոյս բարեպաշտի . և ասեցին , խորհուրդ իմ ինձ և իմոցն ,,. այս Ինքն ի ձեռնադործ արուեստին զառաջիկայ յուսոյն խորհուրդ երաշխաւորեալ, սեպհականէ անձինն և իւրայոցն ։ Ուստի զնոցանէ ասէ. "Ալմանն նոցա եղիցին արատօղք նոցին , և ոչք յուսացեալ են ի նա ասա,,. և ետ "Ամենեցունն ամենեքեան՝ ոչք երկիրպաս գանեն կռոց , և ոչք պարծին ի դիւոշեալս իւրեանց ,, . և ի նոցանէ ամենասէր դևքն ըստ իւրաքանչիւրոց անտիցն վերակացութեանէ զպաշտելութիւնս պահանջեն ։ Ալպէս վասն պատնհուն դիւին գրեալ է . "Ատին ի Ներքեքովը , և օտարացան յասմնէ իւրեանց . և եղեն դարշելիքն իբրև զսիրեցեալս,,։ Ցաղագս սպասուն դիւին ասէ. "Օ՜ հեղցին զուստերս և զդատերս իւրեանց դիւացս, և հեղցին զարիւն անբիծ ,, ։ Ատրեցուն դիւին աղագաս ասէ. "Ցարեաւ կաթեաց ի նոսա այս մոլորութենէ գինւոյ և արբեցութենէ ,, ։ Տարբաստութենէ դևն ատիպէ զիւրմն հնազանդեալս, որոց և դիպեացին բազ բերքաձևաց տարերց և գեղեցկակերպից՝ երկիրպագս նել . որպէս և ուսան իսկ առնել կարկանդակս տիկնոջ երկնից , և նուիրել նուէրս արեգական ։ Ցոյսպէս յերկրի առ փայտս աղաղակել վարդապետէրն՝ հայր իմ ես դու , և քարին՝ քո իսկ ծնեալ է զմեզ . և ի վերայ լերանց և բլրոց հրամայէր զոհել , ի ներքոյ կաղնեաց և կաղամախեաց և վարսաւոր ծառոց։ Իսկ ի մէնջ զի՞նչ հայցէ Ներ ած մեր, բայց առնել իւ բաւունս և գործել զարդարութիւն , և մի չարն չար հատուցանել , այլ յաղթել բարեաւն չարին , և թէ խաղաղասէրն արարչէր , և ած խաղաղութ եղիցի ընդ ձեզ ։ Ցոր և որ ասցին նմանն՝ սիրելիք մեզ լինել հրամայեալ չեմ , իսկ ի նոցանէ առեցեալք՝ դիւացն

1 Johan. cap. 11.
2 Isai. 24. 16. sic habet Armeniaca lectio.
3 Psal. 113. 8. et 134. 18.
4 Psal. 96. 7.
5 Osee. 9. 10.

mus; proindeque firma est spes nostra: *Qui enim credit in me*, dixit, *mortem non videbit; sed etiamsi mortuus fuerit, vivet* [1]. Et sicut Isaias dicit: *Domine Deus Israël, a finibus terrae artes audivimus, spem justi; et dicent: Secretum meum mihi, et meis* [2]: id est, ex manufactâ arte praesentis spei consilium ceu vadem accipiens, illud sibi suum facit, atque suorum. De illis autem dicit; *Similes illis fiant, qui faciunt ea, et omnes, qui confidunt in eis* [3]; et: *Confundantur omnes, qui adorant sculptilia, et qui gloriantur in simulacris suis* [4]. Atque ab eis cultum exigunt maligni daemones pro suâ quisque singulorum vitiorum praefecturâ. Idcirco de fornicationis daemone scriptum est: *Intraverunt ad Beelphegor, et abalienati sunt in confusionem, et facti sunt abominabiles sicut ea, quae dilexerunt* [5]. De occisionis daemonio dicit: *Immolaverunt filios suos et filias suas daemoniis, et effuderunt sanguinem innocentem* [6]. De ebrietatis daemonio dicit: *Surrexit, et stillavit in eos spiritus mendacii, vinum et ebrietatem* [7]. Creaturarum concupiscentiae daemon suos subditos cogit, quaelibet, ut ut obviam fiunt, pulchrae formae venustaeque speciei elementa adorare: sicut et reapse didicerunt *facere placentas dominae caeli* [8], atque offerre libamina soli. Similiter in terrâ ad lignum clamare docebat: *Pater meus es tu; et lapidi, tu me genuisti* [9]. Atque super montes et super colles sub cedris et abietibus, et comatis arboribus praecipiebat sacrificare. A nobis vero *quid requirit Dominus Deus noster, nisi facere judicium, et operari justitiam* [10]? et: *Malum pro malo ne reddas, sed vince in bono malum* [11]; et: *Pacem habete, et Deus pacis erit vobiscum* [12]. Haec, hisque similia diligere nos a Deo jubemur, quae illis odisse praecipiunt daemones; ita ut quaecumque a nobis sunt rejicienda, ab iis adorentur. Si-

6 Psal. 105. 37.
7 Mich. 2. 11.
8 Jerem. 7. 18.
9 Jerem. 2. 27.
10 Mich. 6. 8.
11 Rom. cap. 12.
12. II. Cor. 13. 11.

հրամանաւ, և որ ինչ միանգամայն մեզ հրաժարելիք՝ մեծաբերելիք նոցա։ Ամենի սկզբնապէսք դիւքն և մարդասէրսք, ոչ միայն թէ վնասս՝ որ նոցա ոչ էին՝ կամին տեսանել չարչարեալս և նեղեալս, այլ և առ իւրեանցմէ գրգռին պաշտօնեայս յարձակիլ չարութեաբք և մեսաց հարուածք։ Որ և տեսանելովք ի ծառայութիւն զեկեալսն սատանայի խեղանդամն և հոգեհաշմն, ծիւրեալս, ծմրդեալս, և կասեալս ի զօրութենէ։ Ահա մարդասէրն մեր ոչ և բաբերապէս ընդ ողջոյն ոչ միայն թէ ոչ մախայ ընդ առաջուն, քանզի ի նմանէ խակ և եղեալք և պահպանեալք այնպէս, այլ և ախտաժետացն ի վերայ բերել զբժշկութիւն դեղս։

Այս քանզի ի մարմնի եղով մեր՝ ոչ կարէաք նովիմն կապանակցաւ ընդ իմանալիսն խառնել, և յայտնապէս ի դէմս մեր բերել զարարչին մեծութիւն՝ որ և քերոզէիցն է անտեսանելի, և ցանկալ միշտ բնականն բնութիւնս գերագունի և առաջնոյ պատճառին հասանել տեսութեամբ, նոքին աղաչեաց ընդ զգալիսս յանձնալ, և ի նոսին թակարդեալ, ի նոցանէ և զմնդրելիսն իւր յանձն առնու ընտրել։ Այս քանզի ինքեան կամաք և ծառայեցուցանէ ի ստեղ ծանեալն զնութիւն, և տիրացուցանէ ի պատուէրն, ազատէ այնուհետև բազմաց լինել և արարիչ և պաշտօնեայ։ Այսմանէ մոլորեցան մարդիկ զանց առնել զնի իշխանութեանն, և բազմիշխանութիւն ծառայել. աստուածս և կերպարանեալ այլայլեալ տգիտանայր ձև, զբազում ախտից և ցանկութեանց յինքեանս երևեցուցանելով շաղախմանս։

Ինչև գթացեալ ստեղծողի պատկերին, եղև պատկեր ստեղծուածոյն. և որ ի սկզբանէ արար զմարդն ըստ պատկերի իւրում և ըստ նմանութեան,

1 Angelicis nimirum Cohortibus.

2 Seu potius: *Unius Dei principatum*; quemadmodum et Po-

quidem auctores mali, atque misanthropi daemones, haud eos dumtaxat, qui illorum non sunt, cruciatos et afflictos volunt aspicere; verum in suos quoque ministros per maleficia et damna saevire connituntur: quemadmodum jam cernimus diabolo deservientes mutilatos membris, animo tabescentes, graciles, detorsos, ac vigore destitutos. Humanitatis autem amator, et benefactor Dominus noster haud tantum non invidet sanorum incolumitati, quoniam ab eo facti sunt sicque servantur; verum etiam aegrotis largitur curationis medelam.

Quandoquidem vero quoadusque in corpore degimus non possumus cum eodem ligaminis socio intellectualibus [1] commisceri, atque super vultum nostrum evidenter praeferre Creatoris majestatem, quae vel ipsis Cherubim incomprehensibilis est; atque semper desiderat rationalis haec natura supremae ac primae causae intuitum consequi; ideo per sensibilia decurrens, et ab illis, quasi a laqueis quibusdam capta, sufficere sibi putat ex iis etiam id, quod quaesierat, eligere. Quia vero suâ voluntate et sibi servire facit materiam quum illam effingit, et sui ipsius dominari eam facit quum illam honore prosequitur; exoptat proinde multorum et creatricem fieri et ministram. Hinc erraverunt homines, Monarchiam [2] negligendo atque Polyarchiae deserviando. Hinc et immutata formae figura deformis reddebatur [3], plurium in se ipsâ vitiorum et cupiditatum inquinamenta ostendens.

Donec Creator imaginis suae misertus, factus est imago creaturae; qui enim ab initio fecerat hominem ad imaginem et similitudinem suam, ipsemet venit,

lyarchiae vocem adhibet ad *plurium Deorum cultum* designandum.

3 Idest, deformis reddebatur nostra forma, quam ad imaginem Dei expressam mutabant in similitudinem bestiarum aut hominum vitiis deservientium.

ինքն եկն, և՝ ի վախճան ժամանակացս այսոցիկ զինեալ պարտաւոն ծառայել էառ, և՝ ի նմանութիւն մարդկան գտաւ եղեալ. զի՝ ի ձեռն այսորիկ միաւանդամ զարդարեացն գերեզկագունութիւնք յօրինեալ պատկերն ըստ առաջինն աստուածատեսակ նմանութեանն։ Այս այս է, որ զմարթիացելոյ բանին ասէ վարդապետացս մերոց պաշտել զկենդանագրեալ մարդկային ձեռամբ զպատկերք, և զպատուականին զայն յաղթութեանն նշան։ Կրօց երկրպագեալ, ոչ յերկուանամ՝ նմին ինքեանն բազմերեւոյն՝ ի նոսա Աստի զերկրպագուին մնատուցանել, ոչ հայելով յերեւելին առաւել՝ քան թէ զանտեսանելին՝ ի նմա գանձեալ ընդ միտ ածելով։ Անպէտ և՝ ի զանազանից և յայլատեսակաց ինչ նիւթեն, զմի և զնոյն յամենեսեան տեսանեմ զօրութիւն։

Ա՝ի թէ յորժամ տեսանեմ քաջերկին կամ ոսկերչին խաչ յօրինեալ և կամ պատկերք, ՝ի քանին կամ յոսկին դնիցեմ զայս իմ։ Ա՝յս նոցա է՝ ուրք ընդ քահանային և ընդ փայտին ընային. որպէս մարգարէն ասէ, և զորոց Առաքեալն ասէ, թէ “Աւուրք հեթանոսացս աքծամեծ և ոսկի եին։” Ասէ մեք զայն միայն յիւրաքանչինէ ինքեանն բացատրեալ պատուհասիւք՝ ի նիւթոց, յորոց վերայ զնմանութիւն պատկերին Աստի և խաչին իւրոյ ձեւացուցանիցեմք։ Ա՝ ասեն զի անուշն և նմանութիւն զերկոսին հարկեցուցանէ, Աստի ընակիլ՝ ի նոսա, և մեզ աներկբայելի արտիւ մեծարել։ Այս ոչ միայն այս, այլ և քահանայական ձեռն և բանին զՀոգւոյն շնորհն զայն՝ ի նոսա կոչեալ ընակեցուցանէ զօրութիւնն. որով ձեռամբ և բանիւ պարգեւք և պատուհասաք՝ ի մարդիկ կարկառին, որովք և երկնայինն փակեալ և բացեալ լինին դրունք, որոց և տաքերդքս ամենայն տեղի տուեալ հնազանդի։

Այս զինչ ասեմ զբանն և զձեռն, որ և զի նոյն ինքն Տէրն մեր առհասարակ վասն հաղորդութեանն զմեզ, իբրև՝ ի գերազանցեալ ոսկոյս և յաճարակաւ՝ ի նոսա

1 Philip. 2. 7. 2 Crucem videlicet.

et in fine horum temporum *formam servi accepit, et in similitudinem hominum inventus est* [1], ut hoc pacto imago juxta priorem deiformem similitudinem effecta majori pulchritudine adornaretur. Idque nos docuit incarnati Verbi Dei colere imaginem humanâ figurâ depictam, et pretiosum illud victoriae Signum [2]. Quibus adoratis, nequaquam dubito, quin ipsi Christo in iisdem sedenti adorationem exhibeam, non adeo visibilem intuens, quantum potius invisibilem ibi absconditum mente revolvens; et quamvis ex diversis, variisque materiis sint condita, unam tamen eamdemque virtutem in omnibus aspicio.

Num quando video lapideam aut auream Crucem elaboratam vel imaginem, in lapide forsitan aut in auro ponam spem meam? Id illorum est, qui *cum lapide et ligno moechabantur*, sicut Propheta ait [3]; de quibus et David dixit: *Simulacra Gentium argentum, et aurum* [4]. Nos autem illas dumtaxat, super quas expressimus similitudinem imaginis Christi Crucisque ejus, a quibusvis materiis secretas honoramus. Etenim nomen, et similitudo nobis utrumque suadet, Christum nempe in iis habitare, atque nos illas sine haesitatione venerari. Neque id tantummodo, verum et Sacerdotis manus, ac verba sanctissimam Trinitatem super eas invocantia ejus [5] habitare faciunt virtutem: illa quidem manus ac verba, per quae dona ac poenae in homines dimanant, per quae et caelestes portae tum clauduntur, tum aperiuntur, quibus et elementa omnia subjecta obtemperant.

Verum quid dico verba, et manum? quum et ipse Spiritûs sancti arrhabo fiduciam nobis praebeat, ut ad illas accedamus et confugiamus, ceu ad res excel-

3 Jerem. 3. 9.
4 Psal. 113. 4. et 134. 5.
5 Trinitatis scilicet.

մերձենալ և ապաւինիլ. զիւղոյն սրբոյ ասեմ զՀԵ
զումն, որով իւիք զքահանայսն և զԹագաւորսն 'ի
նախնուանն ածեղէն [1]ոգին յանցիւրման շարժէր ներ-
գործուիս ։ Այլ ասմ ուրեք առ ամենին պարզևապաշխ
[2]ոգին իւղովս այսուիկ զիւրն գտանի կատարեալ խոր
հուրդ։ Ո՞ որօրինակ երկտեսակ բնուիս է մարդկային,
երկպատկաբար և նորոգօք [2]ոգին առ մեզ մերձե-
նայ. նիւթականացն զզգալին զուարճացուցանէ, զի
"Այդ զուարթ առնէ,, ասէ մարգարէն. և իւրքեամբ զի-
մնասլին ոգ 'ի մեզ զօրացուցանելով. "Թրամայեա, ա-
սէ, ածգ զօրուն քոյմ զօրացուցանել զոր հաստատեցեր
'ի մեզ,, Այլ զի մի կեզակարծելի ումեք թուիցի իրո-
զուքեն իւրոյ գործ, մարմնաւոր տեսլեամբ 'ի սկզբ
բանն 'ի վերայ ազգակցին իւրոյ իջեալ հանգչիւր, առ
հասատչեայ զայնպիսեացսոր երևեցոյն աշխարհի կատա-
ցեալ գործել աներևութապէս իւրոյ գալստեանն.
որում աշխարհ ոչ կամեցաւ զաչացն տեսուքեն արժան
կազմել տեսուքն Հանապարհ ։ Այս է, զոր ասէր
Տէրն՝ եթէ "Շնորհս ոչ լինդունի զինս, զի ոչ տեսանէ
և ոչ ճանաչէ զինս. բայց դուք տեսանէք, զի առ ձեզ
բնակէ,, ։

Վասն և ահաւասիկ մեք բանիս առաքելոց հա-
ւատացեալքս առնեսատուրք Այրոդուքեն, նկա-
տումք օծեալ իւղոյն զփրկուքեն գործարանս. զե-
կեղեցիս, զսեղանս, զխաչս, զպատկերս, և հաւա-
տացեալք ընդ նմին 'ի ներքս գալ ածոյին զօրուքեն ։ Այ
այսուիկ որոշեալ լինին նոքա 'ի հոմանտեսակ յիւրա-
քանչիւրոցն նիւթոց. զատանիմք և մեք յայնցանէ,
որք 'ի համանգամայն նիւթ ածուքեամն կարծեօք
խաբեալք գրաւին ։ Այս նշանակ հաւատարմուքեն
այս է մերում բանի. զզօրուքեան և զիշանան 'ի նո
ցանէ առ մարդիկ կատարել, դիւաց սպառել և փա
խստեայ լինել ։ Վասն գրեցելումն, եթէ "Այտուր եր
կիւղածացք քոց նշան, զի ապրեացին յերեսաց աղեղան,,
որ մնասատող անհաւատիցն՝ քան թէ մեզ 'ի դէպ էր

1 Constat enim animâ et corpore.

2 Idest corpus.

3 Psal. 103. 15.

lentiores et ad Dei habitacula : olei sancti scilicet effusio, per quam sacerdotes olim ac reges divinus Spiritus in singulis actibus movebat; et ubique et in omnibus Spiritus donorum distributor per oleum istud comperitur suum perfecisse mysterium. Et quemadmodum duplicis speciei est natura nostra humana [1], dupliciter etiam renovator Spiritus sanctus ad nos accedit; per materiale quoddam sensibilem speciem [2] delectat : *Oleum* enim *exhilarat*, ait Propheta [3]; per seipsum autem confirmat in nobis intelligibilem [4]: *Manda*, inquit, *Deus, virtuti tuae; confirma hoc, quod operatus es in nobis* [5]. Ne quis autem de operationis ejus effectu dubitaret, ab initio *descendens corporali specie* [6] quievit in Consubstantialem sibi, volens per hujusmodi visionem coram mundo pignus praebere invisibilis adventûs sui ; mundus tamen per oculi visionem noluit cordis visioni viam praeparare; et istud est, quod Dominus inquiebat : *Mundus non accipit eum, quia non vidit, neque scit eum ; vos autem videtis eum, quia apud vos manet* [7].

Quare ecce nos per Apostolorum praedicationem credentes in sanctissimam Trinitatem consideramus per olei unctionem instrumenta salutis, Ecclesias, altaria, cruces, imagines; et credimus unâ simul cum eo divinam virtutem introire. Per istud ergo distinguuntur illa a singulis ejusdem generis materiis; distinguimur sane et nos ab iis, qui in ipsâmet materiâ immorantur divinitatis opinatione decepti. Nostri autem sermonis probatio firmitatis haec est : virtutes, et signa per eadem apud homines patrari, daemones perterrefactos fugari, juxta scriptum; *Dedisti metuentibus te significationem, ut fugiant a facie arcûs* [8] : ita ut infideles, plusquam nos, mirari oporteret, atque ad fidem accedere ; *signa* enim *infidelibus* fiunt, *non au-*

4 Animam scilicet.
5 Psal. 67. 29.
6 Luc. 3. 22.
7 Joh. 14. 17.
8 Psal. 59. 6.

լսեալն հիացմամբ և՛ի հաւատոյն հպել. զի "Այնպէս
անհաւատից և ոչ հաւատացելոց" ասէ առաքեալ։ Եւ
կարէին անշուշտ նախքան՛ի կենդանին մարդիկ օգնա-
կանութեամբ մատուցանել չարչ, եթէ ոչ այժ՛ի նոսա
էր քնակեալ։

Այս մի գայթագղիր տարակուսեալ, ՛ի լռելն և ոչ
ցաւմամբ՛ի վերայ հարկանիլ հայհոյչացն և Թշնա-
մնողացն. քանզի հաստատակաբար երկոքումբք տե-
սանելոք վարձեցեալ զայծ՝ երկայնմտութեն և վրէժխնդիր
դրութեբ, ոչ ամենայն տեղի կամ ժամանակ կամ գէմ
երկոցուն կամ միոյ՛ի նոցանէ. այլ է երբեք, և ուրեք
և ումեմն և ոմանք՛ի նոցանէ, որպէս զիարդ Ձանայէլ
այծային կանխատեսութենն։ Այս մի յամառեցեալ՝ ան-
հաւատութեն խորհրդով՛ի վայր անկեալ. իբր Թէ
անհնար է այդ յամենայնս լինել՛ի նմանէ գոյացելոցս
տեսակս. "Գնա, ասէ, լու ես երկինք և երկիր"։ և "Ի
ես փառաք նորա ամենայն երկիր". այլ առ նոքոգոր-
ծեալն այնոքիւք միայն մնօրինել, որով՛ք կամեցի լինքն,
և ժամանակին պահանջեն պետք։

Չերձանիցէ զծոմն Աովսէս գաւազանաւն, և յա-
մուլ վիմէն գեղոս գնացուցանէր. ոչ եթէ անշունչ
փայտին զայնոսիկ հանդերձիւքն առնել զհրաշագոր-
ծութիւնս, այլ որ՛ի նմա դարանեալն էր ձայնին
նորհաչն։ Այրգեղէայր տապանակն զՅորդանան գետ,
վնասն և բաժանէր մարկեակն Այղիայի։ Այրիքովն՛ի
վայր կոթծանէին պարիսպքն՛ի տապանակէն։ Այս
մեռանէր յօգնելն տկար զօրութենէն հզօրագունին.
զայլազգիսն հարկանէր յերգաստանս, և՛ի սրտնա-
պաստնականն ընդ յատակս բազմին տապալեալ յեր-
թուէր զկուռս, կռապաշտիցն ձայնապաշտութենէ շահիլ
ցուցանելով։ Այ՛ի Թէ յանշունչ քարանց կոփեալ ան-
կիրթն զայսոսիկ առնելով. եթէ ոչ լինքնին ձայ՝ որ՛ի
նա միաւորեալն էր, ժամանակին զոյն պահանջեալ։

Այս ապդ զի ցուցաս՝ Թէ՛ի հնումն և՛ի նորումն
կամք եղեն ձայ յանշունչ նախնեօ լինել, և՛ի նոցանէ

1 1. Cor. 14. 22.
2 Jerem. 23. 24.
3 Isai. 6. 3.
4 Exod. cap. 14.

tem fidelibus, ait Apostolus [1]; neque jam inanimae materiae poterant vivis hominibus auxilii gratiam conferre, nisi Deus in illis habitasset.

Ne scandalizeris tamen haesitans, eo quod Deus taceat, non autem iratus super blasphematores, et conviciatores exurgat: ambobus namque pariter Deum uti solere aspicimus, longanimitate, et vindictâ. Non omnem locum, nec tempus, nec personam utraque manet aut ex eis altera; sed aliquando, et alicubi, et aliquem, vel per alteram ex illis, prout divina praescientia noverit. Neque in incredulitatis consilio obduratus humi serpens instabis, quasi fieri nequeat, ut sit Deus in cunctis ab eo creatis speciebus: *A me*, ait, *implentur caeli, et terra* [2]; et: *Plena est omnis terra gloriâ ejus* [3]. Ad operandum vero illis utitur dumtaxat, quibus ipse voluerit, et temporis necessitas postulaverit.

Mare dividebat Moyses [4] per virgam, et ex sterili petrâ fluvios scaturire faciebat [5]; haud sane arbitremur, haec mira perpetrasse inanime lignum, sed in eo insitam Dei gratiam. Arca compescebat Jordane fluvium [6]; quem et Eliae pallium dividebat [7]; Hiericuntis moenia corruebant Arcae vi [8]; Oza moriebatur auxilium infirmâ virtute praebens fortiori [9]. Alienigenas in podicibus et cruribus percutiebat (*Arca*); Dagon simulacrum super templi pavimentum prostratum dispergebat [10], idololatris pietatis semitam ostendens. Nonne politae tabulae lapideae, animâ carentes haec faciebant, an potius, prout tempus poscebat, ipsemet Deus iisdem unitus?

Quoniam itaque compertum est, quod cum in veteri tum in novo (*foedere*) placuit Deo in materiis

5 Ibid. cap. 17.
6 Jos. cap. 3.
7 IV. Reg. cap. 2.
8 Jos. cap. 6.
9 II. Reg. cap. 6.
10 I. Reg. cap. 5.

առ մարդիկ զօգտուսն մատակարարել զանէտս, ցուց
ցուք և զայս, թէ և պատուելի և պաշտելի մեզ այնո
քիկ՝ յորս ՚ած էջէ։ Այլ մի՛ ի վերայ վազեսցեն պար
զաբար ասացելոցս բանտրսակացն դրժողուքք. իբրև
թէ զի ամենայն ուրեք ՚ած, ապա ամենայն գոյքս
պաշտելիք. անսուտ ուրեմն զարտրածս փոխանակ ա
րարչին մեծապատիւ։ Այս լիցի. այլ՛ի հաստատակացն
միայն նոքա, զորս՛ի ձեռն առեալ՝ իբրև զոքծեաւ իւ
րեք ՚ած զաստրերարուքեանն՛ի մեզ հեղու զխնամս։
Այազուքք՛ի Այաթելոսի պատուական ամօթք ոսկւոյ
և արծաթոյ, այլ միայն յաղագս ՚ածային ամօթոցն
կրեաւ զպատուհասն Այաղտասար աղքային. և յոքունք
յաւուրս Այաւթի ոսկեզօծ յօրինեաւ արկեղք, բայց
հազաւերն և նուագարք միայն տապանակին ՚այ առաջի
՛ի Այաւթէ լեալ։ Այ ինչ պակաս և առ Այողոմոնիս զե
զեցկակերտեալք՛ի տեղիս տեղիս տաճարք, այլ յիս
թայեղեանն ազգ յաս՛ի նմանել չինեաւն եւեթ ժո
ղովեալք ամենայն ուստեք՛ի խնդրել զնՙած։ Այստ
այսմ բանի և տէրն յանդիմանեալ աստուեր այնոցիկ,
որ զպարտնակօղմն անպատուեալ՝ զտաճարն և զեր
զանն, պատուելոյին յաստուկ զպարտնակեալսն առ՛ի
նացանէ՝ զպատարագն և զոսկին. ասելով, "Այո յերջ
նաս յրնկալեալսն՝ երդնուեալ լինի յրնդունօղս նոցին,,։
Այնոյն և մեզ՛ի դէպ է ասել, որ պատուէ զնՙածն
Այնի և զպատակեր նորին, զնոյն իսքն պատուեալ լի
նի զՙնա. նոյնպէս և թշնամանելովն զնոսա, ՛ի Այնա
լինի մերձուցեալ թշնամանիչն։

Այլ այս այնքան առաջի անկեալ ձգտեցաւ բանս,
որքան թէ զերազագրիցն առ՛ի պապանձեցուցա
նել զաւերարանուքիս. որ ծամածռեալ խաղատրել
զինս մեր խորհին կռապաշտուքե անուսմբ։ Այր որս
ասելի է. "Այս անօրինելոցն է, անօրինէ։ Այայց դուք և
լեք՛ի միջոյ նոցա և մերկնեցարուք. և՛ի պիղծս մի մերձ
ձնիցէք։ Այ՛ի՞ ամ՛ տուննէ, յայլ ոչ մանկեալ, խրեցին,,։
Այ որ և Հրաւիրեալ առաջի կալցուք բարձրագոյն և
ամենազօր բազկին, որ կարօղն է խաղչել իբրև զփուշ

1 Matth. cap. 23. vers. 26. et seq.

inanimatis habitare, et ex eis utilia quaeque hominibus distribuere, et istud ostendamus; nobis scilicet veneranda esse colendaque ea, in quibus est Deus. Ne tamen illico adversus ea, quae absolute diximus, insurgant subdoli verborum aucupatores, dicentes: « Quum ubique Deus sit, ergo cuncta entia sunt colenda; ergo non errant, qui creaturas pro Creatore venerantur ». Apage: nam ex entium congregatione illa dumtaxat sunt colenda, quae in manum, velut instrumentum quoddam, Deus assumens, per ea in nos beneficiorum largitatem effundit. Plura erant in Babylone pretiosa auri et argenti vasa, sed tamen propter divina vasa dumtaxat poenam luit Baltassar rex. Et plures in diebus David deauratae arcae erant; saltavit autem, et cantavit David ante solam Dei Arcam. Item et Salomonis tempore pulchra extabant ubique terrarum templa; sed ad illud solummodo, quod ipse in Israëliticâ gente extruxerat, undique conveniebant gentes ad Deum deprecandum. Hac de causâ Dominus quoque increpans arguebat illos, qui despectis receptaculis, templo et altari, honorabant tantum recepta in eis, sacrificium et aurum [1], dicens: *Qui jurat in recepta, juravit in eorum recipientibus.* Id ipsum et nobis convenit dicere: qui honorat Christi crucem, et imaginem ejus, ipsum jam honoravit Christum: item qui eas spernit, in Christum peccat offensor.

Porro iste sermo hac tantum de causâ prolatus est, ut obmutescat blaterantium hominum garrulitas, qui intentionem nostram obtorquentes praesumunt eam idololatriae nomine depravare. Quibus dicendum: *Qui incredulus est, infideliter agit* [2]. *Vos autem exite de medio eorum, et separamini, et immundos ne tetigeritis* [3]. *Omnis enim plantatio, quam non plantavit Deus, eradicabitur* [1]. Hos itaque accersitos ponamus coram excelso Omnipotentis brachio, qui *velut agri*

2 Isai. 21. 2. 3 II. Cor. 6. 17.

ագարակի զհեթանոսական բոյսն, մինչեւ և արտաքս ընկենուլ. և դնել զդաշտաւս նոցա ՚ի բնակութիւն գա- զանաց երկրի և թռչնոց երկնից։

Ա՛յդ վասն յառաջ կոչէ նա ինքն ընդդէմ յառնել երկակաց ոմանց առ միմեանս մեհենամարտուցելոց յայ- լազգեացն գնդից, և ամբարտաւանութիւն յառաջ կոչա- զաց վասն, որպէս յայնժամ Պետրոսին զՊաւլիքն։ Ա՛յլ և զկնդամնականին որ՚ի մեզ հաւատս, արեալ իբրև ճի խօսարմանացն խրթեանց սրով սատակել ապաստա- ցեալ, որ ըստ նմանութեան թռչնոց ձախրեն դիւրադարձ լինելով, և զազանաբար խրոխտանան գօշել և պա- տառել։ Յազագս նոցուն ասպա և մեր ՚ածայուցն զի- նազարդեալ ապատազինութիւն, հաւաքեացուք ՚ի հե- ղեզաձնաց կենցաղոյս՝ զգայութեցին որ՚ի մեզ զկարծ- րութիւն, ՚ի հոդևկանութեն պահպանելով խորհրդապա- հի։ Ա՛յլ և զկորովագոյնն ՚ի նոցանէ ընտրեալ զաս- նին ձահաւորութիւն, դնելով յիմնատուութեցին մերոց պարսատիկս, ուղղաճիգ արարեալ չաղխեացուք զվի- հագոյն և զգերակացեալն ՚ի նոսա չարապաշտութեն անդամ։ Ա՛յս նոցուն իսկ չարաչար ասացուածոցն զի- նուք զնոսին սատակեացուք, աւար առնելով և դերե- լով զհպարտացեալ նոցա խորհուրդս ՚ի վերայ գի- տութեն ՚ած, որք նմանապէս են ՚ած և մեր Թէոսեմիք, և մերումն ոչ հաւատան՝ զուգահաւատար առ երգ

1 Matth. 15, 13.

2 Isai. 32. 12.

3 Ipsemet nempe Deus, coram cujus excelso et omnipotenti brachio Ethnicum germen comburendum exhibuerat.

4 Hic Oxniensis noster, relictis Paulicianis, viam sibi praeparat ad subsequentem *contra Phantasticos* Orationem, in qua dimicaturus est etiam contra omnes Haereticos, qui perperam de Incarnatione Christi sensere; praesertim tamen contra Nestorianos et contra Eutychianos, qui vel unam per confusionem, vel duas per divisionem in Christo asserebant naturas. Admodum difficilis est hujusmodi Oratio, quia contra omnes recensitos etherodoxos uno tempore dimicat; proindeque serio attendendum est in eâ quando Nestorianos, quando Eutichianos, quando caeteros circa Christi Incarnationem haereticos jugulare aggrediatur Philosophus noster; ne quis fallaci interpretatione aberrans, modo Nestorianum quum Eutychianos redarguit, modo Eutichianum quum Nestorii fautores insectatur, ortodoxum Patriarcham arbitretur.

spinas comburere [2] potest Ethnicum germen, atque ut paleae festucas ventilare ac foras projicere, et in habitaculis bestiarum terrae, et volucrum caeli stationes eorum collocare.

Nunc porro ipsemet [3] nos vocat, ut contra illos insurgamus qui veluti duo inter se ad certamen congressi [4] nos provocant audacter ex alienigenarum agmine, quemadmodum olim Gethaeus [5] Davidem; atque vitalem, quae in nobis est, fidem deperdere minantur gladio linguae suae ut serpentis acutae, quae ad volucris similitudinem circumvolat flexilis; ac ferarum more diripere et dilaniare praesumunt. Quamobrem et nos divinâ ornati armaturâ colligamus [6] ex hac vitâ torrentis instar decurrente duritiem sensuum nostrorum; hanc conservemus in spirituali consiliorum cellario; atque validiorem ex iisdem seligamus sermonis efficaciam; eamque positam in sapientiae nostrae fundâ, recto tramite projiciamus, atque praeeminens illorum cacodoxiae membrum confringamus; eorumdemque sermonum perperam prolatorum armis eos enecemus, depraedemus, et *in captivitatem redigamus elata adversus scientiam Dei consilia* [7] eorum, qui Dei indiscriminatim ac nostri sunt inimici. Nostra non credunt utrisque pariter adversantia [8]; sed calumniantes detrahunt nobis, nosque consonos

5 Supple: *provocabat.* 1. Reg. 17. 43.

6 Davidis similitudinem praeseferens Oxniensis noster sibi metaphorice aptat, quae David contra Philisthaeum operatus est tum *eligens de torrente quinque lapides*, quinque sensibus respondentes; tum *mittens eos in peram pastoralem* per consiliorum cellarium significatam; tum manu accipiens *fundam*; in quam posuit lapidem, quippe quod in sapientiae fundam validiorem ponit sermonis efficaciam; tum denique percutiens Goliath in fronte, quia eterodoxiae praeeminens membrum (caput videlicet) confringere conatur. Et quemadmodum David Philisthaei caput amputavit gladio illius; sic et Philosophus noster interimere vult haereticorum pervicaciam iisdem illorum perperam adhibitis sacrae Scripturae verbis.

7 II. Cor. 10. 3.

8 Iis nimirum, qui unam per confusionem, vel duas per divisionem asserunt in Christo naturas.

ՆՈՐՈՆ

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ

ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԻ

ԸՆԴԴԻՄ

ԵՐԵՒՈՒԹԱԿԱՆԱՑ

Յոճծ տեսչալի էր ինձ և փափաքելի, ոչ այլոց
պիս, և ոչ զայլս ինձ լինել՝ ի թշնամութեե.
այլ յայմ ժամ զասրեաց գՀետ երթալ լաս առա-
քելական հրամանիւն՝ առ միմեանս և առ ամենեսին,
՝ի բոլոր սրտէ առ Համօրէն մարդիկ վերաղարձ
թիւնն աւնել խնդրելով։ Ասպէս զի նովին և գայծն
սիրոյ և վերադարձութեան՝ ի մեզ Հաստատեցեալ
Հնարէիք բնակել տալ Աայց վասն զի զոր՝ ի սկզբանն
՝ի բաց Հրամայեցաք դնել զպատասխանեեան գործ,
վերստին այժմ աւասիկ՝ ի ձեռն առնելով մարդիկ
պատերազմին առ միմեանս, և ընդ միոյ գվնասն Կին
անդամոց՝ բազում գլուխք և ցեղապետք ետեալ կա-
յին, ապա Հարկ է մեզ՝ որ զմին միայն ընտրեցաք ու-
նել զօրագլուխ և վերակացու կենաց մերոց, որք ոչ
միայն ձայ զմեզ առնէք, այլ և վասն նորա գիր Հա-
նեալք, և յանուն նորա խրախոյս բառնալով, յաղագս
նորին ահաւասիկ և առեալք զառնելս նորա. զկա-
տարելագոյնն վնասին առեցուք զատելութեե։

Աայլ և ասացից առ նոսա. "Ա՛ի կեցջիք, փոխա

EJUSDEM

JOHANNIS

PHILOSOPHI

CONTRA

PHANTASTICOS

Valde optandum mihi esset desiderandumque, neque aliis me, neque alios mihi contrario fuisse animo; *sed* potius *semper, quod bonum est* sequi, juxta praeceptum Apostolicum, *in invicem et in omnes*[1], ex toto corde erga universos homines pacem habere quaerentes; ut hoc pacto Deum quoque charitatis et pacis inducere possimus ad habitandum in nobis. Quoniam vero, quae ab initio jussi sumus, seponere necis instrumenta, nunc iterum ea resumentes homines, manus conserunt adversus se invicem, atque loco unius Capitis Christi, plura super ejus membra se ipsos capita ac phylarchas constituerunt; ideo necesse est nobis, (qui unicum solum elegimus habere vitae nostrae Ducem et Praepositum, quique non Dei esse dumtaxat profitemur, verum et literas propter ipsum evulgamus, et in ejus nomine animum erigimus) ut hac de causâ eos quoque odio habeamus, qui ipsum odio habent, perfectiori odio nos illos prosequentes.

Verum eis quoque dicam: *Non vivetis, eo quod*

1 1. Thess. v. 15.

նակ զի սուտ խօսեցայք յանուն ՚ին“, քան մարգարէ
ին ձայնի։ Այլ զինչ ստել չարագոյն կայցէ քան զոչ
խոստովանել զ՚ին մարմնով եկեալ. զոր մոլորեցուցիչ
և ՚լեռն անուանէ մեծին Յովհաննէս։ ՚Ի անդր այս
քան նորեին և հաւատացուցանեն նոքա՝ զորոց քանս է,
որ վասն ՚ին մարմնոյն մտածութիւնք և ձառք, մինչ
զի առ աչս երևութեամբ կարծիս արկանել մարմնացե-
լոյ բանին, որքան ՚ի զօրուէ բանից նոցա ՚ի միտ առ-
նուլ է։ ՚Ի անդր զամենայնն ՚ի ՚ին ըստ մարմնոյն
կիրս՝ ոչ առնուն յանձն ասել ըստ մարմնոյ և կամ
մարմնով. զի մի երկուց, ասեն, ակնարկուն տայցեմք
բնութեանց ՚ի ՚ին. այլ ինքն իսկ ՚Ա՚ննն ասծ էր՝ որ
ընդ երկոսին անցանէր, ասեն, ընդ մարդկայինն և
ասծայինն։

Ո՞ արմանամ ընդ այսպիսի կեզակարծ և գայթ՚ի գայթ խոստովանութիւն. եթէ անմարմնապէս ըզ-
մարմնականն կամիւլի էր կրել ՚ին, ընդէր և մարդ
մին զգեցաւ՝ ի կուռէն՝ ինմնամեռեալ ժամանակաց յղա-
ցութեամբ և ծննդեամբ յառաջ եկեալ երևեցաւ տղայ։
“Առանիցէք, ասէ, մանուկ պատեալ՚ի խանձարուրս,
և եգեալ՚ի մսուր„. և “Ձրելոյ՚ի զաւակէ Աւրէի
ըստ մարմնոյ „. և “Յորոց և ՚ին ըստ մարմնոյն“. և
„Ասծ է խորհուրդ ասծապաշտութեան, որ երևեցաւ մարմ
նով“. և „՚ին չարչարեալ մարմնով„ ասէ. և „Ա՚ն
պէտ և մեռաւ մարմնով, այլ կենդանի է հոգւով“։
Այլ ահաւասիկ կուռքն ի ձեռն ոչ տեսանելոյն լի-
նել տեսօղ, իսկ համատար կուռքն ի ձեռն տեսանելոյն
տեսանելոյն տեսօղ։

Այլ և ոչ՚ի կուռէն, ասեն, մարմնանալ, այլ՚ի
կուռէն. զի մի արդեաւք՚ի կուռէ առեալ զմարմ յինչ
ցուցեալ՚ի ներքս ածիցեն քնութիւն։ Ահա՚ի կուռէն
առացեալ՝ ինքն ապա, ասեն, բանին ասծ մարմնացեալ
լինի յարգանգի կուռէին։ Այս քնութեամն զմարմնա-

1 Jerem. 28. 16.
2 1. Joan. 4. 3.
3 II. Johan. 7.
4 Similia habet S. Leo in Epist. ad Flav.
5 Luc. 2. 12.
6 Rom. 1. 3. et 9. 5.
7 1. Tim. 3. 16.

falsa locuti estis adversus nomen Domini, juxta vocem Prophetae [1]. Quodnam enim mendacium pejus, quam *non confiteri Christum in carne* venisse [2]? idque asserentem Seductorem atque Antichristum appellat Magnus Johannes [3]. Etenim isti, de quibus loquimur, adeo extenuant diminuuntque cogitationes atque verba, quae de Christi carne sunt, ut sane Phantasiae suspicionem videantur inducere in Verbo incarnato; quod ex eorum verborum vi licet conjicere. Quoniam omnes in Christo secundum carnem passiones renuunt dicere *secundum carnem*, sive *per carnem*; ne forte *duas*, ajunt, *naturas in uno Christo* innuere videamur; sed ipsummet, inquiunt, Verbum divinum erat, quod utraque tum humana tum divina [4] obibat.

Miror sane hujuscemodi suspectam atque claudicantem confessionem. Nam, si incorporaliter corporalia pati Christus potuisset, cur carne indutus est ex Virgine per novem mensium conceptionem, atque per nativitatem productus, infans visus est? *Invenietis*, inquit, *infantem pannis involutum, et positum in praesepio* [5]; et: *Factus ex semine David secundum carnem* [6]; et: *Ex quibus idem Christus secundum carnem*; et: *Magnum est mysterium pietatis, quod manifestatum est in carne* [7]; et: *Christum passum esse in carne*, inquit [8]; et: *Mortuus est quidem carne, sed vivit spiritu* [9]. Verum, sicut involuntaria caecitas cupit ea, quae non videt, videre; ita voluntaria caecitas quaerit, ea, quae videntur, non videre.

Praeterea, neque *ex Virgine* incarnatum dicere dignantur, sed *in Virgine* [10]; ne forte, quum *ex Virgine* dixerint, nostrae introducant memoriam naturae. At *in Virgine* dicentes, consequenter ipsum, ajunt, Verbum divinum comperitur incarnatum in utero

8 1. Petr. 4. 1.
9 1. ibid. 3. 18.
10 Similia repetit etiam S. Fulgentius in Lib. de Incar. et Grat. ad Petr. Diac. cap. 3. Vide Biblioth. PP. Tom. XI. p. 233. (edit. Venet. 1776.)

նալս տայք բանիկն, հարցանեմ զձեզ, եթէ լսատ առ ինքն զառ 'ի մէնջն միաւորելոյ: Եթէ յիւրմն ընկալաւ զայս գոյացութեն, լուծեալ եղև յայնմանէ՝ յաթոռ էրն, 'ի նահիր է և յոյս փրկութեն մերոյ: Ապայ կարծեմ զայլ ինչ երկնել մտաց ձերոց՝ այսպէս կեզ ծաւորելով: Օ ինչ ապատացաս և զհերետկապետին ձայն. "Ար 'ի քէն ծնանիլոցդ է ,, ասէ, և ոչ եթէ որ 'ի քեզ: և եթէ "Ընտրեաց ասծ զորդին իւր, որ եղև 'ի հնոյէ ,,: և եթէ "Ընտրեցաւ ասծ յայլ, և առ հոգի և մարմին 'ի կուսէ: և եթէ՝ "Վ'ա 'ի կուսէ. կանայք, հոյպ լերուք ,,: և եթէ "Ծնաւ 'ի Մարիամայ սրբոյ կուսէ ,,: Վ'ասեմ զի զայսոսիկ լսես, և ոչ հնազանդիս. զի եղիցին 'ի կորուստ անհնազանդեալ սրտիդ հարանց:

Ընդ այս եթէ յերկիւղէ տարակուսանաց է եթէորեհնելդ ձեր, վնասանաս առնէք այնոցիկ, որք 'ի սրտի զարհուրանաց փախչելով զահավէժք եղեալ մեռանեն: Ասա նմին և դուք երկուցեալք յերկուցն ասել քնուեցէք՝ 'ի Պանդոռասին փախուցեալ անկանիք յիմարուէ, որ Վհանն 'ի մարմին և յոսկերս յեղեալ ասէր: Օ ի եթէ ոչ խորհրդոյ ակամբ հայել դիտաջիք յաւետարանական ձայնն, "Հանն մարմին եղև ,, ոչ իւիք հեռանալ կարիցէք յառաջասացեալ հայհոյութենէն:

Ասա նմին օրինակի՝ զմին ասել քնուեցուն, եթէ որպէս պարսն է ասել՝ ըստ ձշմարտութեն կարգի ոչ ասիցէք, բազում շանց հոմանտեսակք եղանիցիք զհայհոյութենն բարբառողաց: Վհանզի առ այս՝ ամենայն քրիստոնեայիցդ լուսաւորեալ են մտաց աչք. զի ոչ

1 Luc. 1. 35.
2 Gal. 4. 4.
3 S. Gregorius Illumin. in edit. Agathangeli. pag. 156.
4 S. Gr. Naz. Serm. XXXVIII.
5 Symbol. Nic. Const.
6 *Panodorum*, (Arm. *Bantorós*), haeresis auctorem, non reminiscor apud alios Scriptores Ecclesiasticos memoratum: nescimus, an Πανοδώρος Monachus astrologus et chronographus vergente Saeculo IV. cujus memiqit Georgius Syncellus, adeo erronea scripserit. Verum absque nomine, hujusmodi auctor confuta-

Virginis. An ne secundum suamipsius naturam, interrogabo vos, tribuitis Verbo Incarnationem, an secundum illam, quam sibi unierat ex nobis? Sin autem in suam assumpsit hanc substantiam, et dissoluta haec fuit a suo esse, jam inanis est nostrae salutis spes. Caeterum, ut mihi videtur, aliud quidpiam animus vester per hanc simulationem parere intendit. Quid dices porro de Archangeli voce? *Quod nascetur*, ait, *ex te*, non vero *in te* [1]; et: *Misit Deus Filium suum factum ex muliere* [2]; et: « Missus est » Deus de Deo, et assumpsit animam et corpus ex » Virgine » [3]; et: « Christus ex Virgine, mulieres vir» gines estote » [4]; et: « Natus est ex Sanctâ Virgine » Mariâ » [5]. Scio, quod, his auditis, minime obtemperas, ut perditionem consequaris, fili genitoribus inobediens.

Sin vero ob dubietatis metum fuerit haec vestra ambagio, similia agitis iis, qui gladii pavorem effugientes, praecipitio acti mortem obeunt. Hoc modo enim vos quoque timentes dicere *ex duabus naturis*, in Panodori [6] per fugam inciditis insaniam dicentis Verbum conversum fuisse in ossa et carnem. Nisi enim oculo mentis sciatis inspicere vocem evangelicam *Verbum caro factum est* [7], nullo modo a praedictâ blasphemiâ recedere poteritis.

Similiter *unam* dicere *naturam*, nisi, ut oportet ad veritatis normam asserere, dixeritis, multifariam blasphemantibus consimiles efficiemini. Ad hoc enim omnium Christi amantium illuminati sunt mentis oculi, quod non est una natura Carnis et Verbi se-

tur a S. Athanasio in Epist. ad Epictetum: « Undenam exiit, aut » qui infernus evomuerit Con» substantialem dicere eam, quae » ex Mariâ erat, Carnem Divi» nitati Verbi. Aut quod Verbum » in carnem et ossa pilaque con» versum fuerit, et variatum a » suâ naturâ ... In alienam im» pietatem incidistis, dicentes, » in carnem et ossa et nervos, » integramque naturam corporis » conversum esse Verbum, ac » variatum a suâ naturâ ».

7 Johan. 1. 14.

է մի բնութիւն մարմնոյն և Նանկին ըստ նոյնութիւն բնութիւն. զի ոչ մարդկային երկոքինն, և ոչ ածային: Եւ մարմինն յերկինից իջեալ՝ ըստ առաջինն Նատիքեայ բաւ ջազանացն, և ոչ ածին Նան ի Աստուածայ առեալ բա կիզքն, որպէս Փաւղինոսի Թուեցաւ ասել. այլ Նանին անեղ՝ յանեղագունէն իջեալ Հօրէ՝ մարմին առացա- կան յարգանդէ կուսին զգեցաւ: Այսպս ուրեմն ոչ է ըստ բնութիւն նոյնութիւն՝ մի բնութիւն. զի թէ և ասեմք՝ մի բնութիւն Նանկին մարմնացելոյ, ոչ այդպէս խելայեղ և չաղջախ մտածութիւն, որպէս թէ միոյն ի միւսմէն ի բաց բարձեալ. և կամ լուծեալք ի միմեանց՝ որ- պէս խոնաւուտ բնութեանցն. յորմէ լինի և ոչ մի բնութիւն: Այլ զոր էրն ոչ ի բաց թողլով, եղև՝ զոր ոչն էր. և այսպէս բարձրագունէին ծանուցաւ խոնար- հութիւն. մնալով ի բարձրութիւն գառաւ նոյն ինքն ի խոնարհութիւն. որպէս սքրն Կիրիղոս ասէ. "Անպէտ և վասն մեր էջ յանարգութիւն, այլ կայ յիւրում բը- նաւելեն. որպէս և ինքն իսկ ասաց. "Այս նոյն եմ" և ոչ փոփոխիմ,,: Այսմանի երեւ և մերն մածուն. ու- նելով զպատկեր ծառային՝ զգեցաք զպատկեր երկ- նաւորին: Այս զայս՝ ինքն Փրկիչն յայտնեաց ասելով. "Այս եկի՝ զի զկնատս ունիցիք, և առաւել և առնիցիք,, այս ինքն ոչ եկի զտուեալն ի բաց բառնալ ի սկզբանն զգոյացութիւնն ընորհ, այլ զաածատեսակագոյնս զիմ ի վերայ նորուն հաստատել: Նանզի ոչ եկին յեղ- ծանել առեղծօղն զառեղծեալն յինքնէն առեղծուած, այլ վերստառեղծել զնոյն և նորոգել: Այս այսպէս ի գոլոյն ոչ ի բաց կալով, մարդկայինն և ածայինն այ- նուհետեւ ասին ի միաւորութէն և որոց ոչն էին գոյ- ացութիւնան. այս է Նանն ածմարդ լինելով և աստ- լով միաց և այնպէս ածն. և ածանալով մարդս և ա- նուանելով ոչ երբէք զիւրն ի բաց կորոյս գոյացու- թէն: Այսպէս երանելին Կիրեմ ասէ. "Եւ փոփոխելով

1 Duos Euthychetes primum nempe et secundum nescio cur Philosophus noster distinguit; quod penes caeteros Scriptores numquam videre est. Fortassis varia ejusdem stultissimi senis dicta sibi invicem contraria occasionem praebuerunt duos numerandi ejusdem nominis viros.

2 Sancti Cyrilli Alexandrini, non semel ab eo usurpatum expositumque effatum, adeo ut post tot

cundum identitatem naturae; quoniam nec utraque humana, neque divina: non corpus de caelo descendit juxta primi Eutychetis [1] hallucinationem, neque Verbum divinum ex Mariâ initium sumpsit, ut Photino visum est proferre : sed potius Ens increatum, descendens a Patre increato, carne indutum est creatâ in utero Virginis. Non est ergo una natura per identitatem naturae; nam etsi dicamus *unam naturam Verbi Incarnati* [2], non tamen tali stultâ delirâque sententia dicimus, quasi una ab alterâ ablata fuerit, aut altera dissoluta, humidarum naturarum more; unde neutra exsurgit natura. Sed quod erat, non abjiciens, factum est quod non erat; atque ita Altissimi cognita fuit humilitas: permanens in altitudine, inventus est idem in humilitate, ut inquit S. Gregorius [3]. » Quamquam propter nos descenderit ad vilitatem, constat tamen in propriâ naturâ ; quemadmodum vel ipse dicit : *Ego ipse sum, et non mutor* ». [4] Manifesta fuit nostra quoque excellentia; habentes enim formam servi, induti sumus formâ coelestis [5]. Quod sane Salvator ipse manifestavit, dicens : *Ego veni, ut vitam habeatis, et abundantius habeatis* [6]. Quasi dixerit : Non veni, ut largitam ab initio substantiae gratiam auferam ; sed ut Deiformem istam meam super illam confirmem. Haud enim venit Creator ad destruendam creaturam a se conditam; sed ut ipsam recrearet, renovaretque. Sic quum non recesserit a suo Esse, sequitur, quod tam humana quam divina dicantur propter unionem de iis quoque, quae non erant ejusdem substantiae. Hoc est, Verbum divinum homo factum et nominatum, nihilominus remansit quoque Deus ; et Homo Deus factus ac nominatus, nunquam suam perdidit substantiam, sicut Beatus Ephraem dicit :

argumenta Philosophi nostri contra Monophysitas, ad demonstrandum, quod reispa non una, sed duae in uno Christo fuerint naturae, injuriam ei intolerabilem inferat qui aliter de eo sentit.

3 S. Gr. Illum. apud Agath. pag. 159.

4 Malac. 3. 6.

5 1. Cor. 15. 49.

6 Joan. 10. 10.

մարմինն յանմահութիւնէ, այլ ունի զինքեան զմարմինն՝ որպէս ծնաւ ի կուսէն. և առաւել քան զմեզ, ըստ որում յարուցաւծն Յան միաւորեցաւ ,, ։

Արդ՝ յայտ է թէ անհատանելի միաւորութիւնն, և ոչ բնութիւնց այլայլութէ առաջնորդեն մեզ զմին ասել բնութիւն մարմնացեալ Յանին։ Ոչ սոյն և միօձա հանձարն Կիւրեղ աւանգէ Ղեքսանդրի հայրապետ, ասելով. " Ես ի մարմնոյ բնութէ փոխառաւեալ Յանին, այլ և ոչ մարմնոյն ի նորայն, այլ ի յատկութեան ըստ բնութէ երկաքանչիւրոյ ինացելոյ և իմացելոյ, ըստ այժմու մեզ աւանդեցելոյ քանին՝ անձառելի և անասելի միաւորութէին՝ մի մեզ եցոյց Աղուոյ բնութէ ։ Արդ՝ ի յատկութէ ըստ բնութէն ասել, զանշարժն ինալ ասէ յերկաքանչիւրոմ՝ որոց էին ։ Նակ ի գերազանց և ի սքանչելի միաւորութէին ոչ ինչ է արգել միութեան՝ զամենայնն խոստովանել ի Քրիստ, մի դէմ, մի անձն, և մի նորա բնութէ. զի որ ի Հօրէ առմնորին Յանն էր, ի Աարիամայ սրբոյ կուսէն՝ այս ինքն ի մարդկայինն բնութէնէ՝ մարմին զգեցաւ. և զնոյն միաւորեալ ընդ իւրումն զիմի և բնութէ, մի դէմ, և մի բնութէն ասի և հանդերձ մարմնոյն ։ Ես եթէ անգոյ և կամ առանց մտաց և անձին, և թանց բնութէ զմերն ընկալաւ ի կնոջէ, այլ ըստ ամենայնի կատարեալ առնելով առ իւրն միաւորեաց կատարեալն Յանն որ ի Հօրէ. և այսպէս ասի մի կատարեալ՝ զմի ունելով կենդանութիւն և զդէմ ։ Ես ի միութէնէն զերկաքանչիւրոցն ուրանամ զկատարեալն, և ոչ յաղագս երկաքանչիւրոցն կամ առարելն զմին հրաժարեմ ասել կատարելոյն. միութիւն յանայլայլութէ, և անայլայլութիւն ի միութեան խոստովանելով ։

Այսպա ուրեմն մի բնութիւն և մի դէմ կամ, եթէ պարտ է համառօտագոյնս ասել, ոչ է ըստ նոյնութէ բնութէ կամ ըստ միանձնականութէ. զի այս զերկոսին ի միասին գրութէ զրկեացէ, զնա ի մարդն լի-

» Non permutatum est corpus in incorporeitatem ; » sed tenet proprium corpus, sicut ex Virgine natum » est; idque nobis eminentius, quatenus unitum fuerat » Verbo divino ».

Patet itaque, quod incomprehensibilis illa conjunctio, non autem naturarum permutatio, nos ad unam asserendam Verbi incarnati naturam perducit. Id etiam sapientissimus Cyrillus [1] Alexandrinus Patriarcha tradit dicens : « Neque Verbum in carnis natu- » ram translatum est, neque caro in ipsius naturam ; » sed in proprietate secundum naturam utrâque ma- » nente et intellectâ, juxta nunc nobis traditum ser- » monem, ineffabilis et inenarrabilis unio unam nobis » demonstravit Filii naturam ». Atqui *in proprietate secundum naturam* dicens, immutabilia manere dicit in utrâque quaecumque erant propria. Propter autem excellentem atque admirabilem unionem nihil unitati officit, quominus haec omnia in Christo confiteamur; unam personam, unam hypostasin, atque unam ejus naturam ; ille enim, qui ex Patre erat, incorporeum Verbum, ex sanctâ Virgine Mariâ, scilicet ex humanâ nostrâ naturâ, carnem indutus est: quam quum personae ac naturae suae copulasset, una quoque dicitur persona unaque cum eâdem carne natura. Verum non sine existentiâ seu sine mente et animâ, aut sine naturâ nostram assumpsit substantiam ex muliere; sed omnino perfectam sumens, suae univit perfectioni Verbum, quod est ex Patre. Itaque unum dicitur perfectum unam habens vitam atque personam. Non propter unitatem nego utriusque perfectionem, neque ob utriusque perfectionem recuso unam dicere perfectionem; unitatem confitens in immutabilitate, et immutabilitatem in unitate.

Unam ergo dicere naturam, unamque personam Christi, si oporteat brevius loqui, non est secundum identitatem naturae, aut secundum consubstantialitatem, (hoc enim utrumque fere simul tolleret et

1 Ep. ad Succens. 2.

նելոյ, և զմարդն յաճախանալոյ. այլ ի, որպէս քաջա-
մանգամ ասացի, ըստ անձառ միաւորութեանն Բանին
ընդ իւրմէ մարմնի: Որպէս և ստեփան Նիւսիոյ ասէ.
"Որ խաչեցաւ 'ի մարմնի քումէ, և խաւսեաց զմար-
մինն ընդ իւր ածութեանն": Հաւասարիկ ըստ անձնա-
ւորելի և անպարփականալի խաւսմանն և միաւորու-
համարձակիմք ասել մի քումէն Բնի, և ոչ ըստ այ-
լում իմիք յերազանաւի: Ոսկէ և երանելին Թէոդո-
ոսէ Հռովմայեցի հայրապետ. "Որ ասէ զմարմինն առ-
նելի առ անեղն ածն միաւորութեամբ ածայինն և երկըր-
պագելոյ, և սա զերկնահոսումեանն իբրև մի անառանելի ածն,
երանեալ եղիցի": Ընդ երկոսին հաւասարապէս ու-
նի երանութեան բան, երկնահոսմբ խոստովանեալ ըստ
քումէնց, և մի ըստ միաւորութեան: Որ զմին ասե-
լով զքնութեանցն խոյանել կամակորեացուք զաղանդս,
և մի յասելոյ անտի զերկնահոսմբն՝ պատառել կամե-
լով զմիաւորութեանն պատմուճան. այլ բարեպաշտա-
բար առ երկոսինն գալ գիտացեալ, միութեանն ճանա-
չել զքնութեանն, և 'ի քնութենց անտի երևանել առ մի-
աւորութեանն: Որպէս հրաշալին ասէ Յովհան Կոս-
տանդնուպոլսի. "Որ խուեի խոստովանիմ, և ոչ
քայքայումն ինչ և լուծումն այսր քնութենէ յայտն, կամ
այնր յայտ. այլ միացեալ, մի լեալ": Ընդ մի լեալ,
որպէս յառաջն ասացի, ըստ միաւորութեանն գոլ ասէ
զերևելին և զաներևելին, և ոչ ըստ համապատասխութեան.
զի ծրպէս արդեաւք եղիցի՝ որք ոչն են:

Նայեց սակայն և զայս լսելիք 'ի ձէնջ ասացեալ.
"Որ 'ի քնութենէ զածայինն իսկ ասեմ, զոր 'ի Նեստոր ա-
նէր զիւր զիսկական քնութենին. զի ոչ ասի յարարա-
ծականացս ոք քնութիւն, քանզի արարչականն ասի
միայն քնութի. իսկ զմարմինն՝ մարմին Բնի ասեմ, և
ոչ քնութենէ Բնի": Փախչիս 'ի քնութենէդ անուանել,
ընդ նմին և յերկուցդ ասելոյ. և ոչ գիտես թէ մարդ
մին ասելով յերկոսին 'ի ներքս ըմբռնիս յորոց փախ-
չիս: Ընդ վնասիս, որովք բարեպաշտելդ կարծես,
հակառակ ընդդէմ քեզ եղիս: Ո՞ մարմինն՝ մարմին

1 S. Greg. Illum. apud Agath. pag. 156.

2 In Epist. ad Procl. apud Labbé Tom. III. pag. 1250.

Deum hominem esse, et hominem Deum esse) sed, ut saepius dixi, propter ineffabilem Verbi cum suo corpore unionem. Sicut etiam sanctus Gregorius[1] dicit: « Unitus est carni physice, et miscuit carnem cum » suâ Divinitate ». Ecce secundum ineffabilem incomprehensibilemque mixtionem et unionem audemus dicere unam esse naturam Christi, minime vero ob aliam quamlibet rationem. Hoc dicit etiam Beatissimus Julius Romae Pontifex[2]: « Qui corpus crea» tum per unionem cum Deo increato divinum dicit » et adorat, atque utrumque sicut unum Deum increa» tum, beatus erit ». Ad utramque partem aeque spectat istud beatitudinis verbum, duplicem confitendo secundum naturas, et unum secundum unionem. Nec unam dicentes, naturarum arroganter obturare nitimur fontes, neque utramque asserentes, cogitamus unionis scindere tunicam; sed pie unum alterumque adire scientes, in unitate noscemus naturas, et a naturis ipsis ad unionem ascendemus. Quemadmodum ait admirabilis Johannes Constantinopolitanus: « U» nionem confiteor, nec vero destructionem quamdam » aut dissolutionem hujus naturae in illam, vel illius in » istam; sed unitum, unum factum. « Unum ergo factum, ut jam dixi, secundum unionem esse dicit visibile et invisibile, non autem ratione consubstantialitatis: quomodo enim esse possunt, quod non erant?

Sed tamen hoc quoque audimus a vobis dici »: Unam dico naturam, divinam ipsam veram suam naturam, quam ex Patre habebat; quoniam nulla creaturarum dicitur natura, quum Creatrix illa dumtaxat sit natura; carnem vero carnem dicimus Christi, non autem naturam Christi ». Effugis *Naturae* nomen, atque unâ simul *duarum* vocabulum: [3] nescis tamen, quod *Carnem* dicendo, in utrisque, quas effugis, circumductus comprehenderis. Eadem ergo, quibus pietatem colere putas, adversus te opponam. Car-

3 En fragmentum aureis litteris exarandum, quod fuse citat etiam Gregorius Patriarcha cognomento Degà; ut notavimus in Praefatione.

Յանկին ասելով, և զԱմէն ասացեալ մարմին առնել, զի՛նչ այլ ինչ թուիցիս ասել, եթէ ոչ կրկին։ Այլ զարձեալ զԱմէն՝ ի չօրեք ասելով, զչօրն ասացս նման զքնութէ. իսկ զմարմինն՝ ի մարդկանէ ասելով զայլ առնել ասաս նման քնութէն, եթէ ոչ զմարդկան։ Այսց կարծեմ թէ կամիք և ոչ մարմին Քրիստոս ասել. զի թէ զմարմինն ձշմարտութիւն խոստովանիք առնել Քրիստոս, և զայն՝ ի մարդկանէ և մարդկային, զնոյն և քնութիւն մարդկային ոչ արգելք խղճիւք ասել։ Քանզի նոյն է մարմին մարդկային առնել Քրիստոս, և քնութէ մարդկային. և զի Քրիստոս առանց միաւորութեան ոչ ասի Քրիստոս, այլ՝ ած Յանուն Հրպիս սքէն Յասիղիոս ասէ. “Օ՛ի թէ ասիցէ ոք զմարմինն քնութէն Յանկին, և զԱմէն քնութէն մարդկոյն, ամպարշտութիւն լի է այս պէս ասացեալքն”։

Իսկ եթէ զմի և զնոյն Քրիստոս խոստովանեալ ցիս ասել քնութէից, այսինքն ած՝ և մարդկային, քնիչն զարհուրիս և զայրանաս, և այլանգամ և հայհոյէչ շարադրութիւք զբարեպաշտաց պղտորես զլսելիս։ Քանզի ասես, որ՝ ի չօրեք գոյացեալ անձին էր, նոյն անձնաւորեալ՝ ի տուրք կուսէն. և որ՝ ի չօրեք քնութէին էր, նոյն քնաւորեալ Հղև յարգանդի կուսին։ Այս ասկայն գոհութիւն ած, որ յայտնէ ըզխորս խաւարի, և հանէ՝ ի լոյս զտառուերս մնհու. զի թէպէտ և շատ ջանացար կուբացուիդ խնն արահետութիւք ծածկել և թագուցանել զՔրիստոս՝ ի քեզ զգաստութեդ մտաղ, այժմ յայծայնոյն բանադատեալ յանկնարկութէդ տեսչութենն՝ ի վէրս բղխեցեր։ Կարդ գիտիդ անձնաւորեցաւ՝ ի կուսէն անձն Քրիստոս. թողլիմ զիւր գոյութէին՝ յայլմէ գտաւ գոյութէ, որպէս Պանդորոսն ասէ, եթէ չիւրաքանչիւր ինալով զերկուաքնեան միայն զձևն գինքեամբ արկաւ, առ աչօք և ձեռ հեռի ցուցեալ զմերն՝ ի կուսէ, որպէս Քրիստոս ած՝ և մարդ եղեալ, այլ առաքեալ՝ ի պատկեր և՝ ի ձև մարդոյ եղեալ, այլ

nem dicendo carnem Verbi, et Verbum asserendo carnem habere, quid aliud dicere putas, nisi duplicem? Item Verbum dicendo ex Patre, Patris naturam illi concedis ; carnem vero ex hominibus asserendo, cujus naturam eum dicis habere, nisi hominum? Sed, ut mihi videtur, ne carnem quidem Christi dicere vultis. Nam si carnem reapse habere Christum confiteremini, eamque ex hominibus atque humanam; haud sane detrectaretis eamdem quoque naturam dicere humanam. Idem namque est Christum humanam Carnem habere, ac humanam naturam ; quum Christus praeter unionem non dicatur Jesus Christus, sed Verbum divinum. Sicut sanctus Basilius dicit: « Si quis carnem dixerit esse ipsam Verbi na» turam, et Verbum naturam carnis, impietatis plena » hujusmodi dicta sunt ».

Sin autem unum et eumdem Christum ex duabus naturis confitearis esse dicendum, ex divinâ scilicet et humanâ, quare abhorres aegreque fers; et mirâ blasphemâque verborum constructione aures piorum deturbas? Dicis enim: « Quae ex Patre existens erat, anima, eadem animata fuit ex sanctâ Virgine; et quae ex Patre natura erat, eadem nata fuit ex utero Virginis ». Gratias tamen Deo, *qui revelat profunda de tenebris, et producit in lucem umbras mortis*. [1] Quamvis enim multum studuisti per caeci cujusdam vestigii vias operire atque occultare coacervatas in te amaras biles, nunc demum divinae providentiae nutu illas coactus evomuisti. Quaeso itaque, quomodo animata fuit in Virgine anima Filii? Num depositâ suâ existentiâ, in aliâ existentiâ inventa est, ut Panodorus dicit? aut in suâ permanens, phantasticam tantummodo formam superinduta est, oculo tenus ac figurate dumtaxat ostentans nostram ex Virgine? sicut Eutyches secundus stulte profert, dicens : « Confiteor Verbum divinum in utero Virginis efformatum, impressumque ut effigies, et in hominis figuram

[1] Job. 12. 22.

ոչ եթէ յատաբաժակեան ընուելէն ինչ յինքն խոտնեաց. քանզի անխատն է ածուելին և անյօդ ։ Եւ սանեաց, ուրպէս համաձայնք առ միմեանս գտանիք յամ պատշտուելդ. դու ասես, ի՞նչ անձին Աղուոյ անձնատուրեցաւ ի կուսին. և նա ասէ, ոչ ինչ խոտնեաց ի կուսէն յանխատն ածուելին ։

Այս եթէ ոչ գոյուէ ինչ անձնատուր զմեզ ի կուսէ ընդ ինքեան միաւորեաց Աստուած, զիմէդ ինքն զինքն մեզդ. և ուրդի մեզդ անուանեաց ։ Օ՜ խոնդ և տը զայ երևեալ խանձարրատասեցաւ, և՝ կաթնատոյծ եղանիւր, և առ կատարելութէ ի վեր ընթանայր աձմամբ հասակի, լուսո մեծին Աթանասի ուղղափառ դաւանութեամն. " Աղբան ինքն, ասէ, հրամայեաց՝ զընուելնէն կատարելով յինքն ընկալաւ. ուրբան կատեցաւն, այս է՝ ծնունդեան ի կինոջէ, աձմամն հասակի, ամաց թուոյ, աշխատութէ, ծարաւոյ և քաղցոյ, և քնոյ, և տրտմութէ, և մահու և յարութէն ։ Յաղթիկ ամենեքեան՝ նմանուիք և երևմնիք թուխ ցին քեզ եղեալքն ի վնաս, թէ չշմարտուի ։ Ապա եթէ չշմարտութիւն, որպէս և է խոկ. քանզի ամ հնար է անաւետն այ առութեամբ իւիք կեղծաւորել ի գործս իւր. զինչդ իշխես ասել զաներևոյթ և զանմատոյն անձին Աղուոյ մարմնաձևապէս անձնատնալ յաղթանդի կուսին, եթէ ոչ զկատարեալ մեր բնութէս ի կնոջէ յինքն ընկալեալ՝ ընդ ինքեան միաւորեաց Աստուած ածանալ ի չօրս ։

Այթէ այդպէս ասեմք՝ ասեն, երկուս լինիմք աստ ցեալ դէմն, և երկուս բնութէս ։ Աստձեալ փախչեմ լալ ի մտաւն երկիւղէ, ի մեծագործին անկանիմս չար ։ Այթէ յերկուց լաստ բնութէ ոչ կամիս ասել զինին, կաթի յոյժ չաթաչար լաստ բնութէ զինն գտանիս ասացեալ բնութէի ։ Այլ անմատոյն բնութէի ածայինն Աստին՝ զմարմնականն բնութէի ի կուսէն ընկալեալ, ընդ ինքեան միաւորեաց. ու է լաստ բնութեան յեր կուց՝ ածայինն և մարդկայինն. խոկ լաստ միաւորութէ մի ։ Օ՜ ի եթէ այս երկուք գերազնագոյն հաստատոյ ոտիք առ աշմարտութէին ի վեր կանգնեալ ոչ հաստատիս, առ ուր և յհնուցուս առ մինն ի նոցանէ՝ կալ

factum; non tamen aliquid ex creatâ naturâ sibi admiscuit, quia immixta incompositaque est Divinitas ». Videsne, quomodo consonantes vobismetipsis invicem inventi fuistis in impietate? Tu dicis: Ex Patre anima Filii animata fuit in Virgine; Ille vero dicit: Nihil ex Virgine immixtae suae Divinitati commiscuit.

Sin vero nullam nostram substantiam animâ praeditam ex Virgine sumens univit sibi Verbum, qua ratione se ipsum Hominem et Filium hominis nominavit? Quomodo etiam infans visum fasciis involutum fuit, lacteque nutritum, atque ad perfectionem progressu aetatis pervenit, juxta orthodoxam magni Athanasii professionem? « Quantum ipse jussit, inquit, naturae opera perficiens, sibi conciliavit, quantum voluit; hoc est, nativitatem ex muliere, progressum aetatis, annorum denumerationem, laborem, sitim, famem, somnum, moerorem, mortem et resurrectionem. «Anne haec omnia a Christo acta similitudines atque phantasmata fuisse tibi videntur, an veritates? Si veritates, ut sunt reapse, quoniam impossibile est veracem Deum aliquod mendacium simulari in factis suis, quomodo audes dicere invisibilem et incorporalem Filii personam in figurâ corporis subsistere in utero Virginis, nisi perfectam nostram naturam ex muliere assumens, secum univerit Verbum divinum a Patre missum?

« Si ita dicimus, inquiunt, dicamus oportet quoque duas personas, duasque naturas ». Iterum effugiens inanem metum, in pejus incidis malum. Si ex duobus secundum naturam non vis dicere unum, pessime quidem secundum naturam inveneris unam dixisse naturam; sed incorporea Verbi divini natura corporalem accipiens ex Virgine naturam, secum univit; quod est secundum naturam ex duobus, divina videlicet natura et humana; secundum vero unionem una. Nisi enim hisce duobus pulcherrimis fidei pedibus directius te ad veritatem firmum reddideris; cuivis uni istorum inhaereas, claudicabis in confessione verita-

գտանիս առ խոստովանութիւն ձշմարտութեան. այլ կատարեալ՝ ըստ երկաքանչիւրոցն դիտելով զերկուսեան, ըստ միաւորութեանն մի կատարեալ, մի դէմ, և մի էութիւն ի սոյ խոստովանելով. որպէս ասէ Ասխլիոս ասէ. "Հրկուց գոյացուածոց կատարեցելոց միաւորութիւն,,:

Իբրու որ դու հակառակաբար ընդդէմ յարուցեալ գրեցեր՝ի քումմ շարագրածութիւնն անդ, և ասես. որ՝ի Հօրէ բնութիւնն է՝ նոյն բնաւորեալ է՝ի Որդի կուսէն: Ինչ՝ի Հօրէ բնութիւն էր, զինչ այլ ինչ բնութիւ յարգանդի կուսին գոյանայր: Ո՛ մինաւ ածէ, յորքանեակ չարաչար հայհոյութեանց պատոյտս ընկղմիս՝ զայդ այդպէս ասելովդ: Իսկ հարցն՝ի Լիկիա ժողովեալքն ասացին՝ զնոյն բնութիւն Հօր վասն մերոյ փրկութեանն ծնաւ մարդացեալ՝ի Յարիամայ՝ոչ այլ կուսէն Հոգւով որդով: Իսկ ասա՝ի շար արկեալ թուխն զկատարելոյն բնութեանս մերոյ. հոգի, մարմին, և միտս. և նովին մարմնով համբարձեալ յերկինս. և նովին մարմնով գալոց է աստուին: Իսկ դու ասես. որ՝ի Հօրէ բնութիւն՝ բնաւորեցաւ յարգանդի կուսին. և յայլագոյն այնր ասի մի բնութիւն: Իթէ յարգանդի կուսէն բնաւորեցաւ, ապա՝ի Հօրէ ոչ էր բնաւորեալ: Իսկ ձեալ՝ թէ յարգանդի կուսին սկիզբն էառ լինել մի բնութիւն ընդ Հօր, ապա նախ քան զծնանալն յարգանդ կուսին՝ օտար գոյր բնութիւն Հօր: Իսկ զայդ այդպէս զաւեղակատելովդ՝ Իլիոսի եղեալ գտանիս չարաչաշտութեանդ զուգաձայն:

Իսարձեալ՝ զմի բնութիւնդ. ապաքէն ընդդէմ երկուս բնութիւնս ասողացդ ասես գոլ. և որ երկուսեան ասէ բնութիւնս, զնծայելոյնն ասէ և զմարդկայինն. գու զմիմ ոք՝ի ներգանէ ասես՝ զմիդ ասելով, կամ ըստ որումէ իրզանակի: Իմդ այսպէս շամբուշ խորհրդով բանդագուշես, և ոչ գիտես գտանել զշաւիղսն ոյ զդիւրինս. զի Իանմն ոճ՝ գոյութիւն հանգերձ մարդկայինն բնութիւնք ընկալեալ յանսպառ արգանդն կուսին՝ ընդ ինքեան միաւորեաց անճառապէս գոյութիւնք և բնութիւնք, ոչ գոյատևողագոյն գոյացեալն. քանզի "Ո՛ գոյութիւնք մնային՝ միաւորութիւնք բանին ծանեայ,, առաց ասէ՝ի սրբոցն. և այսպէս ասի մի դէմ, և մի բնութիւնք Իանմն մարմնացելոյ: Իէ ըստ ինքեան ասի մի

tis ; sed rectus eris duobus observatis relate ad utramque naturam, et quoad unionem unum perfectum, unam personam, atque unicum Dei Filium confitendo; sicut sanctus Basilius dicit: «Duarum substantiarum perfectarum unio».

Tu autem hisce e regione oppositus scripsisti in tuis tractatibus, dicens: « Quae ex Patre natura est, eadem nata fuit ex sanctâ Virgine ». Quum ex Patre natura esset, quae alia natura formabatur in utero Virginis? Attende, in quot pessimarum blasphemiarum gurgites demergaris haec ita asserens. Sancti Patres Niceae congregati dixerunt, Consubstantialem Patri propter nostram salutem natum atque incarnatum fuisse ex sanctâ Virgine Mariâ per Spiritum Sanctum; ac deinceps serie ducta dinumerant nostrae naturae perfectionem, Animam, Corpus, et Mentem; et eâdem carne ad caelos ascensum, atque eâdem carne venturum dixerunt. Tu autem dicis, naturam, quae ex Patre erat, natam fuisse in utero Virginis, ideoque unam esse dicendam. Si in utero Virginis nata fuit, ergo non est ex Patre nata. Item, si ex utero Virginis initium duxit, ut esset una natura cum Patre; ergo antequam humiliatus esset in uterum Virginis, alienus fuit a Patris naturâ. Idque hoc pacto blaterando, Arii te declaras pessimae doctrinae esse concordem.

Praeterea unam esse naturam equidem dicis contra duas naturas asserentes; qui autem duas dicit naturas, divinam dicit atque humanam: tu quamnam earum asseris, quum dicis unam, quove sensu? Sic profecto delirâ opinatione nugaris, et nescis invenire semitas Dei faciles; quia Verbum divinum substantiam simul ac naturam humanam, haud sane prius existentem, accipiens ex immaculato Virginis utero, suae ineffabiliter univit substantiae ac naturae. « Carnis namque existentiam novi in unione Verbi»; dixit Sanctorum quidam: hocque pacto dicitur una persona, unaque natura Verbi Incarnati. Non per se dicitur una natura ac personalitas; hoc enim ab ipso Pa-

ընուի և առանձնաւորութեի. քանզի զայս ի Հօրէ
խակ անմիջականակարար յիմաքանն բերէր Յանն ած.
այլ ըստ անձառ անօրինութեին ի կուսէն։ Պետիկ
ոչխն Յասիլեոս ասէ. "Ընտեալն ի Յարիամայ էուին
ի նորա ընութենէն՝ ոչ էր ած ընաբար, այլ միաւորու-
թե անօրինութեին. վասն զի որ ի ընուեի Հօր էր
ած՝ Յանն, ի ընուե Յարիամայ էառ զպատկեր ծա-
ռայի, և պտուղ որովայնի նորա գառաւ եղեալ,,։ Ընդ
զայս նա։ Ցայս ուրեմն ոչ ընութենէն ածայրն ընաւո-
րեցաւ յարգանդի կուսին, որպէս գոյ դանգաչէս.
այլ ածն Յան ի Հօրէ՝ զմարդկայինս զգեցաւ ընուե
ի կնոջէ։ Պետիկ և մեծն Թանասա ասէ. "Ի ան
զի ընուե մարդութեա էր՝ որ ծնանելոցն էր, վասն
այնորիկ և չարչարեալ գիտա նշանակե,,։ Ցայտնի
հայրն։

Ցայց գու թէ ասիցես՝ մարդ եղեալ Հմնարտապէս
ի մարդկանէ զՅանն ոչ ի Հօրէ, ընդէր զանգիտես
զմարդկայինն ի վերա դաւանել ընուե. և ազամեզիս
ի բանս քո, և յայլմէ տա այլ վազեալ անցանես առ
բաստարտ մնածուեին։ Ընդհանիս յերկուց ասել բը-
նութեց. երկիւղ մեծ գոյ, եթէ ոչ արժանապէս և
զինն ասել վերի ընուե։ Խակ եթէ խրատապէս և բա
ընպաշտաբար զերկոսինն լսես, ոչ ինչ է արգել զինն
ասելով յիշել և զատ ի յերկուցն. և դարձեալ՝ ոչ
մոռանալով զյերկուցն, խոստովանիլ և զինն։ Ո՛չ ի և
ոչ հաղորդ՝ բարեփառութե հիմնացեալ հաւատով,
անեղական և անտարակարծ խոհականութեամբ՝ զինն
անվթարելի զերկոսինն զտուա ընդ ինքեան բարձեալ
բերէին ըստ պիտոյիցն իրակութե, զմի մի ոք ի տա-
ցանէ շարժեալ շոգացուցանէին ընդդէմ թշնամեաց
Հմնարտութե։ Ցո ապետիկ՝ ոտք ըստ Հաւատքեայ,
և կամ ի Հաղթանակեայ չարապէս զինն իմացեալ ասէին,
երկակի աստացուածով զբանիցն իւրեանց յօրինէին
զառաջարկութե. քանզի իւրաքանչիւր ոք տգէ տա
միմեանս բարեփառապատնինն առաջնորդեացն մնաց։
"Ի պետոյ անտի ծառն չանաչի,,, և յարմատոյ անտի
տաի ծաղիկն։ Ցարգանեա զծագկէն, արմատոյն ա-

tre ante tempora in se habebat Verbum divinum, sed juxta ineffabilem ex Virgine dispensationem. Sicut sanctus Basilius dixit: « Nata ex Mariâ essentia, quae » erat ex ejus naturâ, non erat Deus naturaliter, sed » per unionem dispensationis; nam Verbum quod ex » naturâ Patris erat Deus, ex naturâ Mariae accepit » formam servi, et factus est fructus ventris ejus ». Haec ille. Ergo non natura Divina nata est in utero Virginis, ut tu hallucinaris, sed Verbum divinum, quod erat ex Patre, humanam induit naturam ex muliere. Quemadmodum et magnus Athanasius dicit: « Quoniam natura humanitatis nostrae erat illa, quae » nascitura erat *(ex Virgine)*, ideo etiam eam passioni » subjectam designat ». Sic ille Pater.

Sin vero tu concedis Verbum, quod erat ex Patre, hominem revera ex hominibus factum; cur metuis humanam in Christo profiteri naturam? atque titubas in dictis tuis, et ex unâ in alteram saltu transfereris frivolam cogitationem? Anne times duas dicere naturas? magis timendum est, si recte unam quoque Christi naturam non dixeris. Sin vero aeque ac religiose utrumque audis; nihil obstat, quominus quum unam dicis, memineris illius quoque ex duabus; et rursus non oblitus duarum, unam etiam confitearis. Quoniam sancti Patres quoque in orthodoxâ fide fundati, per securam et insuspectam prudentiam, veluti arma inexpugnabilia, unum et alterum secum gerebant, prout rerum opportunitas postulabat, hoc vel illud moventes vibrantesque adversus inimicos veritatis. Contra eos, qui juxta Eutychem, aut Julianum male sentientes *unam* dicebant, *duplicem* asserentes argumentum sermonum suorum construebant; singula enim istorum vicissim ad orthodoxos adducunt sensus.

Ex fructu suo arbor *cognoscitur*, [1] et ex ipsâ radice flos nominatur; si de flore quaeris, radicis nomine

1 Luc. 6. 44.

հուսամք նշանակեացի. եթէ անուանին ի միջոյ բարձցի, ապա և նմանք. և շարաբարձումն անուանին և բանիւ բարձեալ ընդ նմին և գնա՝ զորմէ ասեմն. և հարկ է կամ առումբ՝ և կամ այլոյ ասել զոյացումբ գիրն։ Այլ գիտէդ մարդ, և որդի մարդոյ, և անդրանիկ ի մէջ եղբարց բազմաց. և ամենայնիւ նմանն մեզ՝ բաց ի մեղաց։ Այսմիս ծանօթանալ պարտին, զորիւք այսոքիւք անստերիւրօղ խորհրդով առ հմտութիւն իրին վերադգեալ ածցիս. անուանմբ արմատոյն, առումբ գունոյն, ի բուրմանէ անտի հոտոյն, և համոյն ձայ շակաւորութիւն։ Աստ նմին օրինակի և առ փրկչական մարմինն վերաթեւեալ համբարձցիս. դաւանելով գնա առեալին անուամբ՝ մարդ։ Յա՛յտ ասելով՝ ի առումբ եանէ անտի. «Ո՛ օշափեցէք գիս և տեսէք, զի ոգի մարմին և ոսկերս ոչ ունի, որպէս գիս տեսանէք՝ զի առնիմ»։ Ի մարդկայինն կրիցն. «Ահով ինքն չարչարեցաւ՝ զիւրմ առեալ՝ կարօղ է և փորձանաւարացն օգնական լինել»։ Ի միհուանէ նորա վասն մեր. «Ի՛ր մեռաւ վասն մեր ըստ գրոց»։

Ապա ուրեմն՝ թէ և միութիւն ոչ զգաստացար, առ այլոմն մի ըստ միոյէ ընթացեալ հարցջիր. և հաւատնեցուսցին զքեզ համագոյ և համաբուն ասել զտէրունական մարմինն մարդկայինս գնութեամբ. զի այսպէս յերկուց գնութեանց խոստովանելով նշանակեացիս գնա մարդ միանգամայն և աստ։ Այսպէս ըստ գնութեան գնա առացեալ՝ որպէս և ասէքդ իսկ, բացարձակ առնուամբն եւթէ նշանակեալ լինի. գիմարդ կատարեցաւ մարդ գնա եղեալ ասել՝ և մեռանել, և միհուամբն զանմահութեան ի մեզ աղբիւրացուցանել ջնորհ։ Այսորիկ ազագաւ՝ անպատկառացոյցք զեզ հարքն եղբ կուց գնութեց Աստի աստնոյն և մարդկայնոյն լինելոք. Ասնութիւք երկաւ ասելով, վասն զի աստ և մարդ, և եթէ՝ ի միասին եկիմ գնութիւքն, և եթէ՝ չաւասա տի գերկոսին ունէր գքնութիւն Աստ. և եթէ՝ Արկիմ էր Աստ. մարդ էր՝ որ երևէր, և աստ էր՝ որ ոչն երևէր.

1 Rom. 8. 29. atque Hebr. 2. 17.
2 Luc. 24. 39.
3 Hebr. 2. 18.
4 1. Cor. 15. 3.

notabitur. Si nomen de medio auferatur, auferatur verbum quoque; ablatio autem tam nominis quam verbi auferet unà simul subjectum, de quo loquitur; sic necesse esset aut falsam, aut alienae substantiae dicere rem ipsam. Quomodo autem *Homo, et Filius Hominis* est, et *Primogenitus inter multos fratres*, atque *omnino similis nobis absque peccato* [1]? Visne fructùs habere notitiam? per haec quatuor proculdubio assequeris rei cognitionem: per nomen radicis, per visum coloris, per olfactum odoris, et per gustum saporis. Eodem modo etiam ad Salvatoris Carnem advolans elevaberis; per formae nomen, confitendo eum *hominem* Christum Jesum appellatum; per visum: *Palpate me, et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere* [2]; per humanas passiones: *In quo enim passus est ipse et tentatus, potens est et eis, qui tentantur auxiliari* [3]; per mortem ejus propter nos: *Christus mortuus est propter nos secundum Scripturas* [4].

Itaque si per unum non sapis, ad reliqua singillatim curreus investigabis; tibique suadebunt corpus dominicum consubstantiale atque homogeneum dicere nostrae humanae naturae; sic enim confesso eo ex duabus naturis, notabis eum hominem simul ac Deum. Quum vero dicitur Unus secundum naturam, ut reipsa dicitis, absoluto nomine tantum notatur; tunc quomodo poteris dicere Hominem eum factum fuisse, mortuum, atque per suam mortem immortalitatis gratiam, fontis instar, nobis effudisse? Quapropter sine rubore sancti Patres duas in Christo exposuerunt naturas, Divinam inquam, et Humanam; dicentes: «Duae naturae, quoniam Deus est, et « Homo [5] ». Rursus: «Simul convenerunt Naturae [6] ». Item: «Duas constanter habebat Christus naturas ». Et rursus:[7] « Duplex est Christus, homo erat qui aspi-

5 Greg. Naz. ad Cled. 1.
6 In. Serm. xxxi.
7 Cyril. Jerosol. Cateches. 4.

և որ այլ ինչ սոյնպիսիք յայլոցն առացեալ եղիցին։ Այլ եթէ զերկուցն առելով հրաժարիցին առնել զմին, և կամ եթէ զսորին հակառակին՝ զմին խոստովանելով յամառիցին յերկուցն զալ խոստովանութեան. այլ հաւատակարաւոր երկոքեանցդ այսոքիւք բարեփառեաւք զամպարօք փայլեալք պայծառանայցին, երկուս ըստ բնութեանն, և մի ըստ միաւորութեանն զԱՒՏ քարոզելով. ընդ ձեռն որոյ ցուցեալ լինիցէր Այքառուծոյն Խանի բնութեանն երեղանութիւն, և՛ ի Հօրէ. իսկ մարմնոյ նորին գոյացութիւնն՝ ի կուսէ, և արարածականն. առելով «Այլ զաւազապատիւս առեմ զաւետարանչացն ձայնս, և ոչ՝ ի նոցունց արժանաւորութենէնէ առացեալս. այլ՝ ոմն զգարձուածն ածութեամբն, և ոմն առ նըմ աստուածութիւն մարդկութեանս զիջանելոյն նշանակեն ո. և թէ՝ «Յարչարեալն մարմնով, և անչարչարելի ածութեամբն ո։ Այս հասարակ սա՝ որ այժմ անչարչարելի առացյ ածուքեն, յայլեսս առեալ մեկնաձայնի՝ «Ի՞նչ չարչարեաւ ո։ Ի՞նդ՝ որպէս զսուտս խնամոցաք. մինչ մարմնոյնի ինքն ընդ իւր վարդապետս. քանւ լինի. այլ զառաջինն ըստ բնութեանն տրամարդանէ, իսկ զերկրորդն՝ ըստ միաւորութեանն բանի։ Այլ յորժամ ըստ միաւորութեանն ասէ՝ ուրանայ զՀաւատակականն, և ոչ զարձեալ ըստ հաւատակականացն ինչ առացեալ բանն՝ զմիութենէն երկուս բաժանէ միութենէնս. այլ երկուսին անչարչարապարտականն կամաք բարեպաշտեալ մարձնոյ. զչարչարելին ըստ հաւատակականին՝ անչարչարելի՛ ի միաւորութենէն խոստովանելով. և զանչարչարելին ըստ գոյացութեանէ բազմանչարչարելի ըստ միաւորութեանէ։

Նմանակի սմա և այլք զհարցն զիւրեանցն արձակ նացուցին խոստովանականս բանս։ Յորժամ ըստ բնութենէ ինչ բարբառել հաւանիցէր, համարձակապէս զերկ կաքանչիւրոցն յիշէին զՀաւատակականսն. ոչ առ՛ի բաժանել զմին Այդի երկուս որպիս, կամ երկուս դէմս, այլ միասին յորոց էին՝ ազգեալ նշանակէին, առելով՝ զգին Խարազի. «Ի առաւակեաց յուղևորութենն՝

1 Greg. Nyss. in Orat. Synod. Constantinop. habitâ.

2 Greg. Nazianz. in Ep. 1. ad Cledon.

«ciebatur, Deus autem qui non aspiciebatur ». Aliaque hujusmodi ab aliis prolata. Neque duas dicentes, unam renuebant dicere; vel ex adverso unam confitentes, duarum non detrectabant adire confessionem; sed libere per has ambas orthodoxiae faces illuminati splendebant; duplicem ob naturam, et unum propter unionem praedicantes Christum; quo demonstrabatur tam Verbi divini natura increata ex Patre, quam carnis ejus substantia ex Virgine, et creata. Sic enim proferunt: [1] « Non uniformes dico Evangelistarum voces, neque ex ipsorum auctoritate dictas; sed »unus excellentiam divinitatis, alter descensum ad ima »nostrae humanitatis designat ». Et rursus: « Passibilis carne, divinitate impassibilis» [2]. Et profecto is, qui nunc impassibilem eum dixit divinitate, alibi exclamans dicit Deum passibilem [3]. Quomodo ergo haec sunt intelligenda? num secum pugnat sanctus Doctor? Absit: sed primum relate ad naturam loquitur, secundum vero ratione unionis. Nec quum secundum unionem disserit, negat communia; neque rursus juxta communia dicens aliquid, unitatem in duas dividit unitates; sed ad utrumque sincerâ voluntate accedit religiose; passibilem secundum communem naturam, impassibilem confessus in unione; et impassibilem secundum substantiam, magis magisque passibilem secundum unionem.

Huic consonas caeteri quoque sancti Patres suas declaraverunt confessiones. Quando secundum naturam aliquid eis occurrebat proferre, expedite utrisque naturis communia commemorabant: non ut unum Filium in duos dividerent Filios, aut in duas personas; sed solummodo ex quibus essent, innuebant. Dicit namque sanctus Basilius: [4] « Defatigatus

3 Serm. XXXVI.
4 D. Basil. Serm. de Gratiarum actione Tom. II. pag. 29.

մարմնոյն և ջղացն յուղեզնացուածքին յաւէտ ձգձգելոց. ոչ ասծուձին աշխատուածք առաժանեալ, այլ մարմնոյն որ ի բնուածին յարմարագոյն էր՝ զպատահումնն ընկալեալ»։ Այս որ այժմ ըստ մարմնոյն բնուածեան զայս այսպէս մակձայիկ, այլուր ըստ միաւորուածեան առ Յանուն ասծ զայսոսիկ վերադարձ՝ ասելով։ «Այս զքաղուածն մարմնոյն և զգեստ նորա ասեմ Յանուին. ոչ բնաւածք ասծուածնն, այլ միաւորուածեամբ անօրինուածնն. սոքապէս զձայնս զանձնականս, և զարտբերականս զանձնականս, զտրտմուածնն և զզուխան, այլ Յանուին ասեմ, ոչ բնաւածք ասծուածնն, այլ միաւորուածք անօրինուածնն»։

Այս այսպէս երկոքումբք այսոքիւք ուղղապաշտօնեք շաւղաք առ խորհուրդ. մարմնաւորուածք Յանուին վերադրեալ դիտացեալք ազգ հարցն՝ համարձակելին և զբնուածեցս արժանաւոր բարբառել բանս, և զմիաւորուածք անօրինուածեամն պատշաճագոյնս, ասելով. «Վաղճեաւ ըստ մարմնոյն, ծարաւեցաւ, վաստակեաց, ննջեաց. և այնուհետ ոչ երեք զասծուածինն ինչ ընդհանմանեաց, այլ վասն զմարմնոյն բնուածեն ճշմարտուածք յայտ առնելոյ»։ Այս երեք՝ «Ընդվիշտ և անմահ ես Յանուն որ յայ Հօրէ. յաղագս այնր ի բարեացոյց իւր մարմնին՝ որ վիշտանալն կարէ»։ Այս երեք «Ընդ իւրաւ ասծուածնն միացոյց զբնուածին մեր, և զանձնայն ըստ բնուածեն մարդկուածեան մերոյ առնէ և կատարէ միածին Որդին Աստուծոյ. այլ ըստ ասծուածեն բնուածեն անապատ և անկարօտ, և լցուցիչ և կատարիչ ամենայն արարածոց»։

Ընդ այսպէս բազմերջանիկ հարանցն անորոշաբար յիշել՝ի վերայ միոյ Յանի, ոչ առ՝ի բաժանել զմին Յանէ յերկուս դէմս, կամ յերկուս որդիս. քաւ լիցի. այլ զառաւելագոյն աստուածեան զամբուածեն առ ճշմարտաբանեն հաւատոյն անառարկել կամեցեալք. միանգամայնեն և զչարաչափառացն տապալեալ արկանելով խուսափ. որք ընդ ձեռն սին առելոյն Յանի բնուէն, ուրանայիցն զանապատ նորա մարդկուածեանն խորհուրդ։ Ո՞վ վեր-

1 Textus est Severiani Gabaliensis, vel Eusebii Emisseni, itetandus.

»est ex itinere facto, carne et nervis ob itinerationem »plus aequo distentis; non succumbente labori divini»tate;sed corpore,quae naturae ipsius obveniunt, in se »suscipiente». Qui vero nunc secundum carnis naturam haec ita profert, aliâs secundum unionem Verbo divino haec tribuit, dicens: « Ego sepulturam carnis, »et operimentum ipsius Verbi esse dico; non per na»turam divinitatis, sed per unionem dispensationis : »similiter voces proprias, passionesque peculiares, »moerorem et timorem Verbo divino esse dico, non »per naturam divinitatis, sed per unionem dispensa»tionis ».

Sic porro per duplices istas orthodoxas semitas ad mysterium Incarnationis Verbi ascendere scientes sancti Patres, audebant quoque condigna naturis verba proferre, et unioni dispensationis convenientia, dicentes: [1] « Esurivit secundum carnem, sitivit, de»fatigatus est, dormivit; quo non Divinitati honorem »detraxit umquam, sed ut carnis naturam vere decla»raret. « Item: [2] » Impassibile et immortale est Ver»bum, quod ex Deo Patre; quamobrem appropriavit »sibi carnem passioni subjectam ». Et rursus: « Cum »suâ divinitate univit naturam nostram, atque omnia »juxta naturam humanitatis nostrae facit et perficit »Unigenitus Dei Filius;sed secundum Divinitatis na»turam inconcussus est, nihili indigens,implens atque »perficiens omnes creaturas ».

Sic itaque beatissimi Patres unius Christi memoriam indiscriminatim faciunt, non ut dividant unum Christum in duas personas, aut in duos Filios, quod absit; sed ut potiorem exhinc constantiam veritati fidei conciliare queant, unâque simul ut cacodoxorum sternant phalanges, qui unam Christi naturam esse dicentes, verum illius negant Incarnationis mysterium: posteriorem videlicet Eutychetem [3], qui

2 Cyrill. Alex. Apolog. 10.

3 Eu iterum duos Eutychetes distinguit ut supra in adn. num. 1. pag. 114. notavimus.

ջինն Յ֊ետևքէս որ ոչ համապատկան կուգին դժոխա֊ բանեք զմարմինն Ի֊ուի, և մի քնուքեն ։ Օ առաջինն Յ֊ետևքէս, որ յերկինից և անստացական ասեր զմար֊ մինն Ի֊ուի, և մի քնուքեն. զ|| աղեխտխանոս և զ||ա֊ նի, որ կարծեաւք աստացին զերևուսին Ի֊ուի, և մի քը֊ նուքեն. զ||ոլինար և զ||ոփրոնիոս և զ||ուղիանէ, որ կիսապաժ և ոչ կատարեալ զմերս աստացին քնուքեն առեալ բանին ի կուսէն, և մի քնուքեն. զ||նոմիոս և զ||էրիոս, որ զաներևևելի սրատածէ ընդ երևևելի ս֊ րատածոյ շարակարգեալ աստց զ||ամն ընդ մարմնոյն, և մի քնուքեսն ։

||է հեռի ի ոտցանէ և զքոյդ կարծեմ ասել մի քը֊ նուքեն. որ առ վտանգի խոշտանգանաց՝ մարմնանալ ասես ձեր ||ամին. և յորմէ իցէ մարմինն, զայն ուրա֊ նաս ։ ( )րինակ իմն, որք զԹագաւորական գահոյսն պատուոյ արժանի վարկանին լինել. և յորմէ գա֊ հոյքն գերեզկակերտեցան՝ զինուքն խլքև զանարգ֊ ինչ անգոմանալ ի բաց մղեն. ոչ գիտելով Թէ յայն֊ ժամ պատուական երևի իրն, յորժամ առ հոմանա֊ սանն իւր առասցի. զի Թէ այնմիկ ոչ առասցի՝ յորմէ առեալն երևի, ոչ ծանիցի առաւելուքինն՝ որում Թ֊ հասն փառաց, և դարձեալ Թէ ի նորին վերայ էա֊ Թեն ոչ հասցէ փառացն մեծուքեն, ոչ ասի փառաւո֊ րեալ, այլ փոփոխեալ. քանզի այլ առ այլ ասի փառ֊ քըն և փառաւորեսլ, և ոչ առ նոյն ։

Ի֊ընդ կամ ևիկ խոստովանեցա յաստուածացելոյն զքեզ մի ոք գոլ ի չարապաշտից. և ծանիցուք որ յոյժ֊ ից ես մարդատեաց՝ զլանալով զայս մարդասիրու֊ Թիեն. վասն զի նա առնելով յինքն մեծարեաց զքնու֊ Թեա, և դու ոչ խոստովանելովդ վատԹարես ։ Օ քի և ապա ընդ քեզ հարատաստակեա մեքառեացուք, որ ախտաժետ հեԹանոսապատ առ ի մէնջ մերկաս֊ նալ. և այն զի հրամանն ընկալալք՝ զհեԹանոսացն ոչ կոխել Հանապարհ, և ի քաղաքս Սամարացւոց ոչ

1 Sophronium istum, incogni- tum ferme apud caeteros Scri- ptores, memorat etiam Photius in suâ Bibliothecâ pag. 887. Edi-

consubstantialem Virgini Christi carnem non esse effutiebat ore infernali, adeoque *unam* asserebat *naturam*: primum Eutychetem, qui de caelo esse et increatam dicebat Christi carnem, ideoque *unam* habere *naturam:* Valentinum, et Manetem, qui phantasticam dixerunt esse Christi formam, *unamque* illi asseruerunt *naturam*: Apollinarem, Sophronium [1], et Julianum, qui dimidiam, non vero perfectam nostram dixerunt Verbum accepisse naturam ex Virgine, et ideo *unam naturam* habere: Eunomium et Arium, qui dixerunt Verbum carni esse conjunctum, tamquam invisibilem creaturam cum visibili creaturâ, proindeque *unam naturam* dicebant.

Non procul ab istis censeo tuum quoque unius asserendae Naturae modum; qui ob punitionis metum asseris Verbum Dei incarnatum fuisse; unde vero sit illius caro, negas. Exempli gratiâ, qui thronum regium in pretio habendum esse existimant, materiam vero unde thronus ille decore constructus fuit, sicut quidpiam vile contemnentes rejiciunt; nesciunt hi quod tunc res honoratur, quando asseratur de homogeneo sibi; sin autem de eo dicatur, unde sumpta fuit, minime innotescet consecutae gloriae amplitudo. Adde, quod nisi super illius essentiam advenerit gloriae magnitudo, non dicitur glorificata, sed permutata; de diverso namque dicitur gloria, et glorificatio, non vero de eodem.

Itaque veni, et vel invitus confitere te unum esse ex recensitis cacodoxis; tunc noscemus, quod penitus sis misanthropus, negans Deo erga homines charitatem; quum ille assumptâ sibi nostrâ naturâ eam honoraverit, tu autem nolens id confiteri, pessumdaris. Quid ergo amplius tecum fraterno more congrediemur, cui placet ethnice a nobis disjungi? quinimmo mandatum accepimus [2] *ne in viam Gentium abeamus, neque in Samaritanorum civitates introeamus.* Si

tionis Rothomagensis.

2 Matth. 10. 5.

մտանել : Այլ թէ ’ի չարաչար արմատոց ամառի ոչ
ևս չարագոյն ընծիւղեալ շառաւիղ, խոստովանեցիս
ընդ մեզ, մանաւանդ թէ ընդ հանրական կաթողի-
կէ եկեղեցւոյ՝ զմի և զնոյն Որդի՝ ած միանգամայն և
մարդ . զի ծանիցի անքաժանելի և անշփոթ միութիւն
մարմնացելոյն Բանին ած : Ընդէր լինիս իբրև զքուր հո-
սեալ ընդ զառ ’ի վայր՝ անդրէն ոչ կարացեալ դասա-
նալ . կամ իբրև զկարկուտ հատեալ յամպոց՝ առ հաս
լերկն հուսպ լինելով, քանզի թէ առ վերստին կապիկն
յամպս : Ընկալ առանց խարդախուե զգրեցեալսն ,
և ձշմարտեա զոր առ ’ի փրկչէն կատարեցան իրա-
գործութիւնքն : Ասա հաստատեալը լինել զքոյինդ
ջաղջախ և սխալակամդ խորհրդոց խմաստ , և մի զած-
այինն անսուտ գիր : Լթէ գրոցն գայթագղիցիս ,
գործոցն հաւատատացես . զի ապացոյցք բանի գործք
’ի ձեռն վկայեալ . « Ցանէ վասն գործոցն , ասէ ,
հաւատացէք » :

Ա՝ի բաղդատեր գոյժ ’ի միմեանց տարբերեալսն .
քանզի անդ անմարմնաբար և միայն ձևացութիւք ներ-
գործութիւն . իսկ աստ մարմնով և հանդերձ ձշմար-
տութէ : Ներակրեցաւ առ Աբրահամ . ձաշակեաց
և ընդ աշակերտսն . անդ յանմարմնութիւնէ , և աստ
’ի մարմնաւորութիւնէ . ուստի յայտ է՝ եթէ այն նմա-
նութիւնն գործոյ . իսկ այս՝ գործ ձշմարտութէ : Լթէ
զգործս առ գործն տարեալ հաւասարեացես , հաւա-
տարեալ լինիս և երևմտնգքն՝ առաջինն և վերջինս :
Ծնօղին հետ երթիցէ ծնունդն , աճումնն , մահն ,
թաղումնն , յարուցիս , համբառնալն . ընդ որս ինքն
անցանելով ըստ նմանութիւնէ գլխոյ՝ զբոլոր զառ ’ի յե-
կեղեցւոյ զհետ հրաւիրեալ կոչէ զպատշաձեալ իւր
անդամսն . և ամենայնքս մեր՝ ըստ քեզ՝ տուեալ և
երևութիւնք առ ’ի յոյժ ակնկալութիւնէ : Ստուեր
ապա և Ա՝նի և Ա՝րկիան կենդանացին՝ զինի այն-
քան ամաց՝ տեսանելով զքեզ իւրեանց եղեալ զարմ :
Ծորեսանես, ասէ, մարգարէին զստուերեան խօսեցեալ .
եթէ կորեսանէ քանին , առաւել ևս գործն ընձե-

1 Johan. 10. 38.
2 Gen. 18. 8.
3 Subintelligitur *phantastice peracta est.*

vero non es ex malis illis radicibus pejor pullulatus ramus, confitere nobiscum, immo cum universali Ecclesiâ Catholicâ, unum eumdemque Christum Deum simul et Hominem, ut indivisibilis et inconfusa unio Verbi Dei Incarnati innotescat. Cur vis esse sicut aqua deorsum effusa, quae nequit sursum redire? vel sicut grando a nubibus decisa, quae facilius dissolvetur, quam possit iterum nubibus conjungi? Suscipe absque dolo scripta, et agnosce acta a Salvatore perfecta. Fallacem reputa esse tuam concussam fallibilemque sententiam, minime vero divinam Scripturam, quae non fallit. Si per Scripturam scandalizaris, crede per opera; nam probatio sermonis opera sunt, teste Domino: « *Saltem*, inquit, *operibus credite* »[1].

Noli invicem conferre, quae nimium sibi discrepant: nam olim incorporaliter, et figurate dumtaxat operabatur; nunc autem in carne, et veraciter. Cibum sumpsit tempore Abrahae[2], manducavit quoque cum discipulis suis; illic incorporaliter, hîc autem in Incarnatione: unde patet illud fuisse acti assimilationem, istud verum actum. Si opus volueris operi adaequare, ea etiam, quae apparebant aequanda forent, anteriora illa, haecque posteriora. Hinc sequetur nativitas, incrementum, mors, sepultura, resurrectio, et ascensio[3], per quae ipse, ut Caput, pertransiens cuncta Ecclesiae membra sibi coaptata post se invitans vocat: secundum te autem omnes nostrae spei expectationes umbrae sunt et phantasmata. Hinc itaque Manes et Marcion reviviscent post tot annos, videntes, te suam esse progeniem. *Perdes*, ait Propheta, *qui loquuntur mendacium*[4]: si verbum deperdit, quanto magis opus perditionem inducet? *Abraham pater noster nonne ex operibus justificatus est*? ait magnus Jacobus[5]. Ut quid mendacium,

4 Psalm. 5. 7. 5 Jac. 2. 21.

ած կոտակաւ։ Ա՛զգայեցարո՛ւք մեր ոչ ապաքէն՝ ի գոլ ծոց արդարացաւ, առաց մեծին Յակոբոս. ընդդէմ զսքանչելութիւնն, և ոչ գիտասցուս՝ ի քանս և՝ ի գործս առփոր ձիս ցուցանել, կամելով լինել ոգւոյն անդրանիկ՝ ի հօրէն սատանայէ ։

Ա՛ւրմ ջանասցո փութոխել զմնակագրութիւնն անուանին, և գնել զայլոյ ուղուք անուն, յորմէ հեռի եմ ասաց յուածքն. և կամ թէ յեզանակել զբանին՝ ոչ արգելս ինքն ինդրէ ։ Տե՛ւր զքեզ ներհակուհրդուածն բանի, և մի զկորուհուրդ բանին առ քեզ բռնադատեալ թիւրեցես ։ Ա՛ կայեա այնոցիկ բանից, որոց ետծին Ա՛նան վկայեաց ընտրել. և մի զքոյդ արդարացուցանել՝ ի բազմից կրեալ ստգտանս և տպաքանսութիւն ։ Ա՛նա նմին, զո՛ ոք՝ ի նոցանէ ըստ բնութեանէ ատացեալ. և ժլք սխոքիկ իցեն՝ որ ըստ միաւորութենէն տրամարեալ նեցան ։ Ա՛ւ այսպէս լուսաւորագոյն խմացուածով կարասցես՝ ի միտ առնուլ զերկաքանչիւրս զրեցելոցն բանից խոհականութեամ ։

Ա՛նանկն բազում՝ ինչ անյայտութիւն և տարակուսանաք յաւետարանականացն գտանին ձայնս և յառաքելականս, առ որ երէք խաւարազգած ոք՝ ի ներքս յառնալ նայիցի հոգւոյն սկսանի, նոյն ինքն մոլորուած պատճառ ձշմարտութենէն նման եզանին առացուած ։ Ա՛րպէս յիմարամիտն այն Ա՛պողինար՝ լսելով յառաքելոյ, "Ա՛րուէհեռս մանկունք հաղորդեցին արեան և մարմնոյ, և ինքն իսկ միրճաւորութիւն կցորդ եղեալ նոցա»-առաուստ ապա զմարդկայինն՝ ի բաց կրճատեալ երևան՝ ի մարմնոյն Ա՛ստ զբանական հոգին, ասելով. Ա՛ճայինն էր հոգիացեալ հոգեւորութիւն ։ Ա՛յսպէս և այլով իւիք բանիւ այլ ոք վերիպեալ մոլորեցաւ, յաստեղ անդ փրկչին. "Ա՛ւ ոք եւ յերկինս, երէք ոչ ոք երկինս յերկինից ոգւոյն մարդոյ՝ որ էն յերկինս ,, . կարծեաց Ա՛պոխքէս առաջին յերկինից բերեալ, և յետնայինն բնութենէն հայթայթեալ Ա՛նձն մարդոյն, և իբրև ընդ խաղալիկ զնոյն անցուցեալ ընդ մէջ կուսին . ոչ իմանալով էթ յառաջս առ երկնայինն միաւորութենէ որ յերկրէն էր՝ ասելոյ այս այսպէս ։ Ա՛ղջ և ուրեմն յառ

1 Johan. 8 44. 2 Hebr. 2. 14.

non vero fidem in verbis et operibus niteris ostendere, optans filium te esse primogenitum *ex patre diabolo* [1] natum?

Cur permutare conniteris nominis conscriptionem, atque alterius nomen reponere, a quo distant ea verba; aut contra illius sensum verba commutare? Applica te ipsum ad verbi sensum, nec sensum verbi ad te violenter contorqueas; eadem proferto verba, quae Verbum Dei testatum est se elegisse; neque tua tuere a plurimis accusatione sauciatus ac confusione. Nosce quaenam ex iis Scripturae verbis relate ad naturam dicta sint, quaenam autem relate ad unionem prolata: sicque clariori intelligentiâ utrumque conscriptorum verborum sensum comprehendere poteris.

Haud modica namque obscuritas et ambiguitas in Evangelicis Apostolicisque vocibus reperitur quas si quis tenebris obnubilato animae oculo introspicere voluerit, illi vel ipsa veritatis dicta erroris causa fient. Sicut insanae mentis Apollinaris audiens ex Apostolo: *Quia ergo pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter* per affinitatem *participavit eisdem* [2]: hinc ille humanam mutilans naturam ex Christi corpore exclusit animam rationalem, dicens: » Divinâ erat ipse animatus animatione ». Item alio quoque verbo alius quidam in errorem sese praecipitavit, quum dixerit Salvator: *Nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo Filius hominis, qui est in caelo* [3]. Hinc existimavit Eutyches primus Christum de caelo adduxisse, et ex divinâ naturâ sibi carnem aptasse, eamque per virginem veluti per canalem quemdam transire fecisse; non intelligens, quod propter terrestris cum Caelesti unionem, istud sic dicebatur. Est ergo in divinis Scripturis verbum, quod dictum est, et intelligitur secundum naturam, est-

3 Johan. 3. 13.

առաւածային գրիցեալսն զան՝ որ ըստ քնութեանն է առացեալ և իմանալի , և է որ ըստ միաւորութեանն առօքեհառնութեանն : Ո՛ի յորժամ ասէր Փրկիչն ցՓիլիպոս , «Որ՛ւ տեսաւ զիս՝ տեսաւ զՀայրն իմ. եթէ զտեսանելն զայս առ քնութեանն տեսուն զոր ունի Հոգի զՅօր , ոչ առանչորդեացաւ մնացին աչաց , ոչ միայն թէ որդեհայրութիւն՝ ի նեղքս ածեալ մուծանիս , այլ և մարմին և՛ն Յօր չնորհեացաւ՝ որպէս և Հոգւոյ : Ա՛ստ նմին և յորժամ ասէր , թէ «Ա՛ս և Հայր իմ մի եմք» , ոչ ըստ դիմաց և առանձնաւորութեան զմին ասէր զոր , այլ ըստ քնութեան :

Ա՛ք որ դու կուրացեալ մտօք Հայելով ոչ գիտացեր զանապատմել , այլ մեղադիր եղեալ առաջնոցն առաւածխօսութեանց գրիցեր և ասացեր , թէ Ո՛ւնչ պարտ է զՀարտարսն {ունաց Համարել , որք առեն զԱրտորդութիւն դիմաք և առանձնաւորութեանք բաժանել , և ածութեանք միաւորեալ : Ա՛սեմ յայտ արարցեր , թէ դու և ոչ զմի յերկուցունց յայդցանէ ոչ ընդունիս . և այդպէս՝ ոչ բաժանելով ըստ դիմացն լինիս Արեւելացի , և ոչ միաւորելով ըստ քնութեան Ա՛րեւմտեան : Ա՛յլ եթէ ոչ բաժանիս ըստ դիմացն , զիարդ առանձնաւորութիւնքն կարեն անշարժ մնալ . զոր մեծն Գ՛րիգոր ասէր՝ Նազիանզու , թէ՝ “ Ո՛ երիս գոյութեանն ոչ միով իմանալ ժողովմամբ , կամ լուծանելոյ ի միմեանց , և կամ խառնակութե՛ ,, . և դարձեալ “ Ա՛յնէ ոչ ածութեամբն միաւորիս , օտար ապաքէն ի նեղքս ածես քնութե՛ , և յանհաւասարս զզուգահաւասարսն գնես գոյացուի ,, : Ա՛յդ այսպէս ընդ խաւար զՀրշմնարտագործն շօշափեցեր լոյս . և զկուրութե՛ մտաց քոց զսրտովքն արկանես Հարամիք , զորս Հարտարապետսն {ունաց անուանեցեր . և զայս ի քեզ Հայելով ասացեր . զի թէ դու ի գիտութե՛ երէր եղեալ , զայլս ոչ անուանէիր գիտուն : Ո՛րպէս միոյ Հարտարապետի խաստովանեցեր , զոտ ի նոցանէ խմաստասէրս առաջեալն ինքն ոչ ընդունիցիս : Ա՛սոյց նոցին ոմն արդեւք Հարտարապետն այն {ունաց , Հարցանեմ զքեզ՝ թէ զՀրշ-

1 Johan. 14. 9.
2 Greg. ὑστέρα. Vid. Athanas. in Exposit. Fid. Tom. 1. pagina 80.

que aliud secundum unionem dispensationis. Quum enim Philippo dicebat Salvator: *Qui videt me, videt et Patrem meum* [1]: nisi visionem istam acie mentis ad Naturae rationem, quae Filio communis est cum Patre perduxeris, non solum Filio-Paternitatem [2] introduces, sed etiam sicut Filio corpus attribuas Patri necesse est. Sic etiam quando dicebat: *Ego et Pater unum sumus* [3] non secundum personam proprietatemque unum esse dicebat, sed secundum naturam.

Quae tu obcaecatâ mente perspicieus distinguere non potuisti, sed spretâ Majorum Theologiâ scripsisti et dixisti: « Quidnam habendi sunt Graecorum Rhetores, qui dicunt Trinitatem esse personis ac proprietatibus divisam, divinitate vero unitam ». Quo declarasti te neutrum istorum concedere; atque ita non dividendo secundum personas, Sabellianus fis, non uniendo autem secundum naturam, Arianus. Porro nisi dividantur secundum personas, quomodo possent proprietates permanere constantes? sicut magnus Gregorius Nazianzenus dicebat: [4] « Tres » hypostases non esse unius collectionis intelligendas » aut inter se dissolutionis, aut confusionis ». Et rursus: « Nisi divinitate unieris (*personas*), alienam » utique inducis naturam, et inaequalibus aequalem » tribuis hypostasim ». Hoc itaque modo per tenebras lumen veracius tetigisti; mentis autem tuae caecitatem sanctis Patribus tribuis, quos Graecorum Rhetores nuncupasti: idque relate ad teipsum dixisti; alioquin si tu in scientiâ fuisses eruditus, alios non nominares eruditos; quum vero Rhetores [5] illos esse confessus sis, quomodo eorum dicta sapientissima non admittis? At si verum dicas, te interrogo: qui sunt illi Graecorum Rhetores? Etiamsi tu mentiri volueris, tua de illis accusatio nobis indicat nominatim illorum verborum Auctores. Dixisti, eos per-

3 Johan. 10. 30.
4 Serm. XXIX.
5 Vel *eruditos*.

մարիամն ասասցես .. զի Քէ և դու կամիցիս առնել, ամբաստանականն քո բան՝ որ զնոցանէն՝ յանուանէ մեզ զասացօղս բանիցդ այդոցիկ ցուցանէ ։ Ի՞նչ ասցէր, Քէ դիմեալք և առանձնաւորութիւք բաժանեն, և ՚ածուածքին միաւորեն ։ Ի՞նչ ի սքեց հարանցին ասացեալ եղեւ. “Ի՞նչ ծանօթութիւքն յիւրաքանչիւր ումեքէ բարձեալ լինի, և ոչ առանձնաւորականն նմանութիւքն յայլսում ումեք երևեալ։” Այլ եթէ “Հաժանի անբաժանաբար, և միաւորի որոշմամբ. ոչ զմիաւորութիւնն խառնակու- թիւն գործելով, և ոչ զբաժանումնն՝ օտարութիւ ” ։ Այլ եթէ՝ Պարտ է զմի ՚ածուինն պահել, և զերիս դիմանն խոստովանիլ, և կամ զերիս գոյացութիւնս. և զիւ- րաքանչիւրոք հանդերձ յատկութեամբ ” ։ Այլ եթէ՝ “Ի՞նչ անգոյք են անուանքն, կամ միայ դիմաց. մինչ զի լինիլ Հոխութիւնն մեր անուամբք, այլ ոչ իրօք ” ։

Ի՞նչ են երջանիկ հարանցն ՚ածարանական դաւա- նութիւնքն. որովք բանիւք դու հերձուածօղս առա- ջեւ զնաս, և ոչ զանգիտես և զարհուրիս՝ զԹուն- լից որպէս զօձի զլեզուդ քո շարժել ընդդէմ նոցա, որք արբանեակք և սպասաւորք եղեն Հանին ՚այ. ան- յողդողդելի հաւատով զնորայն հիմնացուցին զեկեղե- ցի ։ Այլ զի՞նչ զարմանք են յ՚ածազանիցն ոչ պատկա- ռել քեզ արանց. որ զի և առ նոյն ինքն վերհագոյն քնութիւնն անսամօթեացար զՀայհոյութիւնդ քո ձգել բան, ոչ խոստովանելով ՚ի միում անեղ քնութեանն զե- րիս դիմանն և զերիս առանձնաւորութիւնս, զՀայր և զՎիրդի և զՍուրբ հոգին ։ Ինդ ձեռն որոյ ՚ի բաց բառնա- լով զպատճառն՝ որով իւրիք միմեանց են և ասին, ընդ նմին բարձեալ լինի և իւրաքանչիւր ուրուք նոցա գոյ- ութին. ընդ որով ապա և ոչ Հայտնած, և մնալ քեզ անհասանած, որ այդպիսւ յանդուգնդ ես յ՚ածառե- ուս։ Որ խմանատասիրեսդ և ասես, Քէ որ ՚ի Հօրէ անձնին էր՝ նոյն անձնաւորեցաւ ՚ի Որդի կուսին ։

Յորժամ ընդ Հօր զիս ՚ածարանիկիրն, ոչ ընդու- զեր զերն նմին զկատարելութիւն ունել դիմի. իսկ այժմ երբ կուցեալ՝ Քէ մի գուցէ խոստովանել հասցէ ՚ի կու-

1 D. Athan. Serm. de Trinit.
2 Greg. Nazianz. Serm. de Epiphaniâ. XXXIX.

sonis ac proprietatibus dividere, divinitate autem unire. Utique; sic a sanctis Patribus dictum est: » Nec notiones ab unoquoque auferuntur, nec perso- » nales species in alio aliquo apparent [1] ». Rursus: » Dividitur indivisibiliter,et unitur cum distinctione; » nec per unionem confusio fit, neque per divisionem » alienatio [2] ». Et rursus: « Oportet unam Divinita- » tem servare, et tres personas sive tres hypostases, » confiteri, et unamquamque cum suis proprietati- » bus [3] ». Et iterum: « Haud inexistentia sunt, aut » unius personae nomina, ita ut opulentia nostra no- » mine tenus ac non reapse fiat [4] ».

Hae sunt beatorum Patrum Theologicae profes- siones, quorum verborum ratione tu Haereticos illos esse dictitas, neque vereris, nec horrescis linguam tuam serpentis instar venenosam contra eos movere, qui satellites quum sint ac ministri Verbi Dei, per inconcussam fidem illius Ecclesiam firmaverunt. Quid mirum porro, te sanctos Viros non timere quum vel in ipsam supremam Naturam ausus sis blasphemiae tuae verba impudenter jaculari, nolens in unâ increatâ naturâ tres personas tresque hypostases confi- teri, Patrem, et Filium,et Spiritum Sanctum? Quam- obrem, ablatâ ratione, qua unaquaeque (*persona*) est atque dicitur alterius, unâ simul aufertur etiam unius- cujusque subsistentia; unde, neque Deus extabit; et tunc tu Atheus manebis, qui adeo in divinarum rerum speculatione audax es; qui philosopharis et di- cis: » Quae ex Patre erat persona, eadem in sanctâ Virgine efformata est ».

Quum de Deo agens asserebas eum esse Deum cum Patre, non concessisti ei perfectionem habere personae; nunc autem veritus ne forte confitendum tibi sit eum ex Virgine, id est, ex humanâ naturâ

3 Serm. xxix. 4 Serm. xii.

ոչն, այսինքն՝ ի մեղսակային բնութենէ, զկատարելագործին առաքնամբ գոյութենի մեղսեղծութենէ, անձն՝ ի չօրրեկ վնաս անուանեցեր։ Իսկ մինչ անձն ասես, ընդդէմ հրաժարես վնաս դէմ առել. եթէ արդեւք վարդապետքդ՝ ի քում ազատաստարանիդ՝ այլ գոլ զանձն, և այլ զդէմն. որ թէպէտ և է ուրեք՝ որ զամենազանի՝ ի զամենազան տեսակին, սակայն առ մի և նոյն առեալ իրակութենէն վնասն երկոքինն ակնարկեացին։ Վասնզի զումեմնե ասի՝ թէ անձն և եթէ դէմ. և այս հասարակազարդ գիրս երեխից մարմնականս և անմեղս տեսակացոյց. քանզի իւրաքանչիւր առանձնասքանչելն՝ ի տեսակին՝ դէմ անուանի. որպէս՝ ի մարդկանէ Պաւղոս յատկացեալ դէմ առիւծի. իսկ յանմարմնոցն՝ Վաթրիել առանձնացեալ դէմ անուանի. առպէս յանեզազգոյն էութենէն, Չայր կամ Որդի կամ Չոգի առանձնակի յիշեալ՝ դէմ առասի։ Այս արտաքոյհաւատ ճանապէի՝ ի նոսա դէմն այսուհիկ. Չօր ծնօղ գոլ. Որդոյ ծնունդ. իսկ Չոգւոյ ելումն։ Այս նոյն առ և առանձնասքանչութենէ. զի որով իւրք նշանակեացի դէմն, նոյն և առանձնասքանչութենէն նմին եզիցի։

Որդ զիմիդ դաս մոլորեցար՝ կամ ոչ իսկ առել դէմ և առանձնասքանչութենէն երեքանձնական զօրութենէն, և կամ թէ առել՝ չարաչար առել՝ ընդ Արեհացւոցն և լանել սուբ. փոխանակ երկոց դիմաց և առանձնասքանչութենէն՝ մի առել դէմ և առանձնասքանչութենէ։ Այս համայն հիացեալ եմ մեծապէս՝ զնորանշանդ՝ ի քեզ տեսանելով ձեւացութենէ. զի այլք յահեկականացն զմի մի ինչ՝ ի սատանայական ուսմանցն բարձեալ առան շահս. իսկ դու յոյժ ագահելով և ոչ զմի ոք անտեսաս՝ ի կողմնակ Թողլով տեսչացար. մինչ եթէ զնոյն զմարգարէին առ քեզ բարբառեալ խրատուցի ես. “Արբայ զջուր քո յաղդութենէ և տես, ուր ոչ Թաթեացար՝ ի ձմեռնատարշտ քո„, և որ ի կարգին. առանմեռսեան անասնօթեալք, և՝ ի խոստովանականս, և՝ ի կարգս, և՝ ի կրօնս. առանց ամենեցուն հոլանեալ, և զամենեցուն ի տեղի արարեալ լցեր զհայհոյութենեանն չափ։

perfectam suscepisse incarnationis existentiam, personam ex Patre eum nominasti. Quum ergo personam dicis, cur recusas eam hypostasim dicere? num didicisti in tuo gymnasio artificioso aliud esse personam, aliud vero hypostasim? quae etiamsi aliquando relate ad variantes species distinguantur, ad unam tamen eamdemque rem accommodatae, idem ambo indicabunt. Enim vero de aliquâ re dicitur tam persona, quam hypostasis; idque communi ratione consequitur corporales incorporalesque species; singuli quippe personaliter distincti in specie, hypostases nominantur; sicut ex hominibus Paulus proprietate suâ distinctus, hypostasis vocatur; et ex incorporalibus Gabriel seorsim sumptus, hypostasis appellatur. Eâdem ratione in ipsâ increatâ essentiâ Pater, aut Filius, aut Spiritus particulariter memoratus, hypostasis dicitur. Distincta autem hypostasis in illis hoc modo dignoscitur: Patrem Genitorem esse, Filium Generationem, Spiritum vero Processionem. Atque hoc ipsum est Personalitas; qua enim re assignatur hypostasis, eâdem etiam personalitas fit.

Quomodo ergo tu in errorem inductus es? vel non asserendo hypostasim et personalitatem Virtuti trium Personarum, vel asserendo, pessime dicis, gladio ictus Libyci Sabellii, qui pro tribus personis ac hypostasibus unam dicebat personam ac hypostasim. Et profecto summâ afficior admiratione, novâ omnino in te contemplatâ figuratione. Alii enim ex sinistrâ parte stantes unum tantum, quemque diabolici studii fecerunt lucrum; at tu nimis avaritiae deditus, nullum praeterire avidiori animo passus es: ita ut justum sit erga te Prophetae effatum dirigere: *Leva oculos tuos in directum et vide, ubi non prostratus sis in viis tuis*, et caetera [1]; erga te, qui in omnibus impudice te geris, in confessione, in ordine, et in religione; quique tu ipse solus denudatus, atque cunctorum vices adimplens blasphemiae mensuram perfecisti.

1 Jerem. 3. 2.

Պոյ հնար թուել զխիճս հեզեզատի, և զաւազ ծովու, և զչնթա անձրևի, և ոչ զստեղծեալսն առ ի քէն նորագիւտ բանս և իրս. ընդ հակառակս եղեալ ածմոյն խորհեցար գրոյ· "Ի քոյ, ասէ, երկիր գիւտէ ինն իբրև զջուրս բազումս՝ որ ծածկեն զծովս,,։ Այսմանակ և դու հրապուրողականդ քո բանիւք ծաւալացուցեր, եամ օր և ժամ և ամիս՝ քեզ նորաձեւութեան։ Ուր տարցուք զառ ի քէն հասեալ ի մեզ ազէտս. ո՞ւմ պատմեացուք զչարիսս, կամ ո՞ւմ գոյժ տացուք զանջատելոյդ ի կաթանէ, զհատուցելոյդ ի ստենէ. որ եդիր յերկինս զբերան քո, և զլեզու քո ածեա զերկրաւս. որ չանսասդ մերժել ի միմեանց զոլկնա այ մերոյ, և պատմել մեզ վոխանակ այնոցիկ այլ մոլորութեի. որ իբրև զէն ընդ քիրան մուեալ՝ ոչ կասեա յրնթացից քոց. և ոչ սասցեր՝ թե Ո՞ւր հանգիցայց. զի զայն առ ուժի գործէիր։ Ով յոյժ պինդ ունիս զմիտ սակ քնութեի. և սակլոյդ քո խորհուրդ ի վազնսունեայցն և ի մանկըտացուցն հայի աղձատանս։ Ասկ զառ ի յերկուց քնութենեցն առել՝ ոչ միայն թե լսել ոչ կարասցես, այլ և վատթարագունեի խին նմանեցուցանես տարացուցի. որ ի լստ քոմ ածախօսութեանդ և տարացոյցն քո։ Ու յայտագոյդ երկիւղի, թե մի գուցէ զչրկչական մարմինն ի մարդկայնոյս սակ հարկեացիս քնութենէ, ի հանուր խոկ էակացս ի բաց բարձեալ տարար զանուն քնութենե, սակլով. Ոչ սակ այլ քնութենուն, բայց արարչագ հմինս ևթե. և ասքս ի նմանել ածանցոցեալ՝ զնա ունիմ միայն իւրեանց քնութենէ։ Արդէս զի լստ քեզ՝ յերկուց մինն պատկանեացի, կամ զարարիչն թուել ընդ արարածս, որ ի անյածութենէ, և կամ զյածութենե կարծես բերել ի վերայ արարածոյս, որ ի բազմ ածութենէ. և նոյնպէս երկոքինն անյածութենէ։ Այս ի քո պանծալի ածաբանութենդ, մանաւանդ թե չիմաստութեդ ցոյցք, զինեթս զայս յաւէժակից սակլ արարչական զօրութենեն. քնութենէ, և ոչ առացուածնման զսա համբաւել։

1 Eccle. 1. 2.
2 Isai. 11. 9.
3 Isai. 28. 9.
4 Psal. 72. 9.

Dinumerare quis poterit calculos torrentis, [1] *arenam maris, et pluviae guttas*; non tamen conficta a te novitatis verba et commenta. Secus divinae Scripturae cogitasti te prodere: *Implebitur*, inquit, *terra scientiâ Domini, sicut aquae maris operientes* [2]. Sic tu quoque seductoriis tuis verbis mare vastum edidisti: omnis dies, et hora, et mensis, novitatis tempus est tibi. Ubi portabimus calamitates ex te in nos pervenientes? cui referemus mala tua, vel cui umquam nunciabimus deplorabilem rumorem de te *ablactato a lacte, avulso ab uberibus* [3]? Qui *posuisti in Caelum os tuum, et linguam tuam transire facis in terrâ* [4], qui studes amovere a nobis leges Dei nostri, atque enarrare nobis pro iis errorem alienum [5]. Qui *sicut equus* sudore defatigatus non cessas *a cursu tuo* [6]; *neque dixisti: Quiescam* [7]; id enim per vim agebas. Qui nimis acriter tenes modum dicendi *unam* naturam; intentio autem hoc dicendi pertinet ad Valentinianorum Manichaeorumque nugas. Quum vero *ex duabus* dicitur *naturis*, non solum recusas audire, verum etiam turpissimo cuidam exemplo assimilas; quod est sane juxta tuam theologiam. Et ob hunc timorem, ne forte cogaris Salvatoris carnem ex humanâ dicere naturâ, universis entibus Naturae nomen abstulisti, dicens: Nulla dicitur natura praeter Creatricem, omniaque ab eâ producta eam tantum sibi habent naturam. Proindeque, juxta te, horum unum consequitur; aut Creatorem oportet connumerare cum creaturis, quod est Atheismus; aut divinitatem tribuere creaturis, quod est Polytheismus: utrumque pariter Atheismus. Haec tua est excellens Theologia, immo stultitiae specimen; materiam hanc nostram creatrici Virtuti consempiternam asserere; naturam, non autem illius creaturam, istam divulgare.

5 Isai. 30. 10.
6 Jerem. 8. 6.
7 Isai. 57. 10.

Այս սակայն լերդ և չար լինելով զամպարշտուեդ ոչ գիտացեր զայգուրդ. որպէս ասէ մարգարէն ։ Յորժամ տեսանիս զմարդկայինն ինչ ուրուք ձառաչալ զԱստի կրիցն, յանդգնիս անարկիւզաբար ՚ի գրոց անտի՝ որ զայնն քարոզէ՝ ՚ի բաց ջնջել զամին. և ասես՝ Առումնացան մշակացն է զայդ սերմանեալ ։ Այր ոչ միայն է անհաւանական՝ զոր ասեդ, այլ և անհաւատատ ։ Յորժամ չար մշակքն ՚ի վերայ բարի սերմանին որոմնացանուք լինել համդիսանային, ապա մինչեքին առհասարակ եկեղեցականացն ՚ի բաց բառաչեալ եղեն հոգւաբարձուք. անտեղւոյն՝ ՚ի Աստ ապա մի հաւաքեալ գաւիթ՝ շրջկին հօտիցն բազմութիւն. ոչ ոք տեսանէր, և ոչ այն որ լսէր ։ Այդ եթէ էին ամանք, այլ և յոլով և առ կենդանիք մնացեալ, զիարդ էր՝ եթէ զքիւրութեն արտահալած առնելով զասանդիչս, զիւրեանցն ՚ի ձեռս նոցա տային առ ՚ի թիւրել զուղղասացութեն ։

Այս կամ զոր ՚ի միոջէ աստի ՚ոգին առեալ զարթոյց՝ լինել զկնի առաջնոյն լսաստուածիչք, զերկոսին գնասա ասեմ՝ զԱհակ և զԱշդոց, և զամենեսեան զընտրեալսն զարդանեակս նոցուն և զգործակիցս, զՀզիսակ և զայլսն. և կամ որ ըստ նոցանէ, և ոչ հետ ՚ի նոցանէ՝ զմեծն իմաստասիրաց և զհռչակեալն ընդ տիեզերս զՆաւսն ։ Որք էին միանգամայն արուեստաւորք թարգմանիչք և ուղղափառք ։ Ոչ գնա և այնքան ոչ կարացին Ճանաչել զօտարոտին խառնուածն. փոխանակ անխարդախ կաթինն հրապոյրս պղծոթս իւրեանցայոցս արբուցին համազանց. վարձկանք և ոչ հովիւք լինելով անփոյթ արարին զոչխարացն ։ Ո՛ձիզ հնչեաց քանն ՚ով, և առ ձիզ միոյն եհատ աւետարանին ։ Ո՛ւր ուրեմն հովիւն քաջ ՚ի Աստ զինքն ասացեալն. ամենեքեան՝ որ յառաջ քան զձեզն էին՝ գողք էին և աւազակք ։

Այս ասէք. Ճշմարիտ միանգամայն և ուսումնասիրութեամբ ըմբռնեալ ցանկութիւն, որոց և հանդիպել կարացին գրոցելոց՝ թարգմանեցիսն և բերին։ Ո՞ւնչ ասէք. Ճշմասիրելք լինելով Ճշմասիրութեա՞

1 Isai. 56. 11. 2 I. Cor. 14. 36.

Verum impudens et improbus quum sis, impietatis tuae *nescivisti saturitatem*, sicut inquit Propheta [1]. Quum vides aliquem humana quaedam enarrasse de Christi passionibus, audes intrepide a scriptis ejus, qui illa praedicat, expungere verbum, dicens: Operarii zizania seminantes illud seminarunt. Quod dicis, non modo improbabile est, sed etiam nullius valoris. Quum maligni operarii supra semen bonum zizania seminare publice praesumerent, omnesne omnino abfuerunt Ecclesiasticarum rerum Curatores? anne sine tutore aliquo multitudo gregis a Christo in unum ovile congregata ambulavit vagans? nemone vidit, nemo audivit? Sin vero erant nonnulli cum aliis adhuc viventes, quomodo factum est, ut quum ipsi expellerent novatores obliqua tradentes, recta verba sua in manus eorum traderent detorquenda?

Quosve ex hisce suscitavit Spiritus Sanctus post primum illum Illuminatores fieri, ambos illos Sanctos, inquam, Isaacum et Mastotzium, cunctosque electos eorum ministros et cooperatores, Eznacium cum reliquis; quive illis posterior, nec ab iis procul, magnum dico inter Philosophos celebremque in orbe terrarum Dominum Moysen: qui simul erant optime periti Interpretes, et orthodoxi. Hi neque adeo compotes facti sunt, ut cognoscerent alienam mixturam? an pro lacte sincero seductiones turbidas suisne bibere dederunt nationalibus? mercenarii forsan, non vero pastores, existentes neglexerunt oves? *An a vobis verbum Dei processit* [2], *aut in vos solos pervenit* Evangelium? Vos ergo estis *Pastor ille bonus*, quem se esse dixit Christus [3]? *omnes ergo, qui* ante vos *fuerunt, fures erant atque latrones* [4]? At dicitis: « Ducti avidius Dei simul atque studii amore, quaeque invenire potuerunt scripta, interpretati sunt, et adduxerunt. » Quid dicitis? Dei amantissimi quum essent, odiine Dei praesumpserunt opus praestare? atque a lit-

3 Joan. 10. 11. 4 Ibid. vers. 8.

յանդգնեիցին ցուցանել զործ. և յաւուրմիասիրութէ
անտի կամեսցաք՝ երանելին առ յիմարութի՛ն, զդատնին
քաղցր վարկանելով, և դնելով զնաւասարն իբրև զոչ-
գէսրն ընդ բարւոյ փոխանակել, և բառնալ բերել
զմարգարէականն՝ ի գլուխս իւրեանց վայրաւացուէ։

Ա՛յսպէս մեռանիս զմտաւորք պատէք, որպէս սահ-
ման ածեալ. և դնելով ստուէ՝ ի յոյսս ձերս՝ ընդ ստուերին
և մոեալ ծածկիլք լսատ Յայոյ բանիկն։ Ա սեա քաղ-
ցունալ գրեալ յաւետարանին զՅն, և զուգիս այնու-
հետև՝ ի շատախօսութեանն հոսանս՝ ասելով. Որպէս
վայել է՞ ոյ քաղցնալ. զքաղցն իմանամ, և ոչ մարդ-
կայնով օրինակեալ նեղքաստակեամ զնորայն։ Օ ի
մարդուսն քաղցնուէն զապականութէն ներգործէ, և
նոյն ինքն քաղցն ոչ է այլ ինչ, եթէ ոչ ապականու-
թիւն։

Ա՛յլ ես նախկին, զի և ոչ իւիք գիտեմ զնծայինս
հարկաւորագունից նեղքոյ անկեալ բռնուէ. զի թէ
այս էր, հարկ էր և մարմին առել գալ զպարզն և զան-
մարմին զօրութէն։ Յա սուտ լինի ըստ ձեզ՝ ի կնոջէ
մարդ զնա լինել գրեալն. այլ զկնքեանն բերեալ ե-
րեւեցոյց մեզ յերկնից մարմին։ Ընդ ձեռն որոյ եղ-
բեալ հանդիպելոս զոր միշտն խնդրես, Յուիքեայ ա-
ւասպելականին։ ( )լինակ իմն, մանուկ մոլորեալ ա-
բանօր և երթիցէ, զմայրն վերաձայնեալ կարդայ։

Վարձեալ զի և որ՝ ի մեզ քնաւորականքն են հա-
գեկանք և մարմնականք, ոչ են ապականիչք և կամ
ապականութէն քնութէնս մերում։ Վանզի ապակա-
նութէն՝ նեղչկեալութէնն նեղհակառայ. և նեղհակքն
ոչ կարեն համանգամայն՝ ի մեզ, և՝ ի նոյն ժամա-
նակի բաղկանալ. իսկ քաղց և ծարաւ և աչխատուէն
և տրտմութէն և հոգք և երկիւղ և ցաւուէն՝ են և
անգիտութէն և որ առցին նմանք, համանգամայն ընդ
նեղչկեալութեամն բանի առեալ լինի մարդուսն. ա-
պա ուրեմն ոչ են այսոքիկ ապականութէն. զի եթէ
էր ապականութէն, ոչ կարէր՝ ի մեսն ընդ գոլոյն
բաղկանալ. այլ են բաղկացականք գոյացուէ։ Վանն
զի ասէր գոյացուցիչն մերում նախահօրն. Որ ծա-

1 Isai. 5. 20. 2 Job. 27. 12.

terarum studio inchoantes, ad stultitiam ascenderunt? *amarum pro dulci dicentes, et ponentes tenebras lucem* [1]; ita ut malum pro bono fuerint mutuati, et propheticam maledictionem in capita sua praetulerint?

Ita vanis vana applicatis, ut ajebat Job [2], et *adjecto mendacio in spe vestrâ, sub mendacio quoque intrantes occultamini*, juxta Isaiae dictum [3]. Audis Jesum esurientem in Evangelio scriptum, et illico demergeris in gurgites loquacitatis, dicens: « Quomodo decet Deum esurire? Famem intelligo, minime vero humano more ejus famem configuro: esurire hominem corruptionem agit, et fames ipsa nihil aliud est, quam corruptio. » At ego primum nullo modo novi divinam naturam necessitatibus esse subjectam; alioquin necesse foret carnem etiam dicere simplicem illam et incorpoream Virtutem. Itaque falsum erit secundum vos etiam scriptum de illo, hominem ex muliere factum fuisse; sed potius dicendum erit propriam de caelo ductam carnem nobis apparere fecisse. Quo posito, abiens confugis, quod semper optabas, ad Eutychium fabulosum; eodem sane modo, quo puer errabundus ubicumque vadat, clamans vocat matrem.

Praeterea, etiam quae nobis sunt naturalia, tam spiritualia quam corporalia, non sunt corruptiva, vel nostrae naturae corruptio. Corruptio enim generationi opponitur; contraria autem non possunt simul, eodemque tempore subsistere: attamen fames, et sitis, labor, et moeror, sollicitudo, et timor, ira, et ignorantia, hisque similia, unâ simul cum generatione rei accipiuntur in homine: ergo non sunt corruptiones. Si enim corruptiones forent, non possent cum existentiâ consistere; verum reipsa coexistunt substantiae. Siquidem Protoparenti nostro dicebat Creator: *Ex omnibus arboribus, quae sunt in Paradiso, manducans manducabis* [4]. Nonne hoc

3 Isai. 28. 15. 4 Gen. 2. 16.

ուց՝ որ ես ի դրախտիդ , ուտեալով կերիցես ,, : Այս՝ ոչ սպասէին ըստ բնութեանն պատշաճեալ կերակրոցա- կանին առանձին դնել զպէտս . զի եթէ ոչ այս այսպէս , աւելորդ վարկանիմ զամենասպառուցն զայն տնկացոր- ծոցին տնկեալ զդրախտն . և ի նմա դնելով զմարդն՝ հրամայեալ անդուստ վայելել նմա :

Այլ դարձեալ թէ՝ " Ի պտղոյ ծառոյն՝ որ ի մէջ դրախտին , մի ուտիցես , զի մի մեռանիցիս ,, : Այնթէ ոչ երկիւղին տրամայագրութեն ի բանականաւճն նորա բնաւորեալ էր յոգւոյ , զիմոյդ զգուշացուցանէր , և կամ զգուշացեալ լինէր , և կամ մեղադրիւր յիւր ոչն զգուշանալոյ : Այս յառաջ քան զայս գրեալ է , զոր ճեղ գնա և պահել զփափկականն զայն դրախտ՝ զոր տնկեացն : Այլ յիմնէ զաշխատութիւն , և երկրորդին զհոգալն ընդ ինքեան շարամանեալ ունի : Ասկ զքո նոցա ուշադրութեն բացայայտակի ի գրեցեալոց անտի բանից ծանեաք . " Ասաբկ , ասէ , ահա թմբրութե ի վե րայ Ադամայ՝ և հնջեաց ,, : Այլ արտաքուստ ի նմա քերելով զքունդն իրակութեն , այլ բնաւորականին ըստ պիտոյիցն ի վերայ անկեալ կրից : Ասկ զգանկութեն՝ յորոց ցանկացաւն հրաժարեցուցեալն պտղոյ՝ խմա- նամ : Այս զոր ասէն , " Ադամայ ոչ գտաւ օգնական նման ,, այսուհիկ զտրտմութեն նշանակէ զինախատեսող- ծին , զայլս ի կենդանեացն զուգակենակցաբար ըստ ազգի տեսանելով վայելչացեալս , յայդպիսի նորին տրտմէր ընդ իւրն միայն անտուն ամայուն և զրկանս : Այլ և պտուղգիտութեն ոչ ըստ բնութե ի նմա ասեմ զոր նախատեսութե , այլ յիմացային հոգւոյն ազգմանէ , որ երբեմն շարժէ , և երբեմն առ ինքն ամփոփեալ՝ թողացուցանէ զմտաւոր և զբանական հոգին . զի այսմիկ ոչ ոք յարարելոց աստի արժանաւ ցաւ հասանել գոյից . միայն ատրաբչականին այս հե- ռեւեացն . որպէս և ինքն Այսայեաւ ասէ . " Ընկէք այլ ոք քաց լինէն , որ գիտիցէ զվերջինսն՝ մինչև երեալ ի ցեան , և միանգամայն կատարեացին ,, :

Այլ յայտ է , եթէ ըստ բնութեան և նախ քան

1 Gen. 3. 3.
2 Ibid. 2. 15.
3 Ibid. vers. 21.
4 Ibid. vers. 20.

secundum naturam coaptans proponebat usum vescendi? alioquin supervacaneum, ut reor, foret Plantatorem omnigenis fructibus Paradisum illum plantasse, ibique homine collocato, praeceptum illi imposuisse iisdem frui. Et rursus: *De fructu arboris, quae est in medio Paradisi, ne comedas, ne moriaris* [1]. Nisi timoris dispositio in rationali ejus animâ nata fuisset, quomodo cavere illi juberet? aut quomodo ipse cavere potuisset, vel culparetur, postquam cavere neglexisset? Ante id quoque scriptum est: *Ut operaretur, et custodiret* deliciosum *illum* Paradisum [2], quem plantaverat. Quorum primum labores, secundum vero sollicitudines secum habet conjunctas. Somni porro habitudinem palam ex scriptis illis verbis novimus: *Immisit*, inquit, *Deus soporem in Adam, et obdormivit* [3] non extrinsecus inducens ei somni actum, sed naturali, ubi opus fuerat, superveniente passione. Desiderium vero ex optati fructûs prohibitione conjicio. Quod autem dicit: *Adae non inveniebatur adjutor ejus* [4], per hoc designat Protoplasti tristitiam. Caetera namque aspiciens animalia fuisse decorata, eo quod juxta genus pares cum paribus convivebant, moerore idcirco afficiebatur, quoniam ipse solus erat desolatus familiâ carens. Nec non praescientiae haud secundum naturam in eo dixerim esse praenotionem, sed ex divini Spiritûs inspiratione, qui nunc movet, nunc ad se ipsum contractus, intelligentem rationalemque animam relinquit. Nulla namque creatura digna facta est, quae hanc prescientiam consequeretur; solus enim Creator id consequitur: sicut vel ipse per Isaiam dixit: *Nemo est praeter me*, qui sciat novissima, *antequam fiant simulque perficiantur* [5].

Constat porro, secundum naturam, et ante peccatum haec fuisse, non jam postea propter peccatum intrusa in nostram naturam, ut tibi proferre visum est. Sed quoniam unum idemque animae ductor li-

5 Isai. 46. 9. sic habet Arm. lectio.

պայմանաւոր, և ոչ յիւրամոլութեանէ առ ի մեղացն ի նեղըլս անկեալ ի քնութիւն. որպէս և քեզ թուեցաւ ասել։ Այլ վասն զի մի և նոյն անձնիշխանութիւն առաքինութեան՝ յերկուս կողմանս հաւասարացի յարձակմամբ ցանկութեանն, երկաւոր իմն ստացայն կարծեցի զոլ տրամադրութիւն. որ միով հոգւոյն անուանի, և միւսմ մեղաց։ " Ընդէ՞ր հոգւոյն կենաց ազատեցիկն զիս յօրինաց մեղացն և մահու „ պատգամ ասէ. և երէկ " Ո՞ւմանե՞ր այլ օրինաց զինեալ հակառակ օրինաց մտացն, և գերեալ զիս ի ներքս մեղացն որ են յանդամս իմ „։

Այդ ոչ երէկ նեղըլսածողականք են մեզ մահուն և ապականութիւնք քաղցն և տրտմութիւն և այլքն ամենեքին, և կամ ինքեանք սոքա ապականութիւնք լինին. այլ՝ ի ձեռն առնելոյ առաքինութիւնն, որպէս երբ կրաձգածն զերծանիմն, սերմանելով նոքօք առ մեզ ինն, ի մարմնոյ անտի հնձեսցէ զապականութիւն. և սերմանելով՝ ի հոգւոյն, ի հոգւոյ անտի հնձեսցէ կեանս յաւիտենից։ Այլ էր ինքն տրտմութիւնն մահ, այլ աշխարհի տրտմութիւնն ներգործէ զմահն. խոկ որ ըստ Աստ տրտմութիւնն է՝ անդրջականին հանդիպեալ ցի փրկութիւն։ Այս ոչ այս միայն, այլ և որ փոխանորդ դիմին ինոսա հակակայքն՝ նոյնաձևասպէս իմն երբեմն առ կեանս, և երբեմն առ մահ պատրաստելով ածանին. քանզի ուրախութիւնք փոխանորդի տրտմութիւնն, և զուրախութիւնն՝ որ չարութիւնն է շարամանեալ առ սուգ և տրտմութի՝ ի բաց հալածել ապատնայլ մեծին Յակոբոս. "Սուգը ձեր, ասէ, ի սուգ դարձցի, և ուրախութիւն ձեր ի տրտմութի „. և նովին այսուհիկ ուրախութիւնն՝ որ առ ամօ սիրոյն՝ ընդարձակեալ հոգւոյն, յաւէտ ժամ ուրախանալ հրամայի ի Պաւղոսէ։ Այսպէս և ուսուցիչն որ յօրհնութիւնն է՝ դարձեալ. խոկ այն որ ամօայիւն փառացն է լրութիւն՝ սերգամն, բարեբեր նեալ լինի, ըստ նորին խոկ Քրիստոսէ բանից. " Երէկ ուսուցիք, ասէ, երէկ լսեցիք, զայս ի փառս այսօրուընջիք „։

1 Rom. 2. 2.
2 Ibid. 7. 23.
3 Gal. 6. 8.
4 II. Cor. 7. 10.

berum arbitrium per impetum desiderii ad utramque partem deflectit, duplex quaedam istorum arbitretur dispositio; quorum aliud spiritûs, aliud peccati nomine notatur. *Lex enim spiritûs vitae liberavit me a lege peccati et mortis* [1], Paulus dixit. Et rursus: *Video aliam legem repugnantem legi mentis meae, et captivantem me in lege peccati, quae est in membris meis* [2].

Non ergo inducentes sunt in nos mortem et corruptionem, fames et moeror, caeteraeque omnes affectiones; nec ipsae corruptiones sunt, sed prae manibus habens ductrix facultas, sicut semina agricola, si per ea *seminaverit in carne, de carne et metet corruptionem;* sin *autem seminaverit in spiritu, de spiritu metet vitam aeternam* [3]. Non ipsa tristitia mors fuit, sed *saeculi tristitia mortem operatur, quae* vero *secundum Deum tristitia est, salutem* laetificantem *operatur* [4]. Neque istud dumtaxat, verum etiam contraria, quae iis e contra succedunt, aequâ dixeris ratione nunc ad vitam, nunc ad mortem circumacta ferri; quoniam laetitiae succedit tristitia, laetitiam autem, quae per malitiam conjuncta est cum luctu et tristitiâ, expellendam esse hortabatur magnus Jacobus [5]: *Risus vester,* ait, *in luctum convertetur, et gaudium vestrum in moerorem:* verum hoc ipso gaudio, quod est ex amore erga Deum, dilatatâ animâ *gaudere semper* a Paulo jubemur [6]. Pariter et esus a gulâ proveniens condemnatur; et mensa, quae divinae gloriae est supplementum, laudatur juxta ejusdem Apostoli dicta [7]: *Sive manducatis, sive bibitis; omnia in gloriam Dei facite.*

Patet itaque ex dictis illis, etiam de Protoplasto dicendum esse, quod dum in mandatorum observatione progrediebatur, per ista naturalia oppugnans mortem corruptionemque a se removebat, sicque permanente substantiâ, ineffabilem vitam fuisset assecutus. Verumtamen quum in mandatorum trans-

5 Jac. 4. 9.
6 Philipp. 4. 4.
7 I. Cor. 10. 31.

Ի՝րդ յայտ է յասացեալոց անտի՝ և վասն նախատաեղծին ասել, թէ ցոլքան զպատուիրանապահուչեն թևակոխէր,նոքուամբք այսոքիւք բնաւորականօքս լինդ դիմանմարտուցեալ՝ ի բաց յինքեանէ հալածէր զմահն և զապականուէն. և այնպէս յարատեւողացոյն գոյացութիւն՝ անձառելեաց երեւեալ հանդիպանայր կենաց։ Ուկ յորժամ առ պատուիրանազանցութեին՝ ի վայր առղոսկեալ անկաւ, յորմէ և մեղացին եղև բազբոջ, յայնժամ լինդ լծոլ մահու և ապականութեան մտեալ հնազանդիւր։ Այս այսպէս ոչ ստեղծիչն, և ոչ ստեղծեալն՝ ի նմանեէ, այլ ինքնակամութեի ստեղծծուածոյն և պատրանք բանսարկուին զմահն և զապականութեին՝ ի մերումն յարատեւեաց բնութեէ։ Ուայց սակայն դժուարաշարժ առ մեղն յայնժամ, և դիւրաշարժագոյն առ բարին. որպէս և այժմիկ յապականացուս անկեալ կեանս՝ հակառակասէն այսոցիկ վտանգիւք, դիւրաշարժ առ մեղն, և դժուարաշարժ առ առաքինութեին փոփոխելով։

Այս զայս այսպէս որպէս յընթացմանն ըմբռնեալ բանիս՝ քոյինն սակս բանի. զի զնոյն ինքեան բնաւորականս՝ ապականութեի թարգմանեցեր. ոչ միայն որք լինդ մարմնոսն են յարատեւեալ աշխատութեին և քաղցն և քունն, այլ և որ յոգւոջէն են եռաւտեռական մասուկք, խոհականին և ցանկականն և ցասնականին. որք են ոչ այլ ինչ, այլ բնաւորականք և բնութիք մարդկայինն կազմածիս, հակառակամարտք զինեալք պատուիրանապահութեէն առ մինչն և ապականութի. իսկ՝ ի պատուիրանազանցութեէն վահանընկեց լինեալ մատն եղանին թշնամեացն։

Ի՝րդ զի երեւեցոյց բանս՝ ոչ մեղք և ոչ ապականութիք հոգեկանացն և մարմնականացն մերոց լինել կրից, այլ որակք ոմանք, և որակութիք մարդկայնոյս պատշաճեալ գոյացութե, զի՛նչ զարմանք են, թէ և փրկիչն ազգիս՝ ի կենցաղավարքին լինդ մարդկան վարեցաւ, ուրանօր և կամեցաւ, և յորժամ և որքան. ոչ օտար յեզանակաւ և կամ տառերաւ խոսք, այլ ձեռնարտութե. և զմերն իսկ առաջի արկանելով

gressionem praeceps ceciderit, unde peccati quoque pullulatio processit; tunc sub mortis corruptionisque jugum se se introducens obtemperabat. Sic neque Creator, neque ab eo creatus, sed propria creaturae voluntas, simulac diaboli seductio mortem corruptionemque nostrae inseruit naturae: quae tunc tamen haud faciliter in peccatum ferebatur, propensiorque erat ad bonum; secus autem nunc, postquam in corruptibilem cecidimus vitam, per contraria periclitamur; facillime nos ad peccatum, perquam difficile vero ad virtutem movemur.

Haec autem sic obiter dicta sunt propter verba tua; quia vel ipsa naturalia corruptionis nomine commentatus es; nec ea tantum, quae cum carne nostrâ sunt connexa, ut labor, fames, et somnus; sed etiam quae in animâ sunt triplices facultates, rationalis, concupiscibilis, et irascibilis; quae nihil aliud sunt, quam naturales, atque innatae humanae constitutionis affectiones; quae per mandatorum observationem contra mortem corruptionemque armantur; per transgressionem autem, clypeo rejecto, se se hostibus dedunt.

Quum igitur sermo noster demonstraverit passiones nostras spirituales corporalesve, neque peccatum neque corruptionem esse; sed quasdam qualitates affectionesque humanae convenientes substantiae, quid ergo mirum, si vel iisdem Salvator, quum conversaretur cum hominibus, usus fuerit, ubi, et quando, et in quantum voluerit: non alieno modo, aut specie tenus, sed veraciter; atque ita nostra quoque sibi naturalia proponens, carni permiserit suis propriis affici? Quemadmodum dixit sanctus Gregorius Nyssenus: « Quoniam jejunus [1], ait, permanserat per » quadraginta dies, postea esuriit, et permisit, quan» do ei placuit, naturae peragere sua ».

Itaque ratione suae carnis ex nobis assumptae nostras patiebatur passiones, minime vero secundum

1 In Serm. De Beatitudine.

քնաւորական՝ Թուղացուցեալ մարմնոյն կրել զիւրմա-
Ամբոքեալ Կիւրիղոս ասէ [1]Իւսացի. Վանզի անսուտ, ասէ, զքառասուն օր ձեացեալ՝ յերոյ քաղցեաւ. և եւս՝ յորժամ ախորժեաց, քնութեն զիւրն կատարել։

Այսպս ուրեմն ըստ օրինի մարմնոյն իւրոյ՝ զոր ի միջնէն ընկալաւ, զմերն կրեր կիրս. և ոչ ըստ ածուքեն, որպէս քեզ Թուի ասել։ Օ՛ի եթէ ըստ ածուքեն Քրիստոս հնար էր զմարդկայինս կրել Աստի, ապա Քերեա ոչ մարմին էր զգեցեալ ի կուսէն ի մերմէ բնութենէս, այլ միոյն միահաւորցեալ էր պահել զերկուսութեան տեսուի. որպէս ասա Այքրահամնեան և կերը, և ընդ Յակոբայ եղև կուսակից. գԱդամ և գԱյեկն անգիտաբար հարցաներ։ Ասէ եթէ այն նոր մնուածքեն և օրինակք էին ձշմարտութեն, իսկ այս նոյն ինքն ձշմարտութիւն՝ և ոչ օրինակ, ապա յայտ է ուրեմն, Թէ ձշմարտութեն էր և երևուածին, ձշմարտութեն էր և երևեալն, ձշմարտութեն էր և կրեցն, ձշմարտութեն էին և կիրքն։ Այս Թեպէտ և ածային զօրութեքին կարօղ է և ի նմանութեն զձշմարտութեքին պահել, որպէս ասաց ոմն ի տըղայն մերմն Կիւրիղոսիոս, ասկայն առ վերջնոսս զատապիճանն յիշեցեալ զերեւմնեան և զկիրս՝ նմանութեն և օրինակ գնոսա առել է, և ոչ ձշմարտութեն։ Ասէ ձշմարտութիւն կոչեմ զիրն, և ոչ զանուանն միայն։ Այդ որպէս իր էր երևեցեր ի կնոջէ, իր ուրեմն էին և ներգործեալքն ի նմանել և կրեցեալքն։ Այս որպէս գմարմինն Աստին ոչ յայլմէ իմեքէ ծանեալք, այլ ի կուսէն, այսինքն ի մարդկայինն զանգուածոյս, նոյնպէս և զկիրսն մարդկայինս ըստ մեզ և զմերն ասեմ կրեալ Կիւրիղ, և ոչ ըստ ածայնոյ, և կամ գայլոյ ուրուք։ Որպէս և մերմն Կիւրիղոս ասէ [2]Հազիազոս. Արկինն էր՝ ըստ որում վաստակեցաւն, և երկեաւն, և արտասուեաց, և քաղցեաւ, և ծարաւեցաւ օրինօք մարմնոյն։ Արկինն ասեմ՝ զմեծ Աստին, և գնորայն յայտնեաց մարմինն. և օրինօք մարմնոյն ասեմն՝ ըստ մարդկութեն, և ոչ ըստ ածուքեն նշանակէ կրել զկիրսն։ Օ՛որ դու և ոչ զմի

1 S. Gr. Illum. apud Agath. pag. 139.

2 Serm. de Epiph.

3 Integram hanc Severiani ho-

divinitatem, ut tibi dicere videtur. Nam si secundum divinitatem fieri posset, ut Christus humana pateretur; nec carne quidem indutus esset ex Virgine secundum nostram naturam; sed eamdem, qua Patriarcharum diebus usus est, habuisset phantasticam visionem: sicut penes Abraham manducavit, et cum Jacob colluctatus est, et Adamum et Cain nescientis more interrogavit. Quod si illa erant veritatis similitudines atque exempla, istud autem veritas ipsa, non exemplum; patet ergo, quod veritas erat ipse quoque aspectus; veritas erat et ipse, qui apparuit; veritas erat etiam pati, veritas passio quoque. Quamvis enim potuisset virtus divina etiam in similitudine veritatem servare, ut dixit Sanctorum quidam, Gregorius noster [1]; attamen collatis cum hac postremâ priscis illis visionibus affectionibusque, illae similitudines et figurae dicendae sunt, haud sane veritas. Veritatem autem voco rem ipsam, non autem nomen dumtaxat. Sicut ergo res erat apparitio ex muliere, res profecto erant etiam ea, quae ipse egit et passus est. Et sicut carnem Verbi non aliunde novimus, nisi ex Virgine; ex humanâ nempe massâ; sic etiam humanas passiones secundum nos, atque nostras Christum subiisse dico; minime vero secundum divinam, vel aliam quamlibet naturam. Quemadmodum etiam dixit magnus Gregorius Nazianzenus [2]: « Duplex erat, quatenus fessus est, timuit, » lacrimatus est, esurivit, et sitivit carnis lege »: *duplex* dicendo, Verbum divinum, ejus quoque Carnem exposuit; dicendo autem, *Carnis lege*, secundum humanitatem, haud vero secundum divinitatem designat subiisse passiones. Quorum tu neutrum concedere potes, quippe qui vel ipsas humanitatis affectiones asseruisti esse peccata.

De quibus sic disserebat gratiosus Severianus Gabalensis Episcopus [3] in sermone de Salvatoris dispensa-

miliam, cum integro suo libro a nobis latine reddito, pubblici juris fecimus ann. 1827.

զոք յայդցանէ կարեաւ առնուլ յանձն. յաղագս զոյց վնասն լինելոյ ընդհանուր զմարդկայինս կազմածս մեզս ա- սացեր գոլ։

Օրմէ առաւելաչնորհն Աւետիսեանս ասէր զա- բաղացւոց եպիսկոպոսին ի տնօրէնութէ փրկչին բա- նի. Ընչարչարելին, ասէ, չարչարի չարչարելեաւն. ոչ ընդ այնու կարեօք եմուտ՝ որ ի մեզս տանիցին, այլ որ զհաստատակաց բնութիւնս պատեալ է։ Արդ զանգի ոգի և մարմին ծառայեն կարեաց՝ որ ի մեզս տա- նին, և այնց կարեաց՝ որ արտաքոյ քան զմեզս լ- ցեն. այսինքն քաղցնուլն և ծարաւելն, և վաստա- կելն և հնչելն՝ մարմնոյն կարիք են, այլ ոչ երբէք ի մեզս համարեալ իցեն. իսկ պառնկութիւն և պղծու- թիւն և հակառակութիւն՝ այն կարիք մեզաց են։ Արդ- եօք և ոգին ունի պատեալ զիւրն կարիս յարարչէ բնու- թենն ընկալեալ զօգտակարսն և զկարեւորսն, զեր- կիւղն և զտրտմութիւնն և զցաւսն։ Զի երբէք լոկ առանձինն քննիցին, կարիք կոչին. իսկ հափով և ըստ ժամանակի՝ օգնականութիւն են բնութեաս։ Այս ա- սաց, և ի վերայ երեր՝ ասելով. Կարիս մարմնոյ և ոգւոյ՝ որ արտաքոյ քան զմեզս իցեն, կալաս յան- ձին կենարարին. քաղցեաւ ըստ մարմնոյ, ծարաւե- ցաւ, վաստակեցաւ, հնչեաց. և այնու ոչ երբէք զաս- տուածութիւնն լինչ թշնամանեաց, այլ վասն զմեզ- ձեոյն բնութիւն չշմարտութէ յայտնելոյ։ Այսպէս և ըստ հնչոյն՝ երկեաւ, տատամնեցաւ, տրտմեցաւ. "Տըր- տում է ասէ շունչ իմ մինչև ի մահ,,. և դարձեալ, թէ "Կաաւ տրտմել և հոգալ,,. և այն չէին կարիք մեզաց, այլ բնութեան մարմնոյն ծանուցիչք։ Եւ դարձեալ ասէ. Ո՛չ յատաչազոյն կարկեացն զերեսան հերձուածողացն, և յայտ արասցէ, թէ զայս մար- մնոյս զգեցաւ, որ ընդ քաղցուլն կարեօքս մնանէ, որ զանգիտէ ի չարչարանացն, որ դողայր ի բանտութէն մահու, որ խռովի և տրտմի ընդ վախճան կենաց։

Ա՛հաւասիկ յայտնի բանիւ երևեցոյց սուրբ հայրս՝

1 In oper. sever. habetur *luxuria*.

2 Matth. 26. 38.

3 Marc. 14. 33.

4 Serm. IX. qui locus nomine ejusdem Severiani Gabalensis E-

tione : « Cruciatum, inquit, subiit qui pati non po-
» terat, per passibile corpus; haud illas affectiones
» subiit, quae in peccatum perducant, sed quae affi-
» ciunt communem naturam. Anima enim et corpus
» serviunt affectionibus tam in peccatum ducentibus,
» quam iis, quae extra peccatum sunt: Ut esurire, si-
» tire, fatigari, et dormire affectiones sunt corporis,
» nec tamen in peccatum habentur; at fornicatio,
» pollutio, et contentio [1] affectiones peccati sunt.
» Pariter anima quoque habet circumpositas sibi af-
» fectiones a Creatore ex ipsâ naturâ susceptas, eas-
» que utiles et necessarias, ut timorem, moerorem,
» et iram. Quae si sejunctim examinentur, passiones
» vocitantur; moderate tamen, et ad tempus, adjutri-
» ces sunt naturae nostrae ». Quibus dictis addit :
« Eas passiones corporis et animae, quae sunt extra
» peccatum, suscepit Salvator: esuriit secundum car-
» nem, sitivit, defatigatus est, et dormivit: hisce ta-
» men nullatenus divinitatem suam inhonoravit, sed
» ut carnis naturam veraciter manifestaret. Similiter
» secundum animam timuit, sollicitus fuit, tristatus
» est. *Tristis est*, inquit, *anima mea usque ad mor-*
» *tem* [2]. Et rursus : *Coepit pavere et taedere* [3] : quae
» sane non erant affectiones peccati, sed naturae car-
» nis indicia ». Praeterea dicit: « Ut praevenieus ob-
» strueret Haereticorum ora, atque manifestaret hanc
» nostram induisse carnem, quae varias subiit affe-
» ctiones, quae pavet dolores, quae timet vim mor-
» tis, quae turbatur ac terretur de fine vitae [4] ».

Ecce claris verbis ostendit sanctus Pater passiones,

piscopi citatus legitur in Concil. Rom. sub Martino I. habito an. 949. Vid. Mansi Collect. Conciliorum Florentiae edit. Tom. x. fol. 1091.

ոչ մատուցանս զայլ մեզաց և ապականութեանց, որ ի մեզ զառանին կիրքս, այլ բնականաց մարմնոյ և ոչ ազգ կարծեաց որս կամիս և ըստ կանխատեսութեանց խորհրդոյ յայտնապէս խոստացեալ ինձն, և ոչ երբէք բռնադատեսցես քեզ ամենայն զգրկչականն զիւրաքանչիւր ածել կարելին զմարմին. զի այս ասակ մարդոյ է՝ բնականացեալ ի հարկի կալ ծառայութեանց կարեաց։ Նոյնպէս ասէ Յովհան Ոսկեբերան ընդ քեզ ամենայնի զմեզ միասորեաց. յորժամ հասցէ ինքն, յայնժամ ամենայնիւր մարմնոյն իւրոյ յառաջ ունել զբնականսն, առ ի ձշմարտութեան զգաստութիւն ընդ ինքեան միասորել զմարդկայինսն զգի և զմարմին։ Նոյնպէս հրաշալին ասէ Յովհան Ոսկեբերանն. Ո՞ւր զիարդ այգուցն քաղցեալք. յորժամ հասցէ և թոյլ տայցէ, ասէ, մարմնոյն, յայնժամ զգայիցէ իւրոց կարեացն։

Այլ այդպէս է՝ ասէն, ապա փոխեալ էր Աստուածութիւնն ամենայնից մարմինն՝ թէպէտ տալով նմա բանիւն, և երբեմն զօրանայր՝ ընկալեալ ի բանէն։ Այլ ձեալ թէ իւրաքանչիւրք առ ի թէ ուրել յանդգնեալք զհաստատս ուղիղս։ Օ՛ ինչ ասես և զմեռանելն վասն մեր զԱստուած. երբէք ըստ քեզ է, կամ մեռաւ և փոփոխեցաւ. և կամ թէ ոչ փոփոխեցաւ, և մեռաւ ոչ։ Այլ եթէ և մեռաւ, և ոչ փոփոխեցաւ, ըստ նմին և ընկալաւ զկիրսն, և ոչ այլայլեցաւ ի կրելն. և որպէս ի մեզ զմեռն ընկալաւ զմահ, այս է՝ որպէս զբաժանել զշունչն ի յիւրմէ մարմնոյն, սապէս և ի կրելն՝ մեռաւն նոյնաձևապէս հաւասարեաց կրելոյ։ Այլպէս առաքեալն Պաւղոս ասէ յառ գԵհուդեացսն ձառի՝ ասելով. Այդ որպէս ընկալաւ զքաղցեալսն զայն՝ հաստատուն կերակուրն ընդունել ի նմանէ, և զծարաւեալսն իրաւացոյց խոստովանեցեալ ոգ ի մարմնին. և վաստակեաց՝ մարմնոյն և ջղացն յոգնացուցանէն ձգձգելոյ. ոչ ածուցանէն աշխատութեան ժամանեցելոյ, այլ մարմնոյն՝ որ ի բնութենէն յարմարագոյն է՝ զպատահումսն ընկալաւ. նոյնպէս և զարտօսրն իրաւացոյց, զբնական լինել ի մարմնի ըզպատահումսն թուզացոյց։ Այսպէս ի սեա հայրն։

1 Chrysost. Hom. 67. in Matth. 2 Tom. II. pag. 29. Edit. Paris.

quae in nobis inveniuntur, non esse peccati corruptionisque partes; sed naturales corporis animaeque affectiones, ad quas ultro et secundum providentiae consilium se se humiliabat Dominus; neque per violentiam poterant (*affectiones illae*) sibi subjicere Salvatoris carnem. Id namque meri hominis est, ut necessario naturalibus deserviat affectionibus. At Verbum divinum, quod indissolubiliter secum nostram univit naturam, quando ipse volebat, tunc annuebat carni suae naturalia prosequi, ut revera ostenderet, integram sibi humanam conjunxisse animam et carnem. Quemadmodum dicit admirabilis Johannes Constantinopolitanus[1]: « Et quomodo *mane esuriit*? Quando id voluit, inquit, et carni concessit, tunc illius » sensus ostendit ».

Si ita est, aiunt, mutabilis ergo erat Christus: nunc debilis erat caro, permittente ei Verbo; nunc fortis, Verbo eam roborante. Iterum protervae fidei viri rectam detorquere fidem praesumunt! Quid ergo dixeris de illius quoque morte propter nos? Si secundum te accipiatur, aut mortuus est et mutatus; aut nisi fuerit mutatus, neque mortuus. Sin vero et mortuus est, et non mutatus, eodem pacto suscepit quoque passiones, nec tamen per passiones fuit immutatus. Et sicut in morte nostram sustinuit mortem, hoc est sejunxit animam a suo corpore; similiter patiendo nostris aeque particeps fuit passionibus. Sicut sanctus Basilius loquitur in homilia de Gratiarum actione, dicens [2]: « Quemadmodum igitur Do» minus, solidis cibis digestis famem sustinuit, sitim» que admisit [3] humore corporis consumpto, et de» fatigatus est ex itinere musculis ac nervis plus ae» quo distentis, non succumbente labori divinitate, » sed corpore, quae ipsius naturam comitari solent, » accidentia suscipiente; admisit quoque lacrymas, » carni sinens accidere, quod erat ei naturale ». Ita sanctus Pater.

3 Arm. *certam reddidit.*

Աստի յայտ է՝ թէ հաւատաստակէս բնակմանցն
թոյլ տուեալ՝ զանցխիւղոյն իրողուիւս առ իւրմն անա-
պականապէս ազդել մարմին և հոգի՝ ինքնիշխա-
նական կամաք՝ յորժամ և կամեցաւն. ոչ անուանին
և ձևացն ևեթ, այլ առաւել իրացն՝ որոց և անուանք
յիւրաքանչիւրոմն համբերեալ. և այսր ազգագաւ ըզ-
մերմն ասի ընդունել կիրս։ Այլ և ըստ մեզ, եթէ ոչ
յոյժ գայթագղեացիս բանիւս, զապականութիւնն ընդ-
միսս ածելով տեսանէք. քանզի ես զնականացն ասեմ
բուռն հարկանել զԱՆ. զսա զանբնականն՝ ի ներքս
մղես, այս է զապականութիւն և զայլայլութիւն։ Ել եր
ասակ մարդ, բայց և ոչ ամբ մերկ. այլ մանաւանդ ամբ
և մարդ միանգամայն. եր ինչ՝ որ ըստ մեզ, և եր ինչ՝
որ ոչ ըստ մեզ՝ յինքեանս ցուցանելով ազին. քանզեաւ
ըստ մեզ, և քնդղելոյն ոչ ըստ մեզ՝ առ յապիերցուի
երկնային բարութիւնն զմեզ փոխաբերեաց։ Եթէ յա-
տուկ մարդ, ոչ և ընդ կրեն հաղորդեալ կարօղ.
և եթէ միայն ամբ, ոչ և ան ներգործելոյն կրել դի-
տակ։ Այլ այժմ առ երկոսին միանգամայն բաւա-
կան լինել. առնելով յինքն զտկարութիւն մեր՝ և ըստ
մեզ, հղեալք և մեք զօրութեանն նորա հաղորդք՝ և ըստ
նմա։ Ընդ խտացաւ, և նովին մարգարէացուհա զմեզ
յարդարեաց։ Ա՛ւեաւ ըստ մեզ՝ թաղմանն առնով
զիւրն մարմին, և առաջապէս մարդկայինն չնչելն առ
դժոխականսն ժամանեալ. յորոց միոյնն՝ զմեռեալն
ընկալեալք լուծանեն, և միւսոցն՝ զապականութեանն զքակ-
տուածն։ Ա՛ւ միանգամայն ասել, թէ զամենայնսն իւր
ընտանեցոյց զմերոն բնականս, որովք իւրացաւ զմեզ
ընտանեցուցանելոյ բնականաց։ Ա՛ւ զայս լուսաւորու-
գոյնս մեծին Ա՛թանաս ասէ Ա՛ղեքսանդրի. "Նման
բերեալ Ա՛նմին ծննդեան մարմնապէս. և զնոսին առ
ըստացն ի մեզ և յապականութիւնն և ի մահու ցըն-
դեաւն՝ ինքեանմէ ժողովեալ նոր պատկերաւ. վասն
որոյ զմերացոյն դատապարտութիւն յերկրի արար, և
զանիծիցն բարձաւն ի վերայ փայտին, և զապական-
նութիւնն քակտեաւն ի գերեզմանին, և զմահուն լու-
ծաւն ի դժոխս։ Ի վերայ ամենայն տեղւոյ եղ, զի

Unde constat, quod revera naturalibus permittebat, singula agere in corpus suum atque in animam incorruptibiliter per liberam voluntatem, quandocumque volebat; haud nomen dumtaxat, et figuram, sed res ipsas, quarum est nomen, singillatim sustinens. Propterea nostras dicitur suscepisse passiones, necnon secundum nos; nisi nimis scandalizeris in hoc dicto, examinatis corruptionis generibus. Ego siquidem naturalia Christum suscepisse assero; tu autem innaturalia intrudis, corruptionem videlicet et mutationem. Non erat merus homo, sed nec merus Deus; potius Deus simul et homo. Ideo quaedam sicut nos, quaedam vero non omnino sicut nos praeseferebat Dominus: esurivit sicut nos, et esuriendo non sicut nos ad caelestium bonorum saturitatem nos transtulit. Si purus homo erat, non poterat in passione agere; si vero solus Deus, non amplius agendo passionis conscius. Nunc porro in utroque pariter sufficiens compertus est, sibi concilians infirmitatem nostram, et sicut nos; ita nos quoque virtutis ejus participes facti sumus, et sicut ille. Ignoravit, sicque prophetiae gratiis idoneos nos effecit. Mortuus est sicut nos, corpore suo sepulturae tradito, et revera per humanam animam ad inferos pervenit; quorum per unam mortis recipimus dissolutionem, per aliud autem corruptionis destructionem. Summatim dicam, omnia nobis naturalia sibi familiaria fecit, ut per eadem nos familiares redderet naturalibus sibi. Haec porro aperte dicit magnus Athanasius Alexandrinus[1]: «Subiens Verbum nativitatem corporaliter, suam ipsius creaturam in peccato, corruptione, et morte dissolutam in seipso per novam imaginem congregavit. Quapropter peccati condemnationem in terrâ, maledictionis abolitionem in ligno, a corruptione immunitatem in sepulcro, et mortis dissolutionem in inferno peregit: omnemque locum permeavit, ut totius hominis salutem perficeret, formâ imaginis nostrae in se ipso

1 Contra Apollin. lib. 1. num. 5.

ամենայն մարդոյ փրկութիւն գործեսցէ, զպատակիր մերոյ կերպարանիս յինքեանս ցուցանելով։ Վասզի զինչ ակեսք էիս այլ ծնանել՝ի միտոքէ, ածել հասակաւ և ամաց բաւով, որ և զյաւիտեանսն ատրար. և կամ զարձեալ՝ խաչիլն և զերեզմանիլն և զժոխոցն, յորս մեք անկաք. եթէ ոչ զմեզ խնդրէր՝ ի ձեռն մերոյ պատկերիս կենսագործելով զմեզ, և յիւր միաբանութեանն և ընտանութիւն կատարեալ պատկերին կոչեցեալ զմեզ։

Ո՛այս այսպէս ասելով ածազանին հօր՝ յայտ արար, թէ ոչ մեծազոյն եւթէ իւրով զօրութեանէն և կամ իշխանաւորաց հրամանաւն զմերս տանջիչսդ տանջիչս կանոն ածէ, այս է զմեզսն և զաստուածութիւն և զմահ. այլ մարմնով իւրով որ՝ի մէնջ, և բանականս հոգւովն՝ի նոսա հպարեալ՝ զյաղթութիւն ցուցանէր։ Եւ այսպէս երկրորդ Ադամ առաջինոյն գոսաւ նորա զոգ. զի զսր օրինակ նա՝ վիրաւորեալ՝ի մեղացն՝ հա կատակորդին եւս զինքն՝ի ծառայութէն, սա անմեղութեամբ վերձեցեալ՝ զմեզսն դատապարտեալս. և վիրաւորելոցն՝ի վերայ բերելով զողջութի՝ ծառայեցուցանել զծառայեցուցիչն հրամայելոց ծառայեցելոյն։ Եւ զայս գտեալ մեր զաղատութէն՝ի ձեռն՝ ոչ այլով իւրք օրինակաւ, այլ՝ի ծառայականն կերպին առեալ, զոր կատարեալ իւրով մարմնովն հնազանդելեալ հօր մինչև չափ. որպէս թէ՝ի տիպարութէն զբեալ ցուցանել, և՝ի խոնարհութէն գործել ձեռնտպարհ առ բարձրութէնն։ Ո՛այս և մեծին Աթիգոս Աղեքսանդրացոյ ընդարձակագոյն բանիւ բարբառեալ ասէ. "Աստուածանալ զծառային բովանդակ յինքեանն զիմն բերելով հանգերձ իմովքն, զինքեանէն ծախեսցէ զբեբութէնն իբրև զմահ հուր, և կամ իբրև զգոլորշի արեգական. և ես հաղորդեցայց նորայոյն յաղագս խառնմանին. վասն այնորիկ գործով պատուէ զհնազանդութէնն, և զկորձ առնուլ զնորա՝ի չարչարանքն։ Ա՛ստն զի ոչ էր բաւական սերն, որպէս և ոչ մեզ, եթէ ոչ և գործովք կատարեալ էր մեզ. քանզի գործքն ցոյցք էին սիրոյն։ Ա՛յլ ինչ և վասն-արագոյն

» ostensâ. Nam quid opus erat, Deum, qui saecula ipsa condidit, nasci ex muliere, aetate crescere annorumque dinumeratione? aut quid opus habuit cruce, sepulcro, et inferno, quibus nos obnoxii sumus, nisi nos quaereret, ut per formam nostram vivificaret nos, atque ad perfectae imaginis suae similitudinem imitationemque provocaret »?

Haec ita dicens divus Pater declaravit, quod Verbum divinum non solum per omnipotentem suam virtutem, aut praevalentem auctoritatem nostros torsit tortores; ut peccatum, corruptionem, et mortem; sed etiam per carnem suam, quae ex nobis, et animam rationalem conflictatus cum iis victoriam celebrabat. Atque ita secundus iste Adam primi illius inventus est renovator. Sicut enim ille vulneratus a peccato, adversario sese dedit in servitutem; iste per innocentiam peccatum damnavit, atque salutem reddens vulnerato, jussum dedit illi, qui servivit, ut sibi tyrannum cogeret deservire. Quam sane libertatem, nos nacti sumus a Domino non nisi per serviles passiones, quas perfecit in carne suâ, Patri *factus obediens usque ad mortem* [1]; ita ut per infirmitatem demonstraverit virtutem, et ex humilitate viam paraverit ad celsitudinem. Haec magnus etiam Gregorius Nazianzenus ampliori sermone disserens, ait [2] « For» mat sibi alienam formam, omnia mea in seipso cum » meis ferens, ut per seipsum absumat malum, si» cut ceram ignis, aut sicut sol vaporem, ut ego » sua per mixtionem participarem: quo circa obedien» tiam reipsa honore afficit, eamque in passione » experitur. Neque enim satis erat amor, sicut ne» que nobis, nisi etiam opere perficeremus; quoniam » opus indicium erat amoris. Haud improbabile erit » fortasse illud quoque in animum reducere, quod » tentat nostram obedientiam, passionibusque suis

1 Philipp. II. 8. 2 Tom. I. p. 581. Serm. XXXVI.

թերևս և զայն զմեռաւ ածել, զի փորձէ զմեզ հնազանդութիւնն՝ և չափէ զամենայն իւրովք չարչարա-նաքն՝ արուեստիւ մարդասիրութեանն, որպէս թէ ու-նիցի գիտել իւրովքն զմեզս ,, : Եւ զայս նա :

Այլոյ մի զամենայն զմարդկականն կարիսն՝ ի միտս չարի հարեալ՝ ընդ մի համարիցիս . իբրու թէ նմա-նապէս ամենեցունն զննատուրեանն ստացա առ մեզ վար-կանելով. որով և ոչ ամենեքումբք այսոքիւք զերծ-չեկանին պարտ և արժան է ասել զկիրըմդունակու-թիւս : Մանզի ոմանք՝ ի նոցանէ բնականքն ասին՝ ըստ բնութեան՝ ի մեզ տրամադրեալք . որպէս քաղցն և ծարաւն և քունն և աշխատութիւնն, տրտմութիւնն և երկիւղն և ցաւոսութիւնն և անգիտութիւն : Ասէ ոմանք յետամուտականքն՝ ի մեզ եղեն : Որոց մին՝ ի նոցանէ՝ ի մէնջ բնականալ զսկզբնաւորութիւն, այսինքն մեղքն , որ զպատուիրանին ուսոյց արհամարհել . իսկ ոմն յա-ռաքելոցն պատուհաս ընդ յանցանացն՝ ի վերայ եղաւ՝ մահն : Իսկ ապականութիւնն հետևանք ասին մահաւն. ոչ՝ ի մէնջ և ոչ յարարչէն յարեալ եղև՝ ի բնութիւս, այլ որս գտեալ և կերպակուր արարեալ իւր զընդ մա-հուամբ անկեալսն . քանզի ներկինեալութիւնն է ներ-հականն, որպէս յաւուրսն աւացի . որ ապականել զնրկն , և զոգեաս թէ յանգոյութիւն զգոյն իմոյզ ներածել : Որով առաւել իմոգայր , և չարաչար յուսոյնս զուտ-ձանայր խաբեալ և պատրիչն մերոյ նախահօր , որ-պէս թէ յաղթեալ նախահաձելոյն . և զանուանեալն՝ ի բոլոր գոյացելոցս պատկեր արարչին խոփանել կա-րացեալ, որում՝ ոչ իցէ հնար լուծեցելոյն առ նուքն՝ յորմէ գոյացաւ՝ վերստին միաւանգամ գոյանալ վըր-առանայր . և վասն այնորիկ անշուշտ և անշարժ նու-թիւն անփոյթ արարեալ՝ միայն բռնացեալ պահէր զկնոգանականն շունչն : Որպէս աղագաւ ոչ առաւել թոյլ ապականութեանն առ իւրն մերձենալ մնալին՝ որ կենսագործելն եկն զմեզ Աստուած , որ հանգերձ-եալս էր քակել զսա՝ ի մեռանելն իւրում : ( ) րինակ լինի՝ շինուածոց գՀինին՝ ի բաց առեալ, և կամ կոր-ծանումն քաղաքի եղեալ՝ ի տապալել զպարիսպն : Իսկ մնհուամբն թէպէտ և պատժեաց զմեզ՝ որ ի-րաւապէսն դատուր , այլ ապականչ երկեւոակս՝ ի նմին՝ ի

» omnia metitur per benignitatis suae artem ; quasi » per sua scire vellet et nostra ». Haec ille.

Caeterum vide ne omnes humanas affectiones in unam seriem reducens, unius instar censeas, ac si eodem modo omnium istarum sit apud nos habitus ; quibus omnibus neque Salvatoris dicendae sunt passones. Quaedam enim istarum naturales dicuntur, naturaliter nobis insitae, ut fames, sitis, somnus, defatigatio, moeror, timor, ira, et ignorantia; quaedam vero postmodum intrusae sunt. Quarum una equidem a nobis ipsis principium duxit, peccatum scilicet, quod praeceptum contemnere docuit ; altera vero a Creatore ipso ob delictum ceu poena superposita fuit, mors nimirum. Corruptio autem dicitur mortis consequentia, quae nec a nobis, neque a Creatore naturae nostrae fuit insita ; sed ipsa venata est, sibique escam paravit subjectos morti. Nam generationi est contraria, ut superius dixi, qua corrumpit rem et quasi ad nihilum reducere nititur entia. Quo valde exultabat, atque maligna spe delectabatur mendax Protoparentis nostri seductor, quasi victor extiterit contra eum, quem invidebat ; ipseque ratum habebat se potuisse impedire, quominus ille, qui inter creaturas appellabatur Creatoris imago, quum resolutus foret in materiam, unde formatus, minime posset iterum reformari : quapropter neglectâ inanimi immobilique materiâ, solam vitalem animam tyrannice insidiabatur. Ideo Verbum, quod venit propter nostram salutem, corruptioni nequaquam permisit suum attingere corpus, quum ipsam esset in morte suâ destructurus; sicut exempli gratiâ, fundamento aedificii sublato, aut muris eversis, corruere urbem oportet. Quamvis autem nos per mortem punierit, qui juste judicabat; verumtamen duplicia in ipsâ morte unum post aliud occultavit utilitatis semina, quae sunt ista: ut peccatum, per quod periclitamur, finem acciperet; utque indissolubilis vitae prin-

մահուն մի ըստ միոջէ զօգտութենէն ծածկեսցէ զանձ-
մանս. ոչք են այսոքիկ. յորմէ վտահզեալ լինիմք՝ ի
վախճան հասանել մեղացն, և անլուծականի կնճռո-
ղութեանն լինել սկիզբն։ Այլ յաղագս այսորիկ ամ
փութով եկեալ յանձն առնոյր զսա ընդ ինքն. զի մեղացն
արատաց լուծումն, և զապականութենէն խափանեսցէ
զյափշտակութենէ. զի և յարութենէն կոչեսցէ զմեզ ա-
կեանս։

Նայեց կամիմ ասկաւռւք և ձգտել՝ որ յաղագս ա-
պականութենէ ինչ ըստս. զի և արժան իսկ է զառա-
ւելագունացս զայս չարս մարդկայինս ազգին՝ յոլովագու-
նիւք հրապարակել բանիւք. զի գիտասցէ խոհեմա-
գոյնն, թէ որպիսի պատուով յիսկզբանն յայ ստեղ
ծաւ բնութենէս. և յորպիսի և յորքանս յինքնակա-
մութենէն սայթաքեալ եկին յանարգութիւնս. և կամ
զիա՞րդ եղև փոյթ արարչին մերոյ ասակս մերոյն փըր-
կութենէ մարդ լինել, և արեւամբ խաչին իւրոյ ազա-
տել զմեզ միանգամայն ի մեղացս և յապականութենէ,
և ի ծառայութենէ բանսարկուին բռնութենէ։ Այլ և
ապականութիւնս բոլոր իրի գակտութեան պատճառ՝
այլայլութենէ ի վերայ հասեալ. քանզի բոլորն ի մա-
սանց բազկանայ. և զբաղկացեալսն ի մասանց քակ-
տել ապականութենէ, զայլայլութենէն ի գործ արկանե-
լով։ Ընդ որինակ խնձոր. որպէս թէ առաջին կայցէ բանիս
տունկ ինչ ի անկազործողէն իւրմէ խլեալ. ապա որ
մերձեցեալ ապականութենէ փախուցանէ ի նմանէ՝
նախակին հրամանն առեալ այլայլութենէ, զնմանիանն որ
ի նմա որակութենէս. և փոխանակ այսոցիկ զանվայելչ
չարգոյնսն ի նոսրեալ ածէ զորպիսութենէսն. և ոչ տայ
թոյլ ինեալ նմա յայլայլութենէն յայնմիկ, այլ ի վայրկ
քարշեալ՝ անցնիւրցին մատուցանէ զնա յորոց բաղկա-
ցաւն առաւելոյ. զորս ապա կարողութենէ և միայն ասե-
նագործ ձեռինն՝ միւսանգամ զքայքայեալն նիւթ առ
նոյն հաւաքելով հաստատել տեսակ։

Այդ երիս երկոյց մեզ բանս զկործանմանէն մերոյ
տեղիս. զառաջինն մեր իսկ գտեալ և անձին մատա-
ցեալ, զմեզն. և զերկրորդն որ դասակերն զմեզ՝ զգաս
տուչսն ի վերայ ընկեց ածծ, զմահն։ Իսկ զերրորդին՝
հեռանալս ասացեալ լինել մահուն, զապականութեն.

cipium oriretur. Quamobrem omni sollicitudine veniens hanc sibi conciliabat Dominus, ut peccato dissolutionem inferret, corruptionisque rapinas impediret; ut hoc pacto per resurrectionem suam quoque ad supernam vitam nos revocaret.

At aliquantulum adhuc extendere volo, quod de corruptione est, verbum; etenim justum est excessivum hoc humani generis malum copiosissimis verbis vulgare, ut sciat sapientior, quali honore in principio fuerit a Deo creata natura nostra, et in qualem quantamque voluntario lapsu ignobilitatem ceciderit: vel quae fuerit Creatori nostro diligentia, ut propter nostram salutem homo fieret: et *per sanguinem Crucis suae* liberaret nos simul a peccato, a corruptione, et a diabolicae tyrannidis servitute. Corruptio itaque est integrae rei per supervenientem immutationem; causa dissolutionis totum enim partibus constat, atque constitutum ex partibus per immutationem solvit corruptio. Exempli gratiâ; supponamus aliquam plantam fuisse per plantatorem suum eradicatam; quam adiens corruptio, fugat ab ipsâ, eam primum immutans, naturales illi insitas qualitates, posteaque pro iis indecoras inducit qualitates: neque sinit illam in eâdem manere variatione, sed deorsum pertrahens eam ad singula quibus coaluerat, elementa reducit. Quam dissolutam materiam deinceps in propriam restituere formam iterum recolligendo unius Omnipotentis manibus erit potestas.

Tria porro loca nobis ostendit ruinae nostrae sermo: primum peccatum a nobis ipsis excogitatum nobisque appropinquatum; secundo mortem, quam Judex noster Deus superinduxit ut poenam; corruptionem demum, quam mortis consequentiam esse

մնասաւանդ. Թէ յաղթանակ հակառակորդին զաճեալ զսա խաբէութեանն իւրոյ համոզիսի։ Օ՛ի Թէպէտ և սասայ ստեղծիչն հողածնիցելոյն, "Հող էիր և՛ի հող դառնայիս,,, ոչ հրամանաւ տալով, այլ սա որ ինչ երթալոցն էր զկնի մնհուն, մնակնայնելով զայն ասէր։ Օ՛ որ օրինակ՝ քան ինչ՛ի բարձուստ ուսուիք հալածեալ, որ մնան կայցէ՝ սասայեցէ, երթալ ունիս՝ մինչև ուրանօր արժանին իցէ երթալ։

Աղտ եմն ծայրքն պարզաբար սասացեալ չար՝ և սնուսամբ և իրօք. իսկ մէջն ոչ պարզաբար և ոչ նոյնպէս, այլ՛ի միմեանց ընկալեալ, և շարամանեալ ընդ միմեանս։ Աանզի որ ասի մնհն, նոյն և քուն ասի. և որ կենացն է վախճան, սկիզբն է կենաց։ Այս ծայրիցն՝ մնալոցն երև գտօղ, և բանասարկուն. ոմն զմեզ, և ոմն զասպականուածինն բնութեամբ սուքելով։ Այս յաղագս այսորիկ երեսաւն վասն մերոյ մարդ՝ և անուսա նեալն երկրորդ Աղամ մեղս ոչ արար. վասն զի ոչ գտաւ նենգութիւն՛ի բերան նորա. և ոչ մնալոցն նորա եւս զասպականուն. զի զոր ոչ իւր ինքեան երեալ՛ի բնութեան, և ոչ հպեալ՛ի նոսա։ Աանզի սուքլոցդ և վայրապար վարկանիր՝ յորոց ազատեցն զմեզ խոցհեցեալ՝ զնոյնս ինքեան մատուցանել. իսկ՛ի պատուհասէ անսուն ոչ հրաժարիր. զոր օրինակ բժիշկն ապրուցանել զիեղն հիւանդին համոզեալ՝ ապասոյն խըրով ճաշակմանէն հաւատալի. զի ոչ էր մեղք և ոչ ապականութեն պատուհասն, այլ որ զնոսա՛ի բնութենէ հալեր և՛ի բաց ջնջէր՝ արպէս յոմանց անսուր հուր ջմանդն։ Այս զայս համառօտապէս երել կարողութիւն էր միայն Աստի, և որք՛ի նմանէ զօրացեալք՝ զարդեզդութեն արժանաւորեցան ընդունել փառս. "Աղօրդ լինելով չարչարանացն՝ երեկն և փառացն նորա հաղորդք,,. ոչ ասէ Աքաքեալ։ "Աանզի զի զոր սիրէ տէր՝ խրատէ, տանջէ զամենայն որդի՝ զոր ընդունի,,։ Այս սոյն սա՝ Թէպէտ "Աբ ժամանակին ոչ ուրախութեամբ թուի, այլ յետոյ պատուղ խաղաղութեան նամաւ կրթելոցն հասուցանէ յարդարութեն,,։

1 Genes. 3. 19.
2 II. Cor. 5. 21.
3 Isai. 53. 9.
4 I. Petr. 2. 22. atque Act. 2. 31.

diximus; immo triumphum, quem in seductionis suae palaestrâ nactus est adversarius. Quamvis enim terrigenae dixerit Creator: *Pulvis es, et in pulverem reverteris* [1]; non praecipiendo, sed praedicendo statum, quo abiturus erat post mortem, id proferebat: ut si quis, exempli gratiâ, saxo cuivis ex alto loco decidenti, proxime adstans dixerit: Restat tibi, ut, quocumque ire liceat, vadas.

Extrema igitur sunt mala simpliciter dicta tam nomine, quam reipsa: media vero non simpliciter, nec eodem modo; sed se invicem comprehendentia sibique connexa. Quae enim dicitur mors, somnus quoque nuncupatur; quodque finis est vitae, est vitae initium. Extrema vero invenere homo, et diabolus: uno peccatum, altero corruptionem naturae inducente. Quamobrem ille, qui propter nos homo factus est, atque *Secundus Adam* nominatus, *peccatum non fecit* [2], quoniam *non est inventus dolus in ore ejus* [3]; neque *ejus caro vidit corruptionem* [4]: quod enim ipse non introduxerat in naturam, id ei neque attigit. Superfluum siquidem et inane censebat, eadem, a quibus nos liberare statuerat, sibi aptare. Poenam vero non renuit; ut si medicus pharmacum aegroto propinaturus, illud ipsemet degustans aegrotum redderet securum; quia poena neque peccatum, neque corruptio erat, sed potius illa liquefaciendo abstergebat a naturâ, sicut ignis [5] rubiginem ab auro. Id autem ultro pati potest solus Christus, nec non illi, qui ab eo corroborati gloriam adoptionis accipere meruerunt; nam *compatientes conglorificantur*, ut dicit Apostolus [6]. *Quem enim diligit Dominus, castigat, flagellat autem omnem filium, quem recipit:* quod *ad tempus quidem videtur non esse gaudii, postea autem fructum pacis exercitatis per eam reddet justitiae* [7].

5 Subintelligitur, *abstergit.*
6 Rom. 8. 17.
7 Hebr. 12. 6. et 11.

Ուսակ խաղաղութեանն պատուէր զնոյն ինքն ասեմ, “Ով արարիչն զերկոսինն ի, և զմիջնորմին ցանկոյին քակեաց զթշնամութեանն ի մարմնին իւրում,,։ Այլ զի՞նչ քան զայս վերհատոյն և գերազնեայ հիւկ խաղաղութեանն, ընդ ածմանոյն միանալ մարդկայինն բնութեանս, և լինել մի գերագունեին յաղթելով։ Այս է՝ որպէս ինձ թուի՝ ասելն Աղուսոյ առ Նայլ։ “Փառաւորեա զԱղուի քո առ ի քէն փառաքն, զոր ունէի յառաջ քան զլինել աշխարհի առ ի քէն,,։ Այս զայսոց բանից զարմանալոյ ինչքն ինակ երկեալ ուսուսցէ մեզ ոմն, հարցեալ ի նմանէ։ Ասէ՛ս, ով ոմն, Նայլ քեզ զնած. ապա սուրեմն էութեան նորա ես Աղուի. յայտ է՝ քէն և փառակից նորուն. ինակ զինչ այդ՝ զոր ասեաղ, “Փառաւորեա զԱղուի քո առ ի քէն փառաքդ,,. և զայդ Աշխատեաս՝ քէն ունէի զփառսն, և առ ի քէն ունէի, և յառաջ քան զլինելն աշխարհի ունէի։ Ուսակ մինչ զառ ի նմանէ փառսն ունէիր ի սկզբանէ աշխարհի, այժմ՝ որ է՝ զոր խնդրեաղ. ունէիր յայնժամ, և այժմ ընդ ունիս։ Այլ անհնար է մշտնջենաւորի էութեզ զոյ առանց փառացդ. զի քէ փառքն ոչ են առ քեզ, ոչ է ապա և էութիւն. և եթէ առ քեզ ոչ են, ապա և յորմէ ունէիցն ի նօրէ բարձեալ եղեն։ Ո՞ զինչ եւս խնդրես ի նմանէ, յայտնեալ մեզ աղաչելովք զքեզ, ասէր. զի ի քեզ են ծածկեալ ամ գանձք իմաստութեան և գիտութեան։

Նայտգանաս ինձ կրել առաջի կայր, զքուք և զաղ առակ ընդունել. քացախ և ընդի ձաշակել. զմահ խաչի յանձն առնուլ։ Նզայնի զՆայլ՝ որպէս անաղ գիալ զոք, զի վերստին առ իս դարձուսցէ զփառսն։

Այ զինչդ. մերկացայր զոգիդ յանաղգանացն զփառսն. եթէ այդ է, ապա և ի մերկանալ անտի զմահմանահարելին կորուսեր, և միանգամայն առնել քէ և ածելին մարմնոյդ աղաղաս հերասցես ի քէն։

Ա՛յ այդպէս. ոչ եթէ ես յիմոց անտի փոփոխեցայ, այլ կարծիք մարդկան՝ զոր ունէին վասն իմ, փոփոխեցան։ Յարժամ ի բժշկութեանցն ոգանէլիս վայելէին՝ զարմանային, հաւատային, բարեգանէին ըստ

1 Ephes. 2. 14. 2 Greg. Naz. Serm. XXXV.

Pacis autem fructum dico eum ipsum, *qui fecit utraque unum, et medium parietem destruxit inimicitiam in carne suâ* [1]. Quaenam vero excelsior ac superior pax, quam cum divinâ uniri humanam naturam, unumque fieri, Superiore superante [2]? Et hoc est, ut mihi videtur, dictum Filii ad Patrem: *Clarifica tu Filium tuum claritate, quam habui, priusquam mundus esset, apud te* [3]. Horum autem verborum radices ipse Dominus adveniens docebit nos, interrogatus a nobis: Vocas, Domine, Patrem tibi Deum: ergo essentiae ejus es Filius; unde liquet, quod etiam aequalis sis illi in gloriâ. Quid autem est, quod dicis: *Clarifica tu Filium tuum claritate*? istud quoque confirmas, *habui claritatem*, et *apud te* habui, et *antequam mundus esset* habui. Atqui quum ipsam apud eum claritatem habuisses a principio mundi, nunc quaenam illa erit, quam quaeris? tunc habuisti, modo non habes? sed fieri nequit, ut sempiterna tua essentia sit absque claritate: si enim claritas tibi non esset, ergo ne essentia quidem esset; et si haec tibi deest, ergo a Patre quoque, unde habebas, ablata fuit. Quid ergo amplius poscis ab eo? declara nobis, quaesumus te, Domine, quoniam *in te sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi* [4].

Mihi instabat improperari, sputum colaphumque suscipere, acetum et fel degustare, crucisque mortem amplecti; rogabam Patrem, tamquam injurias patiens, ut gloriam mihi redderet.

Quid ergo? exspoliatusne tuâ gloriâ fuisti per opprobria? Si ita erit, ergo etiam per mortem immortalitatem amisisti; uno verbo dicam, ergo propter corpus ipsa quoque Divinitas longe fuit a te?

Minime: non ego a meis propriis immutatus sum, sed hominum opinio, quam de me habebant, est immutata. Quum curationum miraculis fruerentur, admirabantur, credebant, mihique secundum gloriae

3 Johan. 17. 5. 4 Coloss. 2. 3.

ազաժանի խոնց փառացն. իսկ յորժամ անապզիտալ զիս առեմն, զայլ ազդեցան վասն իմ. Թոզլով զպատշնայն ըստ իս՝ յանապատշնաձագումն իմ ընկղմեցան խորհուրդս. որպէս և Եսայիա զսոյն յատապէսնեալ վասն իմ ասէր զսոցանէ։ Լուր խնդրեմ՝ ի Տէրէ, զի մերկացուսցէ՝ ի կարծեաց մարդկանն զանհաւատութեանն անապզանս, և գհաւատոցն զգեցուսցէ խորհրդոց նոցա զփառս։ Ի հայհոյելին առայս՝ զոր առեամնեսս այժմ, այլ զոր ինչ ընդ Ձեռն այսոցիկ լինելոց է աշխոյհնասիականի փառացն խոնց ծածկեի։ Խոստացեալ այնոքիկ՝ որոց իմաստութեանն իւրեանց առաջնորդեաց նոցա առ մոլորութեանն, ըստ պարտ է "Յիմարութեանէ քարոզութեանն ապրիլ հաւատացելոց"։ յանապզանաց անտի խոնց՝ վերստանին գբառնալ զոր կորուսին մարդիկ զփառս։ ի մահուանէն զոր Ձաշակեմ, առանալ զմահուանէն։ և միանգամայն ասել, ըստ լինելովս իմ որդի մարդոյ՝ ապժանալ առութեանն լինել որդիք մարդկան որդիք ասյ։ ոչ ասյր ինձ պատասխանեաց յերկինէ. "Վատաստա՛ր եղիր, և դարձեալ փառաստորեցից"։

Խրատէ նախ քան զմեռանիլդ. քո՝ զօրութէ պարանոցդ ոսկանք առպնեան մարդիկ, առաստել և զձեռն կամաւոր մահուն քո բազմացին հաւատացեալք ի քեզ, այլ և հանդերձ վերստացուսէ. զի ասկաւք են յաճախահրաշիցդ քոց նշանաց ընտրեալք, և անթիւք ի մարդկանէ՝ զարս Ձառ խաչին քո ժողովեացին՝ լինել ժառանգաւորք պարգեաց քոյոց[1]։

1 Ասասնօր պարտի լինել առ. ձեն. այլ թե սրեալ բանիւք նշանա. բանաւորեալ Գրիգորի վկայասիրի մա. կեն լեզուի առաքելական այն, ունկա ծի կի՛ փոքու՝ կրկե առացոյի գրոցս, առասանելի յառաքեալ բանս գարգաց ի՛ Հոգւոյ Ս. Գրոցն, պի ը առելոյ նոցա՝ ի վերուն օրինակին կայր գրեալ այսպէս։

Տե՛ս Վրկ֊գրքի և գիրս հայոց չափանայատիպ։

Այս և գիրս կրկին առաքեալ հօր ծերոյ սէրն Յովհան Ոսկեբերանի՝ պատուիրեալ օգնեցուցանել Վրկ֊գրքի գործոն ոսկանքն հաւատոյ որդւոյն և աշակերտ՝ չորեքեան

meae dignitatem benedicebat ; quum autem opprobrio affectum me viderunt, scandalizati sunt in me; relictâ mihi condignâ, in absurdas submersi sunt cogitationes ; sicut etiam Isaias [1] idem de me vaticinans quoad illos asserebat. Peto itaque a Patre, ut exuat ab hominum opinione infidelitatis ignominiam , eorumque animum induat fidei gloriâ. Ne respiciant id, quod nunc vident ; sed illam, quae per haec futura est sempiternae gloriae meae magnitudinem. Sciant ii, quorum sapientia eus deeepit, quod per praedicationis stultitiam salvari oportet credentes ; per opprobria mea iterum illam assequi, quam homines perdiderunt , gloriam ; per mortem , quam delibo, immortalitatem acquirere; atque uno verbo propterea quod ego filius hominis factus sum , digni efficiantur hominum filii *filios Dei fieri.* Quapropter et Pater respondit mihi de caelo: *Et clarificavi et iterum clarificabo* [2].

Sicut ante mortem tuam per virtutem miraculorum tuorum nonnulli homines salutem assecuti sunt, magis ac magis post voluntariam tuam mortem multiplicentur credentes in te ; idque abundantius, quoniam pauci sunt per divina signa tua electi ; innumerique sint homines, quos sermo Crucis tuae congreget; ut fiant Regni tui haeredes [3].

1 Isai. 53. 2. et 3.

2 Johan. 12. 28.

3 In codice Parisiensi illico sequitur subscriptio Gregorii Armeniorum Catholici, cognomento *Veghajasèr*, seu Martyrophili. Postea vero Amanuensis quoque subscriptio legitur, quam veluti suae fidei professionem ille exaratam voluit; nosque, prout jacet, quibusdam interjectis lacunis, ipsissimam exhibemus :

Domini Gregorii Armeniorum Pontificis est hic liber.

Hic est liber testamenti orthodoxiae Patris nostri sancti Johannis Armeniorum Catholici, ac Philosophi Ozniensis. Ego autem infimus Gregorius ejusdem fidei fi-

ի՛մ այսմ խոստովանութիւնէ և ապաշխարեմ. և որպ այլազգիս գա-
ւանիցին ուսանիլ ի, և նորայիս առնիցին [1]. . . . .
. . . . . .

Այս գրուածս Գործք, որ ի Բիւզանդիա լեզուին Պրաքսիս նախիմ
յանուանապես Յովհաննէսի, պատահեցաւ օրինակի գրուածս Յովհաննու
օձնեցւոյն, յարչէղս մեծ վանացն Պետրոսի, և խաղոյ գրուածիւ-
խեցի ըստ. և ի վերջս օրինակին էապէ գրեալ՝ ինչ ասէ Գործ-
ըիսի և գիրս՝ Հայոց տահանայապետի. և այլ ի խոնարհ՝ ի-
րում չիւօրն գրեալ ժողով յիշատակարանիդ՝ զոր պետանէս. և
զող ոս ինչս տերածի էր. և յայտ է ինչ ի պրանին է
ձն [2], ինչ որ այլազգիս գտանիցէ՝ նոցովքալ է: Պրդ ժողովեցի
զայս ի յօգտաւորութիւն ապրանացուաց իրաց ազիսացս ասանդից ի
պիտուլոյէ ինչ, և հանաշատանել յարչիացիսն եղբօր Հայաստրոյ վեր-
գապետի և Պատասխանատրոյ, և զինչ ինչ որոց ծիր չհանդիպեցին.
գրեցաս չքեզ [3] ի ժառա ամ. ամէն:

1 Յորինակին գործոյ գրչի ի լուսանցն կայր գրեալ՝ Այլ՝ զող ոս ինչ տերած էր,: Բազց վայրապար քերեալ է ի սխմարէ ասելովն ձև բանագրանացն. որ ինչպէս մեկնարկի ի ձեռագրացս նախընթաց բաց բառից, թէ ունի լինել այս պես. Եւ որք այլազգիս գտանիցեն քան զայսոսիկ, և նորահնս առնիցեն . . . նզովեալ լիցին,, . որպես բազմապիկ ի նմանեայ և Գործ գրիչն:

2 Ցինս զսխմարուածքն և զայդ քերածդ, զի երկուցեալ է անդ՝ ուր ոչ գոյ երկիւղ. վասնզսանցն և Թազեալ է զայնչափ տառս՝ որովք գտանիցի վերծանելիս, այս ինքն թէ՝ Բանագրանսն է տերանն: Եւ թէ և զանգալ տողն քերեր, նայն բան յայտնի գտանիցիս:

3 Օրինակս ասէ՝ որպես առաջնում, ունի ցինուած կարգաւ և հաստատութիւմ. գտեալ գաղափարակալ յամին 1298, իբր հարիւր տարի յետոյ քան զառաջս լսեցեալսն ցայն՝ ի բան օրինակէ անտի, զոր ի ձեռս ունէին և վերծանէին Լամբրոնացին և Ընորհալին և Գրիգոր Թարգմանչին: Նմին իսկ ոչ և այ գոյ առնի կարծելոյ՝ այլ զայս Ճառս լինել, և այլ զոր առաջինքն ընթեռնուին, և զոր թէպետև վասն փաքրկոյ խնդրոյս:

lius et discipulus huic confessioni traditionique assentior. Qui vero aliter quam haec profitetur, novitatemque facit [1] . . . . . .

Ego pusillus Gorg [2], *qui a tergo montis Armeni sedeo in eremo Johannis, attigi exemplar libri Johannis Ozniensis in Bibliothecâ magni Coenobii Scheurae, meisque non adeo politis literis eum exscripsi. In fine autem exemplaris scriptum extabat*: Domini Gregorii Armeniorum Pontificis est hic liber : *et paulo inferius manu propriâ scriptum erat breve hoc monumentum, quod aspicis : ubi lineae dimidium ac linea una erat erasa, constat tamen rasuram fuisse Anathematis* (verba) : *quippe qui aliter profitetur, anathema praesefert. Hunc porro transcripsi ad salutarium rerum traditionumque utilitatem, ad mei eruditionem, nec non unanimis sodalis mei fratris Chaciadùr Doctoris, ac Deodati, nostrorumque posterorum : quibus Dominus incolumitatem largiatur. Exaratus fuit aerâ* DCCXLVII [3] *ad Dei gloriam. Amen.*

1 Hic desunt quaedam verba, sed fuisse videntur . . . *Anathema sit.*

2 Idest: *Georgius.*

3 Armeniorum sane aerâ, anno scilicet Domini 1298.

ՆՈՐՈՆ ՏԵՐՈՆ

ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԻ

ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԻ

ՑԱՂԱՏԱՍ ԿԱՐԳԱՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

ԿՐԻՍՏՈՍԻ

ԱՍՏՈՒԱԾԱՑԻՆ և զկիրճղամատոյր Հոգւոյն սրբոյ զօրութիւն յայտնելով երբեմն, որ իսկա կիցն էր Հոգւոյն, "Հոդմ ուր կամի, ասէ, հնչէ.,, այս ինքն է՝ որ յամ մարդկիկ մատակարարէ զիւրոյ զեռրհրդ դոյն զզօրութիւն. ոչ միայն յարժանաւորսն, այլ և յանարժանսն ցուցանէ զիւր զաւրերարութիւնն՝ վասն բազմաց օգտի։ Լուտանօր Հաղատացելոյ որ գայանեալ Հանիկն ՚ի բարբառեցաւ, որ՚ի վախճան ժամանակացս և ՚ի կատարման ժամանակիս՝ մարդ եղեալ յերկիր երևեցաւ, և ընդ մարդկան շրջեցաւ. կամ խոստո Հագոյն քան զինքն զեշ նորոգն մարդկեղէն բարբառոն բարբառեալ, արգելելով զմարգարէին զանօրէնութիւն. կամ զանշուշտ գաւազանն Լհարոնի սրբեալ զաբերեալ ՚ի խորհուրդ եկեղեցւոյ։

Լսպա չէն ինչ զարմանք՝ եթէ մեղաւորաց և անարդ ժամից թողացուցանէ ասծ փոքր ինչ մասն խորհրդոյ քննել յեկեղեցւոջ, ՚ի հնդից անտի բանիցն Պաւղոսի, առ ՚ի յօգուտ առաքելոց եկեղեցւոյ մեր-

1 Generatim Armeniacae Ecclesiae officia *Ordines*, seu *Dispositiones* nuncupantur.

2 Christus nimirum quatenus

EJUSDEM DOMINI

JOANNIS

PHILOSOPHI

DE OFFICIIS ECCLESIAE CHRISTI

Divini et vivifici Spiritûs Sancti virtutem declaraturus aliquando ipsemet[2] verus eidem Spiritui Coëssentialis dixit: *Spiritus ubi vult, spirat*[3]; idest, cunctis hominibus distribuit sui mysterii virtutes. Non solum super dignos, verum etiam super indignos beneficentiam suam ostendit ad multorum utilitatem. Quemadmodum Balaamo, qui protulit revelata Verbi divini, quod in fine temporum, et in consummatione annorum homo factum *in terris visus est, et cum hominibus conversatus est*[4]; aut illo viliorem ejus asinum fecit humanam edere vocem, prophetae iniquitatem coërcens; aut inanimem Aaronis virgam fructuosam reddidit ad Ecclesiae symbolum.

Quapropter non est mirum, quod peccatoribus et indignis permittat Deus modicam quamdam mysterii partem in Ecclesiâ perscrutari ex quinque illis Pauli sermonibus[5] ad utilitatem studiosorum Ecclesiae

Deus est.
3 Johan. 3. 8.
4 Baruch. 3 38.
5 I. e a Paulo memoratis. 1.Cor.14.19.

կանց : Յաղագս այսպիսի մարդասիրութեանն՝ Քերեա և զինն ոչ յիշեաց Պրիստոս ած զբազմութեէ յանցանացս, և ոչ ընդդէմ երթեր զանախորժելի պատմութենէն, եթէ "Ոչ ընդ երբ քնաւ պատմես զարդարութիւն իմ, կամ առնուս զուխտ իմ 'ի բերանդ ,, . և զպատճառն յայտնէ յասելն . "Ոչ ատես զի դու ատեցեր զխրատ իմ, մերժեցեր և յետս ընկիցեր զամենայն զբանս բերանոյ իմոյ ,, . և որ 'ի կարգին է :

Օ ի թէ արտաքինացն ասացեալն 'ի խորհուրդ եկեղեցւոյ վերաբերին , 'ի Պաւղոսի յասելն , եթէ "Պրի որ ննջեցաք և կանգնեաց 'ի մեռելոց , և լուսաւորու լիցի քեզ Պրիստոս ,, . և կրեատացւոց առաքելին վկայութենէն առ Տիտոս զարմանալի . ծրչափ եա առաւել որ ուղղափառ հաւատով խորհրդաբերին , ներէ նոցա և առաջնորդէ առ բարեացն գիւտն . ըստ այնմ եթէ "Օ կամն երկիւղածաց իւրոց առնէ տէր, և խնդրուածս նոցա լսէ ,, , տալով նոցա լերզու դիտութեէ խօսել 'ի ժամու զգանին : Արդէն և առաւօտ նօր և ինձ չնորհքն այ պարգեւեցաւ համարձակութէ բանիս :

Այնե ընդէր 'ի մէջ գնդերին հինգ սաղմոսէն նախ երգեն . եթե պինել խորհուրդ բերէ տարին , ե տահանայական աղօթքն :

Պանչ յաւուրս ածային խաղաղուէ ժամանեալ մարդկային բնութէ, խորհիւր ազատել 'ի չարին վերջ դովմանց աւուրց եկեղեցի . և որպէս յանդիման կալով առաջի մեծի թագաւորի , նախկին համարձակուէ հայել 'ի բանալ բերանոյ իւրոյ , յասելն , "Տէր եթէ զչքնաւնա իմ բանասա , բերան իմ երգեսցէ զօրհնութիւն քո ,, : Այս յետ այնորիկ համարձակեալ

1 Psal. 49. 16.

2 Ephes. 5. 14. Videtur quidem hoc a Paulo citatum testimonium ex Isaiae Prophetiâ cap. 60. v. 1. desumptum fuisse : Auctor tamen cum quibusdam antiquioribus ex prophano quodamScriptore prolatum esse arbitrabatur ; ideoque *externorum dicta* illud vocat.

3 Tit. cap. 1. vers. 12. *Cretenses semper mendaces, malae be-*

puerorum, Propter hujusmodi benignitatem utique nec meam commemoravit Christus Deus multitudinem delictorum; neque injucundam reposuit reprehensionem, dicens [1]: *Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum?* rationem quoque adducens totidem verbis: *Quoniam tu odisti monitum meum, respuisti, et projecisti omnes sermones oris mei*, et caetera.

Quod si externorum dicta ad Ecclesiae symbolum referuntur, Paulo dicente: *Surge, qui dormis, et exurge a mortuis, et illuminabit te Christus* [2]; Cretensium autem pseudoprophetae mirabile extat testimonium apud Titum [3]; quanto magis iis omnibus, qui per orthodoxam fidem in mysteriis conversantur, indulget, eosque ad bonorum adeptum perducet? juxta illud: *Voluntatem timentium se facit Dominus, et deprecationem eorum exaudiet* [4]: praebens eis scientiae linguam ad loquendum, quum verba sint proferenda, sicut nunc mihi quoque per Dei gratiam largita fuit istius sermonis fiducia [5].

Quare medià nocte quinque Psalmi decantantur; qualemque intentionem praesefert Praeconium, ac sacerdotalis Oratio?

Quoniam ad divinam pacem perveniente humanâ nostrâ naturâ [6], sancta quoque Ecclesia cogitabat liberari a mali perturbationibus, atque in conspectum magni Regis quodammodo veniens, ante omnia confidentiam poscit ad aperiendum os suum, dicens: *Domine, labia mea aperies, et os meum cantabit laudes tuas* [7]. Deinde confidens retulit contribulatorum insi-

stiae, ventres pigri.

4 Psal. 144. 19.

5 Ad hunc locum refertur fragmentum illud, quod *de Nocturnâ horâ* inscribitur, in sequentibus exhibendum.

6 Post nimirum quietem noctis.

7 Psal. 50. 17. quibus verbis, quemadmodum Latinae, sic et Armeniacae Ecclesiae nocturnum officium incipit.

պատմեաց վիճեցայն դատաճմտութիւն, և զայդպէս ապրեալ ելից կոծութիւնն. յառնելն՝ "Տէր, զի բազում եղեն հարցիչք իմ, և բազումք յարեան՝ ի վերայ իմ„: [1] ակընբաւանէ կենաց իմոյ ընչանալիք՝ ի դրախտին հակառակամարտս զօրութիւնն: [2] "բազումք ասէին զանձնէ իմմէ թէ չիք փրկութիւն տուր սա առ Աստծ իւր„: [3] ասա ոյոյ աղաչէ՝ օգնական լինել տկարութիւնս քոյնիցես՝ սա՝ ի խորտակել գայրձակուածն լկտոչացն, և ոչ անսուս լինել մարդկայինն քոյնիցես՝ ի բարեգթութենէն Աստ. զի լցոյց չարչարանաք մեզայց զոգի իմ, և ըղկեանս իմ՝ ի փառաց դրախտին՝ ի դժոխս մերձեցոյց, "[4] հասմարեցայ ես ընդ այնոսիկ՝ որք իջանեն՝ ի գուբ„. և որ զինի տալմոն պատմէ զանազան փոքձութիւնն վարարկեալ որպէս վարեմ:

[1] ընդ այս առնելոյն կիրս փորձութենց անցեալ եկեղեցւոյ, տակաւն ոչ լքանի յարատչական խնամոցն որ՝ ի դրախտին. առնելովին արտաքս առմնանալ զինքն՝ ի բարձրութենէն խոնարհեցուցանողին, գոչէ քաջալերարար և ասէ, "( )րհնեա անձն իմ զտէր, և ամենայն ոսկերք իմ զանուն սուրբ նորա„. և թէ "( )րհնեա անձն իմ զտէր, և մի մոռանայր զամենայն հատոյցս նորա„ զառաջինսն և առ յաւետեան. որ պատկերացոյն ի զկամարարսն իւրով ողորմութիւն: [2] այսպիսի աճառնոյ հոյակապ զօրացեալ հրամայէ երկնայինն զօրացն, առ՝ ի յօգնականութիւն փառաբանութենէն իւրեանց առաքինին օրհնել զտէր:

[2] այսպէս արթուալ և ամրացեալ և զգաստացեալ հինգ տաղմոսիւք, յաղագս հինգ զգայութենցն մարթութեանն, խնդրեաց յայլ զսուրբ Հոգւոյն զհնարհանն յօգնականութենէ, առաջնորդ լինել յերկիր բարեթեանցն, ուստի երեքն մախանօք չարին. յասելոյն, երէկ "Հոգի քո բարի առաջնորդեսցէ մեզ յերկիր ուղիղ„. զոր և քարոզն պատուիրէ պահել զպատուական՝ զի երկայնօրեայք լինիցին յերկրին բարուէ, ասելոյ՝ "Հոգի քո բարի առաջնորդեսցէ մեզ յերկիր ուղիղ„: [3] ասա քահա-

1 Psal. 3. 2.
2 Psal. 87. 5.
3 Psal. 102.
4 Psal. 142. 10.

dias, et variam confluctuationem, dicens: *Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant me, multi insurgunt adversum me*? ab initio vitae meae inimici in paradiso adversariae virtutes. *Multi* vero *dicebant animae meae, non est salus ipsi in Deo ejus*[1]. Propterea poscit, ut adjutor sit imbecillitati naturae nostrae ad confringendam vellicantium incursionem, neque humanam nostram naturam despiciat Domini benignitas. Peccati namque vitiis implevit adversarius animam meam, et ex paradisi gloriâ ad infernum appropinquare fecit vitam meam; *existimatus sum cum descendentibus in lacum*[2]. Sequens autem Psalmus sese variis tentationibus tamquam tendiculis circumdatum fuisse enarrat.

Quamvis ergo per hasce omnes tentationum passiones transierit Ecclesia, minime tamen derelinquitur ab expertâ in paradiso providentiâ Creatoris. Omnino itaque exulem sese aspiciens ab humiliantis celsitudine, viribus receptis, exclamat dicens: *Benedic anima mea Domino, et omnia, quae intra me sunt, nomini sancto ejus.* Item: *Benedic anima mea Domino, et noli oblivisci omnia mirabilia ejus* antiqua et futura; quippe qui *in misericordiâ suâ* ministros suos *coronabit*[3]. Per hanc porro divinitus largitam spem confortata (*Ecclesia*) praecipit caelestibus Virtutibus, ut ei auxilio sint per suam doxologiam, qua Dominum laudare videntur.

Sic itaque sanctificata, munitaque, et resipiscens per quinque Psalmos, ob quinque sensuum purificationem, petiit a Deo gratiam Sancti Spiritûs in auxilium, ut perducat nos in terram bonitatis, unde per Maligni invidiam egressi sumus, dicens: *Spiritus tuus bonus deducat nos in terram rectam*[4]. Item et Praeco[5] praecipit observare mandata, ut in terrâ bonitatis sint longaevi; quum in paradiso paucis diebus fuerint commorati[6]. Deinceps oratio Sacer-

5 Idest, Diaconus Praeconium decantans.

6 Subintelligitur *Protoparentes*.

Նախական ազօթքին Հայրապետը զերկրեալսն իբրև զոր-
գիս լուսոյ կինեաց մատուցանել առաջի Տ֊ոյն երկնա-
ւորի, և երկրպագուս և փառաբանիչս ամենասուրբ
Երրորդութեանն. նմանս փառք յաւիտեանս. ամէն։

Այս ինչ ընդէր եօնն գոքաղայիւք ֆանոնեալ է ասեմն
Հասելի. և ինչ վասն ինոլ պատճառի իբրև պիտոյ ինն
խորհրդով զայնոցիկ մարգարէիցն ի վիրայ էրեմիայ օրհնու-
թիւնն յայնին. և ապա յետոյ տրող և տահանայական ազօթին։

Ի ՀՐԱՀԱՆԵՐՑ փառաւորութեան ասէ զնոսա մեծ լոյս
բնաւ առեսանելիք. և առաւել զգերազանց զպայծառ և
զանեղ լոյսն զաստուածային տեսլեամբն և գիշերին, որով
վարին ժամանակաց շրջմունք երեսնօրեայք շաբաթ-
թացեալք։ Կամ թեպէտ յօրով կամ եօթներորակք
ի վեր այլոց աւուրց շրջագայից, այլ հինգ միոյն թուի
գալ սաղմոսիս միտք եօթն գոքաղայիւքն կանոնեալ.
զոր ոչ օտար քան թէ Դաւթեան ազգ իսկաստիւքն վարիա-
նիմ երանելի Հարցն միոյց զեօթն գոքաղայսն կանոն
անուանելով, այսինքն է անշարժուն, որ լոսո Հասեր-
ատուածեան ընդ եօթն աւուրս շաբաթուն գաղա-
փարին մի մի գոքաղայ առ օր մի գոլով, վերջն լոսո վերջ
աւուրցս առարժանմանց. իսկ եօթներորդն զգլուխն
և օր կատարման, յորում աւուր և աւուրքն ձգնեալք
ի Վրիստոս պսակին։

Ինայց չէ և սա կատարումն եօթներիւկին. զոր յայտ
վայրի զօրհնուէ զայնոցն մարգարէիցն ի վիրայ բեր-
լով, որ նշանակէ զուրբերորդ դարուն զհոգւոյն,
և օրն զդարուն, որպէս օր միաշաբաթուն և խոր-

1 Hanc vocem *Copula*, seu *nexus*, seu *conjunctio*, ex Armeniacâ voce *Coplà* integram servare voluimus, quippe quae, ut nobis videtur, ex latino idiomate desumpta est; armeniace siquidem nullius est significationis. Ad majorem tamen hujusce loci intelligentiam notandum est, quod pe-
nes Armenios octo Canonibus comprehenditur totus Psalmorum liber; unusquisque autem Canon septem *Copulas* habet, quarum unaquaelibet vel duos vel tres vel plures Psalmos comprehendit, hac sane de causâ *Copulas* nuncupatos, quia semper conjunctim recitantur inter se

dotalis, patris more, in conspectu caelestis Patris offert quodammodo salvatos luminis vitae filios adoratoresque, et glorificatores Sanctissimae Trinitatis. Ipsi gloria in saecula. Amen.

Quare autem septem Copulis[1] *sub Canone redactum fuit Psalterium David? aut qua de causâ, tamquam si imperfectum fuerit mysterium, adjunctis caeterorum Prophetarum hymnis, laudes decantantur, ac Praeconium postea, et oratio Sacerdotalis subsequitur?*

Ex mirificis ac magnificis ornatissimis Dei operibus cuncta bona esse vidimus; maxime vero superexcellentem, et clarissimam lucem increatam, diei ac noctis designatricem; qua temporum vicissitudines peraguntur septenis diebus Sabbatum [2] praeseferentes. Quamvis autem plurimae sint septenae [3] per caeterorum dierum circulum; mihi tamen sensus adesse videtur Psalterii in Canones per septem Copulas redacti: quia nonnisi Spiritûs Sancti sententiâ beatos Patres nostros arbitror septem Copulas nominasse Canonem, videlicet *Constantiam*; ut per analogiam septem assimilentur Hebdomadae diebus, unâquaque copulâ ad unumquemque diem respondente; sex quidem secundum sex dies laborum, septima vero veluti caput perfectionisque dies, in qua sancti quoque dimicantes coronantur in Christo.

Necdum perfecta est septima; quapropter huic intervallo superadditur aliorum Prophetarum hymnus; idque octavae aetatis mysterium designat, dies autem ipsius aetatis mysterium [4]. Sicut Primae Sabba-

quodammodo copulati, et nonnisi in fine Copulae dicitur versiculus *Gloria Patri*. Idipsum et penes Latinos agitur in Laudibus, ubi duo Psalmi 62. *Deus Deus meus*, atque 66. *Deus misereatur nostri*, conjunctim recitantur quotidie, quemadmodum et tres illi 148. *Laudate Dominum de caelis*, 149. *Cantate Domino canticum novum*, et 150. *Laudate Dominum in Sanctis ejus*.

2 Seu *quietem*.

3 Seu potius *Hebdomadae*.

4 *Octavae aetatis* nomine aeternam beatitudinem saepe saepius intelligunt Sancti Patres.

հուրդքն՝ի նմա ումեքեարակք, և ինքն սկիզբն լինելոյ աշխարհի: Պատանօր յանգուածն բերի ազօթից մերոց և ամ տնօրինութեանցն Քրիստոսի. զմահն ասեմ, և զթաղումն, և զյարուքիւն, որպէս յիւրում լքանելով զեօթնօրեայ ժամանակս, որ ի լուս մարդնոյ երկրաքարշ տարժամանցս. և առ ումեքեարին չախքել զիւր հուրդն առ Քրիստոսի յարութիւնն օր:

Վերջ յաստացեալս վարկանիմ և զգևտացեալն օրինն և զքահանայիցն զկատարելութիւնն ումեքեայ զեզերեալ առ դուրս խորանին վկայութիւնք, զանեա տիպք օրինակի եօթնեւրորդացն, որ առ ումեքեարին հանին քրիստոսեան խորհուրդն. ըստ որում իմաստունն Սողովմոն, ի զգօնութեն խրատուն յորդորէ՝ տալով մնասուն եօթանց, այլ և ումեքից: Վասն ի տագնապն Քրիստի՝ որ վասն ումեքորդացն գործել է. կամ քառ զարջակերացս աւուրցն, կամ տասներորդի ամսոյն գառնակուսին, որ յերկինայինն բերէր զմեզ՝ի վայրն սրն: Վանպէս ընծորդութիւն հետևիքն՝ի լեառն քառ ձու առանձնանալ ընդ Յորդուքիւնն փառաց. յոր մէ զրկեալ՝ի սկզբանն՝ի գերութիւն բարեացն, մնորդ կայիր քնութիւնս՝ յերկիր կործանեցան: Ըստ այսմ գաղափարի և որդի թագաւորութիւնն յետ եօթներորդ ժամու աւուրն ապաքիներ յախտէն, յՈրդանէն միածինն քժշկութեն. նա և յումեքեարակն լինելոյ նա թոգութեն ընդ Քրիստոսի յարուցեալք:

Այս մեծի խորհրդոյ խորհրդազգած եղեալ եկեղեցոյ, իբոլոր ժամանակաց լսմնեա, բարեփառ հա աստուած երկնակացեալ՝ի Քրիստ, պատուիրէ՝ի կնի ցաղումն արքունեն և զուարթուն լինել առաքի նորա, և մնասուցանել նմա զամենաւոր զպատարագս՝ի հատ անուշից, և արժանաւոր լինել խոստացելոց բարեացն՝ զոր պատրաստեաց հաւատացելոցն միածին Որդին իւր. նմա փառք յաւիտեանս, ամէն:

1 Hoc est *Dominicae*.

2 Ad Dominicam nempe diem, in qua semper Armenii mysterium resurrectionis Christi commemorant.

3 Eccle. 11. 2.

ti [1] ejusque mysteria octavum declarant; ipsamet vero principium creationis mundi. Hîc sane orationis nostrae omniumque dispensationum Christi fit implementum; mortem dico, et sepulturam, et resurrectionem; tamquam si, postpositis septem dierum temporibus, quae sunt secundum terrenos carnis labores, ad octavum diem alacriter transferendum esset mysterium, ad diem videlicet resurrectionis Christi [2].

Ad haec, quae diximus, propius accedere puto cum Levitarum legem, tum Sacerdotum initiationem, octo diebus commorantium ad ostia Tabernaculi testimonii, fere ad symbolum septenorum perducentium ad octavum Christi mysterium: quemadmodum sapiens Salomon in sapientialibus monitis hortatur *dare partem septem, nec non et octo* [3]; aut David in Psalmo *pro Octavâ* inscripto [4]: vel Azymorum dies, vel Tabernaculorum festivitatis praefiguratio, quae nos ad caelestia spatia referebat. Nam per Dei Filium iter facimus, ut in montem excelsum secedamus cum Triadis gloriâ; qua excellenti nimirum bonitate, expoliatum in principio genus humanum corruit in terram. Eodem modo et filius reguli [5] post septimam diei horam a morbo sanabatur per Unigeniti Filii curationem; item in octavis resurgentes cum Christo innovabuntur.

Hoc magno mysterio penitus imbuta Ecclesia in totius temporis plenitudine, atque per orthodoxam fidem prosperata in Christo, jubet, in praesenti vitâ vigiles esse atque hilares in conspectu ejus, et offerre illi rationalem hostiam in odorem suavitatis, dignosque fieri promissis bonis, quae credentibus praeparavit Unigenitus Filius Dei. Ipsi gloria in saecula. Amen.

4 Psal. 6. 1.

5 Johan. cap. 4. vers. 52. ubi de filio reguli habetur; *quia heri horâ septimâ reliquit eum febris.*

Այս ինչ վասն ի՞նչ պատճառի պիտի երթայ մանկանցն հանապազ երթալ ի փլիզքրին. և ասպա տարող և տանանապահն առջեւթ, և պինդ Աղաղակ առնեն. և ոտնաձգա տարսին և տանապահան աղջկունն. յետոյ Տէր յերկնից՝ ասանց գԼեռզքի, յետոյ Ցասաւ ի բարկութիւն յօրինեցաւ. և ինչ պիտի այսուհետ յայտնի նմին խորհուրդքն՝ ընդհատն ու սիրելին արասցուք յայտնութիւնք։

Վասն ասծոյ յաւիտենականին որ զամենեսեան արարածս բանիւ զոյացուցեալ, ասուցիկին մեզ զիրեք ասուրզք յոչընչէ լեալ զամենեսեան։ Ասկ զԱստուածութեան զպատկերն յետոյ ի պատիւ ասէրութեն իւրոյ զարդարելոր, ինքեան ասեղծանելով ձեռասմբն՝ ասուսել մեծարուսալ, զամասզգ նուիրեն յերկինս հանելով ի ասէրութիւն փառաց, որ և ըստ պատկերի և ըստ նմանութեան, յաղագս որոյ հրամայեցէք արձակապէս քաղաքավարիլ, զի ինքեանցոժամայր ընթացգիւքն ըմբռնեցոցէ զասուածպատրաստ գիտութեան։ Ասուտանօր ի վերոյ հասուսալ չարին, զամենասասանելին ինքեան յափշտակեսլով զգասուձրութեին, արուսմանհամդուրժելի հասանելին աղէտքն. զի զորոյ ի սկզբան ընկալաւ փափազանօք գիտասաս, նովին ձեռնին յասուպատիմանայր. ուստի կասպեսալ իրրև շղթայիւք ի խոզս անգիտութեին անկանէր, ասծ իւր յօգնեսելով գկործանիչն. ընդ որոյ հովանաւէն լծեալ, գնորիսին ժառանգէր գիտասուրն. և ամենևին ընդ մեհու կորսասաւսիք գրասեալ, չէր և ի գրախտին ապրասքս անկանէր։

Այս այսոցիկ այսպէս եղելոց, ասկայն ոչ կորացոյ ժառժկասել իւրսեմ պատկերին՝ յայտնեսալ ի մեզդասն սիրասութենէն ասյն. այլ ընդ առաջ երանել նմին մեզ գարձեսական քաղաղասութեին, գիմիկս ապրեսնէր և հասմբասքս զդասձեսաս ի խոզպատնոց շասղէ կառասելոսթենեն. պատասուհանի փառաց և մեսասնի հրամայեցէք ապրասանել նմին զառաջինն, զոր մերկասցաք սնոփասնոզ չարին. ասպա զմեծ և զանապատրաստելին գիմիս, զանմեհ հու իւր Աղաղին և գՀասին տայ ի գինասին և փրկութեան աշխասարհի, յոր և կոչէ ի հարսանիքս երկնասոր

Qua de causâ hymnus trium Puerorum quotidie cantetur in nocturno, ac deinde Praeconium, et Oratio sacerdotalis sequatur; postea Psalmus Miserere, *atque itidem Praeconium et Oratio sacerdotalis; dein sine intermissione* Laudate Dominum de caelis; *demum* Gloria in excelsis *concinnetur; et quaenam sit horum mens per Dei gratiam declarare exordiamur.*

Quoniam aeternus Deus omnes creaturas Verbo condidit[1], sacrae Scripturae nos docuerunt, omnia ex nihilo facta fuisse. Regiam autem imaginem postremo in dominii sui honorem adornabat, eam suis ipsius manibus efformans magis magisque decoratam, vilem materiam ad caelum provehens in dominicam gloriam, quum facta sit ad imaginem, et similitudinem suam. Libere idcirco mandabat conversari, ut suopte cursu proposita apprehenderet mysteria. Interea, superveniente maligno, inaccessam ei surripere celsitudinem satagit; unde ingentes irrepserunt aerumnae. Cujus namque animus avide suggestionem recepit, eodem tenore processit: proindeque ligatus tamquam catenis, in profundum ignorantiae cecidit, Deum sibi effingens deturbatorem: sicque, cujus praesidio sese subdiderat, ejusdem possidebat et tenebras; atque per interitum sub morte omnino detentus, a Deo et a Paradiso ejectus est.

Quibus hoc pacto obtingentibus, nihilominus non potuit suae imaginis lapsum sufferre Pater a suâ erga hominem clementiâ victus; verum illi per propheticam praedicationem occurrit, amplectitur, osculaturque ab idololatriae semitâ porcorum propriâ conversum. Tunicam gloriae, et pristinum annulum, quem per Maligni invidiam abjicerat, ei porrigi jubet. Mox autem magnum et incircumscriptum vitulum, immortalem Filium suum ac Verbum, in salutem mundi mactandum praebet, atque ad caelestes Filii sui nu-

1 Juxta illud Psalm. 32. 6. *Verbo Domini caeli firmati sunt.*

Աղբեւոյն խոսեալ զսիրելիդ։ Եւ այսպիսի փրկական
անօրինութիւնքդ տիրելդրդ ընդդիմասլաց կենդանացան,
զորոց երկուց աւուրցն զկորստենէդ հրաման՝ ի կեր
արկանել. զծնունդսանուն ասեմ և զյարուն. ոչ միան-
գամ և երկիցս՝ այլ ասի ասի վճռիւն վերստին առնելով,
նա և յամենայն շաբաթս ոճակ երկեղեցի զբերքիս-
թիւն նախատառելոյն զոր ասացաք միաձին Աղբեւ այ։

Եւայց նախադասելոյ պատճառս զօրհնութիւնն ե-
րից մանկանացն քան զԱղբեւա ասելոնս այս է. վասն
զի երդք երից մանկանացն յաղագս նախահօրն փրկե-
կան ձեւանայ, որ մինամանօք չարչին՝ ի մէջ հնոցին կեր-
ցաղիս պատապարտեալ մնալնով, ընդալ և հոգեալ.
վասն այնորիկ նախ զարուին զերկուքիւնն յատաջ քան
զի։ Եւսկ Աղբեւա ասելոնս ունի վնախասացն ապա-
տաւթիւն սրդոյ ՅՃծածնին ծնընդեանն, ոչ եւս անօրէ-
նութիւն յոգոյ և սրդիս ծնանել յանկծա. վասն զի
լուծաւ պատապարտութիւնն տուրդ և ՅՃծածնին ծնընդ
դեամբն, և քաղձանն ամենայն պատճառք մերոյ, որ
յանիծիցն մնային յաշխարհս, մնալնով Աղբեւոյն ոչ և
թաղմանբն և յարուքիւնն նորին։ Եւնդ նմին թա-
զեալք միրուքիւնն ի մահ, և ընդ նմին յարուցեալք
ի թաղմանէ մեռելոցն՝ ոչ ապգեցուքիւն. նա և հա-
մարձակիմ խոկ ասել՝ երեք ընդ աղմէ ՃՀօր նատեալ։

Ընդ որպէս յատաղագոյն չնորհեցաւ ի Ադբեւոյն
արդոյ կարգեալ խորհուրդ պաշտամանն երկերիցեայ օր-
հնութիւնն երից մանկանացն, մահու և յարութեանեանն
Ադրիստոսի. յաղագս նախահօրն փրկութեանն. և Ա-
քաւեալոյն զերծանելոյ պատճառանն՝ հանապազորդ
երրեակ մեռանելն մատուցանել արժան և առնոյին
քրիստոնէից։

Եւսկ Ա՝Ճծացուսցէն և Աղբեւոյն ասելոնս ունի
վնախասացն ապատաւթիւնս սրդոյ Ա՝յատաւծածնին
ծնընդեանն։ Եւ այսպէս ապատաւթիւնք ի նախասացն

1 En iterum, ut superius dixi- mus, mysterium Dominicae Re- surrectionis in cunctis anni Do- minicis ab Armeniis celebratum.

ptias universum orbem invitat. Hisce itaque dispensationibus reviviscens orbis terrarum est renovatus. Quapropter duorum dierum mysteria jubet Ecclesia solemniter celebrare; Nativitatem, inquam, et Resurrectionem; nec semel aut bis, sed annuatim eadem recolit; immo in omni hebdomadâ [1] festive celebrat Protoplasti salutem, quam fecit Unigenitus Filius Dei.

Ratio autem, ob quam trium Puerorum hymnus ante Psalmum *Miserere* decantatur, haec est. Quia trium Puerorum cantus primi Parentis quodammodo salutem praefigurat, qui per Maligni livorem in camino hujus vitae corpore, spiritu, et animâ fuit condemnatus: ideo prius masculi reparationem ante oculos ponit. Psalmus vero *Miserere* primae Matris per Sanctissimae Deiparae partum liberationem designat; ne concipiat amplius in iniquitate, filiosque in maledictione pariat. Quoniam per sanctae Dei Genitricis partum soluta est condemnatio; omnesque peccatorum causae, quae ex maledictione ingressae fuerant in mundum, ablatae sunt per carnem Filii Dei, et per ejus sepulturam, ac resurrectionem: quocum sepelimur per baptismum in morte suâ, et cum ipso per Dei opus ex peccati sepulturâ resurgimus. Immo audeo etiam dicere, quod ad dexteram Patris sedimus [2].

Oportet ergo (quemadmodum jampridem a Spiritu Sancto fuerat largitum) ordinatum mysterium officii Ecclesiae, trium Puerorum hymnum ad mortis et resurrectionis Christi symbolum, propter primaevi Patris salutem (sicut et *Deus propitius esto*, humilitatis preces) quotidie Trinae Unitati universos Christianos offerre.

Magnificat autem, et Psalmus *Miserere* primaevae Matris per Sanctae Deiparae partum liberationem significant. Atque ita a primae Matris maledictione

2 Supple: *cum Christo*, vel *in Christo*.

անիծից մնանկութիւնք եկեղեցւոյ, և յատակչին յօրհնաբանութիւն հաստատութիւնք, և ընդ անմարմնոց բնութեանցն պարտ առնել, զերգս օրհնութեանն, յասելն, թէ “( )րհնեցէ՛ք զտէր յերկնից, օրհնեցէք զնա ՚ի բարձունս „. և երթ “( )րհնեացին զնա ամենայն հրեշտակք նորա „. և այլ ևս ըստ միոջէ որ ՚ի կարգին է։ Եւ յետ այնորիկ ՚ի ստորինս զգանն ածէ յասելն, երթ “( )րհնեցէք զտէրն յերկրէ վիշապք և ամենայն խորք „. և երթ “Կրակ, ա՛ւազաւորք երկրի և ջրոյք իւք, և իշխանք, և երիտասարդք, և կուսանք „. և որ ՚ի կարգին է. և այսպիսի մարդասիրութիւք ազատեալք մանկունք եկեղեցւոյ ՚ի մեղաց ծառայութենէն, օրհնեն զտէր յօրհնութի՛ն նոր, օրհնութի՛ն նման յեկեղեցւոյ որդոյ. և երթ “Աւրախ եղիր նոր Երուսաղէմ յարքայութիւն իւր. որդիք Իսրայէլի, որ հաւասին, ցնծացան ՚ի թագաւորին իւրեանց, որ ՚ի Սարիամայն ծագեաց փրկիչ նոցա, որ յարուցեալ ՚ի մեռելոց փչեաց հաւքեալսն, ասելով, “Դո՛ւք զհոգի սուրբ, զհեռացեալն հաւատացեալս ՚ի քնութենէն, յաղագս ոչ ՚ի պէտ ձաշակմանն պտղոյն գիտութե՛ բարւոյ և չարի։

Ընդ յատակ ասացեալ օրհնութիւնքն, վերկայութեամբ և զարդիս ունի զդիտաւորութի՛. իսկ փառք ՚ի բարձունս, զապաւանեաց և՛ զհանդերձելոցն օրհնութեանն քերթէ զնամուտն, և զազգակցութի՛ մարդկան ընդ վերնոց բնութեան. և միաբանն փառաբանութիւն ամենասուրբ Երրորդութե՛ն. նման փառք յաւիտեանս, ամէն։

Եւ ՚ի նմանէ պինդ խորհուրդ ունի փառք ՚ի բարձունսն. առաջ առաջ այլ այլ երգի առաւօտուն։

Ով որ թուի ինձ թէ ըստ աւուր ժամուցն պաշտամունսն խորհրդականն կարգեալ են։ Երկիւղածութի՛ն ըստ առաւօտին պաշտամունն խորհրդականն կարգեալ է, յորում ժամու միւսանգամ գալուստն փրկչին պատմի. վասն այնորիկ առաւօտին աղաղակեն ողբերգական ձայնիւն, երթ “Ո՛յ տուր, տէր աշխարհ խնդաց, զի մի երթեք հնչեցից ՚ի մեզ„, ըստ յիմարք հինգ կու-

1 Haec in sequentibus officii precibus continentur.

liberati Ecclesiae pueri, atque in priscis benedictionibus confirmati, cum incorporeis naturis choreas ducentes, concinunt laudis cantum dicentes: *Laudate Dominum de caelis, laudate eum in excelsis.* Et: *Laudent eum omnes Angeli ejus,* et caetera deinceps per ordinem. Deinde autem ad inferiora convertitur sermo, dicendo: *Laudate Dominum de terrâ, dracones et omnes abyssi.* Et: *Reges terrae, et exercitus eorum, principes, et juvenes, et virgines,* et quae sequuntur. Hujusmodi porro benignitate erepti Ecclesiae pueri a peccati servitute *decantant Domino canticum novum; laus ejus in Ecclesiâ Sanctorum;* atque *laetatur* novus *Israël in Creatore* suo, *filii Sion,* qui ex Hevâ, *exultant in Rege suo,* qui ex Mariâ natus est Salvator eorum. Qui exurgens a mortuis insufflavit in Apostolos [1] dicens: *Accipite Spiritum Sanctum,* qui ab hac Adami naturâ recesserat ob illicitam fructûs scientiae boni et mali degustationem.

Praedictae itaque benedictiones praesentium rerum ac temporum intentionem praeseferunt. *Gloria* autem *in excelsis* futurarum exhibet laudationum similitudinem, hominumque affinitatem cum supernis naturis, atque concordem Sanctissimae Trinitati doxologiam. Ipsi gloria in saecula. Amen.

Quid mysterii in se continet Gloria in excelsis, *variaeque uniuscujusvis diei Antiphonae matutinae*[2]?

Ut mihi persuasum est, juxta mysterium officii horarum diei ordinatae sunt [2]. Feriâ secundâ juxta matutini officii mysterium statuta est; in qua horâ secundus Salvatoris adventus praenarratur. Ideo lugubri voce mane clamatur: *Illumina, Domine, oculos meos, ne unquam obdormiam in morte,* sicut quinque virgines fatuae, *ne quando dicat inimicus vitae: Prae-*

2 Supple: *Antiphonae.*

ասնաց : " Ա՛յլ ասասցի թէ չնամին կենդանի թէ յաղթեցի նմա , կամ նեղիչք իմ ցնծասցին թէ ես սասանեցայց ,, ի հուրն յաւիտենից , որ պատրաստեաւն է սատանայի և հրեշտակաց նորա :

Յոգ երեքշաբաթին , ըստ երրորդ ժամու խորհըրդեանն կարգեալ է յորում ժամու գալոստեան Տեառն հեղաւ ի յառաքեալսն . զորոյ զկնի սարար զգալստեանն զիւրոք առեալ մանկունք եկեղեցւոյ , առաջի անկանելով աղաղակեն . եթէ " Ա՛նքն է Տէր , աղբեւր կեանց , և լուսով քո գալստեամբդ տեսանեմք զլոյս ,, . և եթէ ,, Հոգեա՛յ , տէր , զղողմունքն քո ի պաշտօնեայքս և յերկրպագուս սմինասուրբ Հրոյոդութեդ :

Յոգ չորեքշաբաթին , ըստ վեցերորդ ժամու պաշտամանն խորհրդեանն կարգեալ է . յորում ժամու հիւանդութեն նախահօրն պատմի , և ի նմին ժամու բժիշկ կուգի վիրացն չարչարանաւք խաչին տեառնէ մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի : Յետ պիտառութեանն Յովհաննու աւետարանագրի յայտնէ՝ եթէ " Նոր ժամ վեցերորդ և ուրբաթ գաւոկին , և հանին զնա՞ի խաչ ,, . և զայդ պիսի փրկական տնօրինութենէ խորհուրդ ծանուցեալ մանկանց եկեղեցւոյ , աղաղակեն գոհանալով . եթէ " Այս աղաչեմ , տէր , ողորմեա՛ ինձ , և բժշկեա զանձն իմ ես մեղայ քեզ :

Յոգ հինգշաբաթին , ըստ ինիներորդ ժամու խորհըրդեանն կարգեալ է . յորում ժամու ի խաչին աղաղակեր , զերկն երկին ասելով միածին Որդին Աստուծոյ , և ի նմին ժամու ընդ երեկս աւուրն զլուսաւորսն ի խաւարչին փարատեր , ըստ մարգարէական ձայնին , նոր առաւօտ ծագեալով հաստեցոյն ի խաւարի և չիստըւերս մնհոս . ուստի լուսաւորեալ մանկանց եկեղեցւոյ . աղաղակեն առաւօտին յայտնէն . եթէ " Այս առ քեզ Տէր աղաղակեցի , առաւօտիս աղօթք իմ ժամանեսցեն առ քեզ ,, . և որ ի կարդին է :

Յոգ ուրբաթին , ըստ տասնեերորդ ժամու պաշտամանն կարգեալ է , ըստ որում ժամու ի գերեզմանն ասի ննջեալ տէրն արարածոց , և իւրով մահապատիժն

1 Psalm. 12.
2 Matth. 25. 41.
3 Lect. Arm. habet: *A te.*
4 Psal. 35. 10.

valui adversus eum; qui tribulant me exultabunt si motus fuero [1] in igne aeterno, *qui paratus est diabolo, et angelis ejus* [2].

Feriâ tertiâ, juxta horae tertiae mysterium statuta est: qua horâ advenit Spiritus immissus in Apostolos. Cujus mirificum adventum experti Ecclesiae pueri, procidentes exclamant: *Apud te* [3], *Domine, est fons vitae, et in lumine adventûs tui vidimus lumen* [4]. Et: *Ori-ri facito misericordiam tuam, Domine, super nos* ministros, atque adoratores Sanctissimae Trinitatis tuae.

Feriâ quartâ, juxta mysterium officii sextae horae praescripta est: qua horâ Protoparentis infirmitas recolitur, atque eâdem horâ vulneris curatio per passionem Crucis Domini nostri Jesu Christi, prout refert Johannes Evangelista dicens: *Erat Parasceve Paschae, horâ sextâ, et crucifixerunt eum* [5]. Hujusce porro salutaris oeconomiae mysterium agnoscentes Ecclesiae pueri cum gratiarum actione adprecantur: *Ego rogo, Domine, miserere mei, sana animam meam, quia peccavi tibi* [6].

Feriâ quintâ, juxta horae nonae mysterium ordinata est: qua horâ Unigenitus Dei Filius in Cruce clamabat, dicens: *Eli, Eli.* Atque eâdem horâ ad vesperas expurgabat a tenebris luminaria diei, secundum propheticam vocem, novam lucem matutinam oriri faciens iis, *qui in tenebris, et in umbrâ mortis sedent* [7]. Unde illuminati Ecclesiae pueri mane clamant, dicentes: *Ego ad te, Domine, clamavi: et mane oratio mea perveniet ad te* [8], cum iis quae sequuntur.

Die autem Veneris, secundum decimae horae officium ordinata est; circa quam horam in sepulchrum descendens creaturarum Dominus, per suam incor-

5 Johan. 19. 14.
6 Psal. 40. 5.
7 Luc. 1. 79.
8 Psal. 87. 14.

մանուածքն զանազանականուին մեզ ընդհելով, ազա-
տեալ՝ի դժոխոց և՝ի գերութենէ սատանայի. յորմէ
փրկեալ մանկանց երկնեղեցւոյ, ազատականն գո-
լով յասելն, եթէ "Տէր ած փրկուսն իմոյ, ի տուէ
կարդացի, և գիշերիս առաջի քո,,. և եթէ "Ա՛ոցին
աղօթք իմ առաջի քո,,. և որ՝ի կարգին յորմանէ
պատրաստանաց բանն։

Նոյն շաբաթուն, ըստ հանդատեանն աղօթից խոր-
հրդոյն կարգեալ է. վասն զի շաբաթ՝ հանգիստ ըստ
երբայեցւոց ձայնին է, և կատարումն յաւիտենից, յո-
րում և մարտիրոսացն հանդիսից յիշատակն պատմի,
որք զմարմինս իւրեանց՝ի խաչ հանին կարծեաք և ցան-
կութ հանդերձ, խաչելից լինելով առաջին վկային՝ի
խաչ երեցեալն, և զիս ժողովողին. յոր առաւելեալ
մանկանց երկնեղեցւոյ՝ի նոցա կարող բարեխօսութենին,
աղաղակեն աղաչանօքն ձայնիւ, եթէ "Ի՛ւրաքան-
չեր, զյոյս քո և ձշմարտութենդ քո, զի նոքա առաջ-
նորդեացեն ինձ մինչորեւյս՝ի գիտութեն ձշմարտութե,
հանցեն զիս՝ի լերան սուրբ և՝ի յարկս քո,,, զանա-
պատաճեալս՝ի գերուակայ բնութենեն՝ի տարին նը-
աստաութենս։

Ո՛չ յիրաւի այնորիկ զգոհացողին քարոզն ճառագե-
ցանէ, յաղագս երեք զամենակալն ած՝որ այսպիսի աբանչե-
լիօք բարձրացոյց զազգս մարդկան, անխոտոր պահպա-
նեալ՝ի նեղութենէ. և աղաչէ զի յատպագոյնն անփորձ
պահեացէ զերկնեղեցի իւր՝ մինչև՝ի գալուստ միած-
նին խրոյ. զոր և առ նմին առեալ քահանային զաղո-
թըս ժողովրդեանն մնաուցանէր առ ած, հաստատ-
ուն կալ և ճնալ՝ի կամն պատուիրանապահութենէ
նորա. և առաքելական խաղաղական քարոզութենէն
վարիլ՝ի հնազանդութեան, առ՝ի լինել առաջին մանր-
թեն սրբոյ Հոգւոյն երեսին. և արժանաւոր ձայնիւ և
սուրբ խորհրդով փառաւորել զմիածինն Աստուծոյ,
որ վերջինքն երեսից սրբասաց ձայնիւն, յասելն՝ եթէ
Սուրբ ած, սուրբ և հզօր, սուրբ և անմահ, որ խոս-
չեցար վասն մեր, ողորմեա մեզ։

Ա՛ռաջնոր ողորմիքն՝ի Հոգւոյն կարգէն. իսկ առ մեզ

1 Psal. 87. 2. 2 Galat. 5. 24.

ruptam mortem nobis ab inferis atque a Satanae captivitate liberatis incorruptionem largitus est. Unde Ecclesiae pueri erepti clamant, gratias agentes, ac dicentes: *Domine Deus salutis meae, in die clamavi, et nocte coram te: intret in conspectu tuo oratio mea* [1]; et quae per seriem contexuntur obsecrationis verba.

Sabbato demum juxta requiei deprecationis mysterium posita est: siquidem *Sabbath* secundum Hebraicam vocem *quies* est, ac saeculorum implementum: unde commemoratio fit quoque certaminis Martyrum, qui *carnes suas crucifixerunt cum necessitatibus, et concupiscentis* [2], concrucifixi primo Martyri super Crucem exaltato, et me colligenti [3]. Sub quorum validum praesidium confugientes Ecclesiae pueri lugubri voce exclamant: *Emitte Domine, lucem tuam, et veritatem tuam*, ut me errantem perducant ad veritatis cognitionem; meque a sublimi naturâ ad inferiorem humilitatem dilapsum *deducant in montem sanctum tuum, et in tabernacula tua.*

Post haec grati animi Praeconium sequitur deprecans omnipotentem Deum, qui per hujusmodi miracula humanum genus exaltavit, ut illud inconturbatum in praesentibus servet: precatur quoque, ut sine tentatione conservet Ecclesiam suam etiam in futuro usque ad Unigeniti sui adventum. Quam populi orationem Sacerdos illico resumens, eam offert ad Deum, ut concedat, eos in voluntate observationis mandatorum suorum constanter perseverare, atque per Apostolicam pacis praedicationem conversari in hac vitâ, ut sint purissimum sanctae Trinitatis templum, et condignâ voce sanctoque animo glorificent Unigenitum Dei Filium Seraphicâ voce trisagiâ, dicentes: *Sanctus Deus, Sanctus et fortis, Sanctus et immortalis, qui crucifixus es pro nobis, miserere nobis.*

Heic a Graecorum ritu distinguimur. Nam apud

3 S. Greg. Nazianzeni est effatum in Orat. in Cyprian.

պայծառանայ երեքկին սրբասացութիւնն, որ քառակնեայն՝ ի սրովեէիցն ձայնէ՝ ի մէջ մատղաչին. զոր՝ ի հոգւոյն ասացեալն զաղօտագոյր հնչուածն առեալ մատղաչին՝ շարականագիրքն ընդ այլ հզօրի և անմահի. ոմանք միամտական՝ թէ Հրեղէնութենէն, և այլք՝ ի վերոյ Հոգւոյ միայն զայն վարկանելով. և յայնմանէ առեալ թէ Հնամեայն և Հակառակութեամբ:

Նոյն աստ ապա եդից՝ ի բանիս մերոյ տեսութեան, և լուծուածն առաջակայիս: Զոր որպէս ինձ հասու եղեւ, եթէ ամենայն տեսութիւք մարգարէիցն պատգամացն Հոգւով տեսօրինեալ յօրինին. և մի ի Հրեղէնութենէն տեղի մերձ Քհասու Վրիստոս, զոր Հայեալսն ետես նստեալ յաթոռ փառացն, որով սրովեէքն շուրջ կալով զաղօտագայնն հնուագիկին զՏնչուածն. և ես առաւել մեզ քան թէ յայնժամ մարգարէիցն եւ կեալ՝ ի յերևումն. զի այն նմանութեամբ էր նորա հանդերձեալ մարդեղութեն: Սրովեէքն անխոհատոյց եւ կեղեցոյ մխիթարեալ հիացեալ հնչեցուցանէին զօրհներգութեամբ հուագմն. ուստի համարձակահայեաց լեալ նեղով մեք՝ ի հոսս, և զառ՝ ի հոգւոյն ասացեալսն զաղօտագայր զՏնչուածն առեալ Հշմարտապէս հուագերացոյք ասելով. Սրբ յաւիտենական, ի վախճան ժամանակիս հաձեցար լինել՝ ի նմանութեամբ սրբատածոց. հզօրդ, զտկարութիւնս մեր՝ ի քեզ բարձեր. անմահացու ընութեդ, հաձեցար վասն մեր հանգերծել մահու խաչի. յարուցդ այսպիսի բազմագործութեամբ մարդասիրութեդ ողորմացիս մեզ:

Ի վասն զի առ Հոգի վերագործի եկեղեցւոյ սրբասացութիւն, և յայնմէ աստուածատ եղև. զի ամ երևելոյ էին և առաւօտին պաշտամունք մեր, տակաւ իբրև զաճուշահոտ խնկոց բուրմունս յընդունելութիւն այ մատուցանէին. և յաւետ յիրաւի: Զայն զի զնաչի՝ ոչ ձառագ յինքեանս բերել, որով հաշտեցաւ խակ արարիչն ընդ արարածոց իւրոց. զոր և անմարմնին զուարթունն՝ ի դերեզմանէին՝ ի սփոփանս մխիթարութեան տրամեցելոց

1 Dicebant enim dumtaxat: *Sanctus, sanctus, sanctus*; ideoque *subobscuro modo*, vel *obscuram* protuliase *vocem* dicit Orniensis noster.

2 Isai. 6. 1.

3 Similia profert vel ipse S. Nerses Clajensis, ut videre est in

nos modulatur trisagium, quod praenuntiabatur a Seraphim voce, inter homines; siquidem sonitum ab eis subobscuro modo prolatum [1] sumentes homines cum iis vocibus, *Deus*, *fortis*, et *immortalis* conjunxerunt; nonnullis ad sanctam Trinitatem consubstantialem istud referentibus; nonullis autem Filio duntaxat. Hinc odium, et inimicitia, et contentio magna.

Porro in sermonis nostri theoriâ etiam hujusce rei enucleatio proferenda est. Itaque, ut mihi comprehendere licuit, omnes Propheticorum oraculorum visiones Filii Dispensationem praefigurabant; estque unus de Trinitate Dominus noster Jesus Christus, quem Isaias vidit *sedentem super solium* [2] gloriae: circa quem stantes Seraphim obscuram illam vocem modulabantur. Magis autem nobis, quam tunc Prophetis visio facta est. Illa namque erat futurae Incarnationis ejus similitudo; Seraphim defixis in Ecclesiae pueros oculis extatice laudis hymnos modulabantur. Unde nos confidentius respicientes in illa, prolatum ab eis subobscurum sonitum resumendo veraciter decantamus, dicentes: Æterne Deus, in fine temporis fieri voluisti in similitudinem creaturarum: Fortis, infirmitatem nostram in te sustulisti: Immortalis naturâ, mortem Crucis tibi placuit pro nobis pati: propter hujusmodi clementissimam benignitatem miserere nobis [3].

Quoniam autem ad Filium haec Ecclesiae hagiologia refertur, exinde quoque patet, quod cuncta nostra vespertina matutinaque officia per hanc tamquam per suaviolentis incensi fumum ad Dei placitum offeruntur: idque jure meritoque. Nam Crucis Christi enarrationem in se praeferunt, per quam sane cum creaturis suis reconciliatus est Creator. Quod et incorporeus Vigil [4] prope sepulcrum ad laetificum plo-

suis ad Graecos Epistolis. Videatur quoque de hac re Assemanius in suâ Biblioth. Orient. Tom. I. pag. 518.

4 Idest: *Angelus*, ut superius diximus: hocque nomine Angelus nuncupatur Dan. 4. 10.

կամանցին աւետասարէն, առեալոքն, եւթե "զ[ի]ա խնդրեք վնասովքսցին՝ զխաչելեալսն, յարեաւ,,։ Ասաի և Պաւ զոս խրատեցաւ ասել, եթե "Կնձ քաւ լինի պարծիլ, բայց միայն՝ի խաչն տեառն մերոյ [Յի]սի Քի,,. և առ Տիմոթէոս գրեալ, եւթե "Ա՛ի ամօթ համարիր զբ վկայուքի տեառն մերոյ [Յի]սի Քի, որ վկայեացն առաջի Պիղատոսի պոնտացւոյ զբարուդ վկայուքիս,,։

Օ այս և յառաջագոյն՝ի հնումն գուշակեալ Աոված անուն՝ որ՝ի Քրիստոս լինելոց էր ձչմարտուքիւն, գառն մի երեվոլոյն, և գառն մի առաւօտին հանապազորդ առաջի այ ողջակիզեալ մշտնջենաւորապէս։ Այս գառն անմեղ վարեալ՝ի սպանդ, ծանեալք զնոյն ինքն զՏէր մեր [Յի]սուս բարձօղ մեղաց աշխարհի. զոր տեսեալ [Յով]ան[նու] որդւոյ Օ[ձքարիայ], և զաղաղակ բարձեալ ասէր, եւթե "Ա՛հա գառն այ, որ բառնայ զմեղս աշխարհի,. լսեա որում՝ և մեծ մարգարէին՝ յառաջագոյն տպաւորեացն յայսմ, եւթե "Ա՛ա զմեզ մեր բառնայ, և վասն մեր չարչարի,. լսեա աւետեացն Ա՛ադրիհէլ, եթե "Ա՛ա փրկեացէ զժողովուրդ իւր՝ի մեղաց իւրեանց,։

Այս եթե ընդէր յոչխ աւուրն չիշատակի բարեխօսութիւն Աարիամայ Աածոյ Աածոցն, և՝ ի խորհրդականս ոչ։

Ա ԱՍՆ զի խորհրդական աւուրքս հրաւիրեմ զմեզ առ հոգեւոր սեղանին, յանդիմանս լինել չձմարիտ պաշտաւդիս մարմնոյ և արեան միածնին Տեառն մերոյ [Յի]սուսի Քրիստոսի, չլինի պէտք բարեխօսութեամն Աարիամու։ Ակ յարձակ աւուրքս քրիստոսասիրացն ոչ մնասչի պատատրաստն, փոխանակ տուրգ և սոսկալի պատարագին՝ զկարող բարեխօսութիւնն Աարիամայ զ ժանդակ և չատագով առնուլք արդասաւորութեամն. զի աղօթք մեր ժամանեացեն՝ի յակամին տեառն զբ[ուն]ց՝ որ նստի՝ի քրովբէս, և փառազանի երկքսրբ[ու]թեամն ձայնիւ. որ զԹագաւ առ հոգանիութեամբ և ա

1 Marc. 16. 6.
2 Galat. 6. 14.
3 I. Tim. 6. 13.
4 Johan. 1. 29.
5 Isai. 53. 12. vel potius ut legitur in Epist. I. Petr. 2. 24.
6 Matth. 1. 21.
7 Illico post trisagium sub-

rantium mulierum solatium annuntiat, dicens: *Jesum quaeritis Nazarenum Crucifixum: resurrexit*[1]. Unde et Paulus eruditus fuit, ut diceret: *Mihi absit gloriari, nisi in Cruce Domini nostri Jesu Christi*[2]. Et ad Timotheum scribens, ait: *Noli erubescere testimonium Domini nostri Jesu Christi, qui testimonium reddidit coram Pontio Pilato*[3].

Hoc vel antea in veteri vaticinans Moyses, cujus veritas in Christo erat futura, agnum unum vespere et agnum alterum mane quotidie coram Deo in holocaustum semper sacrificabat. Porro innocentem Agnum ad occisionem perductum novimus eumdem Dominum nostrum Jesum, qui tollit peccata totius mundi. Quem videns Johannes Zachariae filius, exclamabat, dicebatque: *Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi*[4]. Quemadmodum et magnus Propheta praefiguravit, dicens: *Peccata nostra ipse pertulit, et pro nobis est passus*[5]; juxta Gabrielis annuntiationem: *Ipse salvum faciet populum suum a peccatis eorum*[6].

Curnam porro in solutis diebus commemoratur intercessio Mariae Deiparae[7], *non autem in mysticis*?

Quia mystici dies ad spiritualem mensam nos invitant, ut de vero corporis et sanguinis Unigeniti Domini nostri Jesu Christi sacrificio participemus, non adeo necessaria tunc est intercessionis Mariae commemoratio. In solutis autem diebus de Christi sacrificio minime participantes, pro sanctâ, et teribili hostiâ validam Mariae intercessionem in subsidium, et praevalentiam adsumimus hagiologiae; ut perveniant preces nostrae ad aures Domini Virtutum, *qui sedet super Cherubim*[8], et glorificatur trisagiâ voce: quique terrenae ac vilis nostrae naturae misertus eam cum supernis militi-

dunt Armenii commemorationem Beatae Virginis Mariae dicentes: » Glorificata es benedicta semper » sancta Virgo Dei pata Maria » Mater Christi; offer deprecationes nostras Filio tuo et Deo nostro ».

8 Psalm. 98. 1.

նարգ քնուէս . և ընդ վերին զօրացն դասակցեաց ՚ի փառաբանութիւն զուարճութեան , յասելն՝ եթէ " Յա- րուցանէ զաղքատն յերկրէ , և բարձր առնէ զտառա- պեալն յաղբեւաց„ . և " Յստուցանէ ընդ իշխանուէս վերինս „ . և եթէ " Նստակեցուցանէ զամուն ՚ի տան ուրախասիրտ , որպէս մայր որդւովք երկրեալ „ . պատմել զօրհնութիւնս տեառն ՚ի գրունս դստեր Սիոնի և ՚ի նոր Յերուսաղէմ :

Յա- եթէ ինչ ինձ խորհուրդ ունի առաւօտին աղօթիս , որ ընդ արեւափայլն ելոյսին :

Այս աղօթիքս զմիւսանգամ զգալուստն Քրիս- տոսի նշանակէ , և յարութիւն մարդկան ՚ի գերեզ- մանացն , յաւուր միաշաբաթու յառաջինն ժամուն . վասն զի յայնմ ժամու լինելոց է յարութիւն ամե- նայն մարդկային բնութեանց , թէպէտ և գիշերին առ , ըստ տէրունականն առակի : Այլ նա է առա- ւօտ և սկիզբն ծագմանն արեգականն արդարութեա , և լինելոց է այն յառաջինն ժամուն մեծի աւուրն . վասն զի յայնմ ժամու վարկանիմ առեղծեալ զմարդն առաջինն , յորում ժամու միւսանգամ կենդանանայց ՚ի գերեզմանէն . այսմ խորհրդով բազում վարդն ՚ի ներկայումն , ակն ունելով առաքելական խոստմանցն , եթէ „ Մեռեալքն ՚ի Քրիստոս յա- րիցեն յառաջագոյն . և մեք նորոգեսցուք „ . այլովքն հանդերձ : Նստ նմին օրինակի և իմ պատկառանքն և հայրապետին տէրունական առա- կին , զյարուցն մեռելոց՝ բուսոց և տնկոց օրինակեր ՚ի գարուն բուսանելոյ , և ՚ի դալարանալ մարդկան ՚ի գերեզմանէն . քանզի յետ անցանելոյ ձմերանոյն և լինելոյ գարնանոյն , և հասուցն լինելոյ մերձ յա- ռաւօտն լսեալ ձայնք , զյարուն մարդկան ՚ի գերեզ- մանացն նշանակեն :

Ոմն այնորիկ սքանչելեալ ՚ի ժամուն յայնմիկ ա- ղօթիւն , ակնուսնելով միւսանգամ նորոգմանն՝ յա-

1 In subsequenti Psalm. 112. 2 Psal. 9. 15.

3 I. Corinth. 13. 52, atque I. Thessal. 4. 15.

bus in Angelorum doxologiâ consociavit: quemadmodum dicitur [1]: *Suscitans de terrâ inopem, et de stercore erigens pauperem;* eumque sedere facit cum supernis Principibus; atque *habitare facit sterilem in domo, ceu matrem in filiis laetantem,* ad *enuntiandas laudationes Domini in portis filiae Sion* [2], et in novâ Jerusalem.

Quid mysterii habet Oratio matutina, quae circa Solis ortum peragitur?

Haec Oratio alterum Christi adventum significat, atque resurrectionem hominum e sepulchris in die Primâ-Sabbati, horâ primâ: eâ siquidem horâ futura est totius humanae naturae resurrectio. Quamvis enim nocte dicatur, juxta dominicam parabolam; illa tamen est mane, et principium ortûs Solis justitiae: futura est autem illa in primâ magnae diei horâ. Quoniam in illâ horâ creatum arbitror primum hominem, in quâ sane e sepulcro reviviscet. Huic sententiae plurimi impraesentiarum adhaerent expectantesApostolicas repromissiones: *Canet tuba, et mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi; nos autem immutabimur* [3], cum iis, quae sequuntur. Pariter et meus ille coronatus et Pontifex, sanctus Gregorius [4], juxta Dominicam parabolam, mortuorum resurrectionem per germina plantasque configurabat, per virens ver, et per virescentes homines e sepulchro: quia transacto hyeme, et superveniente verno tempore, prolatae avium prope ad matutinum voces resurrectionem hominum a monumentis significant.

Quamobrem expergefacti in illâ horâ preces fundimus, expectantes renovationem resurrectionis mor-

4 S. Greg. Illuminator.

բուն ներհակին մեռանելոց. և զաստղաբաշխիչ լուսով ձեռ-
պերակք՝ ի հանդիպումն ամպովք երևեցելոյն, և հա-
ստատացանողին իւրազանչիւր ուժիւք զարժանին։ Ո՞ ասա
այնորիկ կարգեցան՝ ի ժամուն յայնմիկ աղօթիք ինդրե-
ալ ժամին լինել մեծի առաւօտի լուսոյ ծագմանին, և
զտէր փառաց առանց ամօթոյ տեսանել՝ ի նոր յաւի-
տենին, ի կատարումն եօթնեւրեակին՝ ի նախկինն ու-
ղեգործեալ դարուն մնալոյ. յամեցելոյ փրեսբիկն՝ ի վերջ
նոսա զիշերին. ի տրտհել օգնացն և այծեացն. յընդդէմ
ման ոչոմանին՝ և ցարհնոյն. ոչ օրն մեծ և երևելի՝ ի
մոլորակելոցն դատանեալ. յորում աւուր յանդիմանա
լինել մեզ կայ առաջի բեմին Քրիստոսի, զի ընկալցի
իւրաքանչիւր ոք իւրով մարմնովն զոր յառաջ գոր-
ծեացն՝ եթէ բարի և եթէ չար. յորում աւուր փայլեաց
արդարոցն ոսպիս զարհուրանքն՝ ի յայրքայրենին երկինից,
յորոց կայ ահ՝ ի մէջ առտուանծոցն և թագաւորութեան
լոյս, որոշելով և բաժանելով զարժանաւորսն անդր
երանութեան. որոց և մեք արժանի եղիցուք հասանել
խոստացելոյ բարութեան, ընդ Հոգւոյ և մեղադասիրելիք
առաւն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. նմա փառք յա-
ւիտեանս. ամէն։

tuorum, atque per lucem hilariter volantem festinamus in occursum illius, qui in nubibus apparebit, quique singulis condigna retribuet. Propterea statuta est ejusdem horae Oratio, ut nempe digni efficiamur magni matutini lucis ortu, et Dominum gloriae sine rubore videamus in novo saeculo, in consummatione septimi, inchoante saeculo octavo, moram faciente Sponso in novissimâ nocte, in separatione ovium ab haedis, in electione zizaniorum et tritici. Quae dies magna et visibilis a Prophetis in confesso est: qua in die *nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque in suo corpore, quae prius gessit, sive bonum, sive malum* [1]. Qua die *fulgebunt justi sicut sol in regno caelorum* [2], in quorum medio stabit Deus veluti in medio deorum et regnantium, distinctis ac divisis illius beatitudinis loci dignitatibus. Quam bonorum repromissionem nos quoque digni efficiamur assequi, per gratiam et benignitatem Domini nostri Jesu Christi. Ipsi gloria in saecula. Amen.

1 II. Cor. 5. 10. 2 Matth. 13. 43.

ՆԱՐԻՆ ՏԵՐՅԱՆ

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ

ԻՄԱՍՏԱՍԻՐՈՒ

ՅԱՂԱԹՍ ԿԱՐԳԱՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

Լսէ՛ ի առնջեանն որոշեալ ատհմանք աղօթիցն այս լուտ յանգամանն ժամուն նախատօմն հնչե-
ասախրուէին և մեղանացաս, և՛ ի նմին ժամու բժշկել զանցաճառն չարչարանաւք խաչին տէրն մեր Յս Վս, զի որպէս Աղամայն ամենեքեան մեռանիմ, նոյնպէս և Վրիստոսիւն ամենեքեան կենդանանացին իւրա-
քանչիւր յիւրում կարգի։ Օ՛ի յորում ժամու յանցեաւն Աղամն առաջին, և չուտ յանցանացն յա-
մեռաց՝ ի դրախտին։ Նոյնպէս և Վրիստոս եկաց՝ ի վե-
րայ խաչին՝ ի բժշկութեի վիրաց նորա։

Իսկ յերրորդ ժամու աւուրն կարգել զժամն աղօ-
թիցն։ քանզի յերրորդ ժամու ասացաւ՝ արկաս՝ ի խաչ
եւ անել սիաճին Աղուտոյն Յս։ որով յայտնի է, թէ
և՛ ինքեան ժամու եղև ընդունել՝ զայն զհրաշալուրեանս
բանասարկուին, և ցանկանալ պատերն Ճաշակմանին։

Իսկ վեցերորդ ժամուն կարգեաւ աղօթքն։ որով
յայտնի է՝ ի նմին ժամուն անցանել ընդ սահմանս
պատուիրանացն, և Ճաշակել՝ ի պատրաստաց պատերն,

EJUSDEM DOMINI

JOANNIS

PHILOSOPHI

DE OFFICIIS ECCLESIAE

Diurnarum porro statuta orationum momenta disposita sunt secundum horam praevaricationis primaevi Patris per voluptatis peccatum. Atque eâdem horâ per passionem Crucis Dominus noster Jesus Christus purgabat delicta. Nam *sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur, unusquisque in suo ordine* [1]. Qua enim horâ deliquit Adam primus, et post delictum commoratus est in paradiso; totidem horas et Christus fuit in Cruce ad vulneris ejus sanationem.

Tertiâ itaque horâ ideo statuere placuit orationis horam, quia tertiâ horâ dixit Marcus crucifixionem Unigeniti Filii Dei: unde patet, Hevam eâdem horâ illecebras diaboli admisisse, fructûsque degustationem concupivisse.

Sextâ quoque horâ praecipitur oratio; quo liquet eâdem horâ transgressum fuisse mandati terminum, atque de fructu deceptionis gustasse Protoparentem.

1 Cor. 15. 22.

և 'ի նմին ժամու փոխանակ նորա քաղցր Հաշակմանն մեղացն, Հաշակեաց Վիրիստոս զքացախն ընդ գեղի խառնեաւ, 'ի բժշկութիւն պղծոյն դառնութեանն։

Նոյնպէս յիւրաքանչիւր ժամուն կարգեաւ զաղօթսն. այս վասն անդադար խոստովանութեանն մեղանացն Դաւթի, յորում ժամու դատապարտեալ եւս 'ի դրախտէն, և 'ինչմին ժամու աղաղակաւ աւանդեաց զոգին՝ փրկել կիջեալ աշխարհաց, և զԴամեհան 'ի դժոխոց։

Նոյնպէս 'ի տասնաքառորդ ժամուն, յորում ժամու տէրն արարածոց 'ի գերեզմանն իջեալ ասի, և իւրով անապական մահուամբն՝ զմահապականութեանն մեզ չնորհեալ։ և ըստ այսմ խորհրդոյ կարգեաւ են գերեկոյին պաշտօնն. զոր Հարիւր երեսուն և հինգերորդ Աղաչանաւն ուսուցանէ զչարչարանս փրկչին լինել, և յօճ նմանն չարութիւ կատարեալ ժողովրդեանն. և որ զկնի Աղաչանաւն, զմնօրհնաբար աղօթել փրկչին, վասն յանդգնութեանն ժողովրդեանն. եթէ "Հայր, թո՛ղ տացա, զի ոչ գիտեն զինչ գործեն"։ Նոյնպէս յաղթական բնութեամբ նայեցեալ, իբրև ծանրակիր բեռամբ մեղացն ըմբռնեալք, նախկին մնատուցեալ խնդրեաց յայր, եթէ "Ետնարհեցո՛, Տէր, զունկն քո և լո՛ւր ինձ, զի աղքատ և տնանկ եմ ես"։ Հայեաց ասէ յաղաքատութիւն բնութեան, և մի թողուր 'ի ձեռաց. եթէ յորպիսի և յորքան չարութիւն ըմբռնեցայ. և պատճառ ինոցկիկ զպատրանս բանսարկուին գնէ. "Ընդ, ասէ, անօրէնսն յարեան 'ի վերայ իմ' 'ի դրախտին, և ժողովք հզօրաց խնդրեցին զանձն իմ' հակառակմարտ զօրութեանն, և ոչ համարեցան զքեզ առաջ ընկէ իւրեանց. և եթէ "Յորհեցան խափանել զգնացս իմ 'ի պահպանութենէն պատուիրանին, թագուցին ամբարտաւանք որոգայթք ինձ"։ Նոյնպէս եթէ "Եար ձգեցին որոգայթ ոտից իմոց, և եգին ինձ գայթակղութիւն"։ Նոյնպէս զմնատս ածեալ՝ եթէ ոչ իւրով զօրութեամբ կարէ զորոգայթն զայն մերժել յիւրմէ, եթէ ոչ երկնայոյս Հօրն գթացեալ փրկեսցէ զմեզ պատուականի մարմնով և արեամբ միածնին իւրոյ. և նոյն ժամայն յառաջ մատուցեալ յիշեցու-

1 Luc. 23. 34. 2 Psalm. 85.

Atque eâdem horâ pro gustante dulcem peccati fructum Christus gustavit acetum cum felle mixtum, ut fructûs amaritudinem curaret.

Nonâ item horâ ordinata est oratio propter impoenitentem confessionem peccati Adae; qua horâ condemnatus, egressus est de paradiso: atque eâdem horâ exlcamans commendavit animam Salvator mundi, atque ab inferis Adamum eduxit.

Horâ autem decimâ oratur, quia creaturarum Dominus eâdem horâ in sepulcrum descendisse dicitur, per incorruptam suam mortem nobis donans incorruptionem. Et juxta mysterium istud statutum est vespertinum Officium; sicut Psalmus CXXXIX. docet Redemptoris passionem, nec non furientis populi malitiam serpenti similem. Sequens autem Psalmus dispensativam Salvatoris orationem propter plebis praesumptionem, quum dixerit: *Pater, dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt* [1]. Deinde in paupertatem naturae nostrae respicit, ut pote qui gravibus peccatorum oneribus sumus affecti. Jampridem accedens petierat a Deo: *Inclina*, ait, *Domine, aurem tuam, et exaudi me, quoniam inops et pauper sum ego* [2]. Respice, inquit, in paupertatem naturae meae, et ne derelinquas de manibus: vide, in quali quantâque malitiâ captus fuerim. Causam autem hujusce rei fraudem diaboli apponit, dicens: *Deus, iniqui insurrexerunt super me* in ipso paradiso, *et synagoga potentium quaesierunt animam meam*, adversarii nempe vires; *et non proposuerunt te* Deum *in conspectu suo*. Praeterea: *Cogitaverunt supplantare gressus meos* [3] in observantiâ mandati, *et absconderunt superbi laqueum mihi*; et *funes extenderunt in laqueum* pedibus meis, *et scandalum posuerunt mihi*. Deinde animadvertens, se non posse suâ virtute laqueum illud a se removere, nisi Pater caelestis misertus redimeret nos per pretiosum corpus et sanguinem Unigeniti sui, illico procedens commemorat, quod horâ sextâ magnae diei in Parasceve

3 Psalm. 139.

ցանկ զոր ի վերջերսդ ժամու մեծի աւուր ուրբաթին՝ միածին Որդին այ զանապատ մնալովն ի հազ ձոյս չօր պատարագեաց , իբրև զամուշահոտ խնկոց բուրմունս , զմարդկայինն հոգին ի ձեռս չօր աստուածէր , թէ " Ողիդ եղկեցին աղօթք իմ որպէս խունկ առաջի քո , և վհամբարձումն ձեռաց իմոց պատարագ երեկորին ,, . և ի կատարածի սաղմոսին , եթէ " Տէր հան ի բանդէ զանձն իմ ,, : Ճանդ զկեանս աշ խարհի առակեաց , հանել՝ ի հանդերձեալ կեանսն աղօթէ , որոյ յուսոյ սպասեալ արդարոցն՝ ակն ունէին հասանել անսպառ բարութեցն :

Այս ի տանեերորդ ժամուն լուցմունք ճրագացն, որ նշանակէ զկնի զգալի լուսոյս անցանելոյ , իմանալ լի լուսոյն առաջնորդել ի հանդերձեալ կեանսն : Ճակ աստանօր մեզ վերատին դառնալի է ի կարգն առաջինն , և չնորհգքն այ ըստ ժամու աղօթիցն զկարօտհուրդն բացայայտել :

Այս երեք պինել խորհուրդք ունի երրորդ ժամոս աղօթին :

Այ ՐՈՐԴ ժամուս աղօթից խորհուրդս ի վեր է քան մեր կարողութիւն , և միայն նոցա յայտնի է , որոց տուրգ չորգուոյն չնորհգքն յայտնեն զծածկեալ զկարօտհուրդն : Ճայց ինձ այսպէս թուի, եթէ առաւն մերոյ Փրկչին Ցիսուսի ի կրնիցն և ի ներգործութեցն կատգեալ , զոր կատարեաց յայսմ ժամու ի կենարար չարչարանս իւր . յասել երանելոյն Ճատթէոսի , եթէ " Ճչ ժամ երրորդ , և հանիմն զնա ի խաչ ,, :

Այս եթէ վասն էր յայսմ ժամու գայր ի խաչ երթալ նոր . քանզի յայսմ ժամու , որպէս յառաջին առաջեալ , գերեալ լինի նախատեղծն ի բանասարկուէն , որմէ կան կերակրգքն՝ ի ծառոյն մնհաւորեր և ի չար խորհուրդն . իսկ յորժամ Ճմմանուէլ մերով բնութեք զծանրութեն մերոյ մերոց բառնայր , երթեալ ի նոյն տեղի գազաթանն , բարձրանայր ի դիտոն , զի զանձ

1 Psal. 140. 2.
2 Psal. 141. 8.

3 De vespertinis Horis extant

Unigenitus Dei Filius humanam animam in manus Patris commendans, immaculatum corpus ad Patris placitum sacrificavit, ceu suaviolentis thuris suffitum: *Dirigatur*, inquit, *oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo, et elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum* [1]. Atque sub fine Psalmi: *Domine, educ de custodiâ animam meam* [2]. Custodiam dixit metaphorice mundi vitam; proinde orat, ut ad futuram vitam educatur: quam spem expectantes justi indeficientia bona consequi expectabant [3].

Porro luminum accensio horâ decimâ significat, quod post sensibilis luminis finem per intellectuale lumen ad futuram vitam perducemur. Nunc autem nos oportet iterum primum ordinem resumere, et, Deo adjuvante, juxta orationis horam, mysterium explanare.

Quid mysterii praesefert horae Tertiae oratio?

Mysterium orationis Tertiae horae vires nostras exsuperat, iisque dumtaxat manifestum est, quibus Sancti Spiritûs gratia revelat absconditum mysterium. Mihi autem, circa Domini nostri Jesu Christi affectiones actionesque coaptatam esse videtur, quas istâ horâ pertulit in salutiferis suis passionibus, dicente beato Marco: *Erat hora tertia, et crucifixerunt eum* [4].

Curnam autem, dices, in illâ horâ crucifigebatur? Quoniam, ut antea diximus, in illâ horâ per optatum cibum captivus a diabolo ducebatur Protoplastes ad arboris mortiferum malignumque consilium. Eâdem itaque horâ Emmanuel in nostrâ naturâ pondus peccatorum nostrorum tollens proficiscebatur ad eumdem Calvariae locum, et exaltabatur in spectaculo, ut collapsum sublevaret. Clavibus suffiguntur pe-

fragmenta quaedam, a nobis paulo inferius exhibenda.

4 Marc. 15. 25.

կեաւրն վերացուացէ. բևեռեալ զտուն և զձեռան յաւ
ղագս յանդուգն գնացիցն ի ճատն, զի զձեռագիրք
յանցանացն խափանեսցէ, և զտարերց ապականու
թիւն, որ յայնժամ օձալամբ պատուին դղրդեաց, խա
ղաղացուացէ իւրով մանրդողական չարչարանօքն:

Ասէ Յովհաննէս ժամ վերերորդ ասէ. ոչ գժամ
խաչելոյնն, այլ գժամ ձաղանացն՝ որ ի հրէիցն. ասէ
ի խաչն յերերորդ ժամուն բարձրացաւ: Ազգն տա
րածեալ զԹևմն անշարժ դիտեր ընդ.հարաւ, յափրշ
տակելով զմեզ ի մնհուանէ ի կեանս. զոր յառաջ
տեսեալ մարգարէական ակամբ Յրանեցոյն Ոանիէլ
լն, յերերորդ ժամու աւուրն զպատուհան տանին իւրոյ
բանալով, ընդ արևելս ընդդէմ Յրուսաղէմի աղօ
թէր, վասն դարձի գերուացն, տեսանելով զմիածինն
Աղդին ՅՍ բազկատարած ի խաչին, որ յերերորդ ժա
մու աւուրն Ձշմարիտ աւարտումն դերելոցն արար:
Եւ ապա յետ այսր Յովսեղբնի, տեսանեալք յերերորդ
ժամու գչնորհս Հոգւոյն սրբոյ հեղեալ յաւետարեալսն,
գՀարուացեալն յԱդամայ ի բնութենէն՝ յաղագս
ոչ ի դէպ ժամու ձաշակմանն: Ա ասն այսր ամենայնի
առեալք յերերորդ ժամու գլորեալ գմարդն առաջին,
յորում ժամու գբժշկուն վիրացն և գաւարեգործու
թիւն ընկալաւ: Ասպա յիրաւի յայսմ ժամու աղօթից՝
աղաչեն զՅԾ առաքել զՀոգւոյն օգնականութիւնն, ա
ռաջնորդ լինել յերկիր բարւոյ, ուստի գրկեցաք մա
խանօք չարին. այս ե պատճառ երերորդ ժամու աղօ
թիցն:

Եւ ենէ պէտ խորհուրդ ունի վեցերորդ ժամու աղօթիցն
օրինաւորապէն:

Եւ արդ որովհետև բանս մեզ ձանապարհս գտօ
ծեաց, և որպէս ի վաստակաց ձորոց առաջնորդեաց
աստիճանօք ի վեր ելանել՝ ի բարձրագոյն յիմաստն,
ի ձիթաստանեաց յԾածայրն վարդապետուէ լեառն,
և զուշ և զմիտս ունգնացուցանել կարկատեալ՝ ի տա
ճար սրբուէ, ուր անմարմնոցն տօնքն, և անտրտում

des, ac manus ob arrogantem gressum ad arborem; ut praevaricationis chirographum deleret, atque elementorum corruptionem, quae tunc per porrectum a serpente fructum inoleverat, per sanctificam passionem suam expurgaret.

Sextam autem horam Johannes nequaquam dixit crucifixionis horam; sed horam derisionis a Judaeis. At in Crucem horâ tertiâ exaltatus est: accipiter extensis alis immotus expectabat ad Austrum, eripiens nos de morte ad vitam. Quod praevidens prophetico oculo beatus Daniel, tertiâ diei horâ aperiens domûs suae fenestram ad Ortum, Jerusalem versus, orabat pro captivitatis conversione, videns in Cruce extensis manibus Unigenitum Dei Filium, qui tertiâ diei horâ veram captivorum devastationem operatus est. Deinde post hunc jubilaeum [1] videmus horâ tertiâ super Apostolos effusam Spiritûs Sancti gratiam, remotam olim ab Adami naturâ ob intempestivam degustationem. Propter haec omnia dicimus primum hominem horâ tertiâ lapsum, qua horâ vulneris curationem, ac beneficium recepit. Jure igitur in hac orationis horâ Deus rogatur, ut mittat Spiritûs adjutorium ad deducendum nos in terram rectam, qua per Maligni invidiam sumus privati. Haec est ratio orationis horae Tertiae.

Quid mysterii habet Sextae horae oratio in meridie?

Quandoquidem vero sermo viam nobis aperuit, et quodammodo ex vallium speluncis nos conduxit, ut gradatim ad excelsiorem sententiam ascendamus in olivarum divinae doctrinae montem; ingenium ideo et intellectum auditûs porrigamus in templo Sanctitatis; ubi sunt incorporeorum festivitates, et laetitiae tristi-

1 Idest, *remissionem.*

ուրախութիւնքն և ձառագայթք անձառ լուսոյն, ու-
րամօր Աստուածակերը հրճուալից ուրախութիւնն. ուս-
տի ապաստամբութիւնք խրատուն խոստութեամբ՝ ի չքմեղ-
տութենեն, և միանգամայն՝ ի կենսաց փայտէն, և՝ ի
դրախտէն, և՝ ի պատուիրանէն՝ յօրինադրէն ունայ-
նամայր՝ ի վեցերորդ ժամուն. վասն որոյ զեօթանեւ-
նեկին եօթն ժառանգէր զտրտմութենին, և ընդ քա-
զում ցաւօք անկանէր տոյժս. կայր իբրեւ ջերմանն հի-
անդութիւն, և քաղէին ոգիք նորա, լուծեալ յօդք
ոսից և ձեռացն՝ ի բարեացն շարժմանէն: Կայր լե-
զուն անշարժ՝ ի խոստովանութենէ ապաշխարութենն:
Օ արօրինակ մեռեալ ոք անզգայ յամենայն շարժմանէ
ճէ, սոյն օրինակ և մարդն առաջինն, պարփակեալ՝ ի
մէջօրէի իբրեւ՝ ի մէջ գիշերի կայր՝ ի տարակուսի, և
քաղէին ոգիք նորա: Կ՚անգի՝ ի կարձմտութենէն
ըմբռնեալ, յանյուսութենէ՝ ի խորխորատ անկանէր.
սիրեր զմահ քան զյամդիմանութենէ ոչ լինել. և յի-
շատակ տերունական պատուիրանին և առ առաւել խո-
ցոտեր, և մահուն երկիւղն՝ որ սպառնացեալն էր,
եթէ մեռանիս, և ոչ գիտեր թէ զինչ գործիցէ:
Կ՚ասն որոյ փրկութեանն՝ միածինն Աստ՚ծոյ՝ ի վեցե-
րորդ ժամու՝ ի վեցերորդ աւուր՝ ի վեցերորդ դա-
րուն կայր՝ ի ջամս ցաւոյն, և տրտմութենէ զտրտմու-
թեն հալածեր, և ցաւովքն զցաւսն բառնայր. և հա-
մախմբելով ընդ փայտին անշնչապէս զառ՝ ի փայտէն
բառնայր զպատուհասն մեղացն Կ՚ադամայ. և միան-
գամայն կարեաք և կամք յանձն առնելոյն լուծանէր
զպատիժս պատուհասի նախնի մարդոյն: Կ՚ու ածա-
զան խնայարհութենէն իւրով պայծառութենէ առնէր իւ-
րոց արարածոց. և խաւարն առնելով՝ ի մէջօրէի, զոր
գրեալ էր՝ ի յաւետարանին, եթէ "Կ՚ի վեցերորդ
ժամէ անտի խաւար կալաւ՝ ի վերայ երկրի մինչև ցինն
ժամ աւուրն,,: Կ՚այս խաւար յանդիմաներ զկարծեալ
չարձանչ լուսաւորացն, որ՝ ի պարզամիտ արարածոյն
ածք յօրինէին. և զոյս ածգիտութենէն՝ ի սիրտ առեր
նայն մարդկան անկեալ՝ չանապատել զչշմարիտն ածէ, և
զոզորմածն որ բժշկեաց զախտս հոգւոց և մարմնոց:

tiam nescientes, radiique inenarrabilis lucis; ubi Adam habitabat cum gaudio jucundissimo, ubi per apostaticam suggestionem deflexit a veritate; atque simul ligno vitae, et paradiso, praeceptoque ac legislatore vacuus factus est horâ sextâ. Quare septuagies septies afficiebatur tristitiâ, et sub multorum cruciatuum poenis cadebat. Tamquam febris morbo laborabat, languebatque spiritus ejus, dissolutis pedum manuumque compagibus a bonorum motu. Immobilis ad poenitentiae confessionem erat lingua ejus. Sicut mortuus quidam sensu carens omnique motu, ita et primus homo in meridie tamquam in mediâ nocte redactus haesitabat, deficiebatque spiritus ejus. Quoniam ab impatientiâ captus, in desperationis foveam corruebat: mortem maluisset, quam Dei praesentiam; eumque dominici mandati recordatio magis magisque sauciabat, quemadmodum et comminatae mortis timor: *Morieris* [1]; atque nesciebat quid faceret. Pro cujus redemptione Unigenitus Patris sextâ horâ, sextâ die, sexto saeculo sustinebat dolorum agoniam, et tristitiam per tristitiam expellebat, ejusque dolores per dolores fugabat, et ligno cohaerens quoadusque spiritum redderet, provenientem ex ligno poenam peccati Adae auferebat. Quae unâ simul peramanter ac sponte sustinens, poenam damnationis prisci hominis solvebat, et per divinam humilitatem suam heroicam creaturas suas claritate donabat. Quum autem factae sint in meridie tenebrae in Evangelio scriptae: *A sextâ horâ tenebrae factae sunt super terram usque ad horam nonam* [2]; hae tenebrae arbitratum luminarium, quae a rudibus creaturis dii adstruebantur, splendorem redarguebant; et divinae intelligentiae lumen cordibus omnium hominum inserebant ad verum et misericordem Deum cognoscendum, qui animarum corporumque morbos sanavit. Quamobrem jure in hac Orationis horâ praecipit officii Praeconium, ut vigilemus atque praecaveamus meridianum taedii daemonem, qui omnium

1 Gen. 2. 17. 2 Matth. 27. 45.

Ալ ասն որոյ յիրաւի յայսմ ժամու աղօթիցս պատուիրէ արթուն լինել. և զգուշանալ ի ձանձրութենէ զիւրմէ ի մէջօրէին՝ որ զժնդակագոյն է քան զամենայն դէս, որ յոլով մեղկութիւն ի վերայ հասանէ և զգայնոյ զիտոս մեր յիւրմէ միտելով կասն, և անպիտան կորստեամն ուղևորս կացուցանէ: Ալ ասն այսոքիկ ի վերջորդ ժամուն կատարեցան աղօթքն, իբրև օգնականութիւնք մարդկայինն քնութիւնս ընդդէմ հաւատականացն զօրութիւնն, և յիշատակ մնօրինաբար բժշկութեանն չարչարանացն տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. այս է պատճառ վերջորդ ժամու աղօթիցն:

Յաղթեսցէ զինչ խորհուրդ ունի ննջեցեալ ժամս աղօթիցն:

Ո ՆՆԵՐՈՐԴ ժամուս զկատարեալ տեառնեանցն քարոզութեամբ, քան զայլսն ազատուեալ յատաքելական դաստուցն: Վասնզի Պետրոս՝ և Յովհաննէս եւանգէլին ի տաճարին յինանեցոյզ ժամու աղօթիցն, և ի նմին ժամու բժշկէին զկաղն որ նստեր առ դրան տաճարին: Այս արդ քանզի մեծ և խորհուրդ ածպաշտուածն որ ի Քրիստոս կատարեալ է, զի ընկալցի ձշմարտութիւնն տեղի ի հնոցն և ի ստուերականացն. զքահանայութեանցն, ասեմ, զպատարագացն և ի զոհանացն արեանցն կնդրկանեացն հեղմանցն, ի մնանել ազնուականագոյն յուսոյն՝ որ լով մերձեցուցանէ առ ածն, որով փարատեցաւ խաւարն անգիտութենէ ի կատարել ժամանակիս, որ առաջին մէջօրեայն եղև նահատ նախնի մարդոյն յանցանացն: Ալ երկրորդ Պետրոս յերկնից գոլով բարձր բարբառով ի վերայ խաչին աւանդեալ զոգին կիրնն ժամուն, արձակեաց զանիեզերս ի բանդէ, և ի տանէ կատարեալ զազգս մարդկան, որ նստեին ի խաւարի և ի ստուերս մահու: Այս ի նմին ժամու զլուսաւորեան ի խաւարէն փարատեր լոյս առնելով աշխարհի. և կինքն Ցնն ածն մերով քնութեամբ ի խաչին աղաղակեր, "Ա-

1 Act. 3. 1. 2 Luc. 1. 79.

daemoniorum est dirissimus: quippe qui multâ mollitie invadit, et furatur mentem nostram, eam ad suam detorquens voluntatem, eamque irreparabilis perditionis viatricem reddit. Propterea oratio statuta est horâ sextâ tamquam humanae nostrae naturae subsidium contra virtutem adversariam, atque dispensativae curationis commemoratio per passionem Domini nostri Jesu Christi. Haec orationis horae Sextae est ratio.

Quid orationis horae Nonae sit mysterium?

Nonae horae mysterium celsiori prae caeteris traditione ab apostolico caetu honoratum aspicimus; quia *Petrus, et Johannes ascendebant in templum ad horam orationis nonam* [1], atque eâdem horâ curabant claudum ad portam templi sedentem. Magnum est itaque pietatis mysterium in Christo constitutum, ut ex veteribus, et umbratilibus locum recipiat veritas: de sacerdotio loquor, et de sacrificiis, variisque sanguinis animalium effusionibus, subintrante nobiliore spe, qua ad Deum accedimus: proindeque expulsae sunt ignorantiae tenebrae, completo tempore, in quo prima meridies per prisci hominis praevaricationem fuit subobscura. Secundus autem Adam, qui de caelo erat, elatâ voce in Cruce commendans spiritum suum horâ nonâ, solvit de carcere et de vinculorum domo universum orbem, genus videlicet humanum, quod *in tenebris, et in umbrâ mortis sedebat* [2]. Item eâdem horâ tenebris exuebat luminaria, juxta propheticam vocem, ad diei vesperas illuminans mundum: et ipse, Qui Est [3], Deus per naturam nostram clamabat dicens: *Eli Eli* [4]; idest, *Deus, Deus meus,*

3 Seu potius: Ens. 4 Matth. 27. 46.

լի եղիցի առեալ. այսինքն է, ասծ ասծ իմ նայեաւց առ
ես, ընդէր թողեր զիս ,,. և ելիկ " Հեռի եղեր ի
փրկութենէն իմմէ վասն բանից յանցանաց իմոց ,,։
Այս է որ ելիս ի խնդիրս ոչխարին զկորուսեալին ի հզ
տէն Իսրայէլ, ելիկ " Որ ես Աշակերտ ,, , և լուաւ զապաչ
խատ պատասխանին՝ զկնին բերելով պատճառաց ։
Ոմն որոյ բանից արտաքս ընկեցաւ ի կենաց առեղ
ծին ինքնակամ ընտրութեան. ուրանօր լուաւն ելիկ
" Հող կիր և ի հող դարձցիս ,, ։ Ոմնպէս և ի սմին
առեղծոջ լուաւ ի ձեռն աւազակին, ելիկ " Այսդ ես
եղիջիր այսօր ի դրախտին ,, ։

Այս եղև ի նմին ժամու ինններորդի արձակուե
ի մահուանէ ի կեանս, և մուտք կենաց ձանապարհ
հին ի ծառն կենաց ։ Որում ժամու ընդ երեկս
աւուրն արտաքս ընկեցաւ ի կենաց տեղւոյն, ի նմին
ժամու կանգնեցաւ ի գլորմանէ, ըստ մարգարէա
կան յառաջագոյն աւետաւոր գուշակութեցն, ելիկ
" Յաւուրն յայնմիկ ոչ եղիցի լոյս՝ այլ ցուրտ և պաղ,
եղիցի օր մի, և օրն այն յայտնի տեառն՝ ոչ տիւ թէկ և
ոչ գիշեր. և ընդ երեկսն եղիցի լոյս ի յիննեերորդ
ժամուն ,. զոր և յաջորդն յայտ առնէ յառաջս, ելիկ
" Յաւուր յայնմիկ բղխեսցէ ջուր կենդանի յԱյրու
սաղէմ ,, ի խաչելոյ մարմնոյն արիւն և ջուր. վիճն
խզրև զմարդոյ. և միւսն առաւել քան զմարդոյ ։
" Այս նորա ի ծոցն որ առաքին ,. ի հին ժողո
վուրդն որ ակն ունէին մխիթարուհին Իսրայէլի՝
օրինադիւրք և հայրապետքն, և մարգարէք ։ " Այ
կէս նորա ի ծոցն որ յետոյ ,. ի նոր ժողովուրդս որք
առաքելական քարոզութեամբ ժողովեցան ի մեզմէն
Թափառականէն, և լուսաւորեցան ջրովն կենդանաւէ
բղխեցելոյն Իսրայէլէ, և խաղացելոյն ի կեանս
յաւիտենից. և եղեն նոր ժողովուրդ և նոր եկե
ղեցի ։ Այս խորհրդով հալա

1 Psalm. 21.
2 Gen. 3. 9.
3 Ibid. vers. 19.
4 Luc. 23. 43.

respice in me, quare me dereliquisti [1]? Et: *Longe fuisti a salute mea propter verba delictorum meorum.* Iste est, qui venit ad quaerendam perditam de grege suo ovem, dicens: *Adam, ubi es* [2]? audivitque absurdam, qua mulierem in praetextum tulit, responsionem. Propter quod verbum suapte electione ejectus est de loco vitae; atque ubi audiverat: *Pulvis es, et in pulverem reverteris* [3]; similiter in eo quoque loco per Latronem audivit: *Hodie mecum eris in Paradiso* [4].

Atque eâdem horâ nonâ facta est de morte ad vitam solutio, et introitus viae vitae ad arborem vitae. Porro, qua horâ ad vesperam diei foras ejectus fuerat a vitae habitaculo, eâdem horâ erectus est a lapsu, juxta propheticum vaticinium hoc tenore annuntiatum [5]: *In die illâ non erit lux, sed frigus et gelu, et erit dies una, et dies illa nota est Domino, non dies neque nox, et in tempore vesperi erit lux* horâ nonâ. Quod et sequentia patefaciunt his verbis: *In die illâ exibit aqua viva de Jerusalem*; de crucifixâ carne sanguis et aqua; haec sicut hominis, ille plusquam hominis: *medium earum ad mare, quod anterius est*; ad populum veterem, qui expectabat consolationem Jerusalem, ut Legislatores, Patriarchae, Prophetae: *et medium earum ad mare, quod posterius est;* ad novum populum, qui per Apostolicam praedicationem congregati sunt ex peccati aberratione, ac per aquam vitae fluentem ex Jerusalem, et salientem in vitam aeternam illuminati fuerunt, atque novus populus novaque Ecclesia effecti sunt. Hujus mysterii commemoratio in omni horâ peragitur; haec enim est salutis nostrae perfectio, atque eâdem horâ impleta fuerunt omnia, quae in Lege, et Prophetis erant scripta. Sub istius mysterii symbolo expulsus fuit ex Arcâ nostrâ corvus mortem disseminans, atque olivae ramum accepimus a Colum-

5 Zach. cap. 14. vers. 6. et seq.

ճեղաւ՝ի մէջս տապանիկ ազգաւսն մնհայտեան. և ընկալաք զտաղարիճն ձիթհնուոյ աղաւնատեղիք ընդ երեկս աւուրն Յանիկն կինայց. որով կարգաւորաք յամենայն ժամ պաղատեալք մնոքք կալ առաջի նորա. և հանապազ յիշել զերախտիս մարդասիրուե նորա. և զկատարումն չարչարանացն զոր կատարեաց յայսմ ժամու վասն մերոյ փրկուեանե։ Այս է պատճառք ինհնեւորիդ ժամուս աղօթիցն։

bâ deportatum ad vesperam diei per Verbum vitae; unde mente fructiferâ stare possimus omni tempore in conspectu ejus, et jugiter benignitatis suae beneficium, ac voluntariam, quam propter nostram salutem in istâ horâ perfecit, passionem recolere. Haec orationis horae Nonae est ratio.

ՆՈՐԻՆ ՏԵՐՈՒՆ

ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԻ

ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԻ

ՀԱՅՑՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ

ՎԱՍՆ ՄԵԾԻ ԱՒՈՒՐ ՄՈՒԶԱՒԱԹԻՆ

Յետ այսորիկ զփառաւորագունիս այսորիկ և զկրաշալոյս աստացուք զիսորհուրդս՝ զաւուր միաշաբաթուս, որ զհանդերձեալ խոստացելոց բարութեանցն յիշէ նա ի միջի մերում և ծնանիլ զնմանէ առաքինին։ Ալ ասն զի յայսմ աւուր Քրիստոս յարութեամբ՝ ի մեռելոց՝ զմահ խափանեաց. և ընդ իւր յարութիւն յարոյց զսկզբանէ զմեռեալսն՝ որ յաշխարհի մինչև ի գալուստն երկրորդ. նոյնպէս և ի նմին աւուր խոստացաւ առնել զիւր զմիւսանգամ գալուստն. յարութեամբ աւուր և ուժգնդի հնչեցեալ լինի հրեշտակապետին բարբառքն, զոր մնդգարձն աւազակին անուանեն։ Ալ ասն զի յայսմ գիշերիս որ հանդերձեալ է լինել միաշաբաթի, եղև Քրիստոսի յարութեանողին մերոյ յարութեանն ժամանակ. վասն որոյ խոստացեալ է ի սմին գիշերի առնել համաշխարհական յարութիւն։

Եթէ կամիցի ոք ի քազմից գիտել, եթէ ի գիշերին յայսմիկ, յորում մասին կամ յորում պահու հանդերձեալ է լինել յարուն, այն ծածկեալ եղև ի մէնջ. քանզի ըստ աւետարանչացն պատմութեանն, և ոչ Քրիստոսին եղև բացայայտեալ յարութեանն ժամանակն։ Ընդ պատշաճ է ասելոյն քրիստոնէիցդ յերեկո-

EJUSDEM DOMINI

IOANNIS

PHILOSOPHI

DE MAGNA DIE

PRIMA-SABBATI

Post haec mysterium exponamus gloriosissimae hujus et stupendae diei Primae-Sabbati, quae sane futurorum bonorum promissorum veritatem inter nos commemorat ac parit. Siquidem in hac die Christus resurgens ex mortuis evacuavit mortem, et secum in spe suscitavit eos, qui ab initio erant mortui, ab Adam usque ad secundum adventum. Item quoque in illâ die pollicitus est, se iterum adventurum: qua die vehementer etiam personabit Angelica vox, quam Propheta *magnam tubam* appellat. Haec namque nox, quae ad Primam-Sabbati properat, fuit tempus resurrectionis Christi nostrum suscitatoris: idcirco universalem totius mundi resurrectionem in istâ nocte se facturum promisit.

Si quis autem ex multis scire voluerit, qua illius noctis horâ quove momento futura sit resurrectio; id nos latet. Etenim juxta Evangelistarum relationem neque resurrectionis Christi palam declaratur hora. Decet ergo cunctos Christianos a vespere Sabbati usque ad mane Primae-Sabbati vigiles hilaresque

րեայ շաբաթուն մինչև ցառաւօտս միաշաբաթուն՝ արթուն և զուարթուն լինել, և ամէն ունել հանդերձ ձեռաւ գալստեանն։ Օ այս և ետրն յաւետարանին հրամայէ ասելովն, եթէ "Արթուն լերուք, և աղաչեսջիք ամենայն աղօթս արարէք, զի ոչ գիտէք, եթէ յորժամ ժամու ետրն ձեր գայ. յերեկորեայ՝ եթէ 'ի հասանելոյ գիշերի, թէ 'ի հաւախօսի, թէ յառաւօտի ,, . և 'ի վերայ բերէ, թէ "Արթուն կացէք և անդադար աղօթս արարէք, զի մի մոռանիջիք 'ի փորձուի ,. և եթէ "Ազգի ազգի լինիցիք կալ առաջի որդւոյ մարդոյ ,,։

Օ յի որք հակմամբ և աղօթիւք զբոլոր զգիշերս զայս բաղձան անցուցանել՝ յերեկորեայ շաբաթուն մինչև ցառաւօտ միաշաբաթին, այսպիսիքն հրեշտակք եղեալ 'ի մարմնի՝ զամամարմին զուարճութեանց բերին զնմանուքեն։ Օ յի զորօրինակ քառասնօրեայ պահքն զտարոյ զմեղսն քաւեաց, նոյնպէս յայսմ յիսծային գիշերի զբոլոր շաբաթուն սխալանսն մոռքե, և զմեղսք զանապատուեալ զբնութենին հրեշտակս առնէ 'ի մարմնի, փոխադրելով յորդիս լուսոյ և յորդիս տունջեան։ Վանզի զմեզ հրեշտակաց նմանեցուցանէ տէր յաւետարանին ասելովն, եթէ "Ասեք նմանողք մարդկան, որ ամէն ունիցին տեառն իւրեանց, թէ երբ գայցէ 'ի հարսանեացն. զի յորժամ գայցէ և բախեսցէ՝ բացցեն նմա. և երանի՛ է ծառայիցն այն նոցիկ՝ զորս եհեալ տէրն իւրեանց գտանիցէ զգաթուն. ամէն ասեմ ձեզ՝ զի ածեալ բազմացուսցէ, և գօտի ածեալ պաշտեսցէ զնոսա ,,։

Օ յի զոր այլոցն բանիւն հրամայեաց, ինքեան զգիանքէ յանձին կալաւ կատարել՝ յորժամ եղեալ 'ի լեառն հանէր զգիշերն 'ի գլուխ յաղօթս այլ, առ 'ի մեր վարդապետութիւն զամն առնելով։ Ա՛ն թուի ինձ 'ի սմին միաշաբաթոջ զամն կատարել. քանզի յաղօթեցեալն ոչ ասաց թէ եղ ծունր, կամ երկրպագութիւն, որպէս 'ի մնառնութեան գիշերին գրեալ է, թէ սակաւիկ մի յառաջ մնռուցեալ յաշակերտ-

1 Marc. 13. 33. et 35.
2 Matth. 26. 41.
3 Luc. 21. 36.
4 Hominem scilicet.

perseverare, atque futurum adventum expectare. Id vel ipse Dominus in Evangelio jubet, dicens: *Vigilate, et orate; nescitis enim, quando Dominus vester veniat; sero, an mediâ nocte, an galli cantu, an mane* [1]. Atque subdit: *Vigilate, et orate, ut non intretis in tentationem* [2]; et: *Ut digni habeamini stare ante Filium hominis* [3].

Quoniam qui in vigiliis, et orationibus integram hanc noctem transigere cupiunt a vespere Sabbati usque ad mane Primae-Sabbati, hi Angeli in corpore effecti incorporeorum Vigilum praeseferunt similitudinem. Nam quamadmodum per quadraginta dierum jejunia expurgavit unusquisque totius anni peccata; similiter in hac divinâ nocte totius hebdomadae emundat errata, atque dehonoratam per peccata naturam [4] Angelum in corpore efficit, in filium lucis et in filium diei hominem transformando. Nos enim Angelis assimilat Dominus in Evangelio [5], dicens: *Vos similes hominibus, expectantibus Dominum suum, quando revertatur a nuptiis: ut quum venerit et pulsaverit, confestim aperiant ei.* Et: *Beati servi illi, quos quum venerit Dominus eorum, invenerit vigilantes: Amen dico vobis, quod praecinget se, et faciet illos discumbere, et transiens, ministrabit illis.*

Nam quae aliis verbo jussit, ipse voluit opere implere; quando ascendens in montem transigebat totam noctem *in oratione Dei*, ad nostram disciplinam id agens: et, ut mihi videtur, in ipsâ Primâ-Sabbati id peregit. Non enim dicitur, orantem genuflexisse, aut adorasse; sicut de proditionis nocte scriptum est, quod modicum anterius recedens a discipulis in monte olivarum genuflexit, et orabat. Et ibidem post o-

5 Luc. 12. 36. et seq.

տացն ՚ի ձիթենեաց լերինն, եդ ծուխր, կայր յաղօթս. և անդ յետ աղօթիցն, և գՀանգստեան ժամանակն հրամայէ, յաւետն՝ եթէ "Կեցէք այսու հետե և հանգերուք„։ Նոկ այժմ յաճախին գիշերիս ոչ գամանեմք այսպիսի ինչ ասացեալ, այլ եթէ "Նա նեղ գդիշերն ՚ի գլուխ յաղօթանս այլ „։

Նայց ես ոչ փոքր ինչ վարկանիմ, վկայութիւն առնուլ ասացելոցս ՚ի մէնջ. քանզի երեսաղեմացիքն տակաւին մինչև ցայսօր, զօր միաշաբաթին պայծառացուցանեն գիշերապաշտութիւն իբրև Յակովբայ հրամայելով նոցա, յառաջին իւրեանց պատրիարգէն. և ես խնդացս զնոյն հրամայեցի՝ նորին հրամանացն հետևիլ, և առաքելական կանոնացն հնազանդիլ ՚ի հաճոյութիւն կամացն այ։

Նոկ առաւօտին աղօթքն ոչ լսեա այլոց խորհրդեանն կարգեալ են. քանզի գկին Նորդիոն Եծացուցանէ ասեն։ Եա ոմն գի հարկաւոր համարիմ այնմ որ գյարութիւնն Քրիստի պատմէ, ընդ նմին և գծնունդն յիշել, և զգերեզմանին. գի թէ չէր ծնեալ՝ և թաղեր իսկ ոչ, և եթէ ոչ էր թաղեալ՝ և յառնել անհնար էր։ Նա արդ գկոյսն յիշելով գթագուհին հաստատեաց, և զգերեզմանին յիշելով, գյարութիւն հաւաստացուցանէ։ Նանգի մինչ չև եա զաւետարանին կարգացեալ, գեաեա ՚ի թաղմանն վարկանելով զտէրն, արտաքուստ ՚ի ներքս ՚ի գերեզմանին աղաղակելով աղաչէզագին ձայնիւ, թէ "Նէր տէր, օգնեա մեզ, և փրկեա զմեզ վասն անուանդ քո, գի խոնարհ եղեն մինչ ՚ի հող անձինք մեր, և յերկիր կցեցան մկնք մեր „։ Նա լսեն աւետեաց պատասխանի ՚ի մարգարէէն, եթէ „ Նագաւորեաց է տէր յաւիտեան ամէն քո Նաև ազգ մինչև յազգս„. և եթէ "Պահէ ձչմարտաւթիւն յաւիտեան և առնէ խրատունս զրկելոցս. քանզի զաչս կուրաց և կանգնէ զմեղաւք գլորեալսն տէր „։

Նա յաւետառանին յարուցեալ ՚ի մեռելոց, կա-

1 Matth. 26. 45.
2 Luc. 6. 12.
3 Preces sane, quae die Dominicâ ad Matutinum recitantur.
4 Videatur adnot. num. 2. pag. 46.
5 Evangelium de sepulturâ et de resurrectione quod unâquali-

rationem, quietis quoque tempus ordinat, dicens: *Dormite jam, et requiescite* [1]. Nunc autem in divinâ hac nocte vix invenimus tale quidpiam dictum; sed transigebat integram noctem *in oratione Dei* [2].

Ego tamen haud leve quoddam testimonium pro iis, quae diximus, assumere censeo. Nam Jerosolymitani usque ad hodiernam diem nocturno ministerio celebrant Primae-Sabbati diem, ut pote illis praeceptum ab Jacobo primo eorum Patriarchâ. Istud et ego meis praecepi, ut hujusmodi ordinem sequantur, et Apostolicis canonibus ad divinae voluntatis placitum obediant.

Matutinae autem preces [3] non sicut aliarum dierum mysterium statutae sunt. Nam post hymnum *Patrum* [4], *Magnificat* cantatur. Arbitror enim, eum qui Resurrectionem Christi recolit, cum eâdem et Nativitatem, et Sepulturam commemorare debere. Enim vero nisi natus fuisset, neque fuisset sepultus: nisi autem fuisset sepultus, neque resurgere potuisset. Porro Virginis memoriam agens, sepulturam quoque affirmat; sepulcrum autem commemorans certam facit Resurrectionem. Antequam enim Evangelium [5] legatur, adhuc in monumento Dominum esse quodammodo arbitrantes, lugubri voce foris clamamus sepulcrum versus: *Exurge Domine, adjuva nos, et redime nos propter nomen tuum; quoniam humiliata est in pulvere anima nostra, conglutinatus est in terrâ venter noster* [6]. Et audiunt boni nuntii responsum a Prophetâ [7]: *Regnabit Dominus in saecula Deus tuus, Sion, in generationem et generationem.* Et: *Custodit veritatem in saeculum, facit judicium injuriam patientibus: Dominus illuminat caecos, et erigit elisos* peccato.

In Evangelii autem lectione exsurgens a mortuis,

bet Dominicâ hoc loci decantant Armenii, modo ex uno, modo ex alio Evangelistâ desumptum.

6 Psalm. 42.

7 Psalm. 145.

տարէ զկոստանմուհա մնոզտարկին. և անդէն ասէաս-
ցանակաս բանիցն ընդդէմ բերելն, թէ "Ի գլխերի
համբարձէք զձեռս ձեր՝ի սրբուէն և օրհնեցէք զտէր
որ լուաս աղօթից մերոց, և յարուցեալ՝ի մեռելոց
փրկեաց զմեզ, թաղաւորելով համայնակալհական՝ի
վերոյ ամենայն տիեզերաց։ Ոչ գլխերս ոչ երէք զժա-
մանակին ասէ, այլ զհրեականն անհաւատութիւնն ա-
ռակէ, ըստ Եսայեայ պանձալի մարգարէութեանն,
երէք "Ի գլխերաց կանխէ հոգի իմ առաւօտ առ-
նել առ քեզ, տէր,, ։ Եւ ապա այլ աւուրցն՝ի կատարն
հասանեն, և գինի փառս՝ի բարձանցն՝ եղիցի ասեն.
զոր կարգեալ է տեառն Եզրի Եսայեայ Յաթոզիկոսի։

Որ նկարագրի խորհուրդ իմաստիցն՝ աշակերտացն
տեառն, որ յետ յարութեանն տեառն տեսին յարու-
ցեալ՝ի մեռելոց, և ուրախութեամբ հանդիպէին՝ի
հաւատարկութեանն իւրեանց՝ի տիրերայական ծովուն. որ-
պէս և գրեալ է՝ի պատմութեանն աւետարանին, և՝ի
պրակս Գործոցն. այս է պատճառք աւուր մեծի
միաշաբաթուն։

Եւ ես երէք գինել խորհուրդ ոմանք երբորդ ժամուն աղօթին
յաւուր հաշաբենին։

Երդ ամ յարուածոցին աստուածալքն յարուցաւ՝ Որպէս
ջարչարանացն և յարութեն, և մերոյ փրկութեն, զոր յայլ
՝ի ժամն աղօթիցն քան կարի մերում ցուցաք փոքր՝ի
շատէ. իսկ առաջի բանարկեալս՝ի վեր է քան զմեր
կարողութիւն, յարուցաւ տգիտութեն և խոշոր բանիս,
և՝ի բաց թողուլ՝ վարկանիմ անհաւատս հեղգութես։

Երամանօր վստահանալով՝ի հնարս Հոգւոյն սրբոյ,
աղօթիւք ձերովք բուռն հարցուք զբանէն գիտու-
թեն, տուր և տուրք տեսլեամբ. և լինիցի այս պարկե-
երէք ոչ աղօթիւք ձերովք տացին բան՝ի միտս մեր,
տեղակացեալ առաքինորդութեն Հոգւոյ զաղօթից խըն-

1 Psalm. 132. 2.
2 Isai. 26. 9.

3 Qui Sacc. VII. Patriarchalem Armenior. Cathedram tenuit.

perficit Prophetae promissiones. Mox autem addimus Evangelicis verbis: *In noctibus extollite manus vestras in sancta, et benedicite Dominum* [1], qui exaudivit orationes nostras, et resurgens a mortuis liberavit nos, regnans omnino super universum orbem terrarum. Noctem autem non tempus ipsum dicit (*hymnus*), sed Judaicam incredulitatem designat, juxta egregiam Isaiae prophetiam [2] dicentem: *Anima mea desideravit te in nocte, de mane vigilabo ad te*, Deus. Deinceps caeterarum dierum ordo resumitur, et post canticum *Gloria in excelsis*, additur : *Sit nomen Domini*; quem praecepit Dominus Esdras Armeniorum Catholicus [3].

Istud discipulorum Domini mysterium praesefert, qui post Domini resurrectionem conspexerunt illum a mortuis resurrectum; et cum laetitiâ occurrebant illi, quum navigassent per mare Tiberiadis; quemadmodum scriptum est in historiâ Evangelii, actuumque Apostolorum [4]. Haec est ratio magnae diei Primae-Sabbati.

Quid mysterii praesefert Tertiae horae oratio in die Primâ-Sabbati?

Omnia quidem de Christi passione, et resurrectione, ac de nostrâ redemptione fuerant praedicta; quae in aliis orationis horis, pro ut potuimus, aliquantulum monstravimus. Istud porro,ad quod accedo,facultatem nostram propter meam ignorantiam rudemque sermonem exsuperat; illud autem silentio praeterire, infidelis negligentia, ut mihi videtur, fuisset.

Confisus itaque per orationes vestras in Sancti Spiritûs gratiâ verbum scientiae acutâ mundâque animadversione aggredior. Quomodo vero id fiet? nisi precibus vestris detur menti nostrae verbum; ut, Spiritu ductore, orationum postulata explere valeamus.

4 Johan. 21. 1.

դիրսն։ Այլ նախկին թէ զինչ խորհուրդ ունի ի յերրորդ ժամուն ժողովիլ ի գառիթ եկեղեցւոյն. թուի եթէ որք ցրուեալքն էաք յօտարին, զանդրկին զդարձումն նշանակէ ի ձեռն երկնաւոր հովուապետին։ Եւ սպա սկիզբն պաշտամանն. “Տէր թագաւորեաց վայելչութիւն զգեցաւ,,, միաւորեալք ընդ մերում թագաւորին, որ ի կուսէն մնրմին զգեցաւն, և զմեզ զպղծոյց յօրհնութեն անմնրմնոյն. ուստի հրեշտակապետնդ խառնուածով տուն առ տուն երգ առեալ ընդ վերին զօրացն միաբերին։ Յետ որոյ երիք կին սրբասացութեքն ընդ վերնոցն միաբանեալ որ խաչեցաւն վասն մեր ի ժամուս յայսմիկ ի պատարագ չօր ընդունելի. ընդ որում և մեք մնաղիմք բանաւոր պատարագ չօրն երկնաւորի։ Այստանօր հրաշազանա վերապրեալ խորհուրդս և աւանդութիւս յոքունց ծածկեալս։

Այսք համբարձումն սքի աւետարանին, յորոյ վերայ զնծորդին հոգւոյ սկսմբ տեսանելովք նատեալ, իջեալ ի վերայ աշակերտացն բարձու և վերացելոյ, ըստ Ղասկեայ տեսուչին. և բարձր բարբառ արձակեալ ի վեր հայելով ուղղութ, որ կոչեցաց երիքկին սրբասացութքն ի մի ձայս կենդանի, ոչ ևս ի խոնարհ գլխել ըստ որումն անկաւն, և ընկեց զԱդամ։ Այստանօր փարոսին չօրգեղոյն սրբոյ օրինակաւ խնկոցն ի չօրէ բուրեալ, զաւ մենեսին ի վեր առնելովն ուստի անկանին. սակս որոյ համարձակութեն աւետալ փարոսին զարքայական սեղանոնն, բուրել զանուշահոտ խոստովանութեն սրբասացութեանն ընդ սերովբէին՝ յաղաչս մեր խաչեցելոյն անմահի։ Ուստի հրացեալ ամծային կայծակամբքն, կոչեցեալք յորդեգրութեն երկնային չօրն, երդեն օրհնութիւն ի Քրոնէ, և նորս աղօթս ի Հրոսաղէմ. ըստ որում համանձայնեալ Ղասկեայ ազգս արարած բարբառովն ընդս անուշահոտ գիտութեքն զտիեզերս։ Աւետաւորէ գյայտնութեն Հրոգոյն սքի ի հուսէն ասելովն. “Այթէ տհա կոյս յղասցի և ծնցի

1 Armeniacus amanuensis aut inscius, aut infidelis hìc lineam inseruit absurdam explicationis loco, dicens: Այստանօր մերժէ ի յունաց հարցուածէն. h. e. Heic (*Auctor*) rejicit a Graecorum

Primum itaque, quum exquiratur, quid mysterii sit horâ tertiâ in atrium Ecclesiae congregari: puto, quia, quum olim ab alieno dispersi fuissemus, nostram per caelestem pastorum Principem peractam reversionem significet. Liturgia deinde exorditur: *Dominus regnavit, decorem indutus est*; nobis quoque unanimiter conjiunctis cum Rege nostro, qui ex Virgine carnem indutus fuit, nosque elevavit ad incorporeorum hymnos; ideoque Angelicis choris commixti alternatim unâ cum supernis exercitibus modulamina assumimus. Postea per trinam hagiologiam unâ cum supernis laudatur ille, qui hac ipsâ horâ crucifixus est pro nobis hostia Patri acceptabilis: quocum et nos Patri caelesti offerimur hostia rationalis. Huc refertur admirabile mysterium atque traditio a multis abscondita.

Extollitur porro sanctum Evangelium, super quod tamquam super thronum excelsum et elevatum sedere mentis oculo aspicimus Filium Dei, juxta Isaiae visionem: ideoque elatâ voce sursum aspicimus erga illum, qui per trinam hagiologiam vocavit nos in unam lucem vivam, ut non amplius ad imum corruamus, sicut ipse diabolus corruit, dejecitque Adamum. Huc Spiritûs Sancti, thuris instar, amplexus ex Patre olens, cunctos unde ceciderunt sursum assumens. Quare fiduciam arrepti in gyrum pergimus circa regium altare, ut suavitatis odorem redoleamus, hagiologiae confessionem unâ cum Seraphim erga Immortalem pro nobis crucifixum [1]. Unde per divinos carbones ignei effecti, ipsimet in adoptionem caelestis Patris vocati cantamus laudes in Sion, et orationem novam in Jerusalem: quo pacto pariter Isaias admonitionis voce implet suaviolenti scientiâ orbem terrarum. Annuntiat siquidem revelationem Filii Dei ex Virgine, dicens: *Ecce Virgo concipiet, et pariet*

communicatione. Melius dixisset, ut vel ipse Auctor superius dixerat, in hoc Graecos ab Armeniis differre.

արդի, և կոչեցի անուն նորա Իմմանուէլ,,. և ի վերայ բերեալ, եթէ "Ահա կիսանդուքին մեր բառնայ,,. և յայս միտս նայեցեալ եկեղեցւոյ ընթեռնուն զԻսայի։ Ուստի մարգարէական աւետեաց ղօրացեալ մնդպատնէք եկեղեցւոյ՝ երգ նոր երգեին, մեսիդի անուանելով, որ ըստ յունարէնն բառիցառելն Թարգմանի, այս ինքն է՝ օրհնութիւնս երգել։ Իսկ այսպէս ընդ մարգարէին զմարգարէականն հնչել, և ընդ առաքեալն զառաքելականն ընթեռնուլով կերպակերին խրկին իջեալ հացիւ։ Այս երգք առաքեալ ընթերցեալ եկեղեցւով՝ գրգիռ զբոլոր լսօղն ի զգուշութիւն ունկնդրութեան։ Այսպէս ալելուն՝ հնչմանակաց պատրաստ գտանել առ ի վերուստ ազդեցեալն Հոգւոյն սահարիս և հիացուցանող անշարժ դիտել ընդ արևելս. և լինի այս կիր սակս։ Այսու զի ոչ պատգամաւոր բարբառ, և ոչ հրեշտակք, այլ ինքն տէր ասելով եթէ "Ելի՛ ի Հօրէ և եկի յաշխարհս,,. վասն այնորիկ անշուշտ լուծիչ կան ի սպասու բանից տէրունականացն։

Իսկ յետ կատարման սուրբ աւետարանին, բարձր Հոգւով խոստովանիլն զսուրբ Հաւատոյն, որ կերպանելի սուրբ Հարցն Նիկիայ տուաւ եկեղեցւոյ. ամենևին ի բաց վանել զչարութիւն բանսարկուին, և զբոլոր զտիեզերս հնազանդեցուցանել ընդ առաքելական քարոզութիւն, ի Քրիստոս Յիսուս ի տէրն մեր, որում փառք յաւիտեանս ամէն։

1 Isai. 7. 14.
2 Ibid. 53. 4.
3 Vox *Meseti*, vel sicut hîc habetur, *Misiti*, originem ducere videtur aGraeco vocabulo μισῳδὸν, quasi *medius cantus*, vel μεσίτης,

filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel [1]: de quo etiam subdit: *Languores nostros ipse tulit* [2]. Atque in hunc sensum respiciens Ecclesia Isaiam legit: unde per laetam annuntiationem propheticam confortati Ecclesiae pueri, canticum novum decantant, *Meseli* nuncupatum, Graeco autem sermone interpretatum: *Laudes cantare* [3]. Sic itaque cum Prophetis prophetica personantes, et cum Apostolis apostolica legentes vescimur quodammodo pane de caelo descendente. Iste perlectus in Ecclesiâ graduum cantus ad sedulam attentionem excitat omnino auditorem. Innuit autem *Alleluja*, paratos esse debere ad audiendam desursum venientem vocem horribilem ac stupendam [4]; ut immobiliter Orientem attendamus. Curnam autem id agitur? Quia nequaquam nuntii vox, neque Angeli; sed ipse Dominus profert, dicens: *Exivi a Patre, et veni in mundum* [5]; propterea insibili silentio in dominicorum verborum ministerio stamus.

Expleto autem sancto Evangelio, elatâ voce profitemur sanctam Fidem, quam beati sanctique Patres Nicaeni tradiderunt Ecclesiae, ut diaboli malitiam penitus abjicerent, omnemque terrarum orbem in obedientiam reducerent sub Apostolicâ praedicatione in Christo Jesu Domino nostro; cui gloria in saecula. Amen.

tamquam *mediator*, *intermissus*.

4 Eam scilicet vocem, qua mortui ad judicium vocabuntur.

5 Johan. 16. 28.

ՀԱՏՈՒՄԱՆՔ

ԲՆԱԻՑ ԻՄԱՑԱՅԻՐ Ի ՎԵՐՍՑ ԺԱՄԱԿԱՐԳՈՒԹԵԱՆ

Գրեալք ի նուիէի գրոց ՃԾ[ին] խորհրդոյ ։

ՅՈՀԱՆՆՈՒ

ԻՄԱՑՏԱՅԻՐ

ՍԱԿՍ ԳԻՇԵՐԱՑԻՆ ԺԱՄՈՒ ։

Ա ԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ժամահարին զգաստրիւելոյն փողոյն ունի զօրինակ . և դիմարէն ի տեղի աղօթիցն՝ զհաւաքումն ահեղ ատենին , զի զարթուցեալք ի թմրութենէ քնոյ՝ օրինակի զարթնուլոյն առա-

1 Յայս վայր ապագրեալքս վն կարգաց եկեղեցւոյ էին ի հին մատենի գրատան մերոյ , յորոց և քաղեմ հատուածք անցեալ են ի կարգ գրոց մերոցին խորհրդոց ձեռ. և ապ ։ Այլ զի պակասեր ի մատենի մերում բացայայտեի երեկոյեան ժամերգութիւնն յիմնատատարէն , գտեալ զայն յընթացս գրոց խորհրդոց՝ ի չորս հատուածս , յորմէ առաւնօր առ ի լրումն ամբողջութեան գործոյս ըստ կարի , սկսեալ յերկուց նախընթաց հատուածոց գիշերային ժամու , որ ոչն գան և ի ապագրեալն խորհրդ ,

բայց կան ի ձեռագիրս ըստ հաւատոյն Մովսէսի ուրուանն վարգապետի ի խնդրոյ Թէոգորէի ։ Թէրեւս յետ Ձեռաց յայլոց մատենից եւքն և այլ բանք կարեւորք ի պետս լրումն գործոց խոհատարսիրի , և յայնժամ առուգեսցի և առոչուանն քանի մի բանից նորա գանլոց ի հատուածոց Մովսէսի քերթուզի՝ ուրեք ըստ իմոմանց , և ուրեք ըստ բառից ։

2 Այս է առաջին հատուածն՝ որ կայ ի ձեռագիրն օրինակին խորհրդոյ յետ յառաջաբանի Մովսէս վարդապետի անգէն ի մատ գրոց։

FRAGMENTA

JOANNIS PHILOSOPHI OZNIENSIS DE OFFICIIS

in libro Magni Chosrois reperta [1]

J O A N N I S

PHILOSOPHI

DE HORA NOCTURNA [2]

CAMPANAE [3] sonitus typus est tubae Gabrielis; conventus autem ad oratorium, collectionem designat ad tremendum tribunal. Expergefacti namque a somni torpore primaevos justos imitantur, qui divino

1 Haec sunt quaedam Oznienſis nostri fragmenta, quae in ejus operum MSS. desiderata huc illuc reperiuntur in Armeniacae Ecclesiae Officiorum Commentario, quem eleganti stylo protulit Chosroes cognomento Magnus Saeculo X. Anzevatiensis Episcopus. Tum cuncta Chosrois opera, tum haec Johannis Oznienſis fragmenta (ejus tamen nomen praeseferentia) tum quoque aliorum Scriptorum de hac re opuscula in unum collegit Moyses quidam Erzinghensis subsequentium temporum Scriptor, eaque in tribus, quae penes nos sunt, MSS. ipsissima conservantur. Fortassis aliquando prosilient ex antiquitatis ruinis alia quoque Philosophi nostri opera, quibus caetera nunc extantia magis magisque illustrentur.

2 Hoc est primum fragmentum in Chosrois Codice occurrens sub initio libri, post praefationem Moysis doctoris, qui collexit opera Johannis Oznienſis, aliorumque.

3 Seu Crepitaculi, quo utuntur Orientales ad ministros populosque in Ecclesiam convocandos quum Officiorum divinorum persolvendorum tempus advenerit.

ջինս յաճախելին ազգմանեն ի միտսն զարթուցեալ ի մարմնական հեշտութենէ անկողնոց. և զհետս կամացն ալ ի կիրս կացեալ առաքինութենեն։ Եւ զազգութեան փողոցն ի Վիրայ, և զազգութեան Հոգւոյն ի մարգարէին նշանակէ, այլ որպէս բարձրագոռոզ փողով ի վերայ լերինն բարձաւ կացեալ աւետիս նօթ-ձէին Վիհանի։ Նշանակէ և զառաքեալսն և զաւետարանիչսն՝ որք փողք քաջահնչօղք եղեն ժամանակս սուք սիրելոյ, և զհանգերձեալսն և զերկուցանէ վասն հաստատակաց յարութենէ յաւիտենից ընդՀեցելոց. և զնմ՝ ի գիշերի ուսոք լինել։ Ընդ ջինն՝ զի գիշեր էր անգիտութենէ, և երկրորդն խաւար եգիպտական սակրութեան. իսկ երրորդ՝ որպէս ի գիշերի եղև աէրոնական յարութենի, սասկս մինչ անզգացեալք ի մեղսն էաք, ի մէջ գիշերի կենդանացաք կենսարարին մերոյ յարութենէն։

Ճառն Յովհաննու իմաստասիրի օքնեցւոյ [1]

Ընդ երեքն գուժարարութ կարգեալ է կանոն ըստ երեքն գարուս կենցաղոյս, և երեքն անգամ յաւուրն օրհնի ասծ, և երեքն անգամ շուրջ գալն ջ[նջ]ուղւոյ, և յետ վեցիցն կատարելոյ, յերեքներորդին հնչեցաք զփողն և ուժգին աղաղակեալ ըստ հրամանին Հաւատոյ, ի կործանումն Վիրայ. ըստ այսմ օրինակի և մեք վեցիւք գուժարարութ շրջապատեալք զմեքենայս աստանայի, ըստ հրամանին մերոյ զօրավարին Հաի, և երեքն գուժերք գուժարարս բարձրանչիւնս բարբառով զկանոնգլուխսն ի բերումն զօրուն բանս-

1 Եւ այս ևս հատուած, որոյ ձեռագիր Օքսֆորդի եւեմ խոս- խմասան Ճոխագոյն գտանի՝ ի բանս. լրիվս։ խմասասիրին՝ ի վեր անգր, կայ՝ ի

instinctu expergefacti mente a corporali voluptatis cubili secundum Dei voluntatem in virtutum affectibus persistunt. Praeterea clangorem quoque tubarum in Sina, atque Spiritûs instinctum in Prophetas significat; qui tamquam altisonâ tubâ supra montem excelsum stantes, bonam Sioni afferunt annunciationem. Designat etiam Apostolos, et Evangelistas, qui tubae sonorae fuerunt, ad propalandam orbi terrarum opportunam exsurgendi horam. Futuram quoque denunciat circa universalem per saecula obdormientium resurrectionem. Omnia autem in nocte fieri didicimus. Primum, quia nox erat ignorantiae; secundo, ad instar tenebrarum, quas Aegyptii passi sunt; tertio autem, sicut in nocte facta est dominica resurrectio, ita pariter quum eousque sensibus destituti in peccatis fuissemus, mediâ nocte vivificati sumus per Salvatoris nostri resurrectionem.

Ejusdem Johannis Philosophi Ozniensis [1]

Septem porro *Copulis* comprehenditur unusquisque Canon [2], secundum septem hujus vitae aetates. Septies quoque in die Deus laudatur, quemadmodum septies in gyrum perrexit populus circa Jericho; postquam enim sexies id factum esset, septimâ vice sonitum ediderunt tubae, vehemensque conclamatio facta est, Josue praecipiente, ad Jerichuntis eversionem. Simili quoque modo nos septem copulis circumdamus diaboli machinamenta, juxta Ducis nostri Jesu mandatum: atque elatâ voce per septem copulas Cano-

1 Hoc quoque fragmentum (cujus sensus jam plenior invenitur in aliis Auctoris verbis) in solo praememorato Chosrois codice reperimus.

2 Videantur quae superius diximus de hac re in adnotatione num. 1. pag. 186.

սարկուին։ Այս ապա զուարճութիւն՝ ի խորհուրդ ուրախ լսողին՝ զոր յայլոց մարգարէիցն է կարդալ, հանդերձ օրհնութեամբ ամենասուրբսն մատուցանելովք, զհանդերձեալոյն բերկրելով զօրինակ, յորժամ լինի հրեշտակապարուելք անլռելի ձայնիւ։ Ո՞վ կինի որոյ մտաղթանք առ երկնաւոր Թագաւորն՝ սրբոցն բարեխօսութեամբ՝ վերծանիլ յորոգայթից չարին, և յաւիտենից տանջանացն, և նոցին մասին արժանաւորիլ։ Ահա յայսմ ներս և՛ ի սակս նորոգութեան զարնանային՝ հանդերձեալ զմիասին օրհնութեամբ պարապիմք լսել հրեշտակաց, և անկարօտ գոլ բարեխօսի։

Ի սկիզբն ընծայելոյն Յովհաննու ծննդոցս

Ի սկ յերեկոյին միայարումբեր ազօթիւրէն գոհութի՛ն է. վասն զի տիւն կատարելով ժամուքն լցեալ լուսոյ ժամուց, նա և պաշտօնին՝ հասեալ՛ի խնդարոյ լուսոյն մերձ՝ աւելի փոյթ ունին՝ ի լրութիւն յորովայնին, յաղագս պահաստութեանց գիշերոյն. վասն զի սահմանն գիշերոյն զմնաւ ածեալ՝ ազօթիւ երկեղիցին լուսո մարգարէին ասելով. "Ես առ ՚ած կարդացի, և լուաւ,,՚ի մի ժամիկ՝ ասէ, կարդացի, և յերեսին լուաւ ինձ, յերեկոյ՝ յայսմ աշխարհի, զի կարճեալ է օրն. ՚ի վազելդեան, ՚ի յարուէ. ՚ի հաստատակ աւուրս, յորժամ դատաստան դնի անաստուածոց լուսով Հրոյզգուշութեան, և աստուածանայ տասն յանցաւորացս. զորոյ օրինակին առ կարգեցին ազօթիւք ՚ի դէպ ՚ի սկիզբն աւուրն, և ՚ի ձաշոցն զպատարագն, և ՚ի հաստատումն երեկոյ, երբ օրինաւք լինի. և ՚ի կատարմանն հայցել բարիս, և ապա գոհանալ զամացելոցն։ Ահա մերոցս մնաց կերակուր լրութիւն և իմանալի առաքինութիւնք, զոր կատա-

1 Seu potius: *Canonum extremitates.*

2 Illius nempe aetatis, in qua eum Christo sumus in caelis re-

num capita [1] decantamus ad vim diaboli confringendam. Postea vero octavum ad octavae aetatis [2] mysterium, ex aliis Prophetis desumptum, cum laudibus universorum Domino exhibemus, vitae futurae typum praeseferentes, quando cum Angelis incessabili voce choreas ducemus. Deinde ad caelestem Regem oratio exhibetur per Sanctorum intercessionem, ut ab illius mali laqueis atque ab aeternis cruciatibus erepti, ipsorum societate digni efficiamur. In resurrectione autem Domini, et in Dominicis festis *Alleluja* cantamus, ad significandum, quod solis laudibus cum Angelis vacabimus, neque amplius intercessionis indigebimus.

Ejusdem Beati Johannis Ozniensis

Producta autem ad vesperas Oratio est gratiarum actio. Etenim die absolutâ, per horas horis completas ipsorum etiam jumentorum, occidente magno luminari, major habetur cura ad ventri expletionem ob defectum in nocte [3]. Propterea noctis impedimentum animadvertens Ecclesia, juxta Prophetam, orat dicens: *Ego ad Deum clamavi, et exaudivit me.* Uno tempore, ait, clamavi; et in tribus exaudivit me. *Vespere*, in hac vitâ; quia dies abbreviata est: *Mane*, in resurrectione: *Meridie*, quum judicium fiet in fulgido Trinitatis lumine, reorumque aestus percrescet. Cujus rei exemplum hîc constituere placuit, congruam videlicet principio diei orationem; sicut et prope prandium Missam, quae, quum regulariter agitur, meridiem attigit; impletâ autem die, bonorum postulationem ac postea de transactis gratiarum actionem. Nostrae autem mentis cibus est per intellectuales vir-

gnaturi; ut supra dictum est pag. 187.

3 Idest, quia deficit eis cibus in nocte.

րութիւք աղօթիւք ի սկսանիս աւուրն, ի միջօրէի, և յետ երեկոյի յերիս հատուածս կենաց մերոց, ըստ շընչ. ջաբերութեանէ ժամանակաց մերոց։

Ոչնչի համառօտ սկսանիս և ուշանալոյդ հինգ. շերտիդ սաղմոն կանոնաւոր է, այսինքն զուսկն քո. և է սաղմոս այս խորհրդաբար։ Արդեօք կինոջ յանցաւորի ծնունդ գոլով քնութիւնս ի թիւնաւոր օձէն խածմանէ, աղօթել աղաչեմք զքնութեանս մեր կազմիչն։ Հաւուր նեղութեանէ կարդացի, և մեծ եղև ողորմութիւն քո. անօրէնք յարեան ի վերայ իմ գիւք, և կեցո զոգի աղախնոյ քո ձէնայի, և արա առ մեզ նշանս բարի, և զդրոշմն նշանի քո. զոր տեսցէ ատե. լին չար, և պատկառեսցի՝ ի զօրուէ անպարտելոյ՝ զա. մենեան յաւիտենից զգեցցի. իսկ ես օգնեալ՝ ի քէն ետր՝ մխիթարեցայց յաւիտեան։

Իսկ հարիւր և երեսուն և հինս սաղմոն ի նախա. հօրն ի գէմս աղօթիւ. Ակնկալեցի զիս ետր, և զբազում վտանգից արարեալ յիշատակ. և հարիւր քառասուն սաղմոս. Ձէր կարդացի առ քեզ. և հայեցի պատուարագ երեկոյին զհամբարձումն ձեռացն լինել, և խոսնակ լինել ուշելոյ զաղօթիս. յիշել զհամբառնալ ձեռացն նոր՝ ի Նօրէ խնդրել զթողուի խաչահանուացն, զոր պարտիսք առնել և մեք. ի գնել պահապան քերանոյ, և զուսն ամուր շրթանց, և ոչ խոտորիլ սրտիս ի բանս չարս։ Այս ապա հարիւր քառասուն և մի սաղմոն։ Զայնիս խմով ես առ ետր կարդացի. և հեղումն առաջի տն զաղօթս, ի նուաղել հոգւոյն պարզևաց, յերե. ւելն և յանեղեալ թշնամեաց կեցո. Հան ի բանտէ զանձն իմ, զհոգիս ի չարեաց, և սպասեսցեն արդարքն հատուցմանս. երիւք սաղմոսիւք հայցէ յերից միուեցն զնկրկիլն։

tutes plenitudo, quam die incipiente, meridie, et vespere, in tribus vitae nostrae partibus, juxta temporum nostrorum vicissitudinem, precibus perficimus.

Post brevem hanc inchoationem LXXXV. Psalmus praecipitur: *Inclina aurem tuam.* Mysticus autem est Psalmus iste. Quoniam natura nostra est mulieris reae partus ex venenosi serpentis morsu, orantes naturae nostrae Conditorem rogamus: *In die tribulationis invocavi*; et: *Magna fuit misericordia tua: Iniqui insurrexerunt in me*, daemones; et: *Salvum fac filium ancillae tuae* Hevae, et *Fac nobis signum bonum*, ac sigillum Signi tui [1], quod videat infensus ille malus, atque insuperabilem virtutem erubescens, pudore induatur aeterno: ego autem adjutus a te, Domine, consolatione fruar in aeternum.

Psalmus autem CXXXIX. ex Primi parentis parte orat: *Eripe me, Domine*; pluribusque periculis commemoratis, subjicitur ex Psalmo CXL. *Domine, clamavi ad te*; quo et rogat *sacrificium vespertinum, elevationem manuum* fieri, et acceptabile *incensum*, orationem. Atque commemoratur elevatio manuum Domini veniam a Patre postulantis pro crucifigentibus: quod et nos agere debemus, *ponentes custodiam ori, et ostium circumstantiae labiis; ne declinemus corde in verba malitiae.* Sequitur Psalmus CXLI. *Voce meâ ad Dominum clamavi*; atque effusio *orationis in conspectu* Domini, *in deficiendo spiritu* donorum, a visibili et invisibili inimico erepto. *Educ de custodiâ animam meam*, spiritum meum a malis ad expectandam justorum retributionem. Tribus itaque Psalmis poscimus a Triuâ Unitate salutem.

1 Idest *sanctae Crucis.*

Ղուկաս Յոհաննու։

Այլ ապա լսեր հնոյն նուիրելոյ չորք դրացիից գինոյ, մեզ պատկանի վկայիցն խոստովանական հա- մարձակութեիւ, որք զարիւն անձանց նուիրեցին, որոյ հանգէտ մեռեղին կայ առաջի խաչին, և ուղղեալ աղօթք՝ ինկոցն նման, որով զուարճանայ եկեղեցի, զի թէ քանական ասէ՝ պատարագ ասի՛ ի Պաւղոսէ, ապա՛ ի սաղմոսաց ումն հաչի, ումն իւղ՝ ումն գինի, ումն խունկ գեղեցիկ, որպէս խնկարկու հաչատարն, և սաղմոս յուշանէ զհամբարձումն ձեռաց պատա- րագ. և ժողովեալ զիրին միոս քահանայն յինքն, մինչ նորք այ և մարդկան՝ ի մէջ անցեալ զամենեցուն ա- ղօթք՝ լռեցայ (կամ աղօթք լռեցայ) մատուցանէ այ։

Ղուկաս Յոհաննու։

Ո՛չ[1] որոյ և խորհրդատար կարգեալ է երից սրբասացութեցն երգ, ըստ այնմ տեսլեան մարգա- րէին, և մեկնութեամբ աւետարանչին. զի զփառս խա- չին ետես Քրիստոս, և խօսեցաւ վասն նորա, զնոյն և զհայրականն յայտնեաց բառքառ, "Փառաւոր արարի, և դարձեալ փառաւոր արարից,, և իւր ինքեան յա- ղագս իւր վկայէ ասելն, "Ի՛ յժմ փառաւորեցաւ որդի մարդոյ։ Ո՛չ ոչ վայրապար մեք ի կիր առնումք զփառ եցարն ի գլուխ սրբասացուե. և քանզի ոչ է Որդի և հզօր և անմահ, և կամեաք չօր, և հաճուեչոգւոյն երկն նա ի չարչարանս խաչին. և նուաստ խոկ ծանեալք զչայր և զչոգին։ Քր մի պախարակեսցեն այլազգք

1 Exod. 29. 40. et num. 28. 5. et 7.

2 Antiphona sic nuncupata, de qua videatur adnot. pag. 234.

Ejusdem Johannis.

Deinde, juxta antiquam oblationem quartae partis hin vini [1], erga Martyres cruorem suum offerentes confidentiam nos decet profiteri. Cui respondet *Meseti* [2] coram Cruce, et directa, incensi instar, in quo delectatur Ecclesia, deprecatio. Si enim unusquisque dicitur a Paulo *rationalis hostia*; ergo ex Psalmis unus est simila, alter oleum, alter vinum, alter incensum pulchrum; sicut et incensor (*est*) conciliator; Psalmus autem elevationem manuum ostendit sacrificium. Sacerdos autem in se collecto rei sensu, tamquam Dei hominumque mediator interveniens, orationem omnium, Deo munera, offert.

Ejusdem Johannis.

Post haec etiam mystice ordinatus est hagiologiae hymnus ter: juxta illam Prophetae visionem atque Evangelistae interpretationem. Nam gloriam Crucis vidit Isaias, et locutus est de eâ. Idem et paterna vox manifestavit, dicens, *Clarificavi, et iterum clarificabo* [3]. Atque illiusmet de seipso testatur dictum: *Nunc clarificatus est Filius hominis* [4]. Quapropter haud inconsulto usurpamus nos verba illa: *Qui crucifixus es*, in hagiologiae complementum. Filius namque est *Sanctus, et Fortis, et Immortalis*, qui, Patris voluntate, ac Spiritûs beneplacito, venit ad passionem Crucis; et per ipsum utique novimus Patrem,

3 Johan. 12. 28. 4 Ibid. 13. 31.

խորհեցօղքն զերկից սրբասացուբ երզ. որք և ամօթ
և ս վարկանին զնիրկուբ մերոյ անօթ. այլ մեզ յայլմէնչ
մի լուցի պարծել բայ առաքելոյ, բայց միայն 'ի խաչն
մերոյ Յիսի Քրիսի. և մեզ առակայասցի այս, զի ոչ ժամ
խակ է, այլ այսքան, զի ծանիցուք զսա հրեղէն պա-
րիսպ եկեղեցւոյ, և շուրջ սրկեալ է 'ի գլխաւորա-
կան աղօթս առաւօտի, և խորհրդական ժամունն երբ
լոյզդի, և երեկոյի, երիցս անգամ յաւուրն զնոյն ե-
ռակի կրկնելով:

Այս զի զնաչէն երախտիքըն ծանեալք, լինգ նմին և
զմայրն լուսոյ յիշատակեմք, և աղերսեմք 'ի բարե-
խօսութիւն առ այն՝ որ հաձեցաւն քնակիլ յոտս
վայրկ նորա, և խաչիւն իւրով սրբով փրկել զմեզ:
Այս այսպէս փոխան օրհնաւոր գառանցն առաւօտոյ
և երեկոյի մատուցելոց՝ յեկեղեցւոյ աստի մատու-
ցանի խոտովմանութիւն սրբոյ անուան նորա 'ի պողոց
շրթանց, և անբիծ վարուց ուղղութիւն:

Համբարձի. զի պահպանիցիմք տէրունական պնդին
այ, ուստի և ակն ունիմք զօգնուի ընդունել յարարո-
ղէն յերկինի և յերկրի, և զի յարևու փորձուեցաւ մի
խորշահատոր լեցիմք, այլ պահելով զմեզ 'ի մեղա-
նաց ապրիցիմք, և յայմ յոտոգայթից հոգւով և մար-
մնով: Ընդ պահեսցէ զմուտ քո ծննդեամբ յաշխարհ,
և զել քո մահուամբ. յայսմ հետէ մինչև յաւիտեան,
յաստեացս մինչև հանդերձեալ յաւիտեանն:

Ի ծայնն Յովհաննու ծխնեցւոյն:

Այի ապա աղաչմունօղքն հաստարակ մաղթեմն ընդ
հալանեալս բարձրելոյն լինել, և յերկինս հանգչել-

1 De Graecis loquitur, ut supra vidimus pag. 199. et alibi.
2 Galat. 6. 14.
3 In sacrâ Liturgiâ, quae horâ tertiâ celebratur.
4 Supple: *Recitatur* deinde

ac Spiritum. Neque nos vituperent aliter cogitantes [1] de trinae hagiologiae hymno: alias erubescendum existimarent salutis nostrae instrumentum. Nobis autem, juxta Apostolum, *absit gloriari, nisi in Cruce Domini nostri Jesu Christi* [2]. Quae diximus satis habeantur, nec enim tempus est nobis; sed tantum, ut hunc (*hymnum*) noscamus igneum Ecclesiae murum, qui circumquaque extruitur in praecipuis Matutini, et mysticae horae Tertiae [3], ac Vesperarum orationibus; idem ter in die triplicatus.

Quoniam vero Crucis beneficium novimus, cum eâ et Matrem Lucis commemoramus, atque precamur ut intercedat apud illum, qui in ejus utero voluit habitare, nosque per Crucem suam redimere. Sic ergo pro legalibus agnis mane et vespere oblatis, ab istâ Ecclesiâ offertur sancti Nominis ejus confessio de fructu labiorum, unâ cum illibatae conversationis integritate.

Levavi [4]; ut nempe per dominicam Dei dexteram custodiamur: unde et expectamus, auxilium a caeli et terrae Creatore consequi, ne tentationum sol nobis suo noceat calore; sed per custodientem nos a peccatis et ab omnibus animae et corporis periculis eripiamur. *Dominus custodiat introitum tuum* per nativitatem in mundum, *et exitum tuum* per mortem, *ex hoc nunc et usque in saeculum*, a praesenti vitâ usque ad futuram aeternitatem.

Ejusdem Johannis Ozniensis.

Postea psallentes [5] communiter orant; ut *sub umbra Altissimi* sint, atque *in caelo requiem* mereantur,

Psalmus: Levavi oculos meos in montes etc.

Qui habitat in adjutorio Altissimi etc.

5 Decantando scilicet Psal. 90.

տեսան արժանաւորել, և առաքէն յորսողէն փրկել յորոգայթից գինու՝ ձշմարիտ պահպանութեամբ, և զի թաղնաբար ընդ խաւար շրջի սրոգայթադիրն, զօրացո՛ղընթացս ոտից մերոց կոխել զգևխաւորական չարուն չարասիրին։ Եղ և յայսմ դիշերի առ քեզ հայմ բառնամք զմնաւորական աչս իւր ծառայ առ ինր, զի՛ ի ծփական տառապանաց զերծուացես զմեզ, և ընդունիցիս զոգիս մեր անխարդախ կանխել առ քեզ՝ ի մեջ գիշերոյ և առաւօտի զկամաւորն մատուցանել քեզ պատարագ բանաւոր։ Եւ քարոզն միաբան խընդրել զայսոսիկ յորդորե։ Ասէ քահանայն միջնորդե աղօթիւք առ կենսատէն անմահից յոյսն Ա՛ՇՏ, կատարե՛ր զի բարի զաղօթսն բարեխօսութե սրբոյ ՅԱԾԱԾԿԱՆԻՆ, և հաձոյական վկայիցն։

Եւ ժողովուրդն զքահանայն ինր անուանելով առջակէ յիշել յաղօթսն զպաշտօնեայսն ըստ հոգւոյ, և մարմնաւոր զծնօղսն, և զայլն ևս մի ըստ միոջէ։ Ասէ նա համառօտելով ասէ, յիշեա՛ զնմա՛ հաւատացեալս՝ի քեզ, և փրկեա՛ յիւրաքանչիւր վտանգից, և՛ի փորձուէց, զի յամենեցուն արժանաւորապէս փառաւորի ամենասուրբ Երրորդութիւնն, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. Ամէն։

et hîc *a laqueo venantium* liberentur. Quoniam autem *occulte perambulat in tenebris* laquei parator, corrobora (*inquiunt*) pedum nostrorum gressus, ad capitalem improbitatis amatoris malitiam conculcandam. Quapropter et in hac nocte, ceu servi *ad Dominum, ad te levamus* intellectuales *oculos*, ut ex fluctuosis afflictionibus eripias nos; atque suscipias animas nostras, ut sine dolo praeoccupemus faciem tuam mediâ nocte, et mane, voluntariam hostiam tibi immolaturi. Praeco autem admonet, ut haec unanimiter poscantur. Porro Sacerdos per Orationem mediator fit coram immortali vitae spe, Christo; ut in bonum perficiat supplicationes per Sanctae Deiparae, acceptorumque Martyrum intercessionem.

Populus autem *Dominum* appellando Sacerdotem rogat, ut in oratione reminiscatur ministrorum spiritualium, nec non parentum carnalium, caeterorumque singillatim. Ille vero summatim dicit: « Memento omnium in te credentium eosque a singulis periculis, ac tentationibus libera »; ut ab omnibus jure meritoque glorificetur Sanctissima Trinitas, nunc, et semper et in saecula saeculorum. Amen.

ՆԱՐԻՆ ՏԵՐՅԱՆ

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ

ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԻ

ԳԻՐՔ ԱՍԿԱՐԱՆ ՝

ԱՅՍԱՀԱՒԻՂ Հանապազորհ առ ձեզ հնազան-
դութեամբ ընդհանուր հաւատացելոց Քրիստոս
կազմեցին սուրբ հարքն զհանմնական բանիւք դիտա-
ւորութեամբ. զի ոչք յերկնային հրաւիրեալ ևս ՝ի քնա-
կութեամբ մարդկան տարակարծ խոհականութեամբ՝ հա-
ւատ ընծայեալք՝ ՝ի նպատակին հասցեն բարեգոր-
ծութեամբ, և յանդիմանեալ խոշտանգեացին զինքեան
կամօքն գնացեալն կամեցողքն: Այլ ասեն զի ոմանք
առ ոմանս և ոչ ամենեքին առ ամենեսեան սոքա սերդ
մանեալք, կամեցայ զբանվանդակ զառ ՝ի նոցանէն կա-
նոնական ստմանեալ բանն՝ ՝ի միում տեղւոջ գերգից
կազդրծ մատենիւ ՝ի հայրապետանոցի աստ արձա-
նագրութեամբ: Ալբանուօր և զիս ձեծայինն Ներսէս վե-
րակարգեաց յաթոռ Սղոմոն Դրիգորի ՝ի կաթուղի-
կոսուն աշխարհիս Հայոց, Յովհաննէս նուաստագոյն
յիմաստասիրականաց խմբէից, և ՝ի բոլորից մեկին
ծնեալեալ ըստ մարմնոյ յազգականաց:

Այլ ընկալեալ զայս ջան՝ նախկին, վասն հոգեկա-

1 Զիշատակարանս զայս յա-
ւելս զհնոս հին և հպատակս պա-
նանաց ՝ի հոգին և ժողովոց, զորս
նա ինքն ՝ի սի գիրս հաւաքեալ ա-
նագիտաց յիշանոց: Ան է կանան-
գիրք հին. յոր յիշին պատմա-
անցեալ ինչ ինչ պիտանի, և ինչ ինչ
անպիտան:

EJUSDEM DOMINI

JOANNIS

PHILOSOPHI

MEMORIALE[1]

Luminosae ad Dei obedientiam semitae pro universis Christifidelibus viam straverunt sancti Patres per Canonum sensa; ut qui ad caeleste habitaculum sunt invitati, praeter hominum prudentiam, per eam currentes ad bonorum operum terminum perveniant, atque reprehendendo compescant eos, qui pro lubitu volunt ambulare. Quoniam vero nonnulli Canones apud nonnullos, non autem omnes apud omnes diffusi comperiebantur, ideo volui omnia ab illis prolata Canonum verba uno optime elaborati codicis loco, tamquam monumenti columnam, erigere in hac aede Patriarchali: ubi et me Joannem infimum philosophici caetûs, cunctisque consanguineis orbatum divinus Spiritus constituit super sancti Gregorii sedem, ad Armeniae Catholicatum.

Suscepi autem hoc studium imprimis ob spirituale

1 Hoc est monumentum vetusti libri Canonum Sanctorum Patrum et Conciliorum, quos Saeculo VIII. inchoante in unum collectos Philosophus noster in Patriarchali Archivio deposuit.

նաց խմոց զարմին, զի լաստ հրամայողական անուամբն առընթեր կացցեն և հրամանացն գումարուիք. և թէ պարտ է սպասաւորաց քանին ածախօսունակ հարցն քանիւք կինքեր քանիս։ Արկղտրդ զի ղուսումնասիրաց անձանց իմով աշխատուքէ սիրով կամեցայ հանգուցանել զառաջմախոյզ խնդիրս։ Վասնզի գրեցաք՝ի սմա ոչ միայն զկանոնական սահմանեալն նոցա շարակարգու թիւն, այլ և զժամանակին և զպատճառն՝ի սոյն յայտ՝ինելոյս ածեալ յաւելեալք, ընդ նմին և զգլուխս անց նելոց համառօտեալ քանիւք՝ի սկզբան անդ նախաս կարգեցեալք, զի անաշխատաբար անդուստ զբանն յիւ րում տեղւոյն գտցէ խնդրողն։ Յաղագս որոյ անմո ռացաբար հայցեմ ընդունել՝ի ձէնջ գլիղշուէն փո խարէնս. քանզի է այս գանձ՝ ոչ զոր ցեց և ատիճ ապականէ, այլ զոր ընդ կինքեանս յերկինսայինն՝ի վեր տա նի գանձ զտնանկ ստացողին զսիրտ, յորմէ ապա ոչ է պարտ թափուր թողուլ՝ որուամ և հաւատաց զսա զսրբարանս. զի մի զրկեալք՝ի սմանէ՝ զրկեացին յայ կամ անպարգ լինել՝ի Քրիստ, յանարգաց ուրուք ձեռա արկմանելով զսա։

Եւ այն որ պարգեւեաց ինձ՝ի վերայ երկրի տերութի ընդ ամենազօր իւրոյ տերութեն, որոյ բարեգթութե՛ն՝ի հանդերձեալսն՝ինոյն վաստահանամ վայելել՝ի փառս, նա տացէ ձեզ միշտ ծարաւագարտ մերձենալով Քրիստ կել՝ի հոգեկանս այս աղբիւրէ, յարբառաց ուշելով զբերան մտաց առ՝ի լնուլ առաւել զորովային ներքին մարդոյն. աՀեր զաշխուժն այդ, և հաւատարել չափոյ հասակի կատարմանն Քրիստ, որուամ փառք յաւի տեանս. ամէն։

mei generis emolumentum, ut juxta Praeceptoris nomenclationem adsit et summa Praeceptorum collectio; oportet enim ministros Verbi per theologorum Patrum verba concludere sermonem. Secundo, quia studiosorum virorum per meam elaborationem diligenter volui sedare quaestiones quamplurimas: quoniam scripsimus in hoc opere non solum Canonicas ab illis statutas constitutiones, verum etiam tempus, causamque praeterea introducentes adjecimus. Demum singulorum capitula in epitomen redacta ab initio praeposuimus, ut exinde verbum suo loco sine labore inveniat perquisitor. Quare, semota oblivione, peto recipere a vobis commemorationis vices: hic enim est thesaurus, quem nec tinea nec aerugo demolitur, sed qui secum ad caelestem thesaurum inopis eumdem possidentis animum perducit. Eodem porro non oportet vacuum reddere illum, cui credidit hoc sanctuarium; ne isto privati, Deo quoque priventur; aut a Christo sint reprobati in alicujus ex improbis manus hunc tradentes.

Porro qui mihi largitus est super terram dominium sub omnipotenti Dominio suo, cujus benignitate etiam in futuris confido eâdem gaudere gloriâ; ipse det vobis, ut sitientes semper accedatis ad hâuriendum de hoc spirituali fonte; jugiter apertum habeatis os mentis ad implendum illo interioris hominis ventrem, ut crescatis in augmento Dei, et adaequetis *mensuram aetatis plenitudinis Christi* [1]. Cui gloria in saecula. Amen.

1 Ephes. 4. 13.

ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ

ՆՈՐԻՆ, ՈՐՊԷՍ ԵՐԵՒԻ

ՅՈՎՀ. ԵՂՆԿՈՅ

ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԻ

ՃԱՌԻ ԿՐԿԻՆ ԾԵԿԵՂԵՑԻ ԱՆՎԵՐՆԱԳԻՐ

APPENDIX

EJUSDEM, UT VIDETUR

I O A N N I S

PHILOSOPHI

SERMONES DUO DE ECCLESIA TITULO CARENTES

ՃՈՒՐՔՈՒՆ

Հինարկեալ Յունաց։

«Յաղագս ածելոյն Քահանայապետին ի տեղին նուիրեալ ըղձաց կղերոց և պաշտօնէից»։ Այս որում և երկնաւորն քահանայապետ զառաջին երիցունսն ի գլուխ լերինն Թաբօրական, զկազմիչ վկայութեանն խորանի զՄեծն Այուխ, և զեղջանակազմին Հեղիսա զնախանձայոյզ փառացն Այ ի մարգարէից անտի։ Այսկ զԱյն էնն անուանեալ հաւատոյ, և զորդիսն Ահրոնեան ի մերձաւոր ակնատեսացն խրոց։ Ահրոց փոխանակ Ճառեցելոյ ի նոցանէ տաղաւարացն՝ զամպեղէնն և լուսերանգ կամարն երկնի ցուցանէր։ Ահպէս զի յերկուց և յերից վկայից հաստատեցի խորհուրդն եկեղեցւոյ, զոր ի վերայ նոցունց խակ չինել հանդերձեալ էր զՀամագումարն կաթողիկէ մէ, ըստ առաքելոյ զի ասէ, «Ճ Ինեալք ի վերայ հիմանն առաքելոց և մարգարէից»։

«Այս առեալ քարինս երկոտասան անուաշս»։ Այս որում և Յեսու Նաւեան ի միջոյ Յորդանանու ի վկայութիւն անցից ժողովրդեանն ցամաքաւ ընդ Յորդանան։ Նմանապէս և տէր մեր զերկոտասան աշակերտսն ի հոսանուտ վայրէ կենցաղոյս առեալ ի վկայութիւն խորհրդական անցից հեթանոսաց ընդ ջուր ակրտութեանն աւազանին. որոց և ասաց, «Վնաւ ցնէք և մկրտեցէք յանուն Հօր և Ահրդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ»։

Այսկ սաղմոսերգն ի տոյն խորհուրդ նպաստաւորի, «Ահեծ է տէր և օրհնեալ է յոյժ» վասն սկսման մեծախորհրդութեանս. «Վհաղաք այ և լեառն սուրբ նորա», այսինքն, հանգոյն երկնի բարձրագոյնս այս

1 Haec est Pontificalis, seu secundae Ritualis partis rubrica, quae non secus ac ritus est ab Johanne Mantacunensi seq.v. ar-

SERMO I.

Explanatio Ritûs jaciendi Ecclesiae fundamentum.

Congregat *divinus Pontifex in locum initiatum Cleri Ministrorumque choros* [1]. Juxta id et caelestis Pontifex [2] primos Presbyteros in cacumen montis Thabor; constructorem tabernaculi testimonii magnum Moysen, et arae erectorem Heliam zelotypum gloriae Dei ex ipsis Prophetis, Petrum vero, fidei Petram nominatum, et filios tonitrui ex proximis oculatis testibus ejus: quibus pro enarratis ab eis tabernaculis aulam caeli ex nubibus conflatam ac luculenti coloris ostendebat. Ut per duos ac tres testes confirmetur mysterium Ecclesiae, quam super illos utique aedificaturus erat, ex universis congregatam Catholicam sanctam; juxta Apostolum dicentem: *Ædificati super fundamentum Apostolorum, et Prophetarum* [3].

Et accipiuntur duodecim lapides nondum politi. Quemadmodum et Josue filius Nave de medio Jordanis in testimonium transitûs populi per arida in Jordane: item et Dominus noster duodecim Discipulos ex labente spatio hujus vitae sumens in testimonium mysticae Gentium transfretationis per aquam baptismatis lavacri; quibus etiam dixit: *Euntes baptizate in nomine Patris, et Filii, et Spiritûs Sancti* [4].

Psalmodia quoque huic mysterio favet; *Magnus est Dominus, et laudabilis nimis* ob magnae istius caeremoniae exordium. *Civitas Dei, et mons sanctus ejus:* idest, ad caeli similitudinem est excelsum hoc myste-

meniorum Catholico prolata.

2 Supple *congregaverat.*

3 Ephes. 2. 20.

4 Matth. 28. 19.

խորհուրդ · զի Հաստատմամբ ցնծասցէ ցնծութիւնք ամենայն երկիր , ըստ երկնայնոցն խրախճութեան ՝ի լեռնէ Սիոնի մինչև ՝ի կողմանս հիւսիսոյ քաղաք լինել թագաւորի մեծի , և առաջոր ՚ՅՀ կենդանւոյ : Ո՞ր որպէս լուաք ՝ի մարգարէիցն , այնպէս և տեսաք , զի ՚ՅՀ խորհրդական վիմաք հիմնեցոյց զսա :

Այլ միւսն ևս ասէմս՝ " Սիրելի յարկ ՚ներ զօրութեց " անուանէ , և փափաքելի քնակութիւն՝ որոց " Սիրտ և մարմին ցնծասցին առ ՚ՅՀ կենդանի " : Սկիզբն զի ե- րանելի լինել քնակելոյ արժանաւորացն . և որ ՚ի սոյն իսկ յարմարի՝ " Հաձեցար տէր լինել երկիր քո " զոր նաւիրեցաքս տեղի քնակութիւն . յորում գործեաց զգթութիւն մեր՝ որ ՚ի բանսարկուէն , և Քոզքես ՚ի սմա զանօրէնութիւն ժողովրդեան քո , և ծածկեցոյս մկրտութիւնն ջրով զմեզ ոտից : Այլ գաբեհալ կեցաւ ցես զմեզ կրկնապատիկ նորոգմամբ , զի ժողովրդեք քո լիասկ՝ ուրախասցուք ՚ի քեզ յաւերժապէս :

Այս և զհիմնեցս նորա բացցածմաւցանէ զինի ասէմս , " ՚Ի լեառն ոգի նորա ,, , զոր ՚ի Սիոն հիմնա- ցեալ արմատացոյց ՚ի միտս Սաւաւթի , բայց Սիրեաց զդրտնս Սիոնի ,, , ուստի և ևս զիրկուն նորոյս Յա- բայելի , " քան զամենայն յարկս Յակոբայ ,, , զիտա- նումն և զտաճարն , զորմէ և " փառաւորեալն խօսե- ցաւ ,, վասն որոյ հոգևորիւր մարգարէիւքն քաղաք լինել կենդանւոյն ՚ՅՀ :

Այս զինի ստղմնացս քաղցրէ սրկաւագն . " Այս ևս խաղաղութիւն , " Ամպրոպացուք հաւատով ,, յայտնել զգործս ձերոյց մերոց ՚ի հաձոյս իւրոց կամացն : Այս երիս ասել Տէր ողորմեայ , խնդրատածք ևն խորհր- դականք , զի սկզբանմբ և միջոցաւ և աւարտմանմբ ողորմութիւն նորա ՚ՅՀ առ մեզ :

Այս ապա հաստատուին վէմ մի ՚ի մէջ բերին , յո- րինակ հոգևոր վիմին , որ հաստատ ՚ի ՚ՅՀ լեռնէ ան- ուն , և երկից ինքնամբ զգտորութիւնս :

Ասէ զերկաւասանն քաղցնմամ առեալ՝ նախ լուանան ջրով , և ապա զինւով . նկատապրկեն առքս զերկաւա- սան առաքեալսն , զորոց լուսոյ ակնն զուտս ՚ի վերնա-

rium. Quia *robustae radicis exultet exultatione omnis terra*, juxta caelestium laetitiam, *a monte Sion* usque ad *latera Aquilonis civitatem* fieri *Regis magni*, templumque Dei viventis. Nam *sicut audivimus* a Prophetis, *sic et vidimus*, quia mysticis lapidibus *Deus fundavit hanc.*

Alter autem Psalmus *dilectum tabernaculum Domini virtutum* appellat, et *optatum habitaculum* eorum, quorum *cor, et caro exultant in Deum vivum:* ita ut sint beati, qui illius habitatione fuerint digni. Rite huic aptatur illud: *Dilexisti, Domine, terram tuam* [1], quam dicavimus tibi locum habitationis; in qua *avertes captivitatem nostram* a diabolo factam, et *remittes* in hac *iniquitatem plebis tuae*, et per baptismi aquam *operies peccata istorum*: atque iterum salvabis nos duplici renovatione, ut populus tuus effecti laetemur semper in te.

Idipsum ostendit sequens Psalmus, *Fundamenta ejus in monte sancto ejus* esse, quae in Sina radicitus fundata inseruit in mente Moysis. *Dilexit* tamen *portas Sion*, unde et salutem dedit novo Israëli, *super* prisca *tabernacula Jacob*, tabernaculum et templum. De quo et *gloriosa ipse locutus est* per Prophetas Spiritum gerentes, *civitatem* esse *Dei vivi.*

Post Psalmos istos praeconizat Diaconus: *Et etiam pacis: Fide poscamus, ut prosperet opus manuum nostrarum ad voluntatis suae placitum:* terque dicitur: *Domine miserere*; quae sunt mysticae preces, ut per principium, medium, et finem *(operis)* misericordia ejus apud nos maneat.

Deinde statuunt petram unam in medio Sanctuarii: ad exemplar spiritualis lapidis de sancto monte abscissi atque de se universum implentis.

Assumptis autem duodecim lapidibus, eos antea lavant aqua, deinde vino. Delineant isti duodecim Apostolos, quorum pedes lavit Dominus in coenaculo,

1 Psalm. 84.

տանին, և ապա զվիճեալսն անապականսն զմեղքէցոյց, ՚ի յիշատակ ջրոյն և արեանն՝ զոր բղխեաց ՚ի կողից նո- ցա։ Իսկ յետ յարուցեալն առաց նոցա մկրտել ՚ի հաւր և ՚ի Որդին սբ, և մկրտեալ զհեթանոսսա յանուն սբ Հգ լուսաւորէին խորհրդական ջրով աւազանին։ Իսկ զիներ- զքարկնան ՚ի չորս անկիւնս եկեղեցւոյն՝ նշանակէ զնոցին ընթացս ՚ի չորս անկիւնս աշխարհի, և զսաստ շաձիլ հաստատութեանբ ՚ի հինն տաճարի այ, որ եւք մեք, ՚ի նոսա խարսխեալ, և նորա ՚ի գլուխն Քն։

Եւ ուխտն առաջի երիցայ պատարագք և խնկով՝ լուսաւոր խնամոտիցն խորհրդով, և անաւշաբուրիչ վարուք և աղօթիւք։

Եւ զինի այսորիկ ընթերնուլն եպիսկոպոսին զա- ղօթսն՝ զորոց ուխտին առեալ զաղօթս նուիրէ տ- ւային այ. և ապա հրամայէ առնուլ զպատճի բրելոյն, և զչափ ոլքամուտ չինուածոյն, և ծրագրէ զաճելին, ըստ տեսլեանն Հզեկիելի վասն տաճարին, և սրբ- բոյն Գրիգորի արուեստաւորեալ վկայարանացն որբոց, առ ՚ի զեկուցումն անչափին այ առնել իւր յարկ և որքարան զչափաւորեալս քնութիւն՝ մշտածաւալն և անվայրապատկան քնութեն։

Իսկ օծանելն զքարկնան ածայնոյին մեռանոյս՝ վե- րակոչմամբ խորհրդական Հրեղէնին, քանզի օ- ծան նոքա ՚ի Քիսին Որդուէն այ, ըստ նմն՝ թէ "Իւք մկրտիցիք ՚ի հոգին սբ„։ Եւ երիցս ամէն ասելն՝ զա- մենայն զմեռս ամենակալին այ խոստանալոյն է, այնմիկ որ ամենայն է յամենայնի։ Իսկ ստացմանելն կցորդիւ՝ "Օ գործս ձեռաց մերոց ուղիղ արա„, ըստ շինաւա- ծոյն գործոյ և զամենայն գործս ուղղութեամբ ըստ կամացն այ յայտնել աղօթէ։

Իսկ ընթերցուածքն շարամանեալ խորհրդով հանձնմանին նախակարգութեցս։ Ի Յայտնի և Տէր լոյս ատեանս, և աւետարանին տալմբք խորհրդա- ծին։ Եւ քարոզն Ի ՚ան ՚ի վերուստ և աղօթքն զետ

1 Seu *mero*.

2 Haec martyres sunt Ripsime et Cajana aliaeque multae Virgines in Armeniâ sub Tiridate martyrio coronatae, in quarum honorem duo templa aedificavit S. Gre-

posteaque vino incorrupto [1] illos potavit ad fruitionem, in memoriam aquae et sanguinis, quem de latere suo fecit scaturire. Post resurrectionem autem dixit eis baptizari in igne et Spiritu Sancto, ac per mysticam lavacri aquam baptizare Gentes in nomine Sanctae Trinitatis. Porro lapides illi ad quatuor Ecclesiae latera ponuntur, ad significandum eorum cursum ad quatuor mundi latera, eorumque firmam computationem ad templi Dei fundamentum, qui sumus nos, in eis, iique in capite Christo, firmati.

Clerus autem antecedit cum luminibus et incenso; cum splendentium sententiarum consiliis, atque suavolenti vitâ, et oratione.

Post haec orationem legit Episcopus, ac totius cleri preces sumens easdem eoram Deo offert. Deinde jubet accipere instrumentum fodiendi, et mensuram quantitatis aedificii ac locum delineat, juxta Ezechielis visionem de templo, atque sancti Gregorii architecturam de sanctarum Martyrum [2] basilicis: ut ostendatur, quod immensus Deus tectum sibi et sanctuarium facit mensurabilem nostram naturam, quum ipse sit semper extensa, et nequaquam spatio concludenda natura.

Unctio autem lapidum divino chrismate cum mysticae Trinitatis invocatione; quia illi in Sion uncti fuerunt Spiritu Dei, juxta illud; *Vos baptizabimini Spiritu Sancto* [3]. Porro dicere ter *Amen*, est omnia nostra omnipotenti Deo polliceri; illi, qui est omnia in omnibus. Psalmum autem decantare cum antiphonâ: *Opera manuum nostrarum dirige*, idem est atque orare, ut juxta aedificationis opus omnia quoque probitatis opera secundum Dei voluntatem prosperentur.

Lectiones autem mystice connexae praemissis consonant. Item et Psalmus: *Dominus illuminatio*, et Evangelium eamdem praeseferunt mystagogiam. Praeconium quoque: *Pro supernâ*, cum oratione, pacem

gorius Illuminator, pro ut in celeberrimâ illa, quam habuit, visione sibi fuerat ostensum.

3 Act. 1. 5.

զաղուքին ՚այ քաղաքէ, և աղօթել առաւցանէ: Այս գարձեալ քաղաքէ սարկաւագն, Հինգերեսունք հատ առալ. և եպիսկոպոսն օրհնաւէ և փառս համատօսէ Նօր և Հրեայ և Նոգեոյն սրբոյ յաւիտեանս յաւիտ անհիդ: Ամն զի օժանդակութիքն ՚այ և օրհներ գութիքն զՔրիշտոսէ մնաստիւն է ՚ի սկիզբն ՅԾ տարեմտին գործոյ:

"Այս հնոյն հիառայն առնաս զգրիչն եպիսկոպոսն, և նախ ինքն հարկանէ զնուիրեալն երկիր. և ապա ասէ ցարքեպատասարոսն ,, : Ամն զի տէր ինքնին ձեռն ՚ի գործ արկ բերել և խլել ՚ի քնութենէն ատան գիտուն խոցոտիչս, մաղեալ և կակղեալ չարչարանօք խաչին, և սերմանել ՚ի մեզ զգամն հաւատոյ և նմանութիքն կրօնիցն խաչակցութիքն: Ապա երիցս հարկանելն նշանակէ յերիս հատածս ժամանակաց ապաստրել զիսոր հուրքն եկեղեցւոյ, խորանատն վկայութիքն, և տապատն Ամաղամնինի, և միւսանգամ նորոգմանքն Օ օրհասաբերդի: Ապա զի չորս երիս անգամ ՚ի կողմանան չորեքեան, որ յերկոտասանեան բովանդակին Թիւս, քան քարանցն Թուոյ ՚ի խորհուրդ երկոտասանիցն առաքելոց՝ և գվեսատար անգամոց մնորդոյ. և զի գերատհատար արուեստիս սա քան զայլսն ցուցանել Թիւս, կէս ունելով զվերցեալն, և չորս գերիմն, և երկաք գլուխն, և մի գերկոտասանեանն, յորում Թուի՝ լեռնոյ լուսինն, և հատարին օրինքն ի՝ Նա ՚ի շինիչն եկեղեցւոյ:

"Այս մնասնեն ՚ի ժամ ՚ի տեղւոջ տեղանոյն,, . վասն զի անդր աւետրեի բոլորութեն խորհրդոյ: Այս առեն աղեղու արուեստի՝ "Հիմունք հնոյս ՚ի լեռանն ոչ հատ լան ,, : Հիմունք եկեղեցւոյ են օրինակքն առաջինք, դրախտեն ՚այ, և տապատեն նոյեան, խորանն Ամբրահամ, և գոլ հատեն Հակոբ, ցուցեալն Ամովսէ ՚ի Սինա, և գոլ կանգնեացն յանապատին: Ամ՚ յորիկ հիմունք ՚ի տուրք լեռանն Սինա, և յերկնատուրն Հրէաստանեայ տաւարին. վասն որոյ և հատատուեն հիմնադիրքն եկեղեցւոյ առաքելոց դասատուին դասդրել, "Ամն ՚ի վերուստ քա-

1 De hujusmodi numerorum supputationibus ex Philone de-

Dei annuntiat, atque orare docet. Iterum praeconizat Diaconus: *Fide poscamus*. Episcopus autem abbreviat: *Benedictio, et gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto in saecula saeculorum*; quippe quod per Dei auxilium, et per benedictionis diligentiam oportet accedere ad exordiendum opus divinitus traditum.

Mox ergo ligonem accipit Episcopus, ipseque prius caedit dicatam terram, et postea illum operariis dat; quia Dominus ipse manum operi admovit, ut foderet evelleretque ab hac naturâ sauciantes spinas, emulcens ac emolliens per Crucis passionem; utque in nobis verbum fidei, et concrucifixionis, juxta professionem, seminaret. Triplex autem caesio designat, quod tribus temporum sectionibus expressum fuit Ecclesiae mysterium, per tabernaculum testimonii, per templum Salomonis, et per Zorobabelis restaurationem. Quatuor autem ter per quatuor latera numeris duodecim comprehenduntur, juxta lapidum numerum, ad symbolum duodecim Apostolorum, praecipuorumque hominis membrorum: et quia perfectissimâ supputatione iste supra caeteros numeros ostenditur, dimidium habens sex, et quater tria, terque quatuor, semel autem duodecim; quo numero plena efficitur luna, lexque in Christo Ecclesiae aedificatore adimpletur [1].

Incipiunt liturgiam in loco altaris; quoniam ibi mysterii implementum perficitur; et dicunt *Alleluja* modulatione productâ. *Fundamenta ejus in monte sancto suo.* Ecclesiae fundamenta sunt antiqua exempla, Paradisus Dei, et Arca Noè, Tabernaculum Abrahae, et quod vidit Jacob, ostensum Moysi in Sinâ, et quod erexit in deserto. Haec fundamenta in monte sancto Sion, et caelesti Jerusalem perficiuntur: ideo jacendi fundamenti Ecclesiae perfectio hìc desinit per Praeconium: *Pro superna*, per Lectiones, et per

[1] sumptis videantur quae superius diximus in adnot. num. 1. p. 55.

լսազան, ընթերցուածովք, և աւետարանաւն ի վաստա Կնոջ այլ օրհնելոյս յաւիտեան։

( ) Ըհկուսիչ նորալէն եկեղեցւոյ ։)

" Ա՛ցանէն երեկոյին ի հակառակ լեւեզեցին ,, · զի արթուն և զաւրթուն պարտական լինել՝ ողջ յոյս դարձին զինքեանս ատչառանալ այլ, հակել ատղմա- սիւք , և հոգևոր երգովք ի համապատասխանութեան տեղւոյ ։

" Նակ ի վազուանին յերրորդում ժամու ժողովին գարձեալ եպիսկոպոսն և քահանայքն և ատեկաս- գունքն յեւեզեցին , և զեղանին գնեին ի մէջ եւեզե- ցւոյն ,, ։ Ա՛յսպիսին խորհուրդ տուրս նկատագրի ի մատեան առաջնին , զի ըստ պատուիրի այլ արարցուս , և երգաս ի մէջ դրախտին ։ Նակ եպիսկոպոսն և դասք պաշտօ- նէիցն շուրջ զսեղանովն՝ խորհուրդ անօրինութեանն Կնոջ · զի առ նմին իսկ նկատեալ ցուցանիւր , ապա- տաւորեալ յերկինսատրացին էութեանց՝ որ շուրջ կան գնովաս· այլ և բանական հրեշտակաց տեառն շուրջ էին զառաջինն ստեղծուածոյն ։ Նակ ժողովուրդն ապաս- քոյ կացեալ՝ զանասնոց և զգազանաց ունին նշանակ · զի էին նոքա արտաքոյ ածատունկին դրախտի ։

Այս սկսանիլ եպիսկոպոսին զաւղմնոյ, հրդռիւն՝ "Տէր տիրեցի զվայելչուն տան քոյ,, · վասն զի տիրե- լի էր Կանինն ասլ՝ պատուիրին իւրոյ մնալ ի փափկու- թեն վայրի , որպէս և այժմ տիրեալս նա տատչապատ- յանել ինքեան զմերս կազմած , ըստ նախատուշակ մարգարէութեանց , երգոց , և ընթերցմանց , և հրեշ- տակական երգոց ազեղութին ։ Ո՛չինի տաւետարանին , քարոզն , և աղօթք քահանայական՝ զեկուցիչք են հնոյ կտակին ընդ նորոյս շարադրութեան , վասն միոյ և նորին խորհրդոյ հրեշտակական միաբոլորու- թեանն տաւաքելոց և մարգարէիցն , որոց տաւջին կայ տեղանն հոգևոր ։

" Այս ատեն տաւետ զեղանին տպատատուրքն հանին

Evangelium ad gloriam Christi Dei benedicti in aeternum.

(Benedictio Ecclesiae nuper aedificatae.)

INTRANT *vespere ad vigilias in Ecclesiam*: quia vigilantes hilaresque esse debent, qui comparant se ipsos, ut sint templum Dei; atque Psalmis, et canticis spiritualibus vigilare in loco congregationis.

Mane autem horâ tertiâ congregantur iterum cum Episcopo Sacerdotes, et Diaconi in Ecclesiam, atque altare collocant in medio Ecclesiae. Primum ejus mysterium figuratur in primo homine; nam secundum Dei imaginem factus, in medio Paradisi fuit collocatus. Episcopus autem, ministrorumque chori circa altare *(designant)* mysterium dispensationis Christi; quia prope illud utique visibilis ostendebatur, cui caelestes eum circumdantes substantiae ministrabant. Castra quoque Angelorum Dei primam creaturam circumdabant. Populus autem foris stans animantium ferarumque symbolum praesefert; illa enim extra paradisum a Deo plantatum degebant.

Episcopus autem exorditur Psalmum cum Antiphona: Domine, dilexi decorem domûs tuae: quia gratum erat Verbo Divino, imaginem suam in voluptatis loco permansisse: quemadmodum nunc etiam gratum fuit illi, templum sibi nostram plasmationem efficere, juxta praedictas prophetias, hymnos, et lectiones, angelicosque cantus. Porro post *Alleluja*, Evangelium, Praeconium, et Oratio sacerdotalis designant veteris Testamenti connexionem cum novo; pro uno eodemque mysterio, per angelicam mediationem Apostolorum, et Prophetarum, in quorum conspectu est altare spirituale.

Post haec ministri accepto altari, extra portam illud

ապաստարոյ զգեստից ,, : Իսա նախատգոյն խնայմանցին՝ մնալոցն ի առաջին , զկնի պատուիրանազանցութեանն ապաստաս համանեաւ՝ ի գրախտէ անտի ածելոյն վշտաս . և փակիլ դրանն այն է՝ զի հրամայեաց ածք բացելոյն սերովբէիցն պահել զճանապարհ նորին : Ասէ ըստ սմօքհնութեանն խորհրդոյ՝ այն իսկ է , զի՝ ի տանն հայրենի նկարագրեալ էր այսր խորհրդոյ զօրուէ . և ել Ադամն բարի՝ ի ծոցոյն հայրենի , և բնակեաց նա՝ ի կուսին յօրովայնի . և ել առ մեզ հրաշականն ծննդեամբ՝ երկրորդ եղեալ Ադամ՝ զամ փոխանակ առաջնոյն յանցաւորի . և արտաքոյ դրանն չարչարուցաւ անապատանալմանն այնոցիկ կրից և մահու , զի զդատապարտութիւն բոլորից բարձցէ յանցաւորաց :

Իսա մեք վնասաստինս նորա յանձին բարձեալ պարզ ծանօք չարչարակցութեանն շուրջ զանեղանելն սրբոյ եղիցուք . յայնմ մեղքն անդրանկացն սկսանիսի նուաղօք մեղադրելութեանն , " Ադամ մեզ տէր , լաւ " . և՝ ի գլխոյ սաղմոսին աշխարհանայց սկսանելով առաւն առ առաւն զլաւ մեզ տէրն , բայ նախկնադոյն մարգարէիցն հայցէ քահանայութեանն յայն , լսել ձայնի պատարտաս նաց նուաղագոյն հիւանդացելոյ բնութեան :

Իսա՝ ի փառս տալն վերացուցանելն զանեղանն , և յառաջ տանելն՝ ի դուռնն կոյս՝ բարձրանալն ի մեռօք սրբոց նահատակացն յերկրայնոցս , և փախուցանօք՝ ի տան այ գտանիլ : Իսա երիցս կրկնելն զնոցն՝ զմեղ տամբունչ աղօթիս նշանակէ , զոր՝ ի սկզբան՝ ի մեջ ծոցի՝ և՝ ի կատարած ի կնոջաց նուիրեցին այ :

Ասէ երկրորդն կցուրդ՝ " ( )գնեաւ մեզ տէր , օգնեաւ ,, այս զմարգարէիցն ակնարկէ զաղաչանս վասն՝ ի վայր անկելոյ բնութեան : Ո՞ի ինքն իսկ՝ որ երկայն վասն յանցանաց , երկեաց և յարուցաւ և բժշկեաց զհարուածս վիրացն . արդ՝ ի բարձունս համբարձեալ զառաջարանս մնացն՝ յօգնութիւն զարձրնալն աղերս եկին : Իսա դարձեալ վերացուցանելն զանեղանն , և զաղաչս ասելն , և մերձ տանել՝ ի դուռն , զնա վերամբարձ և զմարգասոր խորհուրդն նշանակէ , որ առ

deserunt. Juxta primissimum sensum significat primum hominem post mandati transgressionem expulsum per divinam sententiam a paradiso. Clauduntur autem portae, quippe quod flammeis Seraphim praecepit Deus, ut ingressum illius custodirent. Verum juxta dispensationis mysterium hic est sensus; quia in domo paternâ fuerat delineata hujus mysterii vis, et egressus est Verbum bonum de sinu paterno, atque habitavit in utero Virginis, venitque ad nos per mirificam nativitatem, secundus Adam factus pro primo praevaricatore: atque *extra portam passus est* [1], qui hujusmodi passionum ac mortis non erat reus, ut omnium reorum tolleret reatum.

Nos autem ignominiam ejus super nos ferentes in crucifixione gloriati, circa sacrum altare stamus, ac rogationis supplicationem incipimus per prophetiae modulationem: *Exaudi nos, Domine, exaudi:* atque ex capite Psalmi graduum incipientes alternatim: *Exaudi nos, Domine,* juxta pristinos Prophetas poscit a Deo Sacerdotium, ut infirmatae naturae nostrae exaudiatur vox deprecationis exili sonitu prolatae.

Altaris autem elevatio in gloriâ referendâ, ejusque delatio ad portam significat, quod mente a terrenis elevati sancti Patriarchae in domo Dei reperiri cupiebant. Ter autem idem iteratur, ad commonstrandam incessabilem orationem, quam in principio, in medio, et in fine vitae Deo obtulerunt.

Porro secunda Antiphona, *Adjuva nos, Domine, adjuva,* Prophetarum indicat preces pro naturâ nostrâ humi dilapsâ: ut ipse, qui ob delictum percusserat, veniat et erigat et sanet vulnerum plagas: unde in altum extollentes mentis visionem Altissimum suppliciter in adjutorium invocabant. Atque iterum altaris elevatio cum apparatu suo, ejusque delatio prope ad portam significat, altius adhuc et propinquius fuisse mysterium; quia veniens ad por-

1 Hebr. 13. 12.

դուքս Եվեռալ հասեալ էր մեր փրկութենին ի լրումն ժամանակաց խորհրդոյն կատարմանն։

Իսկ երրորդ կցուրդն ազնիւ զոպասաւորութենէ երկնաւոր զուարթնոցն ուրախականն մարդեղութեանն նշանակէ. յորում եւ մարդիկ համալծորդ նոցա եղեալ, եւ գնոյն նուագ օրհնութենէ՝ ի բերան առեալ՝ միաղնեալ փառք ի բարձունս վերադասին արտաքոյ ղինն գնաղղուն տիեզերացն։ Իսկ երիցս երեք՝ որ է ինն, երգեցին զսաղմոսն՝ ըստ ինն դասուց հրանիւթ քերթից յերկնեղէն դասակարգիւ զպաշտօնեայսն նշանակէ։ Վարձեալ եւ վերացմունն սեղմանցն խորհուրդ յայտ նուագի զգաստութեան եւ գերդաստիրաւ ազանձելոցն ունի տարացոյց՝ ի խնամարկութենէն մարմնի։

Իսկ մօտ առ դրանին եղեալ սեղանին, ակամալիս՝ ի քէն գհարկուրտասան եւ եօթն ստղմոն՝ "Աստուածային երգերդ ինձ է, զի բարւոք է,,, եւ դարձեալ կրկնեալ կցորդիւ, "Ահաց մեզ տէր, բայց,,. մինչեւ ցայն վայր՝ "Ահաց ինձ զդրտնս արդարութենէ,,. եւ կցուրդն կրկնակի՝ "Ահաց մեզ տէր, բայց ,, հառաչանք է սրտառուչ մարգարէիցն՝ աղաղմունցացս քաղաքականիցս լինել երկնաւոր քաղաքացւոյն, առաքելոցն քարոզիչն զդրտնս քաւութենէ առաչին մեր։ Իսկ արդէն առաչին առաքեալն պաղատանաւք է սրբոց նահատակացն առ Տէրն, եւ երկրորդն առ Հոգին՝ մարգարէիցն, իսկ երրորդն առ Տոգին առ երկուս՝ սպասաւորաց բանիցն։ Նոյնպէս եւ այսր սաղմոսի երեքիցիւրեքն է, առաչինն մեզմ ձայնիւ սրբոց ասէ սրբով մարդասիրութեան։ Եւ կրկնելն բարձ բազում ձայնիւ՝ աւետաւորացն Հոգւոյն է խօսիմն է բարձրացուցանել զբանսն, զի մարդուք ի յարկս սրբութենէ նորա արդարութենէ, եւ առաւացուք՝ "Տէր զուարճ ինձ է, եւ արդարք մեռանիցեն ընդ սա ,,։

Իսկ ի ներքս մտեալ սեղանատունն քահանայիցն եւ պաշտաւնեից՝ նշանակէ առաքելոյն ի միջի մարդոյ՝ իւրոյն ապաստաւորք յերկնայինսն մեռանել յատաղաստ՝ փոխանակ արտաստահմանութենէն մերոյ ի դրախտէն կենաց։ Իսկ ներսագրելն խաչիւն զդրտնն, եւ ապա

tas prope erat nostra salus in plenitudine temporum perfectionis mysterii.

Tertia autem antiphona cum *Alleluja*, caelestium Vigilum ministerium quoad dominicam Incarnationem designat: in qua et homines illis conjuncti, eamdemque laudis melodiam ore sumentes, unanimiter: *Gloria in excelsis* vociferant ei, qui pacem fecit in orbe terrarum. Ter autem tripliciter, novies videlicet, Psalmus cantatur ad ostendendum, quod secundum novem Igneorum Hierarchias ordinati sunt in Ecclesiâ ministri. Praeterea mysterium quoque elevationis altaris hac vice, altioris ac perquam stupendi miraculi in carne humilitatis habet symbolum.

Prope itaque ad portam collocato altari, incipiunt (*Clerici*) recitare Psalmum CXVII. *Confitemini Domino, quoniam bonus est;* et iterum repetunt per Antiphonam: *Aperi nobis, Domine, aperi*, usque ad illum versiculum: *Aperite mihi portas justitiae.* Antiphonae autem repetitio, *Aperi nobis, Domine, aperi*, est anxiosa Prophetarum suspiratio, ut nos Adamigenae per misericordiam illius, qui coram nobis propitiationis januam pandit, caelestium agminum cives efficiamur. Sicut autem primus Psalmus est sanctorum Patriarcharum deprecatio ad Patrem, et secundus Prophetarum ad Filium, et tertius Ministrorum Verbi ad Spiritum Sanctum; idipsum intellige et de triplici hujus Psalmi repetitione. Prius submissâ voce est Patriarcharum ex mundo corde supplicatio: replicatio autem elatâ voce est exaltatio vocis Evangelistarum Sionis, ut per justitiam intremus in tabernaculum sanctitatis suae, et dicamus: *Haec est porta Domini, justi intrabunt in eam.*

Sacerdotum autem ministrorumque ingressio cum altari est indicium, quod loco nostrae de paradiso vitae proscriptionis susceptus ex nobis homo [1] intrat cum ministris suis in caelestem thalamum. Cruce vero signatur porta, et postea aperitur; quia per Cru-

1 Christus nempe ea nostrâ carne homo factus.

բանալ, վասն զի խոչընդոտ եղայր ինձ զդրախտին մուտն և վերինայիւն առաքեալսն։

Այլ զի յիմիկեղեցին փոխեին զկարգս առաջնոյն՝ առաջինդ առեալ զվերջինն, "Ուրախ եղէք ես՝ ոյք առաջինդ էք", առձեռնուխս կցկտիւեն, քանզի յերկնաշէմ առաքելսն հաւատարիմք հրեշտակական օրհնութեցն, սակայն զի ևքն առաքեին 'ի վերոյ երկրի՝ կատարիմք օգնականութեան աղօթից, և սակս այնր առեալք 'ի կցկտիւն միաբան, "()զնեաւ մեզ, ասէր. և չամբարձի զաչս իմ 'ի լերինս", 'ի տէրն հրեշտակաց, 'ի հրեշտակս և յառաքելսն առաջինս, "Ուստի եկիցէ ցեղ հինձ օգնութիւն"։ Այլ զի ներքուստք և միաբանք մեզ 'ի տան այդ, և լսելի առնեմք զձայն պատառատուց, ժառանգք աղերսակից ձայնիւս, լուծք մեզ տէր, քանզի յորժամ հրեշտակաց ապաստարանութեամբ ծանօթացաք ընծայիցդ խորհրդոյն, և ներքին և ի ծանեաւն երկնից զգաստասիրտ խնամատարութիւն այդ, որպէս ա տէն Դաւթեան։

Այլ որպէս ասացեալդ գրոյնն լսեալ փոփոխմանն առաջնոյն վասն տալոյն յառաջ սնաւոտացեալսն զանգանն լսեալ խորհրդոյն վերադրութեան, համանասիպս և 'ի ներքս լսեալ փոփոխմանն առաքեալացն յառաջ կոյս առաքեցն տանիկն զանգանն։ Այսու ասեմ և տէրն շրջեցաւ 'ի տան բնութեանս մերոյ՝ սնարմնոյն, զարս առն 'ի միջոց. և ապաքինեալ զմեզ 'ի միաստազան ախտից աքանչելի զօրութեանք և կիսատարր բժշկութեանք, մերձեցաւ աշակերտացն Յորտանանէ. և հրամայեալ երկեալ և ապաքաւեալ զմեզ 'ի ջրոյն հոգևոր ընկերիս։ Այսուհետև զնոցա զաստիճանսն առ պատրաստաւորեալ հաղորդելոյ մեզ. նման 'ի տանկն՝ 'ի դէպ կրկ ասէ "Լիցի իմ և մնալոյն իմ ցիածատցին առ ես կինդանի"։ Այսու այսմ և այսմ խորհրդական սերտնոյ ապաստարանք՝ քահանայիդ և պաշտօնեայքդ ետուաք կեն և ասեն, "Լիցի իմ և մնալոյն իմ ցիածատցին առ ես կինդանի"։ սիրոյ պէտքին նշանակելով, քանզի առաքինասիրտ զգայ զաստիճանքն, և ազդէ յանդամն մնալոյն։

Այլ ետես 'ի քէս ասել՝ զծածուկս սրտին երկեալդ

cem Christus paradisi ingressum, et caelestem thalamum aperuit.

Quoniam autem in Ecclesiâ mutant Psalmi ordinem, in primo loco ultimum collocantes, *Laetatus sum in his, quae dicta sunt*, cum Antiphonâ *Alleluja;* quippe in caelesti thalamo communicamus Angelicis laudibus; attamen quia in terrâ adhuc degimus, orationis auxilio indigemus; ideo dicimus in alterâ Antiphonâ, *Adjuva nos, Domine*, atque: *Levavi oculos meos in montes*, ad Angelorum Dominum, ad Angelos, et ad justos primos; *unde veniet auxilium mihi.* Quia vero per tribulationem opus est nobis permanere in domo Dei, et auditam facere vocem deprecationis; supplici voce postulamus: *Exaudi nos, Domine.* Siquidem quum per Angelorum ministerium agnovimus divinum mysterium, illi quoque per Ecclesiam cognoverant *multiformem Dei sapientiam*, quemadmodum dicit Apostolus [1].

Sicut autem juxta Psalmorum mutationem gloriam exhibentes deferunt altare extra portam, secundum superius expositum mysterium; similiter et intus juxta Psalmorum commutationem admoventes deferunt altare in Sacellum. Quo pacto et Dominus noster per carnem ex nobis assumptam ambulavit in domo hujusce nostrae naturae: nosque per mirificas virtutes ac salutares sanationes curans a nocuis morbis, quum appropinquasset Jerusalem cum discipulis, jussum dedit eis, ut irent, et pararent mysticam coenam; illi autem hilares facti ob praeparationem communicandi cum ipso in festivitate, jure poterant dicere, *Cor meum, et caro mea exultaverunt in Deum vivum.* Eodem pacto et huic mysticae mensae inservientes Sacerdotes et ministri concinunt ac dicunt: *Cor meum, et caro mea exultaverunt in Deum vivum.* Per cor indicantes animam, quia primitus laetitiam sentit, atque in membra corporis agit.

Porro mitius antea recitare, est arcanas cordis pri-

1 Ephes. 3. 10.

բիս մնասուցանել է այլ, և ապա ձայնիւ չքմեղանքն ցնծութիւն արտաբերուցին զուարթութիւնն հոգեւորի՝ ի զարհ անտի խորհրդեանն :

Այս գայրձեալ՝ ի թիւս, ըստ որում և վերացաւ ցեւալ զանգանին՝ ի բարձրութիւն բերին. որպէս և առէք մեր սրբոյն աշակերտացն՝ ի վերնատունն խորհրդոյ՝ շուրջ զանգանովին բազմեցելոյ զնախածանուցեալսն նմա, և զուարթացեալ զսիրտս նոցա անպարտականն տուրախութիւն : Այսպէս եւ այս տպատատուր սիրելեաքն կատարումն ուրախարարին խորհրդոյ. որոց էրատացի է ասել՝ " Հոգի իմ և մարմին իմ ցնծացաքն առ Աստուած կենդանի ,, :

Ասկ՝ ի բերին քահանայքն բարձր ձայնիւ սկսանիլն գանգեղուն զհրեշտակականն երգ, քանզի երկնից ծանր էին բերին, և համբարձմանին Քեզ՝ ի վերին սեղանին. զորով շուրջ կային քահանայքն՝ որ ինն հրեշտակք ձեռն ասիճնակալի՝ և նաւագնին զհրեշտակականն երգ. զի որպէս վերացաւ սեղանին յերկինսմանն առելի, փոխանցաւ և կցուրդն յերկրա հրեշտակաց :

Այս գայրձեալ միաբանգամ զնոյն առելոնս երկիրդեղ՝ ի թիւ և յերես աստիճանացն՝ ըստ այնմ խորհրդեան դերանն է. որպէս հարիւր տասնևեւթումն առելոնս առ գլուխն :

Այս ապա երկոցա ձայնիւ առեն՝ " Վերացարո քո առէք զդուռնքեց ,, , և՝ ի ներսին հաստատաւորն զանգանին՝ ի առելոջ իւրում, զերկոց արբասացութեանց սերտվանիցն՝ սրբոյ և զուարթական Հրդեհութեանն զերկուցանէ զերգաստութեանն. զոր՝ ի մարգարէսատութեանն խորհրդեան ձեռն մերոյ Քեզ Տեառն Հայոյ, և լուսոյ զնոսա սրբոյ բաստացութեան. որում և ծածկանին վկայէ Յովհաննէս : " Ո այս առաց Հայոյն՝ վկայէ Տեառն զգիտառ Տեղոյս ,, :

Ասկ լուանային և օծանեին զանգանին՝ զմնացեալն ձեռն հնչմանակն՝ օծեալ ածութեանն անշնաւ միաբանութեանն, նա և խորհրդով մկրտութեանն՝ ի Քրիստոսեան, և առ բնաւորեն՝ ի խաչին. վասն որոյ և Քրոմ Տեառն, և ապա դինուով. ըստ որում մի ինն Քրոմն և հոգին և տպրնեան :

mitias Deo offerre: deinde altius, est spiritualis hilaritatis per laetitiae labia ex cordis profunditate prolatio.

Iterum recitatio fit, altari ad Sacelli altitudinem elevato. Quemadmodum et Dominus noster cum sanctis discipulis in coenaculo mysterii, circa mensam discumbere fecit a se praecognitos eorumque corda gaudio infinito laetificavit; sic et isti ministri expectant laetifici mysterii implementum; unde illis aequum est dicere: *Anima mea, et caro mea exultaverunt in Deum vivum*[1].

In Sacello autem Sacerdotes altâ voce incipiunt *Alleluja*, canticum Angelicum. Coelo namque assimilatur Sacellum, atque Jesu ascensioni sursum ad sublime altare: circa quod stant Sacerdotes, qui sunt Angeli Domini omnipotentis, atque hymnum Angelicum concinunt. Sicut enim exaltatum est altare ad locum coelo similem, ideo et Antiphona in Angelorum hymnos commutatur.

Est quoque juxta idem mysterium vel ejusdem Psalmi repetitio, qui praeterea in ascensu graduum recitatur; non secus ac Psalmus CXVII ad januas.

Deinde ter dicere elatâ voce *Altare tuum, Domine virtutum*, eodemque tempore firmare altare in loco suo, trinas Seraphim hagiologias sanctae et coaequali Trinitati, canticis superadditis, designat. Quas in Incarnationis mysterio Domini nostri Jesu Christi vidit Isaias, audivitque hagiologiae melos: de quo et Johannes theologus testatur: *Haec dixit Isaias, dum vidit gloriam ejus.*

Altaris autem lotio et unctio significat Domini corpus per Divinitatem fuisse in unione ineffabili inunctum; ipsummet et lotionis mysterio in Jordane, et sanguine in Cruce. Idcirco aquâ prius, deinde vino [2]; juxta quod unum sunt aqua, et spiritus, et san-

1 Psalm. 83. 3.

2 Subintellige: *Lavatur altare.*

Եւ խոչընդոտն ձեռնադրելն՝ նոյն իսկ է խորհուրդ չորեքտասանից, որ սրբեալն զմեզ։ Եւ խոչընդոտի ի միջի սեղանոյն՝ չորիւքն է վասն մերոյ։ Եւ սահելն ձայնիւս, "Ծածկեր ի ստուեր զգլուխս իմ,, ի զնծալ ընդունելն զանոսիկ, եւ զլուխս մեր մատղաշելն՝ զոր առեալ ի միջոյ, եւ միացեալ անձառապէս։ Ո՞ր իմանալ մանկանց երկնելոցդ զխորհուրդն յեղանակ՝ նուագելն առ հայրն ձեր. "Ծածկեր ի ստուեր զգլուխս իմ,, ըստ այնմ, "Լաւ այսօրիկ օծ զքեզ ձեր ձեր քո,,։

"Եւ առեալ դրոշմեալ սրբով մեռոնատուն երկոտասանն (տեղիս) ի վերայ գլխոյ սեղանոյն,, զի անմահնեալն յիւրաքանչիւր խորհրդոյ արար ի վերնատանին զերկոտասան աշակերտացն ըստ սեղանակցելոյն. յորում առեալ և յիւր վերացմանին իւրոց օծ զնոսա հոգւով սրբով։ Եւ երկոտասանն ի չորեսին դիմն սեղանոյն. քանզի և մատղաշելքն երկոտասանիւք խորհրդականքանիւքն իւրեանց անմահիմնելն ևս յայսմ սեղանոյ։ Եւ միով միով ասելն, օրհնեացն օծցի և սրբեացն սեղանս՝ չուրջանակի նշանադրոշմանքըն, քանզի և օրհնութեն՝ զի յայտնապատմութեն թաղմանին ըստ սրբոյն "Խոնհիսկաց մեկնութեանն, որ և յայտնութեանն Տեառն խորհուրդ։ Եւ զի և օրհնեացն զմեզ և զհաւատոյ օրհնութեն յերկնաւորս ի Նմանէ հայրն բարեխնամող լինել մեզ պատ և անապատս նովաւ, որ և օծ զմեզ հոգւով սրբով առհաւատչեաւ, որով հոգեկենդանք հաստատեցաք։ Նոյն օծութեն խորանին զգեստաւորութեանն երկնայինոց զօրութեանցն նշանակէ, որք ապաստատք են օծելոյն այլ, և խորհրդազգածք առ մեզ միաստուածութեանն այլ։

Օծանի նմանապէս և առաջարկն, որ երեք մեռք՝ լեալք, և անուանեալք. վասն զի յորժամ երեք մեռ Նմանիսիոյ, և հաւատարեաց արեան և մարմնոյ, և օծ Նոգւոյն սրբով՝ ի բնակութեի Քրիստոսի զնեղելոցն մարդկան։ Նոյն արտաքոյ երեսաց օծմանէն քառակողմանի, զի և զմեզ քառանիւթեացդ մարմնոյս հօծ Քրիստոս, որ և արտաքինն անուանի մարդ, զգեալն

1 Psal. 22. 5. 2 Psal. 44. 8.

guis. Crucis vero signum fit, ad commonstrandum mysterium passionis illius, qui nos sanctificavit; et Crux in medio altaris est ipsemet pro nobis passus. Quum autem dicitur elatâ voce: *Unxisti in oleo caput meum* [1], oleum Divinitatem Verbi significat, caput autem nostram Humanitatem, quam assumpsit ex nobis, sibique ineffabiliter copulavit. Quod mysterii momentum intelligentes Ecclesiae pueri, concinunt ad Deum Patrem: *Unxisti in oleo caput meum*; juxta illud: *Propterea unxit te Deus, Deus tuus* [2].

Deinde sancto chrismate obsignatur duodecies altaris caput; quoniam per mensae communicationem inseparabiles a sui ipsius sacramento reddidit in caenaculo duodecim discipulos. Quo in loco, et post Ascensionem suam unxit illos Spiritu Sancto. Atque duodecies in quatuor altaris lateribus; siquidem et duodecim Prophetae per mystica eorum verba sunt ab hoc altari inseparabiles. Qualibet autem vice dicitur: *Benedicatur, ungatur, et sanctificetur hoc altare,* dum circumquaque obsignatur: quia est benedictio, quae *sermonis revelatio* interpretatur, juxta sancti Dionysii explanationem, hoc est, mysterium revelationis Jesu. Immo et *benedixit nos spirituali benedictione in caelestibus in Christo* Pater benignus ac providens, ut *simus nos sancti, et immaculati* per eum, qui nos unxit Spiritûs sancti pignoribus, in quibus Spirituales [3] firmati sunt. Altaris autem unctio significat caelestium Virtutum hilaritatem, qui ministri sunt Dei Inuncti, atque conjunctionis Dei cum nobis sunt mystagogi.

Ungitur similiter et templum, qui sumus nos, facti, et nuncupati: quia dum fuit nobiscum Emmanuel, et communicavit sanguini et corpori, interiorem quoque hominem unxit Spiritu Sancto suo in sui ipsius habitaculum. Foras autem ungitur in quatuor partibus; quia et corpus nostrum quatuor conflatum elementis, quod et externus homo appellatur,

3 Spirituales substantiae, seu *Angeli*.

մկրտութենն մեռքրութիք և օծմամբ։ Յարձեալ ներ քին կողմն տաճարին հրեայքն, և արտաքինն հեթա նոսք անխորտակաբար տաճարացան ։ Եւ շինեցան "Ի վերայ հիմանն առաքելոց և մարգարէիցն. զի ոչք ՝ի ՎԻՆ մկրտեցան, զՎԻՆ զգեցան „։ Եւ ՝ի հաւատոյն Յարութեանն Յիսուսիքրիստոսէ՝ հաղորդք եղեն արմատոյն և պարարտութեանն ձիթենւոյն, և օրհնեցան աւետեսեացն զաւակաւ՝ որ ե ՎԻՆ ։

Յակ դրանց սեմոյն օծութեն՝ սրբոյ Յոգւոյն հասանքաւականի, յորում մնաս և ել առ մեզ ասէր ՏԻՆ, ըստ հոգեառնեան Յզեկիէղի. քանզի նա իակ նշանակի ՝ի գուռն արևելեան, ընդ որ մուտ և ել միայն ասծն Յսրայէղի. և զգուռն զկնի փակեալն անխափանելի մնալն ե կուսութիւն կնքոյ ՝ի մայրն լինելն Յամմանուէղի ։

Եւ դարձեալ յիւր օծանելոյ զարտաքոյին կոզմանս ՝ի ներքս մնոանելն, և օծանել զհարաւակողմին, նշանակիչ ՝ի վերջն հաւատալոյ ազգատոհմին Յսրայէղի՝ ըստ Պաւղոսի, "Մինչև լրութիւն հեթանոսաց մտցէ, և ապա ամենայն Յսրայէղ կեցցէ„, նովքին իակ հաւատով և օծմամբ՝ յորժամ բացցին նոցա վերնատունն գուռն ողորմութեին ասյ ։

Եւ զգեցուցանելն զսեղանին վայելչական և զարդարուն զգեստուք, զի զոր էառն ՝ի մէնջ մարմին՝ ծածկեաց զնա զարդարեալ առաքինութիք. որպէս վայել էր նմա ընդ իրաւամբ զամենայն զարդարութիսն ։

Յակ վառուածն զաստեղացն՝ զի լոյս գիտութեին ասյ ծաւալեցաւ ՝ի տառին աշխարհս. և ընթերցմունք մարգարէականք և նորոյ կտակին՝ համաձայնութիք նմն խորհրդածութիք այսմիկ նորոգ աւետարանի վրկութիք մերոյ ։

Եւ ՝ի գլուխ ամենայնի՝ կնհատարար խորհրդանին քահանայապետութիք և հաղորդութիք, աւանդ է

1 Subintelligitur *Christus*.

2 Subauditur: *Scripturae*. Sensus autem est; *lectiones novi Testamenti, quae prophetiis lectio-*

ipsemet unxit per sensibilis baptismatis purificationem et unctionem. Praeterea interior pars templi Judaici, exterior autem Ethnici indiscriminatim effecti sunt Dei templum, suntque *aedificati super fundamentum Apostolorum, et Prophetarum*. Etenim *qui in Christo baptizati sunt, Christum induerunt*; et per fidem Abrahae coaptati, participes facti sunt radicis, et pinguedinis olivae; atque benedicti fuerunt in semine repromissionis, *quod est Christus*.

Portae vero et postium unctio Sanctae Virgini apprime assimilatur, per quam ingressus est et egressus ad nos Dominus Jesus, juxta Ezechielem videntem in Spiritu. Symbolice namque ipsa est procul dubio Orientalis porta, per quam ingressus, et egressus est solus Deus Israël: portam autem post se claudunt *(Ministri)*, quia intemeratum mansit virginitatis sigillum, quum Mater fieret Emmanuelis.

Praeterea post externarum partium unctionem intus ingrediuntur *(Sacerdotes)*, et ungunt australem partem, ut ostendatur, postremo loco ad fidem conversuram esse gentem Israël, juxta Paulum dicentem: *Donec plenitudo Gentium intret, et deinde omnis Israël vivet*, eâdem profecto fide, et unctione, quando aperietur illis rursus porta misericordiae Dei.

Vestitur autem altare decenti pulchroque apparatu. Nam, quod ex nobis assumpsit, corpus vestivit [1] virtutis ornamento, quemadmodum illum decebat cunctas in se implevisse justitias.

Accenduntur porro lampades; quia divinae cognitionis lumen in hunc mundum inferiorem propagatum est. Propheticae autem lectiones, novique testamenti concordantes [2] sunt mystagogiae hujusce novae diei donorum redemptionis nostrae.

Porro pro totius rei coronide, vivifici Sacramenti consecratio, et Communio, Dominica traditio est,

nibus concordant.

առերեսական, զոր ի կատարումն անօրէնութեան հրամայեաց առնել ի յիշատակ ի մէնթէնատրան սրբութեանն. որում միանչ ի կատարած այսր յաւիտենից հազորդին խորհրդապատճառք, և հազորդեցուցանեն զսրբեալսն արքայական աւազանատուն՝ կերցուցիչ մանկանց և արեան։ Այր և պաշտօն առ ինձ ուղեգնացութեանն յիւրաքանչիւր եղև կատարածի կնոջաց պատրաստել պահի ի վայր հանգուցելոյն, մինչև ի դէպ ժամու ի սեղան արքայութեանն նորա բազմիցիմք ըստ անսաւանն խոստմանն, և վայելչացեալք զպատրաստեալն ի սկզբանէ խորտիկն հոգևորականս ընդ վայրի անասունս սրբոյ յուսոյն մերոյ, և գոհացօղ ձայնիւ փառս վերնոցիս ասմնասուրք լինիմք։

quam in dispensationis perfectione facere mandavit in sempiternae Sanctitatis commemorationem. Cui mystagogi usque ad hujus saeculi consummationem communicant, atque sanctificatos in sanctifico lavacro per vivificum corpus et sanguinem faciunt communicare. Haec etiam cen viaticum itineris ad Deum faciendi in exitu finis vitae uniuscujusque praeparata servatur quiescentibus in Christo: donec opportuno tempore ad regni ejus mensam juxta veracissimam promissionem, discumbamus, paratisque a principio spiritualibus dapibus fruamur cum Christo inconcussâ spe nostrâ, atque cum voce gratiarum actionis gloriam in hymnis referamus Sanctissimae Trinitati.

ՀԱՆՈՒ ՆՐԿՐՈՐԴ

ՑԵԿԵՂԵՑԻ[1]

«Ողորմեա՛ ինձ, Աստուա՛ծ, ըստ մեծի ողորմութեան քոյ, եւ ըստ բազմութեան գթոց քոց ջնջեա՛ զանօրէնութիւն իմ։ Զի զանօրէնութիւն իմ ես ե՛ս գիտեմ, եւ մեղք իմ առաջի իմ են միշտ։ Քեզ միայնոյ մեղայ, եւ զչար առաջի քո արարի, զի արդարասցիս ի բանս քո, եւ յաղթեսցես յատենի քում։ Ահա՛ յանօրէնութեանց ծնայ զիս մայր իմ, եւ ի մեղս ետ զիս սնուցանել մայր իմ։ Ահա՛ ճշմարտութիւն սիրեցեր, զանյայտ եւ զգաղտնի իմաստութեան քո յայտնեցեր ինձ։ Սրբեսցես զիս ի մեղաց իմոց, եւ սրբեալ եղէց, լուացից զիս, եւ սպիտակասցիմ քան զձիւն։ Լուիցես ինձ ուրախութեան եւ ցնծութեան, եւ ցնծասցեն ոսկերք խոնարհեալք։ Դարձո՛ զերեսս քո յանօրէնութեանց իմոց, եւ զամենայն զանկեալս իմ ջնջեա՛։ Սիրտ սուրբ ստեղծ յիս, Աստուա՛ծ, եւ հոգի ուղիղ նորոգեա՛ յաղիս իմում։ Մի՛ զարկաներ զիս յերեսաց քոց, եւ զհոգի սուրբ քո մի՛ խլեր յինէն։ Մատո՛ ինձ զուարճութիւն փրկութեան քոյ, եւ հոգւով գերագոյնով հաստատեա՛ զիս։ Ուսուցից անօրինաց զճանապարհս քո, եւ ամբարիշտք առ քեզ դարձցին։ Փրկեա՛ զիս յարեանց արեանց, Աստուա՛ծ, Աստուա՛ծ փրկութեան իմոյ, եւ ուրախասցի լեզու իմ զարդարութիւն քո։ Տէ՛ր, զբերանս իմ բա՛ց, եւ բերան իմ պատմեսցէ զգովութիւն քո։ Զի եթէ կամեցար պատարագի, տայի գնա՛ւ. ողջակիզութեանց ոչ հաճեսցիս։ Պատարագ Աստուծոյ հոգի խոնարհեալ, սիրտ զղջացեալ եւ խոնարհեալ զԱստուծոյ ոչ արհամարհեսցէ։ Արա՛ բարեհաճութեամբ ի կամս քում զՍիովն, եւ շինեսցին պարիսպք Երուսաղէմի։ Յայնժամ կամեսցիս պատարագ արդարութեան, ընդունելութիւն եւ ողջակէզս, յայնժամ մատուսցեն յարս քո զեղջերս»։

1 Ի հին մատենի անվերնագիր այս ևւեթ ձառ երկրորդ, մինչ- այս ձառ յարի յառաջինն՝ նոր ցիկ. Խորհուրդ հինգշաբաթի համ, տութիւն՝ և գլխագրով. իսկ ի տօնա- Ցաւագս հինգշաբաթի։
պատճառս երկուս՝ յորս գտանի

SERMO II.

PANEGYRICUS IN DEDICATIONE ECCLESIAE [1]

In *Ecclesiis benedicite Dominum*, jubet propheticus sermo. Hinc nos quoque eamdem vocem modo sumentes, benedictionem gratiâ Spiritûs ornatam personare facimus, noviter decantantes Domino in tabernaculo Sanctitatis suae. Si enim in veteri et umbratili *(lege)* Domino benedicere hortatur oraculum hujuscemodi exultatione et gaudio in portis Sion; quanto magis in renovatione nostrâ veraciter illuminatos decet ore laetitiae pleno Deum benedicere miraculorum operatorem, atque reparationis nostrae Encaenia celebrare. Siquidem profecto Encaeniorum est haec solemnitas sanctae Ecclesiae Catholicae, quam Dominus, non homo, fundavit. Qui posuit istius fundamenta non secundum prophetiam ex lapidibus pretiosis *ex sapphiro, et carbunculo* [2], sed ipse fuit lapis angularis, et fundamenta illius posuit Apostolos et Prophetas; neque ex jaspide voluit illius turres erigere, nec electis lapidibus pretiosis moenia circumdedit, sed decies centena millia Angelorum Virtutum, fulgentiaque Sanctorum agmina constituit ejus murum in circuitu. Quapropter Spiritûs prophetia nos invitat, ut in confessione gloriosâque sanctitate per ejus portas intremus; nobisque novis filiis Israël praecipit, ut adorantes benedicamus Domino Deo, qui apparuit nobis, atque exultatione, et laetitiâ celebremus ovantes hujus diei salutis nostrae mysterium, proindeque cum Angelis choreas ducen-

1 In antiquo codice immediate jungitur hic sermo elegantissimus: in aliis iste dumtaxat occurrit cum quibusdam variantibus.

2 Ezech. 28. 13.

նախմբուքեան։ Վանդի այսօր արդարուն արեգակին պայծառ լուսով շուրջ փայլեաց զմեզ զիտուս ածու քեր իւրոյ. որով հրաշագործեալ ի նմանէ՝ ծանիցուք զպատիւ և զմտուն նորա արքայութեան։

Ա այն զի նախ ասի առուն այ. և առաջար տեառն. դուստր Աիոնի. դշխոյ՝ պե. հարսնարարան և առագաստ. պե և կաթուղիկէ առաքելական եկեղեցի։ Այս արդ առուն այ ասի, զի ի սմա հանգիստ Աանին այծ՝ լուսո մարգարէութեանն, թէ բնակեցայց, և հանդիսայց ի նոսա։ Այս առաջար ասեն իմանալի՝ ոչ լուսո հրէականին ի միում Աերե շինեալ տեղւոջ, այլ զերկրագունս հրաշ շազանութեբ. ի ծագս տիեզերաց՝ երկնայինին կամար յօրինեալ. յորում ոչ նշոյլք միայն փառաց երևեալ, այլ նոյն Լուսն փառաց բնակէ, և խմանալի գե զասպարութեբ զերանհիւսակ սրբասացութեբս յօրինէ։ Աակապուրն և դուստր Աիոնի, և դշխոյ՝ պե. զի ի Աիոնէ սկզբնաւորեալ երկե խորհուրդ շինուածոյ սորա. այս որ ոչ լուսո հնոյ կտակին օրինադրի, այլ աւետա րանական ընդ այլ որդեգրատեսս միաւորի. զի երկ շի նեալն ի Աւետիս Աիոնին կոչեցեալ՝ ամրոց և ժողո վարան իմանի, ոչուսի ու ի Վանէ շինեալ ի մեռոնին իւր եկեղեցի՝ առաւ առաքաստանին և դիմելոց ի առ ազգաց և ժողովրդոց. յորում Լուսն և մանկունքն իւր հաստլծորդք յորկրկին ի մարգարէութեանէն՝ և դուստր, այսինքն ծնունդ Աիոնի անուանին. յոր հոգ եցեալ Ո աքարիասա և Աիգէա՝ ուրախանալ դստեր Աիոնի վերատուչն, այս Լուսն տիեզերական եկեղե ցւոյ։ Լուսկ դշխոյ՝ պե, վասն զի Աանին այծ ի սմա թա գաւորեալ ազգածինքն անասնականաւ՝ իբր շքեղշուք զարդու ծիրանափառ զազգսարեաց զնա։ Այս պատկ թագազարդութբ եղ. ի գլուխ տոքա զիսաչէն պատ ծանաց, ըստ Աայիայ՝ «Ընծասցէ անձն իմ՝ի տեղ, զի զգեցոյց լինչ հանդերձ փրկութեան, և պատմու չանս ուրախութեամբ. և ընդ այլմէկ իւրմէ կացոյց „ ըստ հոգևնուաւոք մարգարէութեանն „։ Հանդերձ ոսկեհուռս զարդարեալ՝ և ըստ Աբաքում՝ թե

tes in psalmis et laudibus honorifice per hanc solemnitatem decoremur. Hodie siquidem justitiae sol clarissimâ luce coruscare fecit circa nos divinitatis suae gloriam; per quam mirabiliter illuminati hujusce Sanctuarii dignitatem, nomenque noscamus.

Siquidem in primis dicitur Domus Dei, et Templum Domini, Filia Sion, Regina sancta, Nuptiarum domus et thalamus, Sancta et Catholica Apostolica Ecclesia. Dicitur itaque *Domus Dei;* quoniam in istâ quievit Verbum Divinum, juxta prophetiam dicentem: *Habitabo et quiescam in eis*. Templum autem Domini intelligitur non sicut Judaicum in uno dumtaxat loco fabricatum, sed praestantiori modo mirifico in extremitate orbis terrarum coeleste atrium extructum. In quo non jam splendor gloriae revelatur; sed ipse gloriae Dominus inhabitat, atque intellectuali choreâ pulcherrimâ trinam exornat hagiologiam. Cognominatur quoque Filia Sion, et Regina sancta; quippe quod ex Sion initium duxit hujus aedificii mysterium. Ista quidem non secundum vetus testamentum ordinatur, sed per Evangelium cum Deo adoptive copulatur. Si enim per illam a David conditam, Sion nuncupatam, propugnaculum, et synagoga intelligitur; quanto magis haec a Christo in corpus suum aedificata Ecclesia, erit refugii munimen gentibus et populis in eam confugientibus. Unde ipsa ejusque pueri conjunctim a prophetiâ nuncupantur filia quoque, seu Sionis generatio dicuntur: in quod respicientes Zacharias, et Aggaeus: *Gaude filia Sion*, exclamant, oecumenica nimirum Ecclesia. Porro Regina sancta; quia Verbum Divinum in eâ regnans, sanguine incorrupto, tamquam venustissimo purpurei decoris ornatu, eam exornavit: atque coronam decoris posuit in capite ejus Crucem gloriationis, juxta Isaiam dicentem: *Exultabit anima mea in Domino, quia induit me vestimentis salutis, et indumento exultationis* [1]; atque *in dexterâ suâ collo-*

1 Isai. 61. 10.

« Կենդ ամէն յաղագ , և ընդ ամէն հաւատոյ յերկիւղածս ի Քեզ » :

Աչալ և հարմնալուն զսա խմնիամբ , և առաքեսա երկիւղածս Քոյոց ահագնութենն . քանզի տիեզերական աւետարանսն լուսաւորդեաւ , և ի խաւսիսն կան ի սմա հաւասով և հոգեւոր լուսոյմամբ աւազանին փրկութենն երկիւղածն հոգիք արդարոց կատարելոց՝ ըսա կամելոյն Պաւղոսի " Որ զկոյս ի ոք յանդիմանն կաց ցուցանել Քրիստոս " ոք և անսխա միաւորութիւ . յորում և ինքն փրկիչ մարմնոյ իւրոյ պատարագի իւր զգաստ անմեղ առ ի բաստնալ զամենայն արատ և զգիծ կալ կատարեմբ ի սմանէ :

Կոչի և կանոնիկ՝ համաժողով ազգաց բոլորից՝ ի մի ժողովեալ հնազանդութեամբ լուսաւոր միքսաւթեամբ աւազանին երկնաւոր և ծնեալք ի ժառանգութիւն այլ հոգւոյն սրբարարաւ : Որ առաքելական զսա անուանեալք ըսա կանոնական հաւատոյ . քանզի ոչ պարզաբար անուն ժողովոյ կանոնիկ եկեղեցի անուանի , այլ ոնք Աստուածկալքն հրաւիրանաւ Հոգւոյն կենսոյ ի սպաս պաշտաման հոգևոր երեղն գործարութեամբ , և յանդգնութեամբ երկնաւոր քաղաքականութեամբն գրեցան :

Որ արդ զի յայտնեցաւ մեզ անուն եկեղեցւոյ , մնացուք այսու հետև ի խոտս խորհրդականս բանից ի գիրս աստ վերագրելոց , և ի ծովացեալ իմաստից հատցս ի վեր բերցուք զմարգարիտն հաւատոյ , և զգանձս ածելոյն իմաստիցն գնեսցուք : Որ նախ զայս արտաքս դրեսցուք , թէ զիմդ շինեցաւ եկեղեցի , և վասն որոյ պատճառի : Զանազն ոչ եթէ արդէն իսկ հաստատ ծանուցաւ խորհուրդ եկեղեցւոյ . և կարդք ոք ի սմա՝ ոչ առժամանագիտութ են , այլ յաւիտենականք , և սերտմանելիքս այս իմնիանալիք՝ ոչ մարդկայինս իմացուածք , այլ ածայինս Հոգւոյն յայտնութիւք , այն ոք շինեցաւ Աստուած Քրիստոս ի կատարածի աստ տեղի փառաց ածուք իւրոյ , և տուն ապաւինի բանաւոր հո-

1 Psalm. 44. 10. 2 Ephes. 2. 9.

cavit, juxta illam in Spiritu prophetiam, *in vestitu deaurato exornatam* [1]: Apostolo quoque testificante: *Conresuscitavit, et consedere fecit in coelestibus in Christo* [2].

Nuptiarum domum praeterea hanc intelligimus, atque coelestis Regis thalamum; quia per Evangelium orbem invitans lumine perfusae et cum coelesti Sponso desponsatae perseverant in eâ per fidem, et spiritualem lavacri lotionem animae justorum perfectorum, juxta Pauli voluntatem: *Virginem castam exhibere Christo* [3] per sanctam, castamque unionem. In qua et ipse corporis sui Salvator tamquam agnus innocens sacrificatur ad tollendam ex eâ omnem maculam ac deformitatis rugam.

Vocatur quoque Catholica, eo quod undique congregantur in eâ ex omnibus gentibus in uno obedientiae receptaculo per fulgidum lavacri baptismum in haereditatem Dei parti ac geniti per Spiritum sanctificantem. Etiam Apostolicam, juxta impositam fidem, eam nominamus. Non enim congregationis dumtaxat nomine Catholica Ecclesia appellatur; sed qui per Apostolos, invitante vitae Spiritu, in spiritualis officii ministerium fuerunt congregati, in primogenitură quoque coelestis civitatis descripti sunt.

Quum itaque nobis revelatum sit Ecclesiae nomen, ingrediamur dehinc in mysticorum, quae in Scripturis sacris scripta sunt, verborum profunditatem, et ex eorum sententiis pelagi instar copiosis, margaritam fidei educamus, atque divinae sapientiae thesauros perquiramus. Imprimis autem istud exponamus: quomodo nimirum, et qua de causâ aedificata sit Ecclesia. Haud siquidem nunc primum agnitum fuit Ecclesiae mysterium; nec, qui in eâ habentur, ordines ad tempus sunt; sed sunt aeterni: atque visibilia haec intellectualia sunt, non humana inventa, sed divini Spiritûs revelationes. Illa, quae in Verbo Patris condita est, hîc in implemento est locus gloriae

3 2. Cor. 11. 2.

ան իւրոյ. որք նախ զբուեալք յօտարին ի յօժարութենն կորուստական ամպարշտութեանց՝ հաւաքեցան վերստին ի սմա՝ ձանաչել զմիաբանսն միաբանական խոստովանութիւն խորհրդական [1]ընդդրկութեանն, և երկրպագել մեծի և ահաւոր տէրութեանն։

Վանզի իմաստուն այր չինեաց զհայրենի տունն՝ ոչ նորոգ, այլ զանկեալն զի ի սկզբանէն որ յիշատ մայ, և զԱւետիսն, որ լսեա մերոցկերպուն ժառանգ և կանգնիչ հայրենի թագաւորութեանն եղև լսեա աւետեացն Ղազարիէղի։ Վանզի Նանին որ ի Հօրէ ծառգեաւ լոյս, և նոյն իմաստութեէ, և զօրութեէ և այ Հօր, որ յոյնէից ի գոլ զարարածս էած, զերկինն, և զիմմանալի զօրս երկնայինս զանմխութեա և զանտեսանելիս. և զերկրորդ աշխարհս նիւթականն և տեսանելի. յորոց վերայ և զմարդն կացոյց թագաւոր ընդ իւրումն թագաւորութեէ. և այսոքիկ ի խորհուրդ եկեղեցւոյ։

Եւ որպէս զերկնայինսն հրեղինաւ պարսպածածկեաց խոհեմ խոստանաւ զմերձակայսն փառաւորիչս անմահացոյց լուսոյ ասծութեանն, նոյնպէս և յայսմ խորանի պատրածածկին վարագուրաւ դասք քահանայից, որք կանգնի ի սպասաւորութէ տոկալի և ահաւոր խորհրդոյ մարմնոյ և արեան նորա, որ կատարի ի փրկութէ աշխարհի։ Վանզի անդ ի քերովբէականսն յանեաս Նանին մարմնացեալ ընդ այմ Հօր նստաւ, և ի բիւրուց երկրպագի զօրաց. և աստ ի վերայ քառասէթ սեղանոյն Նանին պատարագեալ ի հաւատացելոցն հանդչի հոգիս, և ինքեամբ զմերս վերստուելոյն պաշտաւն հոգևորական. և ինքն անցեալ նստաւ գեր ի վերոյ իշխանութենց և պետութենց։

Ընդ ի ջուրս վերինս՝ հրեշտակացն շրջապատելն պատէք, ըստ ասելոյ՝ թէ "Ջուրք՝ որ ի վերոյ քան զերկինս՝ օրհնեցէք զանուն նորա,,։ Ընդ Հոգին տալ զօրս ծառայել ի վերոյ աւետարանին՝ զնուելոյն մեր կենդանակերպելոյ ծնանիլ նոր ծնունդ նորափեսաց

1 Loquitur de illo velo quod juxta orientalium Ecclesiarum ritum, Sacellum et Altare dividit a reliquo Templi spatio, et Sacer-

Divinitatis suae, et domus asyli rationalis gregis sui. Qui enim antea ab alieno dispersi fueramus in exitialium impietatum dispersionem, iterum hîc collecti sumus; ut mysticam noscamus unius professionis confessionem consubstantialis Trinitatis, atque magnam tremendamque Dominationem adoremus.

Dei namque Sapientia aedificavit patriam domum haud nuper, sed labentem ab initio ex Adam, et ex David; qui nempe juxta formam nostram haeres, et paterni regni restaurator fuit, secundum Gabrielis annunciationem. Verbum enim, quod ex Patre ortum est lux, idem quoque sapientia est, et virtus Dei Patris, qui ex nihilo ad existentiam duxit creaturas, coelum et intellectuales exercitus coelestes, immateriales et invisibiles, nec non alterum hunc mundum materialem ac visibilem: supra quem et hominem constituit regem sub regno suo. Haec autem ad Ecclesiae symbolum.

Et quemadmodum coelestes igneo circumvelavit tabernaculo proxime glorificatores inaccessae lucis Divinitatis, item in hoc tabernaculo quoque Velo [1] circumteguntur Sacerdotum chori, qui stant in ministerio tremendi atque horribilis, quod in salutem mundi perficitur, mysterii Corporis et Sanguinis Domini. Siquidem ibi in Cherubeo solio Verbum incarnatum ad dexteram Patris sedet, atque a militum centenis millibus adoratur: hîc autem Verbum immolatum super quadrilatum altare in fidelium animabus quiescit, et per se sursum offert ministerium nostrum spirituale: ipse tamen excellentius sedet supra Principatus, et Potestates.

Ibi in aquis superioribus Angelorum circumferuntur choreae, juxta illud: *Aquae, quae super coelos sunt, benedicite nomen Domini* [2]: hîc Spiritus sanctus super lavacrum expansus, naturam nostram vitaliter reformans novam parturit generationem novis pennis

dotes quodammodo ab adstantium oculis abscondit.

[2] Dan. 3. 60.

զարդարեալ. անդ. երիսաւորաց եւ ուրիշ ոչ ոք ի ժողովոյն ասէ զայս, այլ միայն Ստեփանոս եպիսկոպոս Անտիոքայ, որ ի ժամանակս Ներսիսի էր։ Եւ ոչ ոք ի հարց

ornatam. Ibi caelestium substantiarum agmina septem chorearum conventibus Trisagios hymnos dulcisone concinnunt ad gloriam consubstantialis Dominationis: hîc autem illos imitati decies centena millium collectorum, nova luciformium generatio, semper similes benedictiones in excelsum ad lucis Auctorem mittunt. Ibidem novem Hierarchiarum ordines in tres distincti sectiones per conjunctam doxologiam erga perfectissimam Trinitatis essentiam, visionem possident indissolubili constantiâ; etenim post illam, et circa illam sunt ordinati, ac prope eamdem sub duodecim comprehensi numeris, juxta Patriarcharum, et Salvatoris nostri Discipulorum gratiam. In tribus quatuor, et in quator tres supremis perfectionibus caelestes intelligimus Hierarchias illas archimystagogas, in quas plenissimum lumen divinum descendit. Sic et omnis Ecclesiae Pontificatus principium ac radicem et perfectionem habet Jesum coelestem Pontificem futurorum bonorum. Necessario itaque Sacerdotii nostri Dux repletus dono supremi divinitatis Principatûs, ipse quoque iterum sine invidiâ abunde varieque illud inferioribus Choris distribuit; tamquam si omnes per mentis elevationem, et per morum probitatem deificarentur ad veritatis formam perducti.

Ut autem strictius dicamus; omnia, quae in Ecclesiâ cernuntur, caelestium rerum exemplum praeseferunt. Lampas quotidiana in istâ, sempiterna Sanctorum in caelis claritas intelligitur; suffitus suaviolentum incensorum, Spiritûs sancti in coelestibus, et in animabus nostris fragrantiam suavitatis declarat: Pontifex, qui in istâ veras gratias distribuit, est typus magni Pontificis, unde rivus immortalitatis, Spiritus sanctus [1], vitam et immortalitatem hominibus distribuit: Ministrorum autem chori in istâ distincti, caelestium Hierarchiarum ad varios pertinentium

[1] sequentibus disserit.

և զպաշտօն հնչմնակարար ունկին զօրութիւն։ Իսկ տօնք ցնծութեան որ ի սմա՝ առ հաստատչեայ յուսացեալ ուրախութեան զնծ տեսողացն, և յերկնայինս զեղուսպարութիւնք և խնդութիւնք տայ զաւարացոյց ըստ գրեցելումն, թէ "Ուրախութիւն յաւիտենից ի վերոյ գլխոց նոցա ,,։ Ասի ունկինք իմանալ, թէ արդարև երկնից երկինք և արքութիւնք արքոց ի ցոյցս իմանալի աստի ։

Այս է դրախտ ածաւոյնկ անմմանելի էարտց . զի ի նմանել օձիւն արտաքս անկաք, և Ընդհատ ի տան մտանելիք . և վասն զի դրախտն կենդանեաց զմեզք մեռանելն ոչ ընդունի . նոյնպէս և յայս երկեղեցւոյ արտաքս որոշին ամպատիշտք և մեղաւորք ։ Յայնմ դրախտի ծառ կենաց, յորմէ արգելաւ նախաստեղծն։ Իսկ աստ խաչն լուսոյ փոխանակ նորա ի նոյն անկապործէ կանգնեալ արմատացաւ, և ծաղկեցաւ կենսաբեր արեամբն Նորուն , յորմէ միշտ կերեմն՝ որ ի տիեզերս հաստատչեալք՝ զպատուէն կենաց ։ Ընդ որ զբերմն եղեմնարուքն ոտոզմանէ գվայելչավայր բուրաստանն , և անտի ի չորս բաժանի առասլս . իսկ աստ Նահանն ձչմարտութիւնք բղխեալն ի Հօրէ առքերպարագ՝ զաւետարանին հոսէ գնացս ընդ չորեքծագահան տիեզերս, և մկրտութիւնն մաքրէ և նորոգէ զմարդիկ ի կեանս արդարութիւնք ։

Յայնմ դրախտի առաջ ստեղծաւ պատկեր այ . և աստ մարդն յերկեղեցւոջ ծննդեանմբ աւազանին լինի որդի այ ։ Ընդ փայտ գիտութիւնք բարւոյ և չարի . և աստ խաչին ծառեաւք զՁչմարիտ բարին զնծ, և խոյս առեալք ի պատրողաբար ծառայեցուցչացն . որպէս և հինքն փրկիչն հրամայեաց . "Յորժամ բարձ լսացուցանիցէք զորդի մարդոյ, յայնժամ գիտասջիք՝ թէ ես եմ,,։ Ընդ ծառք տերևախիտք, ծաղկազարդք. և աստ դասք առաքելոց և մարգարէից լուսազեղ իմաստութեամբ և ծաղկազարդ առաքինութեամբ զՀրոյդութիւնք հաւատս ուսուցանեն վայելչածաղիկ

1 Isai. 35. 10.

2 A primo scilicet paradiso.

3 Ut poenitentes et catechumeni qui primisEcclesiae saeculis ejiciebantur.

4 Conferantur haec cum praedictis. Sic etiam in Armeniorum breviario dicitur Verbum divinum

choros variaque implentium ministeria symbolice virtutem praeseferunt. Laetitiae vero festivitates, quae in istâ *(celebrantur)*, arrhabo sunt optatae illorum, qui Deum vident, laetitiae, ac choreas in caelestibus agendas et gaudium designant, juxta scriptum: *Laetitia sempiterna super caput eorum* [1]. Unde colligere est, quod revera caeli caelorum, et Sancta Sanctorum speciatim haec intelligitur.

Ista est paradisus a Deo plantatus, in quem nequeunt ingredi mala: ab illo namque [2] foras per serpentem ejecti sumus, et in hunc per Christum ingredimur. Quoniam autem viventium paradisus haudquaquam recipit mortuos peccatis; similiter et ex istâ Ecclesiâ foras ejiciuntur improbi et peccatores [3]. In illo paradiso arbor vitae, qui Protoplasto fuerat vetitus; hîc autem pro illo Crux lucis ab eodem plantatore erecta radicem misit, ejusque vivifico sanguine floruit; ex qua semper, qui in mundo sunt, fideles fructum vitae colligunt. Ibi fons ex Eden scaturiens irrigat venusti spatii viretum, indeque in quatuor progressus dividitur: hîc autem veritatis Verbum ceu fons ex Patre profluens [4] Evangelii diffluit gressus ad quatuor orbis extremitates, atque homines in vitam justitiae purgat per baptismum ac renovat.

In illo paradiso Adam formatus est imago Dei; hîc autem homo in Ecclesiâ per lavacri regenerationem fit filius Dei. Ibi lignum scientiae boni et mali: hîc verum bonum Deum novimus, atque eos, qui fraudulenter in servitutem nos redigunt, effugimus; quemadmodum et ipse Redemptor praecipit, dicens: *Quum exaltaveritis Filium Hominis, tunc cognoscetis, quia ego sum* [5]. Ibi arbores frondibus vestitae, floribusque exornatae: hîc Apostolorum et Prophetarum chori cum luculentâ sapientiâ, et floridâ virtute Trinitatis edocent Fidem per venustorum florum disci-

profluens ex Patre: quem tamen locum ignorantes quidam minime intelligentes volunt legere *ex Patre et Filio*, quasi de Spiritûs sancti processione sermo haberetur.

5 Johan. 8. 28.

վարդապետութիւն: Ոչնա սերոբէից պարսիկք հրեշ-
ջէին սուրն. և զսա Յոզէին սուրբ պարտնակ նշանաւ
սերունականին խաչէն: Յայնմ դրախտի պատուիրանին
առաւս զործոյ և պահպանութիւն. վնասն և սատ պա-
տուէր առաքն առաքելոցն Յոզսէի, և ամենեսեան
պահել:

Յառաջինին Ադամայ շինեցաւ ի կողէին կնին, և
տուաւ նմա յօգնականութիւն. իսկ յերկրորդին Ադա-
մայ կողէին, յորմէ եւ արիւն և ջուր, շինեցաւ եկե-
ղեցի: Ոչ ոք և առաքեալ հաստատեաւ՝ ասելով. "Կոր-
հուրդս այս մեծ է, բայց ես ասեմ ի Քրիստ և ի եկե-
ղեցի":

Կորհրդածին եկեղեցին և հոյեան տապանին. զի
որպէս յերկիս որոշմունս հրամայեցաւ կազմած տա-
պանին՝ ներքնատուն և միջնատուն և վերնաձեղուն.
նոյնպէս և եկեղեցի երկիս ունի յարկաց պատուա-
ռութիւս, զարտաքինն դասիթ, և զսուրճարն, և զսբր-
բութիւն խորանն: Կնդ բազմահոյլ կենդանիքն մտեալ
տապրեցան ի ջրհեղեղին պատուհասէ: Կն ասա բազ-
մութիւք հաւատացելոց ի հնչհեղձոյց մեղացն ծո-
վէ վերապրեցուղ առաքինութիւք սո. երկիրս Քրիստոս
տապրեցան ի սատհանատոյզ հեղձմանէ: Յայնմ առաքե-
նէ ազգակերալքն կենդանիքն, նովիմբ վարեցան լոսս բըր-
նութեն ախտաժիտ, որպէս և մինին. իսկ ասոնի գազանա-
բարոյքն ազգակերալք զգօնացան յեսնասս հոգեւոր
արդիւնք ձայ: Կնդսի ազգակերալ գազանսն՝ այլ ոչ ևս
յաւեր դառնալ. և ասա ազգակերաց Կն զանազանելն
ասասանալ յեկեղեցւոյ խոտմէ, և ի լոյս էած զսեռ-
գերալեն մեղաց: Կնչ ազգասն ընկղմեցաւ ի ջուր
անդր. և ասասանալ ընկղմեալ ի հոգիս մեղաւորաց
բանէ, որ ի տղմին հոսանսան կենացս ընտալին:
Կն դասն ի կողմանէ ստոյ առաքեալք և մնդրա-
բեք, ընդ որ փոխանակ աղաստոյ շղաբեր հրեշտակին՝
Յոզէին ազ մեռանելոյ ոչ ասկաս ի տապանին հանէ,
այլ զտոյն տիեզերս յերկրէ յերկինս հանէ: Կն ցա-
մաքել ջրոյն՝ մեռոյց Կոյ պատարագ Կքսուծոյ. և
ի ցամաքել մեղացն ի մէնչ լինելիք տեղան Կքսու-

plinam. Illum igneus Seraphim gladius circumcludit; istum dominicae Crucis signo circumscribit Spiritus sanctus. In illo paradiso praeceptum operandi ac custodiendi datum fuit; idem hîc quoque mandatum accepimus, ut Spiritûs legem adipiscamur, eamque infallibiliter observemus.

Ex primi Adami costâ aedificata est mulier, eique data fuit in adjutorium: ex secundi autem Adae latere, unde exiit sanguis et aqua, aedificata est Ecclesia; quod et Apostolus confert, dicens: *Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo et in Ecclesiâ* [1].

Mystice consideratur Ecclesia et per arcam Noë: sicut enim trium sectionum praecepta fuerat Arcae constructio, deorsum, coenacula, et tristega; similiter et Ecclesia triplicem habet tectorum distributionem, externum videlicet atrium, templum, et Sanctitatis tabernaculum. Illuc multorum, quae ingressa erant, animantium agmina a diluvii suppliciis servata sunt: hîc autem fidelium populi per virtutem ad superna perducentem ex suffocante peccatorum mari in caelum advolantes erepti sunt a submergentium cataractarum suffocatione. Dimissa ex illâ arcâ animantia iisdem usa sunt pro uniuscujusvis naturâ affectionibus, sicut quum intraverant: hîc autem dimissi, qui ferini moris fuerant, ad sententias spiritualis adoptionis Dei resipuerunt. Corvus inde dimissus non amplius reversus est: et hîc nigrescentem Satanam dimisit Christus ab Ecclesiâ suâ, et eos qui pro peccatis nigrescebant, ad lucem reduxit. Corvus ille immersus est in ipsis aquis, et Satanas immersus nidificat in animabus peccatorum qui in luto labentis vitae volutantur. Ostium autem ex latere hujus *(sunt)* Apostoli, et Prophetae, per quod pro columbâ frondiferâ nuntiâ Spiritus sanctus ingrediens, haud paucos ex Arcâ educit, sed universum orbem de terrâ pertrahit ad caelum. Arescente aquâ,

1 Ephes. 6. 32.

ծայ, և ի տուրք մտաց պատասխանդ ընդունելի մատուցանեմք ՚ի քեզ։

Ա՚ն սա և աշտարակ խմնասէր։ Ա՚ռանձին այն ամբաստանէ ՚ի հպարտից և յամպարտաւանից շինեցուս, վասն որոյ և վաղվաղակի կործանեցաւ. որոց և ՚ի բաժանել լեզուացն՝ չար համաձայնութիւնն խափանեցաւ։ Ա՚կն աստ զգրուեալսն յաշտարակէն զազգս ՚ի հոգեւոր համաձայնութենէն ետաճ տէր մեր, և չինեցաց ՚ի մարմին իւր աշտարակ հզօր հաստատեղոյս վիմօք զկաթողիկէ ՚ն ՚ի վերայ առաքելադաւանս հաստատոյ անսասանելի հաստատութեբ. զոր ոչ հողմք սաստանայ ակունք, և ոչ անձրեւք յորդախաղաց ուղղիւք բղխեալք կարացին փլուցանել. այլ և բարձրացեալ խորհուրդ սորա զերազոյն երկինսդոյն ամբարձաւ կամարի։ Ա՚յն աշտարակ՚ի տիտանեանն Ա՚ղեայ չինեցաւ և սա բարձրացեալ խորհրդով յիւծն Ա՚նէ։ Ա՚յն աշտարակ զմի լեզուն ՚ի բազում բաժանեաց, և զբազմութենէն յաւիտենից քակեաց ՚ի միմեանց. և այս աշտարակ զքակեալսն և զանջատեալսն ած ՚ի մի, համաշունչ և միախորհուրդս զամենեսեան առնելով ՚ի մի յոյս կոչմանն Ա՚ստի։ Ձայնմամ աշտարակին յօրհնանսաուն և երկիւղ լեզուս զազգս հնահայրենացն բաժանեաց. իսկ յայս աշտարակ ետճանաուսուն և երկիւղ առաքելական հաւաքեցին զհամրակաւն սիրելսն, և ծնունդեամբ սրբոյ աւազանին արարչին որդիս լուսոյ և տուրնկեան։

Ձամենքեսեանցն այս սրբազարդին խորհուրդ և ընդ խորանին Ա՚բրասամու, յորում տաղաւարուեաց ած երփնոյ հրեշտակքն. վասն զի ՚ի սմա քնաւին խորհրդական Ա՚յտնութիւն. որպէս ասաց մեծդաւիթն։ "Ա՚յս է հանգիստ իմ յաւիտեան, զի հաճեցայ ընդ սա,"։ Ա՚ընդ յաւուրս զհամայնիսեան ուրախութենէն երկնելոցդ ՚ի միջի հեսայ խորանին ընդունել զտէրն և զաստուածն ամենից. և սասա կատարելապէս միացաւ ընդ մեռանելոցդ երկնելոցդ. քան այսմ, ըմբ "Ա՚ստուածդ ՚ի նոսա, և քնա-

1 Psal. 131. 14.

obtulit Noë sacrificium Deo; et arescentibus peccatis in nobis, efficimur altare Dei, et ex mundâ mente acceptabilem hostiam Deo offerimus.

Est ista turris quoque intelligibilis. Nam turris illa a superbis, et arrogantibus condita est, ideoque confestim corruit; quorum etiam improba concordia per linguarum divisionem evacuata est. Hîc autem dispersas de turri gentes in spiritualem concordiam adduxit Dominus noster, atque in corpus suum aedificavit solidis lapidibus turrim fortem, Catholicam sanctam super Apostolicae professionis fidem firmitate inconcussâ; quam nec diabolici venti, neque validae redundantium torrentum pluviae evertere potuerunt. Immo excelsum istius mysterium est caelesti arco valde excelsius. Turris illa a Titaneo Belo extructa est; ista vero sublimiori mysterio a Verbo Divino. Turris illa unam linguam in plurimas divisit, et pessimam concordiam in aeternum dissolvit: turris ista destructos sejunctosque adduxit in unum, unanimes et consentientes cunctos reddens in unâ spe vocationis Christi. In illâ turri in septuaginta duas linguas familiae Patriarcharum sunt divisae: in hac vero turri Septuaginta duo Apostoli universum terrarum orbem collexerunt, et per sancti lavacri regenerationem eos fecerunt lucis, et diei filios.

Hujusce Sanctuarii mysterium conformatur quoque tabernaculo Abrahae, in quo cum duobus Angelis commoratus est Deus: in isto enim mystica Trinitas inhabitat; quemadmodum per Prophetam dixit: *In hoc habitabo, quia complacui in eo* [1]. Ibi ante universalem Ecclesiae laetitiam in pelliceo tabernaculo exceptus fuit universorum Dominus ac Creator: et hîc perfecte cum Ecclesiae pueris copulatus est, juxta illud: *Ambulabo inter eos, et habitabo in illis* [2],

2 Corinth. 6. 16.

կերցայց ի նոսա»,, և այլն։ Յայնմ խորանի զպատգամս
կան զաւանին խոստացաւ ած Աբրահամու. և ասա
նոյն ինքն ՝Ընդ զաւանին օրհնութիւն պարգեւս մեծա-
մեծս բազխակ հաւատոց արդարոցն Աբրահամու։ Ընդ
նահապետին միածնասէն իւրով պատարագաւ յաւա-
ղեաց գրաւեաց զնա ած ի պարտս սիրով իւրով. ընդ
որում ետ՝այլն երկնաւոր զմիածինն իւր պատարագ
կենդանի զգաւնն անարատ՝ որ երեսաւք զմերոց աշ-
խարհի, սիրով միացուցեալ զամենեսեան ընդ ինք-
եան։

Խորհրդածի սա և լեառն սիոնական. յորում
փոխանակ փրատացն միգապատ և հրատեսիլ երե-
մնեցն, և պակուցանող Հայելիցն փողոց և որոտմանց
ի լսելիս ժողովրդոցն, նոյն ինքն անապարագրելի
Խանին Քրիստոս փրկչական Հառագայթս ածուածեն
ամպով մարմնոյն Թաղուցեալ՝ կենսատուր աւետարան
նիւն փողով զսիրելեցս հրաւիրեաց յորդիգրուն Հօր։
Ընդ երեսին Աովսեի լուսաւորեցաւ, յոր ոչ կարէին
հայել որդիքն Իսրայէլի. իսկ ասա քաղցր երեսօք
զփառս ետն իւրոց ընդ հայելի տեսեալք՝ ածասեռս
ամենեքեան վերադրիւք։ Ընդ պատգամն ածագիծք
ի տախտակս քարեղէնս տաւեալ երեք նոցա ի ձեռն
Աովսեի. և ասա աւետարանին փրկուածք ինքնախա-
տուածք Աղդս ասի՝ լուսաւորէ զամենայն մարդ գա-
կեալս յաշխարհ։

Ի նպատակ օրինակի այսր քաւարանի կազմեցաւ
հրամանաւ ած խորանն վկայութեան ի Խաբեղնեղէ, և
կանգնեցաւ ի Աովսեա. և յետոյ տաճարն հրա-
շագան ի Աողոմոնէ. մին զփոփոխելի կարգ օրինա-
ւորացն նշանակէր, և միւսն զհաստատուն խորհուրդ
այսր արգասաւորի զերծուցանէր։ Ասկայն ի նոսա մեղ-
ացոյ մեզքսուածիք կատարէին առաջնոյ լուսոյմամբք
և պատարագօք։ Իսկ ասա հոգևոր արդասիք և մե-
ղսուածի մկրտութեամբն աւազանին, և խորհրդական
Հաշակմամբ տէրունական մարմնոյն։ Ընդ որիւն
անամոյց արակեալ ի վերայ ժողովրդեան. և ասա
արիւնն տէրունական հեղուս ի փրկութիւն աշխարհի։

et caetera. In illo tabernaculo Deus repromissionis semen Abrahae promisit; hîc autem ipse benedictionis semen Christus dona magna filiis fidei Abrahae distribuit. Ibi magnus Patriarcha per unigeniti sui sacrificium Deum charitate suâ praeoccupavit ad debitum; juxta quod Pater caelestis dedit Unigenitum suum sacrificium vivum, Agnum immaculatum, qui tollit peccata mundi, cunctos sibi in charitate conjungens.

Mystice est ista mons quoque Sina, ubi pro nebulosae igneaeque apparitionis gloriâ, et pro formidabili tubarum ac tonitruum sonitu, quem populus audivit, ipsummet incircumscriptum Patris Verbum fulgidos Divinitatis radios sub carnis nube occultans, per vivifici Evangelii tubam in adoptionem Patris orbem terrarum invitavit. Ibi illuminata fuit Moysis facies, in quam respicere non poterant filii Israël: hîc autem revelatâ facie gloriam Dei, tamquam per speculum videntes, omnes Deum aspicientes fimus. Ibidem oracula divinitus in lapideis tabulis delineata illis per Moysen data sunt: hîc vero salutis Evangelium per ipsiusmet Filii Dei locutionem *illuminat omnem hominem venientem in mundum* [1].

Ad commonstrandum exemplum hujusce propitiatorii, Deo praecipiente, aedificatum fuit a Beseleel tabernaculum testimonii atque a Moyse erectum; deinde admirabile templum a Salomone: quorum unum mutabilem legalium ordinem designabat, aliud autem firmam hujus sanctuarii profunditatem indicabat. Verum in illis corporis purificationes peragebantur per quotidianas lotiones sacrificiaque: hîc autem spiritualis sanctificatio, et purificatio *(fit)* per lavacri baptismum, et per mysticam dominici corporis degustationem. Ibi animalium sanguis super populum aspersus; hîc dominicus sanguis funditur in

1 Johan. 1. 9.

Հաստատիմն զառն զքահն վերակալ, և ի սմա զառն հոգևորականն վասն կենացս աշխարհի պատարագեալ։

Այնժ մանանայ յերկնից սաւեալ նոցա ի կերա-
կուր, և առատ հաց կենաց Այն ի խնկալ յերկինք՝ կեանս առեալ աշխարհի։ Այնժ ջուր ի վիմէն բղխեալ յատ-
կութեան ծարաւեացս. և առատ ջուր կենդանատարած ի կոզիցն Այնի ի ջնջելութիւն հատաւորացելոց։ Ա՛ն նոսա թլփատութիւն սրտիւ, ի մերկանալ զմնդամն մարմնոյ թլփատուքեն Այնի։ Այնժ պատարագք և զոհք յանապատի. և առատ անձինք մեղրեալք սուրբք և հաճոյք Ա՛ն։ Ա՛ն նոսա աւազան ջուրց առ ի մարմնոյ լուացումն. և առատ աւազան հոգևոր ջրոյ ի մաքրութիւն հոգւոյ և մարմնոյ։ Այնժ յոտ քահանայապետին պատարագեալ կաղին արդեամբ կանն, և առատ խաչն լուսոյ պատարագեցաց ընդ Այն։ Այնժ առնիսակ դատաստանին Հշմարտութիւն և յայտնութիւն. և առատ աւետարանին քարոզեալ արդեամբ։

Այնժ պահնապետ զգեցուալ ունէր քահանայապետն առ ստորոտովն զանգակս, և խոյր ի վերոյ գլխոյ, և վակաս չորեքկարգեան ակամբքն՝ խառնեալ ոսկւով շղթայաձևիւք ընդ միմեանս։ Ա՛ռ յերկեղեցի հնչմանեկերով ըստ Այնի՝ զգեցեալ մեզ հաստատով՝ սիրով և արդութիւն։ Ա՛ռ զանգակքն. զպայծառ քարոզութիւնն որ ի մեզ ծաւալութեամբ բացայայտէ. և խոյրն գՀնոմն որ ի մեզ ծաւալութեամբ բացայայտէ. և խոյրն գՀնոմն հոգևոյն գերկուցանէ։ Վանդն զայգինսուրն զգեցուալ Հնհարութիւն, զմարմնանալ Բանին նշանակեր, զոր թեքնիւթեամբ քնութեամբ զառաքեալ շքեղաշուք արդասիքն։ Ա՛ասպատակաւն գերկինսուրն եղոյզ առա քինեան։ և կարմրագոյն մանուածոյ զամառակաւն առ թևանն կցորդութեամբ, որով հատաւորեաց մեզ արեան և մարմնոյ։ Ա՛ր բեհեզագոյն սպիտակաւ զգեցուածովն ընդ քնութիւն մեր խաչնուաեալ. և ծիրանեայն զծածկիւռ խորհուրդս նշանաւելի սնօրինութեան։ Ա՛ր չորեքկողմանեայ ակունքն երկաստանեան՝ ի լանջն քահանայապետին՝ երկաստանեան առաքելոցն հաստատակին. զի սիրտ և կամք երկոցունց Այնի, և ի չորս առաջն քաջ ժամանցին զաւետարանին ի չորեքծագեան տիեզերս։

salutem mundi. In priscis illis sensibilis agnus immolatus; in hac agnus spiritualis pro mundi vitâ sacrificatus.

Ibi manna de caelo pluit illis in cibum; hîc autem panis vitae Christus de caelo descendens vitam praestat mundo. Ibi aqua de petrâ scaturiens in potum sitientium; hîc aqua vivificans de Christi latere in fidelium fruitionem. In illis circumcisio corporis; hîc circumcisio cordis ad denudanda per Christi circumcisionem corporis membra. Ibi sacrificia, et animalium hostiae; hîc animae mundae, sanctae, et Deo gratae. In illis piscina aquarum ad corporis ablutionem; hîc autem spiritualis aquae lavacrum in purificationem animae, et corporis. Ibi Pontificis virga nucem regiam fructificans: hîc autem Crux lucis fructificavit Christum. Ibi rationale veritatis, et revelationis; hîc vero praedicatum regni Evangelium.

Ibi Pontifex talari veste indutus cum tintinnabulis ad oram, et tiarâ in capite, et humerali gemmis quadruplici ordine cum auro ad catenae formam intertextis. In Ecclesiâ vero designat nos Christum induisse per fidem et charitatem et sanctitatem. Tintinnabula ostendunt clarae inter nos praedicationis propagationem; tiara demum significat Spiritûs gratiam. Quod enim Aaron talarem tunicam indueret, id Verbi significabat Incarnationem per venustam gloriosamque justitiam adornantis naturam nostram quatuor constantem elementis. Per caeruleum, caelestem indicavit virtutem, et per coccineum bis tinctum, incorrupti sanguinis participationem, qua nobiscum communicavit sanguini, et corpori: per byssum autem candidum, Divinitatis cum naturâ nostrâ admixtionem: et per purpureum, absconditum ineffabilis humilitatis mysterium. Duodecim porro quatuor ordinum gemmae in pectore Pontificis Duodecim Apostolos praefigurant; quoniam Christi cor, et voluntas fuere, et in quatuor profluvia diviserunt Evangelium per quatuor orbis extremitates.

Ա՛ստ ոյժ՝ այսոցիկ բնութեանցիկ բարեաց ազ-
դիւք խոտհրդածին տուրգ երկեղեցի. և մեզ ոչ միայն
այժմուս, այլ և՛ ի հանդերձեալսն յաւիտեան լինել-
լոց է տեղի ապաւինուել, ակնկալութեամբ՝ և՛ կանխու-
քեանէ լինելոցիցն արարածոց յանսկիզբն արարողէն,
որ նա ինքն է սկիզբն և կատարած հաստատութեան
երկեղեցւոյ, և առ միանգամս միաւորութեամբ օրինակացն
և չշնորհութեան ըստ պատուհասաւորութեան:

Այս այժմ իրաւացի է առնուլ փոխանորդութիւն, և
համարձակութիւն զսա հանդերձելոցն խնդրուածի խոր-
հրդով. քանզի որպէս օրինակքն առաջինք աւուր-
ացն յայս չշնորհութիւնս հաստատեան, նոյնպէս և սա
չհանդերձելոյն ունի նկատուածն: Այս նախ այս՝ զի
զիր շինուածոյ ոսկւոյ հանդիպ է արևելից. վասն զի
յարևելից սկիզբն լուսոյ գալստեանն երկնաւորին
աղաչի և փրկչի. և զարձեալ զիմ յանգիմանն է
սա զդրախտին որ յարևելս՝ որպէս բնակիչս նմա զար-
գիմն իւր մուտացանելով, զոր խաչակցութեամբ Քրիստ
աւազակին բարեբասոյն խոստից ինն զտացելոյն սրոյն
անցս, և ընդ հակառակս աստաղինն անհամհարկան
անկոցն. իսկ լուսատուցոյցն յարևելս զնուա խնդրուածի
լուսոյն յաշխարհիս և ծագումն ըստ արդարականին
զարդարութեան նշանակէ: Իսկ՝ ի կողմունէ՝ զնուացն խոր-
հրդածինքն՝ ի խոնարհ ձևացուցանէ, և զի կողմնա
կիքն մեր՝ որ ինն ախտից և ահիկացք, լուսաւորք
ինն առաքինութեանք: Այս որ յարևմուտսն է, հակառակ
զկոյսն՝ որ յարևելից մտանել սկսանէ յարևմուտս: Այս
ձևն զի քառակողմանեն է՝ հրաւիրակ է հոգւոյ սանկիւսոյ
տիեզերացս՝ ինչ ոչ ընծայեր զերկրպագութիւնն:

Իսկ ապշտարարն ժամանակ՝ նախ՝ զի փրկարարու-
քիւն ոչ է լուսոյն հրաւիրակ. և զարձեալ զհանշա-
հակաս փոպոյն հնչելն նշանակէ, զոյն՝ որ զարթու-

1 Subintelligitur *vitae*.
2 Ad Verb. *transitus Iuvis*.
3 Subintelligitur *fenestra*.

Quapropter horum innumerabilium bonorum fons consideratur sancta Ecclesia; atque nobis non solum in praesenti, verum et in futuro saeculo futura est asyli locus, incipiens ex principio existentiae creaturarum a Creatore principii nescio; quippe ipse est principium, et finis firmitatis Ecclesiae, atque exemplorum veritatisque ad invicem unionis, juxta congruam analogiam.

Nunc porro aequum est eam sumere allegorice, eamque per intellectuale mysterium futurae [1] configurare: sicut enim praecedentia exempla ad istius veritatis intelligentiam completa sunt, ita ista quoque ad futura refertur. Imprimis itaque situs aedificationis istius respicit ad Orientem; quia caelestis regis ac sponsi adventum ex Oriente expectamus. Ista praeterea est contra Paradisum, qui est in Oriente, tamquam illius incolas instruens filios suos, qui per participationem crucis Christi, ad boni latronis exemplum dissecturi sunt flammei gladii aditum, et sub immortalium plantarum umbrâ requiescunt. Porro fenestra [2] ex parte Orientis significat ingressum intelligibilis luminis in mundum, justorumque solis instar splendorem: ad latus autem [3] designat humilem quodammodo mentis contemplationem; ea enim, quae nobis ad dexteram et ad sinistram manent, lucida sunt per virtutem: quae autem ad Occasum est *(fenestra)*, intuetur lumen, quod ab ortu usque ad occasum ingreditur. Forma autem quadrangularis invitat quatuor orbis angulos, ut per unam vocationis spem uno Spiritu in Christo copulati uni Deo adorationem exhibeant.

Instrumentum [4] vero, quod pulsatur ut ad Officium populus advocetur, imprimis invitat ad glorificandum universorum Deum: item et Angelicae tu-

4 Crepitaculum scilicet, vel Campana.

ցանէ ՚ի մահահանգիստ քնոյն զանիւզիրս, և ընդ առաջ գալստեան երկնաւորին հրաւիրէ թաղաւորել։

Յառ վարդապետին անիջոցիւրեան զառաջինն երկնից ցուցանէ որոշումն, ուր միայնակ Հրեշտակութիւնս սահ ընակիլ յերկինս երկնից. և այն ևս՝ անիջանելոց որ ընդ մեզ մեր և անմարմնին Հոգեբերն կայ։

Յե առաձարն ժողովեցող հաւատացելոց՝ գՀաւատարուքեն մեր ընդ հրեշտակս վերուցանէ, յորժամ կասքե ամենազքեան առաջին բերին Քրիստ։ Յե արուսքոյրն երկնեցուին ժողովեցող է յանցաւորաց, ոլք կան արտաքոյ, տեսանելն և լսելն զպատիս արժանաւորացն։

Յառ զապաւերացն լուսմունք՝ զլուսաւոր վարս և զողորմածութիւնս խմաստնոցն կուսանացն բացայայտէ. նաև զերկինից լուսաւորացն բերել նմանութիւնս՝ զարեգակն և զլուսին և զաստեղաց։ Յե հանապազորդ վառուցն լուսոյն՝ գՀոգեառոյս պայծառութեն արդասրոցն ցուցանէ առ ՚ի յայլ։

Յառ սեղանին արբանեցն գնիաւնականութեն ոգ Հրեշտակութեին խորհրդածէ. և ծածկեալ զգիտակութեն պատճառսն՝ զծածկեալ խորհուրդ ՚ծածութեին տայ իմանալ։ Յե պատկն պատրաստիդեալ զզուշականն պատիս Հրեշտակութեն ՚ի մի բերեալ վիճաստարութեն լուսոյ օրհնութեն արբոց սերտելէիցն. վասն զի ՚ի մարդ ՚ծնանելն ||[1]ոչ յայտնեցաւ խորհուրդ Հրեշտակութեն։ Յե նուիրմանցքեն արծաթիւք՝ յատակ և մաքուր բանին է հաւատոյ, զոր նուիրեալք ՚ի տալոս պաշտաման ուղիղ դաւանմամբ ՚այ. լսատ այնմ, թէ "Հանիք ՚ձեր ընտիր և փորձք են„։ Յառ խորհրդանոցքեն յայնմէ և յայնկէ ցուցանեն զպատարագաւորութեն տպատուց հաւատոյ՝ անպակաս ունել զառաքեալ ողորմութեն առաջքաշող։ Յե պատարագիչն մնան անպակաս ՚ծանել ՚ի խորանին, այլ և՝ ոչ լինել դաւառիկ ՚ի հաշտարար

1 Haec et in Oxniensis nostri fragmentis fere iisdem verbis reperiuntur, ut videre est pag. 239. quod magis magisque suadet, Johannem nostrum esse istius quoque Sermonis Auctorem.

bae sonitum designat excitans orbem a somno requiei mortis, atque in occursum adventûs caelestis regis convocans [1].

Veli autem divisio demonstrat primi caeli sejunctionem, ubi sola Trinitas dicitur habitare in caelis caelorum; atque spatium illud, quod nos inter incorporeasque substantias extat.

Templum praeterea congregatorum populorum nostram denotat cum Angelis communicationem, quum stabimus omnes ante tribunal Christi. Externum autem Ecclesiae spatium locus est collectionis delinquentium, qui foras stantes aspiciunt et audiunt illorum, qui digni sunt, honorem.

Lampadum porro accensio luculentam vitam, et prudentum virginum pietatem declarat; ac caelestium Luminarium solis, et lunae, ac stellarum similitudinem praesefert. Quotidie vero eadem ardent, ut ostendatur perennis, qui ex Deo est, justorum fulgor.

Porro Sanctitatis Altare mystice designat sanctissimae Trinitatis consubstantialitatem; operitur autem illud decenti apparatu, ut absconditum Divinitatis arcanum intelligatur. Corona vero circumornata *(ostendit)* coaequalem Trinitatis honorem in unam redactum glorificationem, juxta sanctorum Seraphim benedictionem: siquidem per Filii incarnationem revelatum est Trinitatis mysterium. Argentea autem oblatoria [2] sunt nitida ac munda fidei verba, quae per rectam professionem Deo offerimus in officii ministerio, juxta effatum: *Eloquia Domini electa, et probata sunt* [3]. Sacraria [4] vero ad dexteram, et ad sinistram, ostendunt paramentorum Ecclesiae osservationem indeficienter habere eleemosynae largitionem erga pauperes. Atque Sacrificii partis sine intermis-

2 Seu instrumenta illa, super quae oblationes offeruntur.

3 Psal. 11. 7.

4 Seu loca, ubi sacra asservantur.

մարգմանեցին Ոսկի՝ երկրագործացան. զի մի ասիցի ոմն, «Պատ
հասարացի կերտակուր ի տանէ այլ ձերոյ»։

Նոքա աշխատասիրն՝ խոցէր լուսոյ, և ի վերոյ հոգոյ
գումարդ վասնորալ ընծայութիւնն հօրինադրիչի ընդհանուր։
Եւ խնկամատոյն զընծայական բերել խորհուրդ։ Օ՜ի
պատկեր նա լի ի հոտով անուշութիւն, նոյնպէս և կիրակն
առաքեալ լի եր Ոգւով սրբով և զօրութիւն բարձրելոյն։
Նոքա քահանայն ջհրեշտակապետին յուշանիկ աւետա
բանութիւն առ Զաքարիա եղև. և երեք ամսեառնալիքն, զի
վերապարծրակալ եղև նա աւետարոք խորհրդական անու
շահոտ գիտութիւնն այլ Հոգւոյդ սրբութիւնն։ և ի մի կոստա
բանին համարանն ակերութիւնն։ Նոքա քահանայն խնկոցն
հաշտարարութիւնք, ըստ այնմ զոր ի Գնոսեան Զ՚Հարոն
նոսէրա մատուցանելոք այլ, զոր այժմ հաշտութիւնք իւ
րով արարածքն առատ Ա՚ստ. զոր մատուցէ այլ Օր ի Հոգ
անուշից. և զարձեալ զանուշահոտութիւնն ընդհանս Ա՚ս
գանն սրբոյ առ միով Զամանակէ, որպէս յատարքեալն
ի առաքեալ Զհիսանակոստէից, և նոքօք լինի ամենայն ան
երեսս. վասն այնորիկ նախ ի բանին ծխելն, զի նախ
ի Ա՚օրէ երևանէ Ա՚ոգին առաքեալ, և առաքս զայ յատա
նեցն, և առաքս յայլսն. ըստ այնմ, Ըե «Ղրպէս խունկ
ար խնկանէ ի գլուխ և ի մորուսն Զհարոնի»։

Նոքա աւազանին հատատատարալ՝ մայրն և որպէզքութիւնք
հոգևոր ծննդոց, որ ի ջրոյ և ի Ա՚ոգւոյ վերստինն
ծնանալ՝ լինին որդիք այլ. և արեւանն Զհոգ հաղոր
դիալք՝ ժառանգակից եղիցին, և քաւականան
Ա՚ոգւոյ նորա սրբոյ։

Նոքա զի նախ ի խորհրդատնոցն համագումարանն զնոսա
հաւատքն, վասն զի նախ ի ծածուկ երկիւղ առ միով Զհ՚Ա,
և յորժամայնի կուսին հանգիստ. և առաքս յայտնա-

1 Ad temporalem processionem id spectat: sin autem de aeternâ accipere velis, accipe eo modo, quo S. August. dixit, *principaliter* ex Patre procedit: nam etsi ex Filioque procedat, Pater tamen est processionum fons, atque origo.

2 Seu ad digniorem ex clero.

sione permansio in tabernaculo, demonstrat, Ecclesiam nequaquam carere propitio Corpore Christi; ne forte dicatur illud: *Defecit cibus de domo Dei vestri.*

Candelabrum autem, Crux lucis, et super eam ardens globus *(est)* Divinitas, septiformi gratiâ. Thuris vero phiala Deiparae praesefert mysterium: sicut enim illa plena est odore suavitatis, ita et sancta Virgo plena erat Spiritu sancto, et virtute Altissimi. Thuribulum autem commonstrat Archangeli annuntiationem ad Virginem sanctam: atque tres catenulae *(habentur)* ad illud elevandum, quia per annuntiationem elevata est ista ad mysticam ac suaviolentem sanctae Trinitatis cognitionem, atque ad unam consubstantialis Dominii perfectionem. Olfactus vero thuris reconciliationis *(est)* juxta illud, quod olim Aaron hostiam Deo offerebat; quam modo reconciliationem peregit Christus in suo sanguine oblato Deo Patri in odorem suavitatis. Item suaviolentem erga nos Spiritûs sancti gratiam significat; sicut super Apostolis in sanctâ Pentecoste, et per illos super universam terram. Idcirco prius ad Sacellum thus adolet *(Celebrans)*, quia primum ex Patre provenit Spiritus sanctus [1]; deinde venit ad Praepositum [2], postea ad caeteros, juxta effatum illud: *Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam Aaron* [3].

Firmatum autem Baptisterium est mater adoptionis eorum, qui spiritualiter nascuntur, qui regenerati ex aquâ et Spiritu, filii Dei efficiuntur, atque Christi sanguini communicantes illius cohaeredes fiunt, ac Spiritûs sancti habitaculum.

Prius in Offertorii loco [4] ponunt mysterium [5]; quia prius occulte venit ad nos Christus, et in utero Virginis requievit; et deinde palam super Crucis altare

3 Psal. 132. 2.

4 Iste Offertorii locus respondet quodammodo Latinorum Abaco, super quam in Missâ solemni calix et caetera pro sacrificio parantur.

5 Sive mystici Sacramenti materiam.

պէս՝ ի սեղան խաչին երեք բերեալ։ Եւս՝ ի հան-
դերձելոցն երևմնին՝ յայտնապէս ցուցանելի երկնա-
ւորաց և երկրաւորաց։

Եւ քշոցային հաւատոյն զօրինակ ունի սրբոց սերով
բէրիցն, զոր Յովհէր եցոյց, "Հազարք հազարաց սպա-
սէին ինա„։ Իսկ նստեալ քահանայապետին յաթոռ
բեմին՝ զնաւեղն յաթոռս փառաց ահաւոր բեմին երկ-
նաւորն քահանայապետի նշանակէ՝ ի միւսանգամ
գալստեանն։ Եւ սեղանոյն բացումն՝ զյայտնապէս
երևումն ածումէն ամենայն սրբարածոց բացաքա-
րոզէ, յորժամ ցուցանէ զինքն արժանաւորաց ի-
րոց։ ըստ այնմ, թէ "Ցհասանելոց ինձ զինա՝ որպէս և
էն„։ Եւ համբուրելն զսեղանին՝ զնածարելոցն տայ զսուտ
բացոյց, որք վստահութիւն հաւատոց և սրբութեանն
հաղորդին նման։

Իսկ ժամնակարգութիւնն որ ի սմա, ոչ վայրապար,
այլ մեծ իմաստութիւն և ծածկեալ խորհրդով. որպէս
յաւուր միաշաբաթոյն նախ մեռելոցն զկենդենցին.
վասն զի յառաջ սրբեցաւ աշխարհս, և ապա ի սրբ
բեալսն բաշխեցաւ ինձ, ըստ իւրում բանին՝ լուցա-
նել ձրագ, և տանին աւել ածել։

Իսկ մնոանելով մեր ի սմա խաչանիշ հնչելով զդէմն
երկրպագութիւն յարևելս՝ Ի՝ խածինն սկսանելով, զմե-
բանսեղն տապաւորէ խաչազգեստիցն ի հանդիսացն
ներ յօդս ցնծութիւն երկրպագել՝ զմիածինն ածընդ
ամենս երկինից հնչմամբ խաչիւն եկեալ տեառնեղով։

Եւ ապա երգս առեալ երկդասիւքն համախմբեալ
ընդ վերինսն, զՏէր թագաւորութեաց, վայելչութիւնս
զգեցեալ. զառլորից հնչմանեղով զվերինոց և վեռելք-
նոց թագաւորն ածն եկեալ տեառնեղով, վայելչա-
պէս զգեցեալ զփառս հայրենիս. թագաւորեալ և
ազգ ընդ նմա։

Յետ որոյ համբարձմանդ աւետարանին զեղապատ

1 Haec flabella quae communiter argentea sunt, vel aurea, super hastam elevata a Diaconis leviter agitantur; indeque campanulae circumquaque dispositae, sonitum tamquam volucrium alas a-

fuit perductus. In futura quoque revelatione palam se ipsum coelestibus ac terrestribus ostendet.

Flabellorum [1] vero motio typum praesefert sanctorum Seraphim, de quibus Daniel dicit: *Millia millium ministrabant ei* [2]. Pontificis sessio in throno Sacelli sessionem significat caelestis Pontificis super gloriae thronum horrendi tribunalis in secundo suo adventu; quum autem Altare reseratur, manifesta Divinitatis revelatio universis creaturis aperte praedicatur, quando seipsum dignis se ostendet, juxta illud: *Videbimus eum, sicuti est* [3]. Altaris Osculatio indicat Deo adhaerentes, qui illo per fidei confidentiam, et per sanctitatem communicant.

Officii [4] autem horae non sunt in hac inconsulto statutae, sed magnâ sapientiâ, et abscondito mysterio. Item in die Primâ sabbati prius emundatur Ecclesia; quoniam antea purificatus est mundus, et deinde inter sanctificatos distributus fuit Christus, juxta sui ipsius effatum: *Accendit lucernam, et everrit domum*.

Porro intrantibus nobis hîc, vultum cruce signamus, adorantes ad Orientem, atque *Unigenitum* [5] incipimus, ad exprimendam Cruce signatorum elevationem in occursum Domini in aëra, atque laetificam adorationem, quum videbimus Unigenitum Deum in nubibus caeli venientem cum Signo Crucis.

Deinde assumptis canticis uterque chorus unâ simul cum supernis, dicit: *Dominus regnavit, decorem indutus est*, ad significandum, eos quodammodo vidisse omnium superiorum et inferiorum Regem Deum venientem paternâ gloriâ decenter indutum, cum eo Sanctis etiam, qui cum ipso sunt, conregnantibus.

Deinde, elevato Evangelio, pulcherrime laetamur

gitantium, proferant. De flabello Graecorum videatur eruditissimus Goar.

2 Dan. 7. 10.

3 1. Johan. 3. 2.

4 Seu Liturgiae.

5 Introitum Missae.

բեալ օրհնութիւնք երից սրբասացութիւնք խաչելցարին, յորոյ վերայ զայծորդին տեսանելիք հոգւոյ ակամբ՝ յաշտառ նստեալ բարձու, և ի բնութենէ երկրպագեալ զեալ զաստուց, պատկեալ զխաչելեալն վասն ինքեանս:

Այս զկնի քարոզին համաշխարհական կոչմամբ զգուշմարեալսն տպաւորել յաշխարհաժողով առեանն բազում տիեզերաց: Այլ և սաղմոսք և ընթերցուածք մարգարէականք զդաստատանն, որ ըստ գրոց, բացայայտ. ըստ այնմ, թէ "Դնեն ընդս գաստատան ըստ գրոց ,,. և դարձեալ՝ զի ի հանդերձելումն նախ մարգարէքն և առաքեալքն վկայեն քարոզուէն, և ապա թագաւորն վճիռ հատանէ: Ուստ ալէլուիա քահանայ ձայնիւ զհրեշտակացն քաղցրաբանութեն օրհնաբանութիւն նշանէ: Ուստ մերձ առնելին աւետարանին՝ կենսաբեր ձայնիւ՝ ընծայութիւնք, զորդիգրութեանն առքերելով պարգեւս հրաւիրէ: Յետ որոյ խոստովանութիւն հաւատոյ յամենայն լեզուաց յանուն սուրբ Երրորդի վկայէ և այդ ըստ և ըստգոյն սրբոյ: Այս ապա քարոզք և քահանայական աղօթք՝ կոչէ ըզհրաւիրեալսն և զկոչեալսն. և ի սմին՝ սրբասացութիւն:

Այս յետ աղօթիցն ի վերայ ամենայնի՝ վայելումն և սրբութիւն անմահական բաժակին, և կենաց հացին, զանոգ սուրախութիւն նշանակէ թագաւորելոցն ի լոյս, յորժամ նոր արբցէ զնս ընդ մեզ յարքայութեանն հօրն, յայտնելով և վարդապետելով իւրոց աշակերտացն զանձառելի խորհուրդն, յանկ երեալ բանին՝ թէ "Ընդ իս կերիջիք և արբջիք ի սեղանի իմ յարքայութեանն իմում,,: Ի յարքիկ հանդերձելոց բանացն ցոյցք յեկեղեցւոջ:

Այլ պարտ է գիտել, թէ ընդէր զեկեղեցի՝ որ յանշուշտ քարանց և ի փայտից շինեալ է, և զժողովս հաւատացելոց՝ միապէս կոչէ եկեղեցի: Ընդ որպէս զդրախտն կրկին իմանալով, նոյնպէս և զեկեղեցի կրկին իմացաւք. զի եկեղեցի յերբայեցւոցն

1 Evangelium nempe.
2 Haec quoque alibi dixerat Johannes noster iisdem fere verbis. Vid. pag. 233.

per trisagiam Crucifixi benedictionem: super quod [1] Filium Dei vidimus mentis oculo in sede excelsâ sedentem, atque a millibus centenis millium adoratum [2]; item illos etiam, qui propter ipsum crucifixi fuerint, coronatos *(aspicimus)*.

Deinde Praeco [3] convocans universum orbem, praefigurat totius orbis terrarum coetus ad universale tribunal congregatos. Item Psalmi, et Lectiones propheticae patefaciunt judicium, quod secundum scripturas *(faciendum est)*; juxta illud: *Facere eis judicium secundum scripturas.* Praeterea quia in futuro *(judicio)* prius Prophetae et Apostoli de praedicatione testificantur, et postea Rex sententiam profert. Porro *Alleluja* sonorâ voce decantatum dulcisonam Angelorum doxologiam designat. Mox autem Evangelium, in quo vivificâ voce Dei locutio *(continetur)*, per invitationem confert adoptionis dona. Post istud Fidei professio, ex omni linguâ in nomine Domini nostri Jesu Christi, et Dei Patris, et Spiritûs sancti. Deinde praeconia, et sacerdotales orationes vocant invitatos, et vocatos: atque interim hagiologia [4].

Post preces autem super omnia, fruitio, et potatio immortalis calicis, et panis vitae significat supernum gaudium eorum, qui in luce regnant; quum [5] bibet illum nobiscum novum in regno Patris, revelans docensque discipulos suos inenarrabile mysterium, impleto eo sermone: *Mecum manducetis, et bibatis de mensâ meâ in regno meo*. Haec sunt in Ecclesiâ futurorum bonorum indicia.

Caeterum scire oportet, curnam Ecclesia, quae ex inanimatis lapidibus lignisque aedificata est, nuncupetur Ecclesia non secus ac fidelium congregatio. Itaque sicut Paradisum dupliciter intelligimus, sic et Ecclesiam dupliciter consideramus. Nam Ecclesia

3 Diaconus scilicet Praeconium decantans; ut alibi diximus.

4 Seu Canticum benedictionis.

5 Subintelligitur *Christus*.

առ մեզ ժողով [1]արդմանն, լսատ նմին անուան կոչի և ժողովարանին, զի ի չինեալ նա ատուգասիչս տուն այ՝ յաղաչս պատարագելոյ ի նմա Աղոթից այ, նոյն պէս և մարդս տաճար ի այ լսատ Պաւղոսի, յաղագս արգելեալ աւազանին և մկրտելոցն վարուց։ Օ՜ի որ պէս յայս անշուշտ տաճարիս՝ որ ի քարանց և ի փայտից, զամենակարող անուանն այ կարգասիք ի վերայ, և օծանելիք յանուանն այ, և տուն այ անուանեալք, զի ատուգասիչս այ ի նմա քնակէ. նոյնպէս և հաւատացեալք որ յանուն Տ՜ր մկրտին, և օծանին իւղով, և յանուն Աիտի այ կոչին քրիստոնեայք, որ պէս ասէ Աւգաբեան։ "Աչ զորս եղ այ ի ժողովեցօղ", և այլն։ Աչ զոր զգալի եկեղեցի անուանի՝ առնէ ինքեանք զհացն և զգինին՝ ի ձեռն քահանային մարմին և արիւն Աիտի, զնոյն և մարդս եղեալ եկեղեցի՝ ընդունի ձաշակմամբ։

Օ՜ի երէկ խորանն և տաճարն լսատ օրինակին փառաւորեցաւ, քանի՞ առաւել որ Ձշմարտութիւն ե օրինակին՝ փառացն այ քնակարան հաւատով իմացեալ լինի։ Ալ այն որոյ չորից սահմանց կառուցումն՝ զչորից առաքինութեց որ ի մէջ՝ ցուցանէ. և կամարացն միաւորումն զսիրոյն շաղկապակից զառաքինութիւնն զատուցումն։ Ի՞ակ երկոտասան քարանցն հիմնացեալց՝ զերկոտասան անգամոց նշանակէ բանսկանաց. և շարայարուն մեծ ծաւալ քարանցն և փոքունց՝ զարմանց հաւատացելոց՝ միանգամայն և զկանանց՝ բարեպաշտութիւնք միաց ցեալոց. զի ի Աիտ ՁՅա չիք խտիր՝ ոչ արանց և ոչ կանանց։ Ի՞ակ կապակցութիւն խճիցն և այլոց նիւթոց՝ զհաւատացելոց ունի զնշանակ, որ միաւորին զամենեսեան ի մի յոյս կոչմանն Աիտի։

Ի՞ակ գմբեթաձեւ խորանարդ բարձրացեալ ի ծայր գաղափարին ունելով զնշանակ հաւատոյ խաչին ծիւթանագործեալ ածայիւ արուեստիւն ցուցանէ. որով զմեզ

1 Ex hebraeo Gr. dicta est ἐκκλησία.

ex Hebraeo apud nos *Congregatio* interpretatur [1]: eodem nomine vocatur et locus Congregationis. Et quemadmodum illa veraciter aedificata est Domus Dei, propterea quod in ea Filius Dei sacrificatur; similiter et homo est templum Dei, juxta Paulum, propter lavacri sanctificationem vitaeque puritatem. Et sicut super hoc inanimato templo ex lapidibus lignisque confecto omnipotens Dei nomen invocamus, illudque linimus in nomine Dei, atque Domum Dei appellamus; reapse enim Deus habitat in eo; item et fideles in nomine Patris baptizantur, et unguntur oleo, et in nomine Christi Dei nominantur Christiani; sicut dicit Apostolus: *Quosdam quidem posuit Deus in Ecclesiâ* etc, . Quod autem ea, quae sensibilis Ecclesia vocatur, reddit per se panem, et vinum per manum Sacerdotis corpus et sanguinem Christi, idem ipsum homo quoque Ecclesia factus suscipit per communionem.

Si enim tabernaculum, et templum in typo glorificata sunt, quanto magis intelligendum erit de gloriae Dei habitaculo per fidem [2], quod est ipsa typi veritas? Propterea quatuor columnae erectae sunt quatuor virtutum, quae in nobis *(esse debent)*, indicia: atque fornicum unio in unum copulat virtutis charitatis distinctionem. Duodecim autem lapidum fundatio designat duodecim rationalium membra; conjunctio vero magnorum lapidum ac parvorum, viros fideles, simul et faeminas, per pietatem unitos: nam in Christo Jesu nulla habetur discrepantia non virorum, non mulierum. Lapillorum autem colligatio caeterarumque materiarum, fidelium symbolum praefert, quatenus omnes copulantur in unâ spe vocationis Christi.

Forma vero cupolae adinstar tabernaculi exaltata, in summitate verticis habens florens Crucis Signum, se se ostendit purpureo tinctam, divini sanguinis co-

2 De homine scilicet per fidem reddito gloriae Dei habitaculo.

կուշտ իւր լուսազարդարեալ խաչազգեաւս յօտլարկէ՝ ի վերկինն Հրաւառելիսն, ցնծալ եւ պարել՝ ի խորանին լուսոյ, միշտ գուսարձանալ, եւ վայրկեալ յանմահական ձաշակացն։

Ա՜յս է խորհուրդ երկերեցւոյ, եւ այսքան՝ ի սմա ասելոյն նշանացն խաղաղասիրն։ Արդարև "Ի խօսեացի զգօրութիւնս տեառն„ եւ այլն, որ այսքան ձիրս պարգեւեաց սրբոց մարդկան։ Իսկ սրբ. ինչ հատուցանիցէ տրիւ տուր տեառն այլ մեզոյ, այլ միայն երկիւղ պատգամել նմա հոգւով եւ ճշմարտութեամբ, ասելով ընդ Դաւթեայ՝ թե "Ընտրեաց ապ՝ ի վերոյ անպատուհասս պարգեւաց նորա„։ Իսկ այսպիսի տեղեկացեալ՝ ի Տոգւոյն սրբոյ զօրակոչուելն խորհրդոյ շինուածոյ տարա, եւ զսրբազան՝ ի սմա յօրինեալ կարգս, ընդ հրեշտակացն տօնելով վհատակատիս տարա՝ երկնաւոր առաքինութիւնք՝ ի սմա կրօնաւորութեան, փառաւորելով զՅայր եւ զՎՀոդի եւ զԱրդին յաւիտեանս. ամէն։

1 ի տնտեսատձառն, զինչ ձայն նիկա՝ "զրօնաւորեացուք ի սմա„, յառին եւ այս բանք։ "Եւ որպէս ի գրասիրին ձեր մերկ եւ մեզուրս ի սեզանի ծածկութենէ՝ երկիւղած առաքինին ձեր մեզրութիւն զԱՀ զգեղցեալ. ի փայտն կենաց սերգեալ՝ զանմահականն ձաշակելով զպատուղ. զանմահ փեսային զգաստ եւ պիսատկութիւն ի սմա ընկ կալեալ, եւ փառաւորեացուք ընդ հայր եւ զորդի եւ զՔեզ հոգին յաւիտեանս. ամէն„։ Զայսպիսիկ չեզուք ի կարգին՝ խնթալով, զի մի՛ ըստ սովորութեան հատուածոյ գրանց տնտեսատձառաց՝ գրիչք յիշատակաց ասացեալ իցեն զայլ եւ այլ բանս, որպէս եւ առաջք առեալ կարձեալ։

lore : quo pueros suos luce exornatos cruceque indutos ad supernam Jerusalem dirigit, ut exultent, choreasque ducant in tabernaculo lucis, semperque immortali degustatione delectentur et oblectentur .

Hoc est Ecclesiae mysterium, tantaque in eâ divinorum signorum processio. Profecto *quis loquetur potentias Domini* ? et caetera; qui filios homiuum tot gratiis donavit. Quam ergo retribuamus remunerationem Domino Deo nostro? nisi illum dumtaxat adoremus *in Spiritu, et veritate* [1], dicentes cum Apostolo: *Gratias Deo super inenarrabilibus donis suis* . Sicque, a Spiritu Sancto edocti tantum aedificii hujus mysterium, ac sacratissimos, qui in eo constituti sunt, ordines, cum Angelis Dedicationem ejusdem celebrantes, caelesti virtute in isto religiose [2] conversemur glorificando *(Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum in saecula saeculorum. Amen)*.

1 Johan. 4. 25.

2 Hoc loci alius codex haec addit: «Et sicut in paradiso nudi, et immunes a peccati operimentis, per sancti lavacri munditiam simus Christo induti; ad lignum vitae accedamus, immortalem gustantes fructum: immortalis sponsi adventum ac desponsationem in hac assequamur, et glorificemus Patrem, et Filium, et sanctum Spiritum in saecula. Amen»

ՅՈՒՑԱԿ ԳՈՐԾՈՑ

ՅՈՎՀԱՆՆԵՍԻ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԻ

Ա. ՑԵՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ձողովածոյ . . . . էջ. 8.
Ա. առաջի նորին ձողովոյ . է . . . . . „ 56.
Ա. ասա ընդդէմ պատկիչեանց . . . . . „ 78.
Ա. ընդդէմ երեսուներկուականաց . . . . . „ 108.
Ա. Յաղագս կարգաց եկեղեցւոյ . . . . . „ 180.
- - - Ա. առաջի՝ վասն պաշտամանց գիշերոյ . „ 182.
- - - Ա. աւետարան . . . . . „ 190.
- - - Ա. ընտանգալի . . . . . „ 204.
- - - Ա. ասն պաշտամանց երգոցդ, վերջերոյդ, և
ընծաերոյդ ձամռա. . . . . „ 208.
Ա. ի ՀԷՅ աւուրս ճաշակելոյ (ձկնակերէ) . . . . „ 224.
Ա. պատուական նոյն գործոյ . ԻԲ գիշերային ձամռա . „ 236.
- - - Ա. ի երեքշաբթի ձամռա . . . . . „ 240.
Յիշատակարան ձանուանագրոց . . . . . „ 250.
Ա. ասա երկու յեկեղեցի՝ անվերնագիր . . . . . „ 255.
- - - ՌԻ. ի հինաւրէն եկեղեցւոյ . . . . „ 256.
և յօրհնութիւն նորաշէն տաճարի . . . 264.
- - - Ի. ի նաւակատիս եկեղեցւոյ . . . „ 280.

ELENCHUS OPERUM

JOHANNIS PHILOSOPHI

ORATIO *Synodalis* . . . . . Pag. 9.
Canones ejusdem Synodi . . . . . » 57.
Sermo contra Paulicianos . . . . . » 79.
Contra Phantasticos . . . . . » 109.
De Officiis Ecclesiae . . . . . » 181.
- - - *Nocturno* . . . . . » 183.
- - - *Matutino* . . . . . » 191.
- - - *Ortûs Solis* . . . . . » 205.
- - - *Meridie, hora III. VI. IX.* . . . » 209.
De magna die Prima-Sabbati, Dominica . . . » 225.
Fragmenta de hora nocturna . . . . . » 237.
- - - *De hora vespertina* . . . . . » 241.
Memoriale de libro Canonum . . . . . » 251.
Sermones de Ecclesia, sine titulo . . . . . » 255.
- - *I. De Fundamento Eccl. jaciendo* . . » 257.
Cum benedictione novae Eccl. . . . » 265.
- - *II. Panegyricus in Dedicatione Eccl.* » 281.

VERBA

ANIMADVERSIONE AUT CORRECTIONE

DIGNA

pag.	*lin.*	
13	18	ad juventum . *lege* . ad juventam
	22	facere . . . . . fieri
15	30	raectoribus . . . . . rectoribus
16	10	ասա՛ծոյս խոստ . . . . ասա՛ծոյս խոստ
18	34 35	և զիմդրուածիցն ... հաստեան զիմդրուածիցն ... հաստեանգա- գաւթայն է . . . . . ւթայնցն է
19	7	ibi per suum . . . . ibi sui
	16	in hac vita . . . . . viventi, (*aut*) ut vivens .... transeat
25	6	baptizaturi . . . . . baptizandi
30	21	գՏնխաագաւգելի . . . . գՏնխաագաւտելի
39	18	praetiosissimi . . . . pretiosissimi
45	6	septiformam . . . . . septiformem
51	4	musicarum amantes etc.. *melius diceretur*: animas, quae ...., tamquam per instrumenta citharoedos fieri Spiritus etc.
65	33	Psalmum II . . . . . Psalmum III.
67	*adnot.* 3	Post Nersetem Magnum duo alii Nersetes fuerunt, unus anno 524, alius ann. 640. Forsitan vel de uno vel de alio istorum loquitur Ozniensis.
71	12	*Sancus* . . . . . *Sanctus*
73	24	flexilia: Arm. Ձոձանակս, quae vox verti etiam poterat *flabella*.
74	13	'ի և մարմնաւկան . . . և 'ի մարմնաւկան
80	6	անբռնաճնան . . . . անբռնանան
85	5	Saturnum: alludit Ozniensis ad Arm. ethymologiam vocis կռոնոս, quae vox ex Graeco Χρόνος (*tempus*) Armeniace potest intelligi ex voce կռիւ (*praelium*), ob vocis similitudinem, quasi կռիւ italice diceretur *guerra*.
	23	Heroes facti; ad verb. *Heroes nominati*, seu *deorum prosapia*.
87	23	*in cujus manum* . . . *in cujus manu*
88	*adnot.* 1	saec. IV . . . . . saec. VI. *vel* VII.
95	16	incomprehensibilis. . . *ad verb.* invisibilis *eodem sensu, ac si diceretur* incomprehensibilis.

116	34	ՀԱՒԱՏԱԽՈՒԹԻՒՆ . . .	հայր ընծայիչ, հաւատոյ, որ և հաստատուածն է, և հայր խնդի, միաոյ գթութեան, եղեալ յաստուածնորէն, որ ոչ ապականի զմարդկայինն հոգին քոյ, շնոյ հաւատացելոյ զընծայիցն:
125	16	Animam, Corpus, et mentem. Sic a S. Gregorio Illuminatore tradita fuit Nicenae fidei professio, quibusdam additis declarationibus, ut quodlibet dubium a gente suâ arceret, omnesque sui temporis haereticos profligaret.	
137	24	Hinc sequetur etc . . .	*potest quoque verti:* Haec sequitur, etc. tuncque adnot. num. 3. omnino est abrodenda.
145	29	quemque.	vel aliud
149	18	Quasve ex hisce. . . .	Quosve ex nostris (*Patribus*) ....?
177	1	benedicebat.	benedicebant
	10	eus.	eos
256	*in adnot.*	seq. v.	Saec. v.
269	*in adnot.*	ea nostrâ carne. . . .	ex nostrâ carne
281	*in adnot.*	jungitur	subjungitur
303	32	osservationem	asservationem
305	20	Apostolis.	Apostolos
	in adnot.	super quam.	super quem
307	*in adnot.*	proferant.	proferunt